Bundel - Politieke Avond van 25 september 2024

Agenda bijlagen
- Agenda PA 25 september 2024
- Stemmingen PA 25 september 2024
- Getekende besluitenlijst PA 25 september 2024

1 18.45 uur - 19.30 uur: Rondvraag en Mededelingen
Aangezien er geen mondelinge vragen ingediend zijn voor de rondvraag van woensdag 25 september heeft het DB besloten om deze rondvraag niet door te laten gaan.

2 19.30 uur - 23.15 uur: Besluitvormende vergadering

2.1 Opening en mededelingen

2.2 Stemmen over het interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'
Het verzoek is met algemene stemmen toegelaten.

2.3 Beëdiging van Menno Feitsma tot fractievolger van de fractie VVD

2.4 Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling

2.5 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 11 september 2024
- Getekend raadsbesluit
- Raadsvoorstel 'Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 11 september 2024'
- Besluitenlijst PA 11 september 2024

2.6 Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad
- Getekend raadsbesluit
- Raadsvoorstel 'Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken voor de raadsvergadering van 25 september 2024'
- Lijst van Ingekomen stukken (5 september 2024 tot en met 18 september 2024)

3 Onderwerpen direct ter besluitvorming

3.1 Vaststellen: Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023
- Getekend raadsbesluit
- Behandeladvies 25 september 2024, besluitvormende bespreking
- Raadsvoorstel 'Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023'

3.2 Vaststellen: Actualisatie Opkoopbescherming
- Getekend raadsbesluit
- Behandeladvies 25 september 2024, besluitvormende bespreking
- Raadsvoorstel 'Actualisatie Opkoopbescherming'
- Bijlage - Onderzoek effectiviteit opkoopbescherming Companen

4 Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen

4.0 Interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'
- Interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale' van de fractie SP
- Verworpen 'Motie van afkeuring' (24M126) van de fracties SP, VVD, CDA en Groep Van den Broek
- Aangenomen motie 'Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale' (24M127g) van fracties SP, VVD en Groep van den Broek
- Overzicht raadsdossier Biomassacentrale
- Raadsbrief 'Metingen bij biomassacentrale Veolia', d.d. 17-09-2024
- Schriftelijke reactie van de Arnhemse Bomenbond voor college & raad, d.d. 18-09-2024
- Aanvullende feitelijke informatie van de Arnhemse Bomenbond bij de raadsbrief 'Metingen bij biomassacentrale Veolia' , d.d. 24-09-2024

4.1 Vaststellen: Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 - 2028
- Getekend raadsbesluit
- Behandeladvies 25 september 2024, besluitvormende bespreking
- Raadsvoorstel 'Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 -2028'
- Bijlage 1 - Brief aan GMR met zienswijzen
- Bijlage 2 - Uitgangspunten RPW
- Bijlage 3 - Technische Bijlage RPW Uitgangspuntennotitie

Lijst van insprekers
Behandelresultaat 11 september 2024, informatieve en meningsvormende bespreking

5 Moties vreemd aan de agenda

5.1 Motie vreemd aan de agenda 'Alle bijen welkom in Arnhem' (24M121)

Ingetrokken motie vreemd aan de agenda 'Alle bijen welkom in Arnhem' (24M121) van de fractie VVD
Art. 44-vragen inzake 'Arnhemse honingbijen worden bedreigd', d.d. 16-08-2024
Beantwoording Art. 44 vragen inzake 'Arnhemse honingbijen worden bedreigd', d.d. 10-09-2024
Raadsbrief 'Bijenstrategie 2024', d.d. 02-07-2024
Bijlage 1 - gespreksverslag IVN
Bijlage 2 - gespreksverslag Arnhem zoemt
Bijlage 3 - gespreksverslag Vitale Bitopen-Imkervereniging
Bijlage 4 - Eerder convenant met de imkervereniging
Bijlage 5 - Bijenmonitoring Arnhem EIS 2022

5.2 Motie vreemd aan de agenda 'Schoon samen: Werk en integratie door schoonmaak in de stad (24M125)

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 25 september en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Motie vreemd aan de agenda 'Schoon samen: Werk en integratie door schoonmaak in de stad (24M125) van de fracties Arnhem Centraal en PvdA

Agenda Politieke Avond
25 september 2024

Raadzaal

19.30 uur - 23.15 uur:

2 Besluitvormende vergadering

2.1 Opening en mededelingen
2.2 Stemmen over het interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'
2.3 Beëdiging van Menno Feitsma tot fractievolger van de fractie VVD
2.4 Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling
2.5 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 11 september 2024
2.6 Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad

3 Onderwerpen direct ter besluitvorming

3.1 Vaststellen: Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023
3.2 Vaststellen: Actualisatie Opkoopbescherming

4 Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen

4.1 Vaststellen: Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 – 2028

5 Moties vreemd aan de agenda

5.1 Motie vreemd aan de agenda 'Alle bijen welkom in Arnhem' (24M121)
5.2 Motie vreemd aan de agenda 'Schoon samen: Werk en integratie door schoonmaak in de stad (24M125)

Interpellatieverzoek 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'

GROENLINKS ARNHEM
- Coenders
- Simonis
- Prinsen
- De Boef
- Dayioğlu
- Noomen
- Gerretschen

DENK
- Usta
- Bal

CDA ARNHEM
- L. Groot

D66 arnhem
- Loor
- Brandts
- Heemskerk
- Zwijnepoel
- De Vroome

Arnhem Centraal
- Van der Laak
- Manders
- K. Groot
- Kraaijenbrink

Volt
- Scholten
- Neutkens

VVD Arnhem
- Pape
- Maref
- Eppich
- Kumas
- Van Engelenburg

PvdA
- Visser
- Aït Chrif
- Van Munster

Burger Belang Arnhem
- Wiggers

ChristenUnie Arnhem
- Nede

Partij voor de Dieren Arnhem
- De Groot
- Hogenhout
- Lu

SP
- Elfrink
- Roelen

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
- Verheij

Groep van den Broek
- Luurssen
- Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 35 Tegen: 0 Totaal: 35

Raadsvoorstel 'Actualisatie Opkoopbescherming'

GROENLINKS ARNHEM	D66 arnhem	VVD Arnhem	Partij voor de Dieren
Coenders	Loor	Pape	De Groot
Simonis	Brandts	Maref	Hogenhout
Prinsen	Heemskerk	Eppich	Lu
De Boef	Zwijnepoel	Kumas	
Dayioğlu	De Vroome	Van Engelenburg	
Noomen			
Gerretschen			

DENK	Arnhem Centraal	PvdA	SP
Usta	Van der Laak	Visser	Elfrink
Bal	Manders	Aït Chrif	Roelen
	K. Groot	Van Munster	
	Kraaijenbrink		

CDA ARNHEM	Volt	Burger Belang Arnhem	PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
L. Groot	Scholten	Wiggers	Verheij
	Neutkens		

		Christen Unie Arnhem	Groep van den Broek
		Nede	Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 30 Tegen: 6 Totaal: 36

Motie van afkeuring (24M126)

GROENLINKS ARNHEM	D66 arnhem	VVD Arnhem	Partij voor de Dieren
Coenders	Loor	Pape	De Groot
Simonis	Brandts	Maref	Hogenhout
Prinsen	Heemskerk	Eppich	Lu
De Boef	Zwijnepoel	Kumas	
Dayioğlu	De Vroome	Van Engelenburg	
Noomen			
Gerretschen			

DENK	Arnhem Centraal	PvdA	SP
Usta	Van der Laak	Visser	Elfrink
Bal	Manders	Aït Chrif	Roelen
	K. Groot	Van Munster	
	Kraaijenbrink		

CDA ARNHEM	Volt	Burger Belang Arnhem	PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
L. Groot	Scholten	Wiggers	Verheij
	Neutkens		

		Christen Unie Arnhem	Groep van den Broek
		Nede	Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 11 Tegen: 25 Totaal: 36

Motie 'Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale' (24M127g)

GROENLINKS ARNHEM

- Coenders
- Simonis
- Prinsen
- De Boef
- Dayioğlu
- Noomen
- Gerretschen

DENK

- Usta
- Bal

CDA ARNHEM

- L. Groot

D66 arnhem

- Loor
- Brandts
- Heemskerk
- Zwijnepoel
- De Vroome

Arnhem Centraal

- Van der Laak
- Manders
- K. Groot
- Kraaijenbrink

Volt

- Scholten
- Neutkens

VVD Arnhem

- Pape
- Maref
- Eppich
- Kumas
- Van Engelenburg

PvdA

- Visser
- Aït Chrif
- Van Munster

Burger Belang Arnhem

- Wiggers

Christen Unie Arnhem

- Nede

Partij voor de Dieren Arnhem

- De Groot
- Hogenhout
- Lu

SP

- Elfrink
- Roelen

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID

- Verheij

- Luurssen

GROEP VAN DEN BROEK

- Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 19 Tegen: 17 Totaal: 36

GEMEENTE Arnhem

BESLUITENLIJST VAN DE VERGADERING VAN DE
RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM OP WOENSDAG 25 september 2024

De voorzitter: Marcouch

De griffier: Kersten

Aanwezig de leden: Aït Chrif (PvdA), De Boef (GroenLinks), Brandts (D66), Van den Broek (Groep van den Broek), Coenders (GroenLinks), Dayioğlu (GroenLinks), Elfrink (SP), Van Engelenburg (VVD), Eppich (VVD), Gerretschen (GroenLinks), K. Groot (Arnhem Centraal), L.Groot (CDA), L.de Groot (Partij voor de Dieren), Heemskerk (D66), Hogenhout (Partij voor de Dieren), Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Kumas (VVD), Van der Laak (Arnhem Centraal), Loor (D66), Lu (Partij voor de Dieren), Manders (Arnhem Centraal), Maref (VVD), Van Munster (PvdA), Nede (ChristenUnie), Neutkens (Volt), Noomen (GroenLinks), Pape (VVD), Prinsen (GroenLinks), Roelen (SP), Scholten (Volt), Simonis (GroenLinks), Usta (DENK), Verheij (PVV), Visser (PvdA), de Vroome (D66), Zwijnepoel (D66)

Afwezig de leden: Bal (DENK), Luurssen (Forum voor Democratie), Wiggers (Burger Belang Arnhem)

Aanwezig de wethouders: Bouwkamp, Van de Geijn, Kundić, Lauriks, Roelofs, Smeulders en Van der Wel

Begintijd vergadering: 19.35 uur

Eindtijd vergadering: 22.45 uur

BESLUITEN:
Agendapunt:

2.2 Stemmen over het interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'	Het verzoek is met algemene stemmen toegelaten.
2.5 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 11 september 2024	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.6 Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
3.1 Vaststellen: Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
3.2 Vaststellen: Actualisatie Opkoopbescherming	Het voorstel is met 30 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen.
4.0 Interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'	De 'motie van afkeuring' (24M126) van de fracties SP, VVD, CDA en Groep van den Broek is met 11 stemmen voor en 25 stemmen tegen verworpen. De motie 'Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale (24M127) van de fracties SP, VVD en Groep van den Broek is met 19 stemmen voor en 17 stemmen tegen aangenomen.
4.1 Vaststellen: Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 – 2028	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.

De griffier,

De voorzitter,

Bijlage: Overzicht stemmingen PA 25 september 2024

Zaaknummer: 4256580

Interpellatieverzoek 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'

GROENLINKS ARNHEM
- Coenders
- Simonis
- Prinsen
- De Boef
- Dayioğlu
- Noomen
- Gerretschen

DENK
- Usta
- Bal

CDA ARNHEM
- L. Groot

D66 arnhem
- Loor
- Brandts
- Heemskerk
- Zwijnepoel
- De Vroome

Arnhem Centraal
- Van der Laak
- Manders
- K. Groot
- Kraaijenbrink

Volt
- Scholten
- Neutkens

VVD Arnhem
- Pape
- Maref
- Eppich
- Kumas
- Van Engelenburg

PvdA
- Visser
- Aït Chrif
- Van Munster

Burger Belang Arnhem
- Wiggers

ChristenUnie Arnhem
- Nede

Partij voor de Dieren Arnhem
- De Groot
- Hogenhout
- Lu

SP
- Elfrink
- Roelen

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
- Verheij

Groep van den Broek
- Luurssen
- Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 35 Tegen: 0 Totaal: 35

Raadsvoorstel 'Actualisatie Opkoopbescherming'

GROENLINKS ARNHEM	D66 arnhem	VVD Arnhem	Partij voor de Dieren
Coenders	Loor	Pape	De Groot
Simonis	Brandts	Maref	Hogenhout
Prinsen	Heemskerk	Eppich	Lu
De Boef	Zwijnepoel	Kumas	
Dayioğlu	De Vroome	Van Engelenburg	
Noomen			
Gerretschen			

DENK	Arnhem Centraal	PvdA	SP
Usta	Van der Laak	Visser	Elfrink
Bal	Manders	Aït Chrif	Roelen
	K. Groot	Van Munster	
	Kraaijenbrink		

CDA ARNHEM	Volt	Burger Belang Arnhem	PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
L. Groot	Scholten	Wiggers	Verheij
	Neutkens		

		Christen Unie Arnhem	Groep van den Broek
		Nede	Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 30 Tegen: 6 Totaal: 36

Motie van afkeuring (24M126)

GROENLINKS ARNHEM	D66 arnhem	VVD Arnhem	Partij voor de Dieren
Coenders	Loor	Pape	De Groot
Simonis	Brandts	Maref	Hogenhout
Prinsen	Heemskerk	Eppich	Lu
De Boef	Zwijnepoel	Kumas	
Dayioğlu	De Vroome	Van Engelenburg	
Noomen			
Gerretschen			

DENK	Arnhem Centraal	PvdA	SP
Usta	Van der Laak	Visser	Elfrink
Bal	Manders	Aït Chrif	Roelen
	K. Groot	Van Munster	
	Kraaijenbrink		

CDA ARNHEM	Volt	Burger Belang Arnhem	PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
L. Groot	Scholten	Wiggers	Verheij
	Neutkens		

		Christen Unie Arnhem	Groep van den Broek
		Nede	Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 11 Tegen: 25 Totaal: 36

Motie 'Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale' (24M127g)

GROENLINKS ARNHEM

- Coenders
- Simonis
- Prinsen
- De Boef
- Dayioğlu
- Noomen
- Gerretschen

DENK

- Usta
- Bal

CDA ARNHEM

- L. Groot

D66 arnhem

- Loor
- Brandts
- Heemskerk
- Zwijnepoel
- De Vroome

Arnhem Centraal

- Van der Laak
- Manders
- K. Groot
- Kraaijenbrink

Volt

- Scholten
- Neutkens

VVD Arnhem

- Pape
- Maref
- Eppich
- Kumas
- Van Engelenburg

PvdA

- Visser
- Aït Chrif
- Van Munster

Burger Belang Arnhem

- Wiggers

Christen Unie Arnhem

- Nede

Partij voor de Dieren Arnhem

- De Groot
- Hogenhout
- Lu

SP

- Elfrink
- Roelen

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID

- Verheij

- Luurssen

GROEP VAN DEN BROEK

- Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 19 Tegen: 17 Totaal: 36

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4256580

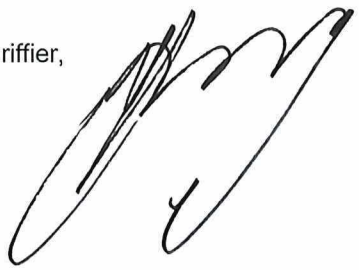
DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de agendacommissie van 20 september 2024, nummer: 4256580

besluit:

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 11 september 2024 vast te stellen.

De griffier,

De voorzitter,

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 4256580

Onderwerp: Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 11 september 2024

Inleiding

De Agendacommissie stelt u voor de concept-besluitenlijst van de raadsvergaderingen van 11 september 2024 vast te stellen.

Voorstel

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 11 september 2024 vast te stellen.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 11 september 2024

Gemeente Arnhem

RAADSVOORSTEL

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4256580

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de agendacommissie van 20 september 2024, nummer: 4256580

besluit:

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 20 september 2024 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

BESLUITENLIJST VAN DE VERGADERING VAN DE
RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM OP WOENSDAG 11 september 2024

De voorzitter: Manders

De griffier: Kersten

Aanwezig de leden: Aït Chrif (PvdA), Bal (DENK), De Boef (GroenLinks), Brandts (D66), Van den Broek (Groep van den Broek), Coenders (GroenLinks), Dayioğlu (GroenLinks), Elfrink (SP), Van Engelenburg (VVD), Gerretschen (GroenLinks), K. Groot (Arnhem Centraal), L.Groot (CDA), L.de Groot (Partij voor de Dieren), Heemskerk (D66), Hogenhout (Partij voor de Dieren), Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Kumas (VVD), Van der Laak (Arnhem Centraal), Loor (D66), Lu (Partij voor de Dieren), Manders (Arnhem Centraal), Maref (VVD), Van Munster (PvdA), Nede (ChristenUnie), Neutkens (Volt), Noomen (GroenLinks), Pape (VVD), Roelen (SP), Scholten (Volt), Simonis (GroenLinks), Usta (DENK), Verheij (PVV), Visser (PvdA), de Vroome (D66), Wiggers (Burger Belang Arnhem)

Afwezig de leden: Eppich (VVD), Luurssen (Forum voor Democratie), Prinsen (GroenLinks)

Aanwezig de wethouders: Van de Geijn, Kundić, Lauriks, Roelofs, Smeulders en Van der Wel

Afwezig: wethouder Bouwkamp

Begintijd vergadering: 21.30 uur

Eindtijd vergadering: 22.45 uur

BESLUITEN:
Agendapunt:

4.3 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 3 juli 2024	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
4.4 Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
5.1 Vaststellen: Bestemmingsplan 'Chw Herontwikkeling Koepelgevangenis'	Het voorstel is met 32 stemmen voor en 3 stemmen tegen aangenomen. Het lid Scholten heeft zich van stemming onthouden op grond van artikel 28 Gemeentewet in combinatie met artikel 1.2 van de Gedragscode voor raadsleden en fractievolgers.
5.2 Vaststellen: Afgeven van een verklaring van geen bedenkingen voor het realiseren van 59 woningen aan de Zeelandsingel 40	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
6.1 Vaststellen: Jaarrekening 2023 en begroting 2025 Park Lingezegen	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
6.2 Vaststellen: Aanwijzing functionaris gegevensbescherming	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen
7.1 Vaststellen: Visie Rode Loper naar Museum Arnhem	Het voorstel is met 35 stemmen voor en 1 stem tegen aangenomen.
8.1 Motie vreemd aan de agenda 'Tekenen en uitvoeren convenanten toegang hulpmiddelen' (24M116)	De motie vreemd aan de agenda 'Tekenen en uitvoeren convenanten toegang hulpmiddelen' (24M116) is met algemene stemmen aangenomen. .

De griffier,

De voorzitter,

Bijlage: Overzicht stemmingen PA 11 september 2024

Zaaknummer: 4256573

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4256580

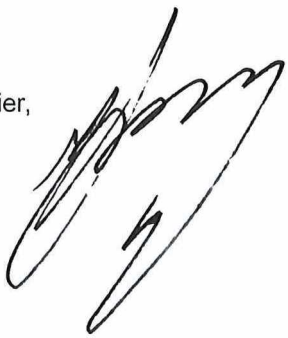
DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de agendacommissie van 20 september 2024, nummer: 4256580

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 5 september 2024 tot en met 18 september 2024 vast te stellen.

De griffier,

De voorzitter,

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 4256580

Onderwerp: Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken voor de raadsvergadering van 25 september 2024

Inleiding

De Agendacommissie stelt u voor de "Lijst van Ingekomen Stukken" van 5 september 2024 tot en met 18 september 2024 vast te stellen.

Als raadslid kunt u de ingekomen stukken inzien via het Bestuurlijk Informatiesysteem (iBabs).

Voorstel

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 5 september 2024 tot en met 18 september 2024 vast te stellen.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Lijst van Ingekomen stukken (5 september 2024 tot en met 18 september 2024)

GEMEENTE Arnhem

RAADSVOORSTEL

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4256580

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de agendacommissie van 20 september 2024, nummer: 4256580

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 5 september 2024 tot en met 18 september 2024 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Lijst van Ingekomen stukken (5 september 2024 tot en met 18 september 2024)			
Datum	**Afzender**	**Titel**	**Advies**
05-09-2024	Stichting Trolleymaterieel Arnhem	Stalling bussen STA	Voor kennisgeving aannemen
07-09-2024	Inwoner Arnhem	Vuurwerk	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
10-09-2024	VGGM	Reactie op ontvangen zienswijzen uit raden op begroting VGGM 2025	Voor kennisgeving aannemen
11-09-2024	Inwoner Arnhem	Verkeerssituatie Velperbinnensingel, Velperplein, Johnny van Doornplein	Voor kennisgeving aannemen
12-09-2024	STMG	WMO tarieven 2024 en samenwerking	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
18-09-2024	Niet openbaar gepubliceerd i.v.m. privacy	Weerbaarheidstraining voor moslima's	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4288337

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;
gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 10 september 2024, nummer: 4288337;

gelet op artikel 2.4.1. Bommenregeling uit de meicirculaires gemeentefonds 2022 en 2023 van het ministerie van BZK;

besluit:

1. Een bijdrage uit het gemeentefonds te vragen voor de in 2022 en 2023 gemaakte kosten, in verband met de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (OO) uit de Tweede Wereldoorlog.
2. Hiervoor een verzoek bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in te dienen om een bijdrage uit het gemeentefonds uit te keren van 68% van de in 2022 en 2023 gemaakte kosten (€ 363.285 exclusief btw) met een totaalbedrag van € 247.034.
3. De te ontvangen uitkering in 2025 ten gunste van de desbetreffende projecten te laten komen.

De griffier,

De voorzitter,

GEMEENTERAAD ARNHEM
BEHANDELADVIES

Raadsvoorstel ‘Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023’

Fasering

- ☐ Informatieve bespreking
- ☐ Meningsvormende bespreking
- ☐ Bespreking Moties & Amendementen
- ☑ Besluitvormende vergadering

Procedure:

Datum vergadering
25-09-2024

Type voorstel
Raadsvoorstel van college van B&W

Spreekrecht publiek
Nee

Voorgesteld resultaat
Besluitvorming

Voorgesteld besluit / Kernboodschap

De raad wordt voorgesteld om de Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening gemeente Arnhem 2024 (Opkoopbescherming) vast te stellen.

Aandachtspunten

Door het college is het raadsvoorstel ‘Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023’ aangeboden aan de raad. Het college stelt voor een bijdrage uit het gemeentefonds te vragen voor de in 2022 en 2023 gemaakte kosten, in verband met het opruimen van ontplofbare oorlogsresten. Hiervoor dient de gemeenteraad een besluit te nemen, dat dan als verzoek aan het ministerie geldt. De kosten zijn al gemaakt en worden (deels) vergoed. De te ontvangen gelden komen ten gunste van dezelfde projecten in de toekomst.

Direct ter besluitvorming
Het Dagelijks Bestuur van de Agendacommissie heeft besloten dit voorstel direct, dat wil zeggen zonder voorafgaande raadskamerbespreking, toe te voegen aan de agenda van de besluitvormende vergadering.

Contactgegevens

Portefeuillehouder:
Marco van der Wel

Ambtenaar
Yvette Gerritsen
Yvette.Gerritsen@arnhem.nl
06-31102216

Raadsadviseur
Steffan Vos
Steffan.Vos@arnhem.nl
06-31114958

Moties en Toezeggingen

Niet van toepassing

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 4288337

Onderwerp: Aanvraag suppletie-uitkering gemeentefonds ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog 2022 en 2023.

Kernboodschap

Omdat er in de Tweede Wereldoorlog in en rondom Arnhem veel gevochten is, kunnen er tijdens graafwerkzaamheden ontplofbare oorlogsresten (OO) te voorschijn komen. Bij ontplofbare oorlogsresten gaat het om allerlei soorten granaten (geschutmunitie), klein kalibermunitie, afwerpmunitie (vliegtuigbom) maar ook om ontstekingsinrichtingen van geweren. Per jaar vinden we honderden stuks klein kalibermunitie, tientallen granaten en soms ook nog een vliegtuigbom.
Bedrijven die onderzoek doen naar de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten en graafwerkzaamheden verrichten, moeten op basis van het Arbeidsomstandighedenbesluit hiervoor gecertificeerd zijn. Dit betekent dat we extra kosten moeten maken om een locatie vrij te geven van ontplofbare oorlogsresten. Deze kosten kunnen we gedeeltelijk via de bommenregeling uit het gemeentefonds vergoed krijgen. Eventueel aangetroffen ontplofbare oorlogsresten worden door de explosievenopruimingsdienst van Defensie (EOD) tot ontploffing gebracht.
Waterschappen, provincies, (semi)-overheid en non-profit organisaties zoals het Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat, ProRail, Staatsbosbeheer, drinkwaterbedrijven en netwerkbeheerders kunnen niet via de gemeente Arnhem gebruik maken van deze bommenregeling omdat ze hun eigen inkomsten hebben. Dit geldt ook voor private partijen omdat de bommenregeling niet bedoeld is voor het compenseren van private partijen voor kosten die anders door de markt zouden worden gedragen.

Voorstel

1. Een bijdrage uit het gemeentefonds te vragen voor de in 2022 en 2023 gemaakte kosten, in verband met de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (OO) uit de Tweede Wereldoorlog.
2. Hiervoor een verzoek bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in te dienen om een bijdrage uit het gemeentefonds uit te keren van 68% van de in 2022 en 2023 gemaakte kosten met een totaalbedrag van € 247.034.
3. De te ontvangen uitkering in 2025 ten gunste van de desbetreffende projecten te laten komen.

Inleiding

Tot 2015 kreeg de gemeente Arnhem voor het opsporen en ruimen van ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog ieder jaar een uitkering (bommenregeling) uit het gemeentefonds. Arnhem

Arnhem GEMEENTE

behoorde tot de zogenaamde veelgebruikers. Met ingang van 2015 is deze regeling komen te vervallen. Vanaf 2015 kunnen gemeenten een raadsbesluit indienen over gemaakte kosten van werkzaamheden. Het onderzoek naar en verwijderen van explosieven is voor maximaal 68% subsidiabel vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) middels een goedgekeurd gemeenteraadsbesluit.

Beoogd effect

Gedeeltelijke dekking vanuit het gemeentefonds voor de kosten die de gemeente maakt in verband met de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (OO) uit de Tweede Wereldoorlog.

Argumenten

1.1 *Er zijn in verband met grondroerende werkzaamheden extra kosten gemaakt voor het realiseren van een veilige omgeving.*

Door inzicht te hebben in de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare explosieven en eventuele noodzakelijke ruiming is voorkomen dat er onveilige situaties zijn ontstaan tijdens en na realisatie van ruimtelijke projecten.

2.1 *Het ministerie van BZK biedt gemeenten de mogelijkheid om een uitkering uit het gemeentefonds aan te vragen.*

Gemeenten hebben de mogelijkheid om een bijdrage te vragen in de extra kosten die gemaakt zijn in verband met onderzoek, opsporing en eventuele ruiming van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog.

Kanttekeningen en risico's

1.1 *Het kan zijn dat niet de volledige 68% wordt vergoed.*

Het risico dat niet de volledige 68% wordt vergoed is klein omdat in principe alle voorgestelde projectkosten voor de suppletie-uitkering uit het gemeentefonds in aanmerking komen.

Participatie

Er heeft geen participatie plaatsgevonden. Het gaat om een jaarlijkse aanvraag voor een uitkering uit het gemeentefonds voor gemeentelijke projecten.

Financiën

De aanvraag voor een uitkering uit het gemeentefonds voor de in 2022 en 2023 gemaakte kosten heeft betrekking op: extra uitvoeringskosten in verband met de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (OO), gemaakte uren voor het beoordelen van projectplannen, deelname aan de kenniskring OO en het begeleiden van projecten. De aanvraag betreft uitsluitend de kosten van gemeenten en/of particuliere vondsten.

De totale kosten over 2022 en 2023 bedragen exclusief BTW resp. € 232.370 en €130.915 (in totaal € 363.285).
De kosten kunnen deels worden gedekt door een uitkering uit het gemeentefonds van de Rijksoverheid.
In totaal komt voor de jaren 2022 en 2023 een totaalbedrag van maximaal € 247.034 exclusief btw in aanmerking (68% van € 363.285).

Uitvoering

Het raadsbesluit zal per e-mail worden toegezonden aan het ministerie van BZK (regelingen@minbzk.nl)

Communicatie

Niet van toepassing

RAADSVOORSTEL

Besluit van
Zaaknummer 4288337

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;
gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 10 september 2024, nummer: 4288337;

gelet op artikel 2.4.1. Bommenregeling uit de meicirculaires gemeentefonds 2022 en 2023 van het ministerie van BZK;

besluit:

1. Een bijdrage uit het gemeentefonds te vragen voor de in 2022 en 2023 gemaakte kosten, in verband met de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (OO) uit de Tweede Wereldoorlog.
2. Hiervoor een verzoek bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in te dienen om een bijdrage uit het gemeentefonds uit te keren van 68% van de in 2022 en 2023 gemaakte kosten (€ 363.285 exclusief btw) met een totaalbedrag van € 247.034.
3. De te ontvangen uitkering in 2025 ten gunste van de desbetreffende projecten te laten komen.

De griffier, De voorzitter,

Arnhem GEMEENTE

GEMEENTE Arnhem

Besluit van 25 september 2024

Zaaknummer 4314840

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van het college van burgemeester en wethouders van 17 september 2024, nummer 4314840.

Gelet op artikel 41 van de Huisvestingswet;

besluit:

vast te stellen de volgende verordening tot wijziging van de

HUISVESTINGSVERORDENING GEMEENTE ARNHEM 2024

I. Wijzigingen

Artikel 13, tweede lid, onder b wordt vervangen door:
'waarvan de WOZ-waarde niet meer bedraagt dan € 434.000'

II Slotbepaling

1. Dit besluit treedt in werking op de dag na die van bekendmaking.
2. Dit besluit wordt aangehaald als: Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening – indexatie opkoopbescherming

Aldus vastgesteld in de raadsvergadering van 25 september 2024.

De griffier,

De voorzitter,

GEMEENTERAAD ARNHEM
BEHANDELADVIES

Raadsvoorstel ‘Actualisatie Opkoopbescherming’

Fasering

- ☐ Informatieve bespreking
- ☐ Meningsvormende bespreking
- ☐ Bespreking Moties & Amendementen
- ☑ Besluitvormende vergadering

Procedure:

Datum vergadering
25-09-2024

Type voorstel
Raadsvoorstel van college van B&W

Spreekrecht publiek
Nee

Voorgesteld resultaat
Besluitvorming

Voorgesteld besluit / Kernboodschap

De raad wordt voorgesteld om de Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening gemeente Arnhem 2024 (Opkoopbescherming) vast te stellen.

.

Aandachtspunten

Door het college is het raadsvoorstel ‘Actualisatie Opkoopbescherming’ aangeboden aan de raad. Het betreft het verhogen van het WOZ-waarde van € 355.000 naar € 434.000. Daardoor vallen er meer huizen onder de opkoopbescherming, wat betekent dat die woningen niet opgekocht kunnen worden voor de verhuur. Twee derde van de Arnhemse koopwoningen worden aangemerkt als beschermde woonruimte.

Het actualiseren van de opkoopbescherming gebeurt jaarlijks en volgt uit de huisvestingsverordening. Het college kiest voor een maximale verhoging, wat volgt uit de aangenomen motie 22M38.

Direct ter besluitvorming
Het Dagelijks Bestuur van de Agendacommissie heeft besloten dit voorstel direct, dat wil zeggen zonder voorafgaande raadskamerbespreking, toe te voegen aan de agenda van de besluitvormende vergadering.

Contactgegevens

Portefeuillehouder:
Paul Smeulders

Ambtenaar
Joseph Dommeck
Joseph.Dommeck@arnhem.nl
+31263771983

Raadsadviseur
Willem Lammers
willem.lammers@arnhem.nl
+31631107951

Moties en Toezeggingen

Niet van toepassing

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer: 4314840

Onderwerp: Actualisatie Opkoopbescherming

Kernboodschap

In 2022 is in Arnhem de ‘opkoopbescherming’ ingevoerd. Hiermee voorkomen we dat bestaande huizen worden opgekocht voor de verhuur en dat deze huizen dus beschikbaar blijven voor kopers. Jaarlijks wordt de grens (WOZ-waarde) voor welke woningen dit geldt geïndexeerd. Dit voorstel regelt dat woningen met een WOZ-waarde tot € 434.000 beschermd worden tegen opkoop.

Voorstel

1. De Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening gemeente Arnhem 2024 (Opkoopbescherming) vast te stellen volgens bijgevoegd voorstel.

Inleiding

In Arnhem is de afgelopen jaren de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen onder druk komen te staan door het opkopen van woningen door (particuliere) investeerders. Het opkopen van woningen zorgt voor schaarsteproblemen, omdat koopstarters en doorstromers met lagere en middeninkomens worden verdrongen van de koopwoningmarkt. Ook kan het zo zijn dat het opkopen van woningen door beleggers een negatieve invloed heeft op de leefbaarheid in de wijken. Omdat wij in Arnhem woningen bereikbaar willen houden voor onze inwoners heeft de raad in februari 2022 de opkoopbescherming vastgesteld en ingevoerd in de gemeente.
De opkoopbescherming is een wettelijk instrument dat ingesteld wordt via de huisvestingsverordening. Via de opkoopbescherming wordt een gedeelte van de woningvoorraad aangewezen als beschermde woonruimte. De opkoopbescherming zorgt ervoor dat woningen niet opgekocht kunnen worden voor de verhuur. Op deze manier blijven koopwoningen in het betaalbare en middensegment bereikbaar voor onze inwoners.
De Arnhemse opkoopbescherming heeft ook afgelopen jaar invloed gehad op de Arnhemse woningmarkt: Uit onderzoek van Companen blijkt dat het aandeel koopstarters in Arnhem is gestegen van 30% in 2020 naar 48% in 2023. De opkoopbescherming heeft hiermee, naast een aantal andere factoren, invloed op de beschikbaarheid van koopwoningen in Arnhem.
Het aantal aankopen door investeerders die niet in de aangekochte woning zijn gaan wonen, is vanaf het jaar 2021 gedaald van ongeveer 500 naar rond de 80 woningen in 2023.

In dit raadsvoorstel actualiseren en indexeren we de opkoopbeschermingsregeling. Hiertoe moet de huisvestingsverordening worden aangepast. Met dit voorstel verhogen we de WOZ-waarde uit de

regeling. Door het verhogen van de WOZ-waarde van € 355.000 naar € 434.000 wordt twee derde van de Arnhemse koopwoningen als beschermde woonruimte aangemerkt.

Beoogd effect

Het verhogen van de grenzen van de Opkoopbescherming, zodat het opkopen van woningen wordt bemoeilijkt. Hiermee vergroten we de beschikbaarheid van woningen in het (goedkope en middeldure) koop- en huursegment.

Argumenten

1.1 Er is sprake van schaarste aan betaalbare (koop)woningen, waarbij koopstarters en doorstromers worden verdrongen van de woningmarkt door beleggers.

Prettig wonen in onze stad begint met betaalbare koopwoningen en goede leefbaarheid in de Arnhemse wijken. Door de WOZ- grens uit de Huisvestingsverordening te indexeren, blijven we woningen beschermen tegen beleggers in onze gemeente die woningen opkopen om mee te speculeren. Met het indexeren van de opkoopbescherming kunnen wij woningen beschikbaar houden voor potentiële huizenkopers zodat er in woningen gewoond kan worden. Hiermee voorkomen we dat woningen een speculatieobject worden voor de verhuur.

Gelet op de WOZ-waarden en WOZ-waardestijging van de Arnhemse koopwoningvoorraad (2023), indexeren we, ook op basis van het actuele onderzoek van Companen, de definities van deze twee prijsklassen:

- De definitie van goedkope koopwoningen wijzigen we van woningen met een WOZ-waarde van € 245.000 naar woningen met een WOZ-waarde van € 301.000
- De definitie van middeldure koopwoningen wijzigen we van woningen met een WOZ-waarde van € 355.000 naar woningen met een WOZ-waarde van € 434.000.

Voor de opkoopbescherming hanteren we de maximale grens van € 434.000. Dit is namelijk in lijn met motie 22M38 uit 2022: “Bij elke jaarlijkse vaststelling van het nieuwe WOZ-drempelbedrag, het maximaal aan te tonen bedrag op te nemen”.

Door deze indeling doen we recht aan de wettelijke vereiste om de woningvoorraad in te delen in ‘goedkoop’, ‘middelduur’ en ‘duur’. In vrijwel alle andere gemeenten waar de opkoopbescherming is ingevoerd, wordt ook gekozen voor een grens waarbij twee derde van de koopwoningvoorraad wordt beschermd.
Voor Arnhem hebben we eerder kunnen aantonen dat er binnen deze segmenten sprake is van schaarste. Voor deze onderbouwing en de overige argumenten voor het invoeren van de Arnhemse opkoopbescherming, verwijzen we graag naar het raadsvoorstel ter introductie van de opkoopbescherming en de hierbij vastgestelde ‘onderbouwing opkoopbescherming’. Onderdeel van de opdracht voor het recente onderzoek van Companen is om voor Arnhem te laten onderzoeken wat geschikte schaarstegrenzen zouden zijn. Dit raadsvoorstel volgt de uitkomsten van het onderzoek van Companen. Voor het rapport van Companen verwijzen

we graag naar bijlagerapport “Onderzoek effectiviteit opkoopbescherming Companen”.

1.2 *Als grens voor de opkoopbescherming stellen we een WOZ-waarde voor van € 434.000. Een hogere grens levert mogelijk juridische risico’s op.*

Het is niet toegestaan om een niet te onderbouwen grens in te stellen boven het middeldure (koop)segment. Voordat de grenzen van de Opkoopbescherming mogen worden aangepast is er een zorgvuldige afweging nodig met een feitelijke onderbouwing waarom die aanpassing nodig is. Werken met een hogere grens dan gegevens toelaten brengt mogelijk juridische risico’s met zich mee.

Een hogere Arnhemse prijsgrens voor 2024 dan in dit raadsvoorstel wordt gedaan zal vermoedelijk niet standhouden bij bezwaar en beroep. Uit jurisprudentie blijkt dat in die gevallen niet enkel de bezwaarmaker in het gelijk wordt gesteld, maar de rechter de gehele regeling ontbindt.

Belangrijk bij de gekozen grens is dat twee derde van de koopwoningvoorraad wordt beschermd. Uit gegevens van het Kadaster blijkt dat beleggers met name actief zijn en waren in de goedkopere segmenten. Door uit te gaan van € 434.000 beschermen wij twee derde van de Arnhemse woningvoorraad.

Overigens is er al meerdere jaren sprake van het ophogen van de grens van de opkoopbescherming. Tijdens de invoering van de opkoopbescherming in 2022 is de grens van de opkoopbescherming op € 325.000 vastgesteld. In 2023 betrof het een actualisatie van € 325.000 naar € 355.000. Hiermee is deze actualisatie, indien mogelijk, een jaarlijks terugkomende actualisatie van de opkoopbescherming.

Kanttekeningen en risico's

1.1 *De stijging van het aantal koopstarters en doorstromers is mogelijk niet geheel toe te schrijven aan de opkoopbescherming.*

Uit het rapport van Companen blijkt dat het aandeel koopstarters en doorstromers op de Arnhemse woningmarkt sterk is toegenomen. De opkoopbescherming is als instrument onderdeel van een aantal nieuwe maatregelen die invloed hebben op de woningmarkt. Denk hierbij aan de stijging van de overdrachtsbelasting, het vermogensrendement in box 3 en de Wet betaalbare huur. Deze maatregelen hebben naast de opkoopbescherming allemaal invloed op het aandeel beleggers op de woningmarkt. Daarmee is de effectiviteit van de opkoopbescherming als enkelvoudig instrument niet vast te stellen.
Daarentegen blijkt uit onderzoek van Het Kadaster dat in steden waar de opkoopbescherming van kracht is woningen in gewilde gebieden minder snel opgekocht worden door beleggers. Dit beeld wordt bevestigd door onderzoek van de Universiteit van Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Participatie

Voorafgaand aan de introductie van de opkoopbescherming in onze gemeente is een uitgebreid participatietraject gevolgd met belanghebbenden in Arnhem.
Belanghebbenden zijn aan het eind van 2021 geïnformeerd over de opkoopbescherming en konden via een inspraakdocument reageren op het Arnhemse voorstel. We hebben toentertijd proactief contact gezocht met belanghebbenden (denk hierbij aan makelaars en notariskantoren).
Dit inspraakdocument heeft in 2021 in totaal 4 weken ter inzage gelegen. De zienswijzen zijn destijds meegenomen bij het uiteindelijke raadsvoorstel voor de opkoopbescherming. Omdat de aanpassingen die we nu voorstellen technisch van aard zijn, is het niet nodig een document opnieuw ter inspraak voor te leggen aan belanghebbenden.

Financiën

De kosten voor de uitvoering van de Opkoopbescherming kunnen worden gedekt vanuit het budget voor wooninstrumentarium.

Uitvoering

Na vaststelling door de raad zal de Leegstandsverordening en de geactualiseerde Huisvestingsverordening worden gepubliceerd in het digitale gemeenteblad. De uitvoering en handhaving van de Opkoopbescherming wordt uitgevoerd door de ODRA.

Communicatie

De Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening wordt gepubliceerd in het digitale gemeenteblad.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Onderzoek effectiviteit opkoopbescherming Companen;
- Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening - indexatie opkoopbescherming.

Arnhem GEMEENTE

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	4314840

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van het college van burgemeester en wethouders van 17 september 2024, nummer 4314840.

Gelet op artikel 41 van de Huisvestingswet;

besluit:

vast te stellen de volgende verordening tot wijziging van de

HUISVESTINGSVERORDENING GEMEENTE ARNHEM 2024

I. Wijzigingen

Artikel 13, tweede lid, onder b wordt vervangen door:
‘waarvan de WOZ-waarde niet meer bedraagt dan € 434.000’

II Slotbepaling

1. Dit besluit treedt in werking op de dag na die van bekendmaking.
2. Dit besluit wordt aangehaald als: Verordening tot wijziging van de Huisvestingsverordening – indexatie opkoopbescherming

Aldus vastgesteld in de raadsvergadering van [DATUM]

De griffier, De voorzitter,

Arnhem GEMEENTE

COMPANEN

Onderzoek effectiviteit opkoopbescherming

Gemeente Arnhem

26 juli 2024

Ontrafel de trend. Kijk vooruit.

COMPANEN ADVIES VOOR WONINGMARKT EN LEEFOMGEVING

DATUM	26 juli 2024
TITEL	Onderzoek effectiviteit opkoopbescherming
OPDRACHTGEVER	Gemeente Arnhem
AUTEUR(S)	Jeroen Lijzenga Harrie Wilhelm Teun van Schendel
PROJECTNUMMER	202.137/G
STATUS	

Tivolilaan 205
6824 BV Arnhem
Postbus 1174
6801 BD Arnhem

www.companen.nl
info@companen.nl
026 351 25 32

KvK-nummer: 09035291
BTW-nummer: NL001826517B01

Ontrafel de trend.
Kijk vooruit.

Inhoud

1 Samenvatting en conclusies 4
1.1 Samenvatting 4
1.2 Conclusies 5

2 Aanleiding 6
2.1 Vraagstelling 6
2.2 Kanttekening: opkoopbescherming niet de enige maatregel 6
2.3 Geen nieuwe gebiedsafbakening 7

3 Analyse effectiviteit opkoopbescherming 8
3.1 Aanpak 8
3.2 De ontwikkeling van de verkopen in de wijken met opkoopbescherming samen 8
3.3 Ontwikkeling van de verkopen in de wijken met opkoopbescherming afzonderlijk 10
3.4 Terug(ver)koop 16

4 Herijking prijsgrenzen 17

Bijlagen 19

1 Samenvatting en conclusies

1.1 Samenvatting

Vraagstelling

In februari 2022 is in Arnhem in 20 van de 24 wijken[1] opkoopbescherming ingevoerd. Deze maatregel moet voorkomen dat betaalbare koopwoningen voor de verhuur worden opgekocht door beleggers, waardoor koopstarters en huishoudens met een middeninkomen minder mogelijkheden hebben om een woning te kopen. Nu de regeling twee jaar van kracht is, heeft de gemeente de effectiviteit ervan laten onderzoeken. Kernvragen in het onderzoek zijn:

a. Zorgt de opkoopbescherming er daadwerkelijk voor dat minder woningen door beleggers worden gekocht en koopstarters en huishoudens met een middeninkomen meer kans maken op het kopen van een woning?
b. Is dit in de hele stad het geval?
c. Is er aanleiding om de in 2020 in de Huisvestingsverordening opgenomen prijsgrenzen te herijken? Hoe kan een eventueel voorstel daarvoor worden onderbouwd?

Het onderzoek bestrijkt de periode 2019 tot en met 2023.

Bevindingen

1. Het aantal verkochte woningen in de 20 wijken met opkoopbescherming tezamen is in de onderzoeksperiode met bijna een kwart gedaald. De daling is ingezet in het jaar 2021.
2. Het aantal aankopen in de wijken met opkoopbescherming door investeerders[2] die niet in de aangekochte woning zijn gaan wonen, is op stedelijk niveau vanaf het jaar 2021 direct drastisch gedaald van rond 500 naar bijna rond 80 in 2023. De particuliere investeerders met meer dan twee woningen lijken zich vrijwel geheel te hebben teruggetrokken uit de aankopen. In 2023 zien we vrijwel alleen nog aankopen als tweede woning (een aankoop door een koper die elders al in een koopwoning woont en totaal dus twee woningen bezit en niet in de gekochte woning gaat wonen), hetgeen te maken zal hebben met de uitzondering op de regels voor onder andere familieleden.
3. Het aantal bedrijfsmatige aankopen van woningen in de wijken met opkoopbescherming heeft in de onderzoeksperiode geen rol gespeeld.
4. Het vraagstuk van de aankoop van woningen voor de verhuur spitst zich kwantitatief vooral toe op de wijken Presikhaaf en Malburgen en wat de tweede woningen betreft ook op de wijk Velperweg e.o.
5. Het aandeel koopstarters in de wijken met opkoopbescherming is vanaf 2020 gestegen en wel van 30% (= 665) in 2020 naar 48% (=770) in 2023, vooral door het feit dat in die periode het totaal aantal verkochte woningen is gedaald. De kansen voor koopstarters lijken vooral bepaald door de herstructureringsnieuwbouw in Presikhaaf en Malburgen en niet zozeer door de opkoopbescherming.
6. Het aandeel kopende middengroepen in de wijken met opkoopbescherming lijkt relatief constant en vertoont evenmin een relatie met de opkoopbescherming. Ook hier lijkt de nieuwbouw een belangrijke factor. Disclaimer: de beschikbare gegevens laten geen onderscheid toe tussen middengroepen en hogere inkomensgroepen.

[1] Alle Arnhemse CBS-wijken behalve Alteveer/Cranevelt, Burgemeesterswijk/Hoogkamp, Schaarsbergen en Klingelbeek e.o.
[2] Natuurlijke personen.

7. Het aantal terugverkopen door particuliere investeerders in de wijken met opkoopbescherming is verhoudingsgewijs beperkt, op stedelijk niveau van zo'n 110 tot 170 woningen per jaar in de onderzoeksperiode.
8. Als prijsgrenzen voor de opkoopbescherming zijn destijds in 2023 met de laatste actualisatie voor goedkoop € 245.000 en voor middelduur € 355.000 vastgesteld. Houden we rekening met de prijsstijgingen sindsdien, dan worden de grenzen € 301.000 (af te ronden op € 300.000) en € 434.000 (af te ronden op € 435.000, toevalligerwijze gelijk aan de NHG-grens 2024).

1.2 Conclusies

- Gelet op de tijdlijn in onze analyses lijkt het erop dat primair de verhoging van de overdrachtsbelasting vanaf 2021 en nogmaals vanaf 2023 voor eigenaren die niet in hun woning gaan wonen de oorzaak is geweest voor de daling van de aankopen door particuliere investeerders (inclusief kopers van tweede woningen).
- Mogelijk heeft de invoering van de opkoopbescherming in Arnhem in 2022 nog een extra zetje gegeven, maar dat is niet goed te onderscheiden.
- De geconstateerde toename van aankopen door koopstarters is vanuit woningmarktoverwegingen positief te waarderen, maar wij zien geen duidelijk verband met de invoering van de opkoopbescherming. Dat laatste geldt ook voor de doorstromers vanuit een koopwoning.
- Als de gemeente de opkoopbescherming in de komende jaren wenst te handhaven, is een aanpassing van de prijsgrens voor goedkope woningen aan te bevelen van € 245.000 naar € 300.000 en op grond van de prijsstijgingen voor middeldure woningen van € 355.000 naar € 435.000. De opkoopbescherming is in het leven geroepen om de positie van koopstarters en huishoudens met een middeninkomen op de woningmarkt te beschermen. Een woning met een prijs van € 435.000 is bij de huidige rentestand en leenmogelijkheden niet bereikbaar voor een huishouden met een middeninkomen. Overwogen kan worden voor de prijsgrens voor de middeldure woningen aan te sluiten bij de landelijke betaalbaarheidsgrens van € 390.000.

2 Aanleiding

2.1 Vraagstelling

In februari 2022 is in Arnhem in 20 van de 24 wijken[3] opkoopbescherming ingevoerd. Deze maatregel moet voorkomen dat betaalbare koopwoningen voor de verhuur worden opgekocht door beleggers, waardoor koopstarters en huishoudens met een middeninkomen minder mogelijkheden hebben om een woning te kopen. Nu de regeling twee jaar van kracht is, heeft de gemeente de effectiviteit ervan laten onderzoeken. Kernvragen in het onderzoek zijn:

1. Zorgt de opkoopbescherming er daadwerkelijk voor dat minder woningen door beleggers worden gekocht en koopstarters en huishoudens met een middeninkomen meer kans maken op het kopen van een woning?
2. Is dit in de hele stad het geval?
3. Is er aanleiding om de in 2020 in de Huisvestingsverordening opgenomen prijsgrenzen te herijken? Hoe kan een eventueel voorstel daarvoor worden onderbouwd?

2.2 Kanttekening: opkoopbescherming niet de enige maatregel

Arnhem heeft opkoopbescherming ingevoerd, maar er zijn van Rijkswege meer maatregelen getroffen om het voor beleggers minder aantrekkelijk te maken te investeren in woningen voor de verhuur:

- Vanaf 2021 steeg de overdrachtsbelasting voor kopers die niet zelf in een woning gaan wonen van 2% naar 8%. Inmiddels is dat gestegen naar 14,5%.
- Eind 2021 heeft de Hoge Raad geoordeeld dat de gehanteerde vermogensrendementheffing in box 3 strijdig was met het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens. Voor de vastgoedbelegger betekende dit dat vanaf 2023 de heffing over het (fictief) rendement, in ieder geval in 2023 en 2024, hoger ligt dan het werkelijk rendement van veel vastgoedbeleggers. Met hogere belastingheffing in box 3 tot gevolg dan wanneer uitgegaan zou zijn van het feitelijk rendement. Dit heeft ertoe geleid dat veel vastgoedbeleggers hun portefeuille kritisch zijn gaan beoordelen en investeringen hebben afgestoten.
- Tenslotte is onlangs de Wet Betaalbare Huur door het parlement aangenomen. Die betekent dat de huurprijs van woningen met een WWS-puntenaantal tot en met 186 punten gereguleerd wordt. Dit houdt in dat verhuurders die nu een hogere huur vragen dan de maximale huur op basis van het WWS, deze moeten verlagen. Deze maatregel heeft (mogelijk) al zijn schaduw vooruitgeworpen op het gedrag van investeerders: minder aankopen en meer verkopen.

Omdat in een relatief korte tijd meerdere maatregelen zijn getroffen en aangekondigd, is het lastig een één-op-één-verband aan te tonen tussen ontwikkelingen in het aantal en het aandeel door beleggers gekochte betaalbare koopwoningen en de opkoopbescherming in Arnhem. We hebben via de tijdlijn geprobeerd dit verband zo scherp mogelijk in beeld te krijgen.

[3] Alle Arnhemse CBS-wijken behalve Alteveer/Cranevelt, Burgemeesterswijk/Hoogkamp, Schaarsbergen en Klingelbeek e.o.

2.3 Geen nieuwe gebiedsafbakening

De opkoopbescherming is ingesteld in 20 wijken. Deze gebiedsafbakening staat niet ter discussie. Een nieuw voorstel voor de wijken waar de opkoopbescherming moet gelden is geen onderdeel van de onderzoeksopdracht.

3 Analyse effectiviteit opkoopbescherming

3.1 Aanpak

De analyse van de effectiviteit van de opkoopbescherming hebben we gebaseerd op de volgende bronnen:

- Het Kadaster voor de verkopen per wijk in de onderzochte jaren 2019 tot en met 2023.
- NVM-gegevens voor verkoopinformatie naar woningtype per wijk in de onderzochte jaren 2019 tot en met 2023.
- WOZ-gegevens voor de huidige woningwaarde ten behoeve van de evaluatie van de prijsgrenzen die gelden bij de opkoopregeling.

De Kadasterinformatie hebben we ingedeeld in:

- Aankopen als tweede woning van een koper die elders al in een koopwoning woont en totaal dus twee woningen bezit en niet in de gekochte woning gaat wonen.
- Bedrijfsmatige aankopen, dat wil zeggen aankopen door een rechtspersoon (BV, CV, NV, BR en VF).
- Aankopen door particuliere investeerders: natuurlijke personen die meer dan twee woningen bezitten en niet in deze woningen wonen.
- Aankopen door koopstarters: personen die voor het eerst een woning hebben gekocht en in deze woning zijn gaan wonen. Deze aankopen zijn onderscheiden om na te gaan in hoeverre de opkoopbescherming heeft geleid tot meer kansen voor koopstarters.
- Aankopen door doorstromers vanuit een koopwoning: personen die uit een koopwoning verhuisd zijn naar een volgende koopwoning en daar ook daadwerkelijk in zijn gaan wonen. We veronderstellen dat deze aankopen voor een groot deel door huishoudens met middeninkomens zijn gedaan. Exacte informatie hebben we daar niet over.

3.2 De ontwikkeling van de verkopen in de wijken met opkoopbescherming samen

Totaal aantal verkopen 2019 tot en met 2023

Het totaal aantal verkopen in de Arnhemse wijken met opkoopbescherming is in de onderzochte periode met bijna een kwart teruggelopen. Uitgedrukt in een indexcijfer met als basisjaar 2019 (2019 = 100), is dit indexcijfer gedaald tot 77 in 2023.

Tabel 3.1: Gemeente Arnhem. Totaal aantal verkochte woningen 2019 tot en met 2023 totaal en naar prijsklasse (x 1.000) in de wijken met opkoopbescherming

	Aantal verkopen (index 2019 = 100)							
Jaar	Totaal	Index	waarvan < € 355	Index	waarvan € 355 - 390	Index	waarvan > € 390	Index
2019	2.031	100	1.768	100	91	100	212	100
2020	2.131	105	1.733	98	108	119	380	179
2021	2.023	99	1.419	80	130	144	496	234
2022	1.765	87	1.077	61	166	182	550	259
2023	1.558	77	1.000	57	130	143	453	214

Bron: Kadaster.

Naar prijsklassen gezien is het aantal verkopen alleen sterk gedaald bij de woningen die onder € 355.000 zijn verkocht. In eerste instantie denk je dan aan het effect van de prijsstijgingen op de woningmarkt. De daling onder de € 355.000 gaat immers gepaard met een stijging in de hogere prijsklassen, met name boven de € 390.000. De prijsstijgingen kunnen de daling in het aantal verkopen niet alleen verklaren. Zeker omdat het opvallend is dat de daling inzet vanaf 2021, het jaar dat de overdrachtsbelasting voor kopers die niet zelf in de woning gaan wonen, is verhoogd van 2% naar 8%. In 2023 is de overdrachtsbelasting nogmaals verhoogd, met 2,4% naar 10,4%. Voor een nadere analyse splitsen we de verkopen uit naar type kopers.

Verkopen uitgesplitst naar typen kopers

Het aantal aankopen door bedrijven (N.V.'s, B.V.'s en dergelijke) stelt in aantal weinig voor en is in de hele onderzoeksperiode laag gebleven. Heel anders ligt het bij de kopers van tweede woningen en de particuliere investeerders. Hier zijn de aankopen na 2020 aanzienlijk gedaald en - zeker bij de particuliere investeerders - bijna op het nulpunt aangekomen in 2023. Zie figuur 3.1.

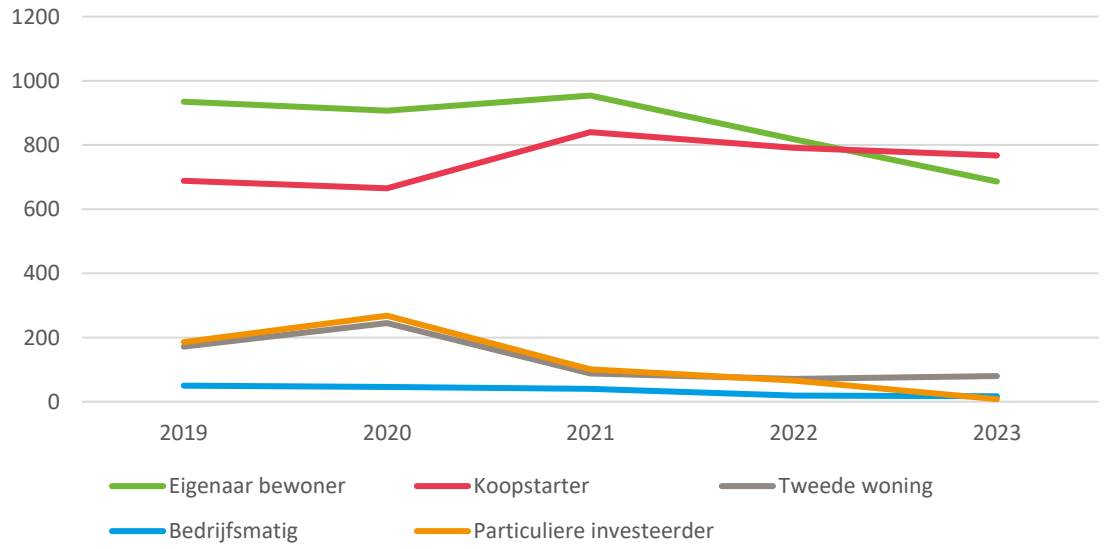
Het lijkt erop dat de verhoging van de overdrachtsbelasting in 2021 voor een flinke daling heeft gezorgd in de aankopen door personen die niet in de aangekochte woning(en) zijn gaan wonen. Het is mogelijk dat de in 2022 ingevoerde opkoopbescherming vanaf dat jaar en de aangepaste box 3-regeling vanaf 2023 ook aan deze neergaande trend hebben bijgedragen, maar dat kunnen we niet onderscheiden.

Dat het aantal aankopen als tweede woning niet helemaal naar nul is gezakt, heeft mogelijk te maken met de ontheffingen die voor de verhuur van dit soort woningen verleend kunnen worden, onder andere ten behoeve van de verhuur aan bepaalde familieleden.

Verder blijkt dat in 2021 het aantal verkopen aan koopstarters en doorstromers vanuit een koopwoning is gestegen, maar daarna weer gedaald.

Cijfermatig zien we dus niet dat de afname van de aankopen door particuliere investeerders (inclusief tweede woningen) direct heeft geleid tot een toename van aankopen door starters en doorstromers vanuit een koopwoning, met uitzondering wellicht van het jaar 2021.

Figuur 3.1: Gemeente Arnhem, **aantal** woningverkopen 2019 tot en met 2023 in de wijken met opkoopbescherming naar verschillende soorten kopers

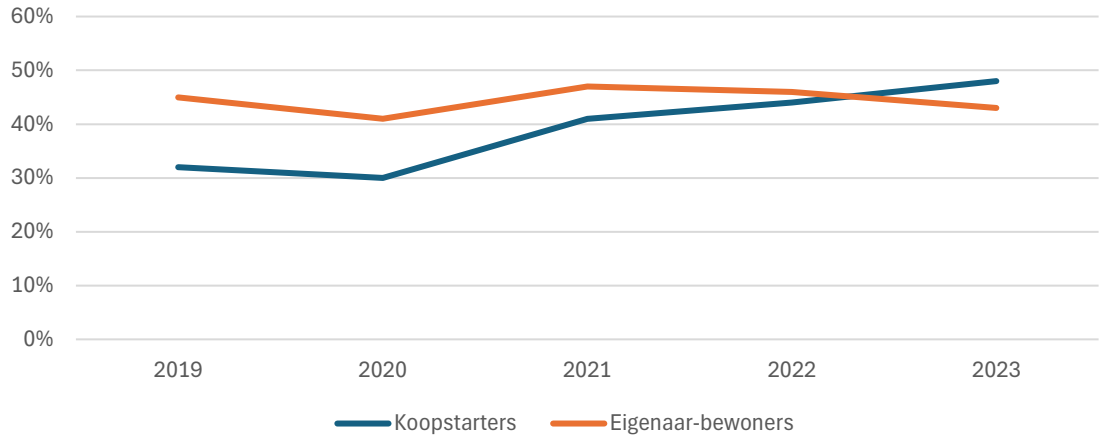

Bron: Kadaster.

Uiteraard spelen op de koopmarkt ook diverse andere factoren een rol, zoals de economische vooruitzichten, de inkomensontwikkeling, de financieringsmogelijkheden en het aanbod elders.

We kunnen het beeld van de aankopen door koopstarters en de doorstromers vanuit een koopwoning nog aanscherpen, door deze te relateren aan het totaal aantal verkopen.

Figuur 3.2: Gemeente Arnhem, **aandeel** woningverkopen 2019 tot en met 2023 aan koopstarters en doorstromers vanuit een koopwoning in de wijken met opkoopbescherming

Bron: Kadaster.

Omdat het totaal aantal verkopen in de wijken met opkoopbescherming in de onderzoeksperiode aanzienlijk is gedaald, blijkt dat de verkopen aan koopstarters verhoudingsgewijs zijn gestegen van 32% in 2019 naar 48% in 2023, terwijl dat van de doorstromers vanuit een koopwoning ongeveer gelijk bleef (rond 45%).
Deze positieve ontwikkeling voor de koopstarters heeft statistisch dus niets te maken met de opkoopbescherming, maar door het teruggelopen aanbod door woningmarktomstandigheden.

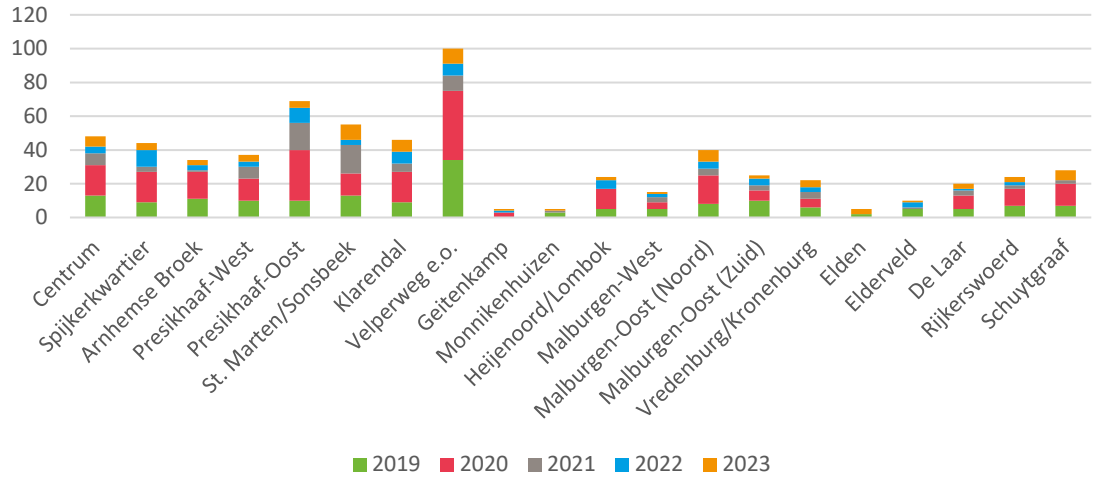
3.3 Ontwikkeling van de verkopen in de wijken met opkoopbescherming afzonderlijk

We hebben een nadere analyse voor alle wijken met opkoopbescherming afzonderlijk gemaakt om te zien in hoeverre er verschillen met de stedelijke trends zijn. We presenteren de gegevens in absolute aantallen en in het aandeel van alle verkopen in de wijk.

Aankoop van tweede woningen

Aantallen
We zien dat in de gehele periode de wijk Presikhaaf (Oost + West), Velperweg e.o. en Malburgen (Oost + West) wat betreft **het aantal aankopen** van tweede woningen een stuk uitsteken boven de andere wijken. In de Geitenkamp, Monnikenhuizen, Elden en Elderveld komt de aankoop van tweede woningen vrijwel niet voor.
In de onderzoeksperiode heeft het aantal aankopen van tweede woningen in 2020 (rood) een “hoogtepunt” gekend. Daarna is sprake van een sterke afname. Die tendens zien we in alle wijken.

Figuur 3.3: Gemeente Arnhem: **aantal** aankopen van tweede woningen in de wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023

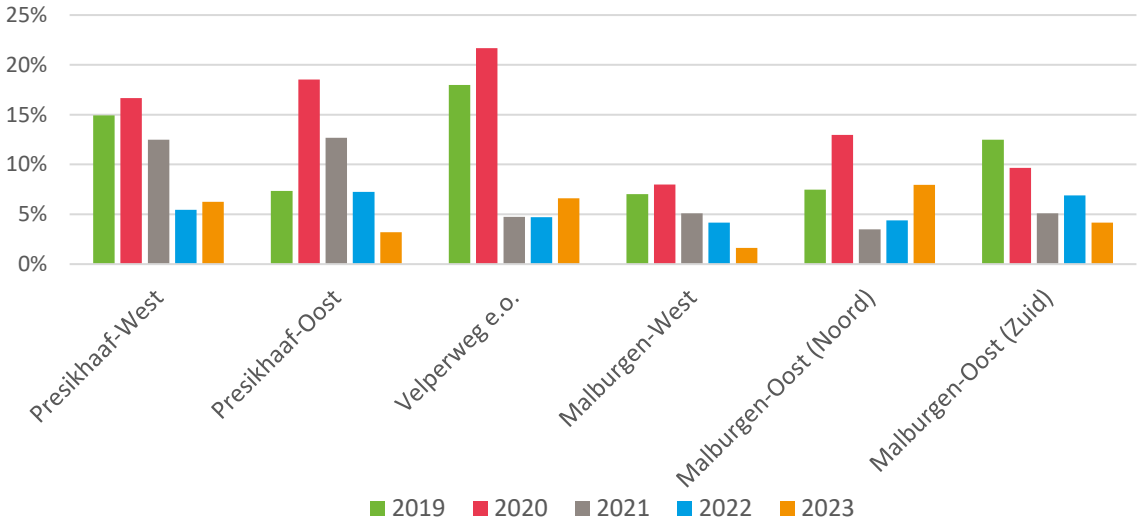
Bron: Kadaster.

Aandelen

Het is zinvol om verder te kijken naar het **aandeel** van de verkochte tweede woningen in alle vérkopen. Daarbij richten we ons in het bijzonder op de wijken met de meeste tweede woningaankopen: Presikhaaf, Malburgen en Velperweg e.o. Het beeld voor alle wijken met opkoopbescherming is opgenomen in bijlage 1.

In de drie geselecteerde wijken zien we in 2019 en met name in 2020 een “hoogtepunt” in het aandeel als tweede woning aangekochte woningen. Daarna volgt een flinke afname. Dit komt overeen met het stedelijk beeld en grosso modo ook met de overige wijken.

Figuur 3.4: Gemeente Arnhem, **aandeel** aangekochte tweede woningen in het totaal aantal verkochte woningen in Presikhaaf, Velperweg e.o. en Malburgen 2019 tot en met 2023

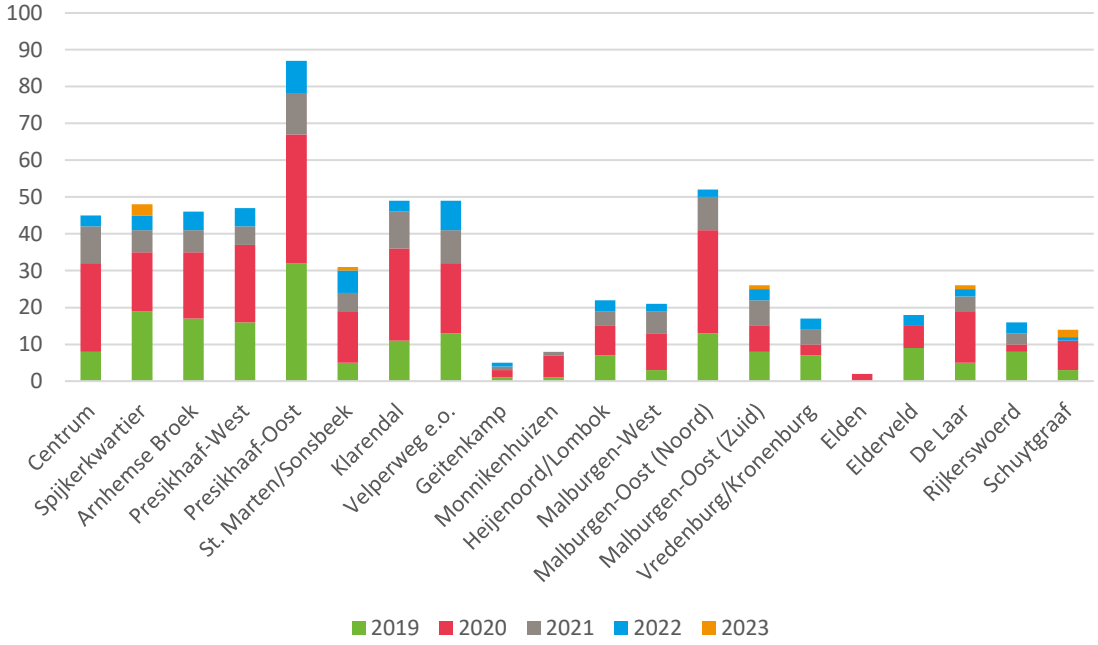
Bron: Kadaster.

Aankoop van woningen door particuliere investeerders[4]

Aantallen

Presikhaaf (Oost + West) steekt hier met kop en schouders uit boven de andere wijken met zo'n 130 opgekochte woningen in de onderzoeksperiode. Op de tweede plaats komt Malburgen (Oost + West) met ca 85 opgekochte woningen. Voorts springen het Centrum, het Spijkerkwartier, Arnhemse Broek, Presikhaaf-West, Klarendal en Velperweg e.o. in Noord en Malburgen-Oost in Zuid eruit met rond de 50 woningen. Aan de kleuren is te zien dat ook hier 2020 het "topjaar" was (rood) en dat daarna een sterke daling te zien is met vrijwel nihil in 2023 (oranje). Zie figuur 3.5.

Figuur 3.5: Gemeente Arnhem, **aantal** door particuliere investeerders aangekochte woningen in de wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2013

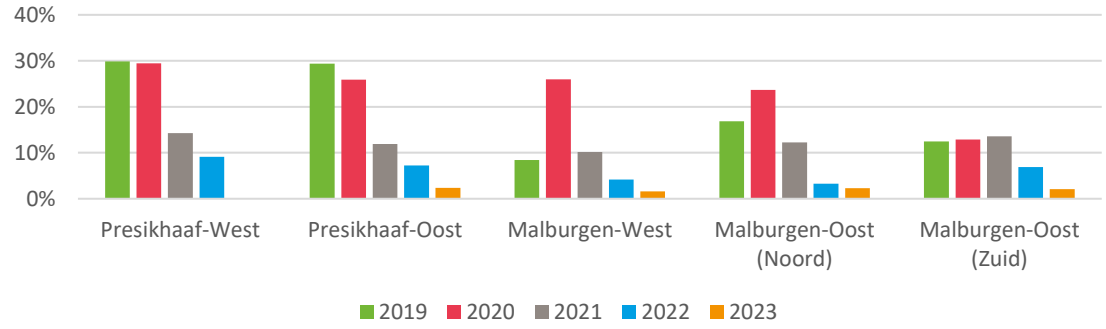
Bron: Kadaster.

Aandelen

Gelet op de aantallen door particuliere investeerders opgekochte woningen in Presikhaaf en Malburgen gaan we nader in op het aandeel in alle verkochte woningen in deze wijken. Het overzicht van de aandelen in alle wijken met opkoopbescherming staat in bijlage 2.

[4] Inclusief bedrijfsmatig aangekocht; betreft zoals eerder gezegd een zeer beperkt aantal.

Figuur 3.6: Gemeente Arnhem, **aandeel** door particuliere investeerders gekochte woningen in het totaal aantal verkochte woningen in Presikhaaf en Malburgen 2019 tot en met 2023

Bron: Kadaster.

Na 2020 zijn de aankopen **door** particuliere investeerders in Presikhaaf en Malburgen aanmerkelijk gedaald tot een zeer klein aandeel in 2023. De jaren 2021 en 2022 zijn daarbij te zien als overgangsjaren. Deze tendens is in vrijwel alle wijken te zien.

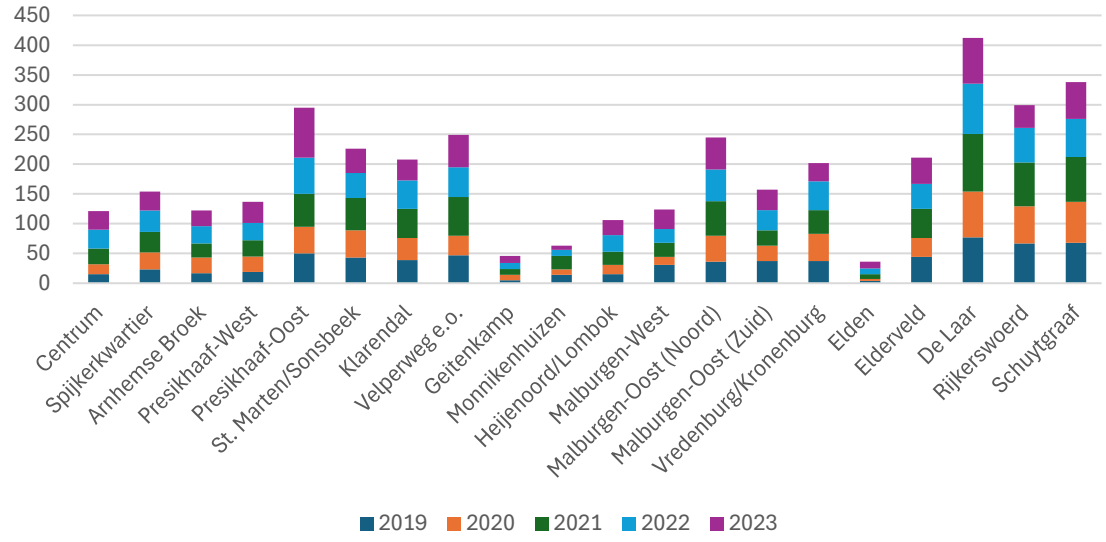
De aankoop door koopstarters

Aantallen

De meeste verkopen aan koopstarters in de onderzoeksperiode hebben plaatsgevonden in de nieuwere wijken in Arnhem-Zuid, met name in De Laar, Rijkerswoerd en Schuytgraaf. Dat zijn niet de wijken waar veel particuliere investeringen hebben plaatsgevonden. Deze laten we in de analyse dan verder ook buiten beschouwing. Zie voor een totaaloverzicht bijlage 3.

De verkopen zijn in de meeste wijken tamelijk gelijkmatig over de jaren gespreid. Dat geldt grosso modo ook voor wijken in Noord waar meer dan in Zuid particuliere investeringen hebben plaatsgevonden of tweede woningen zijn aangekocht. Ook hieruit is af te leiden dat er cijfermatig in de tijd geen direct verband bestaat tussen de vermindering van de aankopen door particuliere investeringen en de groei van de aankopen door starters.

Figuur 3.7: Gemeente Arnhem, **aantal** door koopstarters aangekochte woningen in wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023

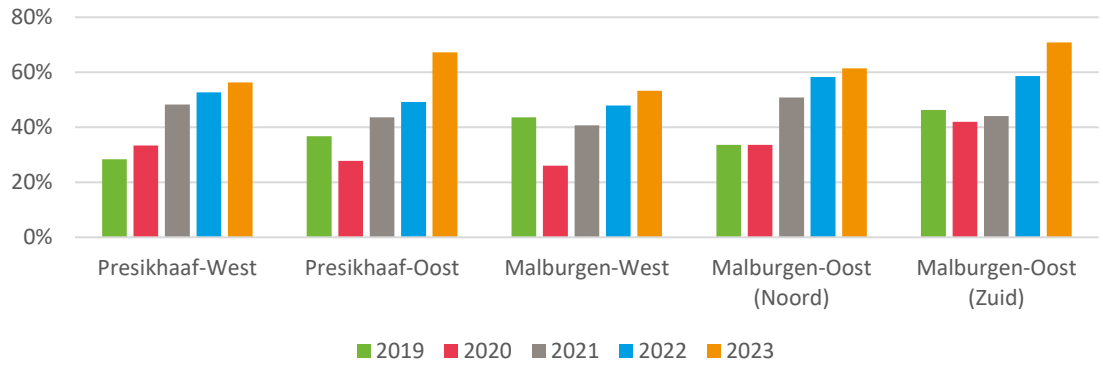
Bron: Kadaster.

Aandelen

In de meeste wijken zien we een toename van het aandeel aan koopstarters verkochte woningen. Zie bijlage 3. De verschillen, die we in aantallen zien tussen de nieuwere wijken in Zuid en de overige wijken, met name in Noord, zijn grotendeels verdwenen. In de meeste wijken stijgt het percentage in 2023 naar tegen of boven de 50% van alle verkopen. In de meeste wijken stijgt het percentage aankopen door starters na 2020, niet alleen in wijken waar het aandeel particuliere aankopen na 2020 sterk is afgenomen. Dit bevestigt dat ook verhoudingsgewijs geen direct verband in de tijd te zien is tussen aankopen door starters en de vermindering van aankopen door particuliere investeerders annex aankopen van tweede woningen.

Omdat qua aantallen ook hier weer Presikhaaf (Oost + West) en Malburgen (Oost + West) de boventoon voeren gaan we hier nader op in.

Figuur 3.8: Gemeente Arnhem, **aandeel** door koopstarters gekochte woningen in het totaal aantal gekochte woningen in Presikhaaf en Malburgen 2019 tot en met 2023

Bron: Kadaster.

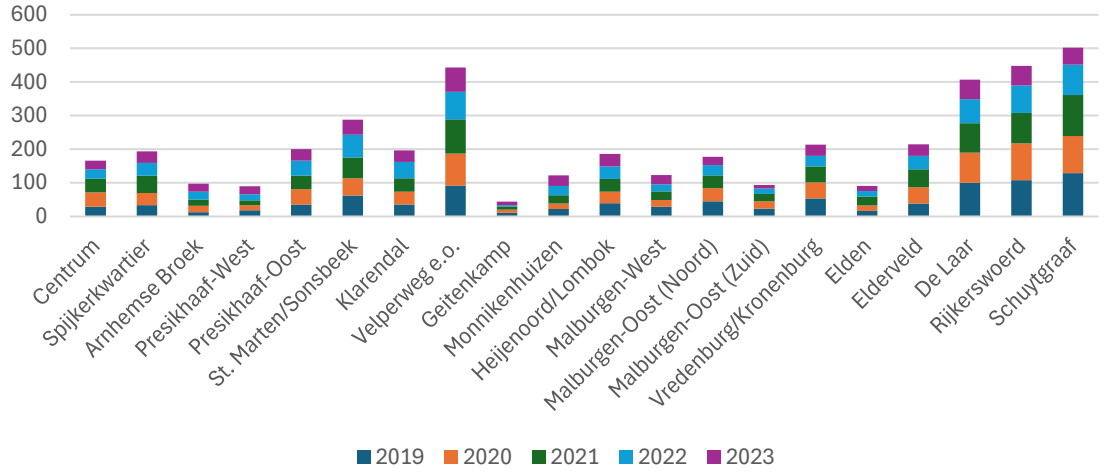
In alle getoonde (deel)wijken zien we grosso modo dezelfde toename. Omdat dit wijken zijn waar in het kader van de herstructurering ook veel nieuwe woningen (onder andere voor starters) zijn gerealiseerd, is het logisch dat deze doelgroep een relatief groot aandeel van de verkochte woningen in bezit heeft gekregen. De schommelingen in de jaren kunnen dan ook te maken hebben met de fluctuaties van de opgeleverde nieuwe woningen.

De aankoop door doorstromers binnen de koopsector

Aantallen

De meeste aan doorstromers uit een koopwoning verkochte woningen staan uiteraard in de wijken met relatief veel koopwoningen: de nieuwere wijken in Zuid, en in Noord Velperweg e.o. Verder vallen geherstructureerde wijken Malburgen en Presikhaaf op, waar relatief veel koopwoningen zijn toegevoegd. Zie voor een totaaloverzicht bijlage 4.

Figuur 3.9: Gemeente Arnhem, **aantal** door doorstromers vanuit een koopwoning aangekochte woningen in wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023

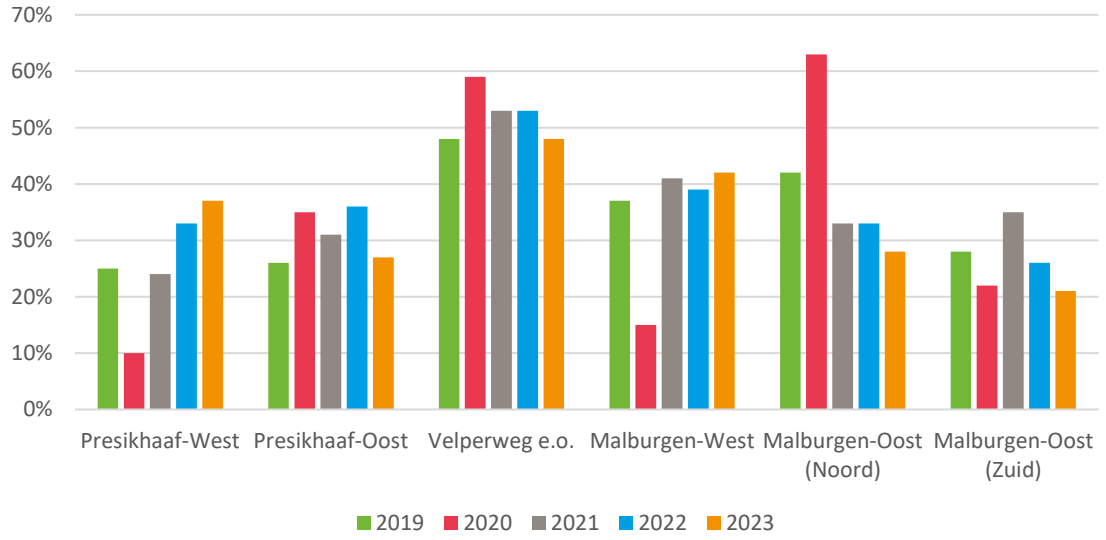

Bron: Kadaster.

Aandelen

De nadere analyse van de ontwikkeling in Presikhaaf, Malburgen en Velperweg e.o. levert het volgende beeld op.

Figuur 3.10: Gemeente Arnhem, **aandeel** door doorstromers vanuit een koopwoning gekochte woningen in het totaal aantal gekochte woningen in Presikhaaf, Velperweg e.o. en Malburgen 2019 tot en met 2023

Bron: Kadaster.

We zien hier een andere ontwikkeling dan bij de starters. Er is geen sprake van een opgaande lijn in de periode 2019 tot en met 2023. We ontdekken eerder een gelijkmatige ontwikkeling door de jaren met soms uitschieters naar boven of beneden. Die betreffen met name het jaar 2020 (rood).

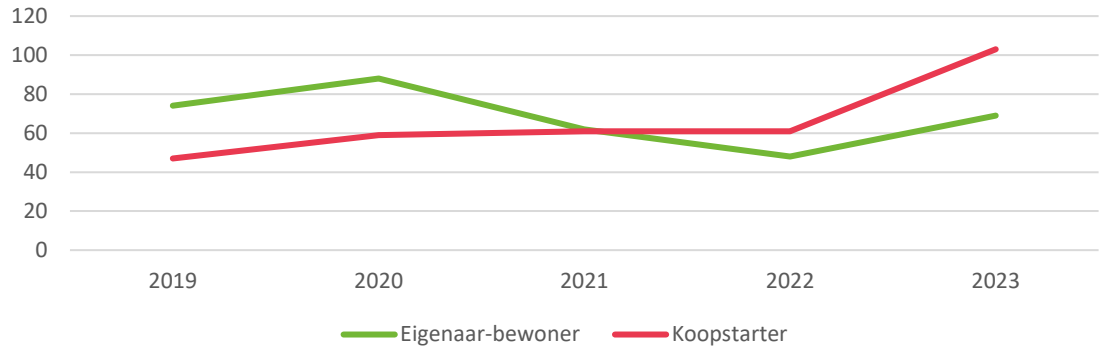
Er lijkt eerder een verband te zijn met de nieuwbouw in deze wijken dan met de opkoopbescherming. In Presikhaaf en Malburgen is dat helder vanwege de herstructurering. Voor de CBS-wijk Velperweg e.o. geldt dat in delen daarvan sowieso veel bestaande koopwoningen staan (Paasberg, Angerenstein, Plattenburg, Molenbeke) en het voormalige pand van de ING tot appartementen is getransformeerd.

Zoals eerder aangegeven gaat het hier om alle doorstromers vanuit een koopwoning, en niet alleen om de middengroepen. Deze kunnen wij hier niet uitfilteren. Het ligt voor de hand dat de cijfers over Malburgen en Presikhaaf voor een belangrijk deel middengroepen betreffen.

3.4 Terug(ver)koop

Investeerders verkopen woningen ook weer, ook aan koopstarters en doorstromers vanuit een koopwoning. Het aantal terugverkopen door particuliere investeerders aan deze kopersgroepen in de wijken met opkoopbescherming is verhoudingsgewijs beperkt, op stedelijk niveau van zo'n 110 tot 170 woningen per jaar in de onderzoeksperiode. Vóór het jaar 2021 betrof het meer doorstromers die al een koopwoning hadden dan starters. Daarna is dat omgekeerd. We zien vanaf 2020, toen de opkoopbescherming werd ingevoerd, wel een zekere stijging. Dit kan gaan om door investeerders afgestoten panden en daarmee een effect betreffen van de invoering van de opkoopbescherming in 2022.

Figuur 3.11: Gemeente Arnhem, **aantal** terugverkopen door particuliere investeerders aan koopstarters en doorstromers binnen de koopsector in wijken met opkoopbescherming

Bron: Kadaster.

De analyse per wijk laat zien dat het om zodanig kleine aantallen gaat, dat hieruit geen conclusies te trekken zijn.

4 Herijking prijsgrenzen

De opkoopbescherming kan enkel gelden voor de bestrijding van schaarste van goedkope en middeldure koopwoningen. Conform de wet is de gemeente vrij om op basis van de lokale situatie de gebieden aan te wijzen waar de bescherming geldt[5] en wat de definities zijn van “goedkoop” en “middelduur”.
In de Wijziging Huisvestingsverordening 2020 van de gemeente Arnhem zijn de volgende definities vastgelegd voor de invoering van de opkoopbescherming in 2022:

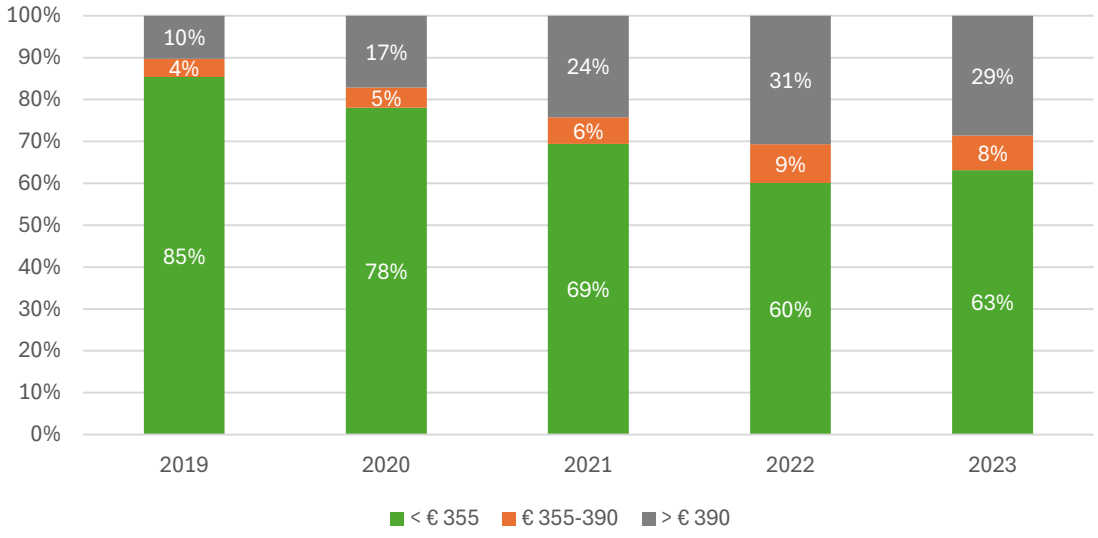
- Goedkope koopwoningen zijn woningen met een WOZ-waarde tot € 200.000.
- Middeldure koopwoningen zijn woningen met een WOZ-waarde tot € 325.000.

Voor de actualisatie van de opkoopbescherming in 2023 heeft de gemeente Arnhem de volgende grenzen vastgesteld:

- Goedkope koopwoningen zijn woningen met een WOZ-waarde tot € 245.000.
- Middeldure koopwoningen zijn woningen met een WOZ-waarde tot € 355.000.

De bepaling van deze grenzen heeft de gemeente gebaseerd op de verdeling van de WOZ-waarden van alle koopwoningen binnen de gemeente. Per 1 januari 2020 bleek dat in Arnhem 70% van de ongeveer 33.000 koopwoningen een WOZ-waarde had tot € 325.000 en de helft daarvan een WOZ-waarde tot € 200.000. Met die 70% hield de gemeente al rekening met de verwachte waardestijging in het jaar 2020 (peildatum 1 januari 2021). Dit betekent dat de verhouding tussen goedkoop, middelduur en duur per 1 januari 2020 afgerond op 1/3 - 1/3 - 1/3 kan worden gesteld.

Figuur 4.1: Gemeente Arnhem, Prijsontwikkeling verkochte woningen in wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023 (prijscategorieën x € 1.000)

Bron: WOZ-bestand Arnhem.

Sinds 1 januari 2020 heeft er zoals bekend een aanzienlijke stijging van huizenprijzen plaatsgevonden. De vraag is daarom ontstaan of een herijking van de prijsgrenzen zou moeten plaatsvinden. Daartoe hebben wij een analyse uitgevoerd op het WOZ-bestand van Arnhem per 1 januari 2023. Het blijkt dat toen 1/3 van de koopwoningen een WOZ-waarde had tot € 301.000 en 2/3 een waarde tot € 434.000.

[5] Zie voetnoot 1.

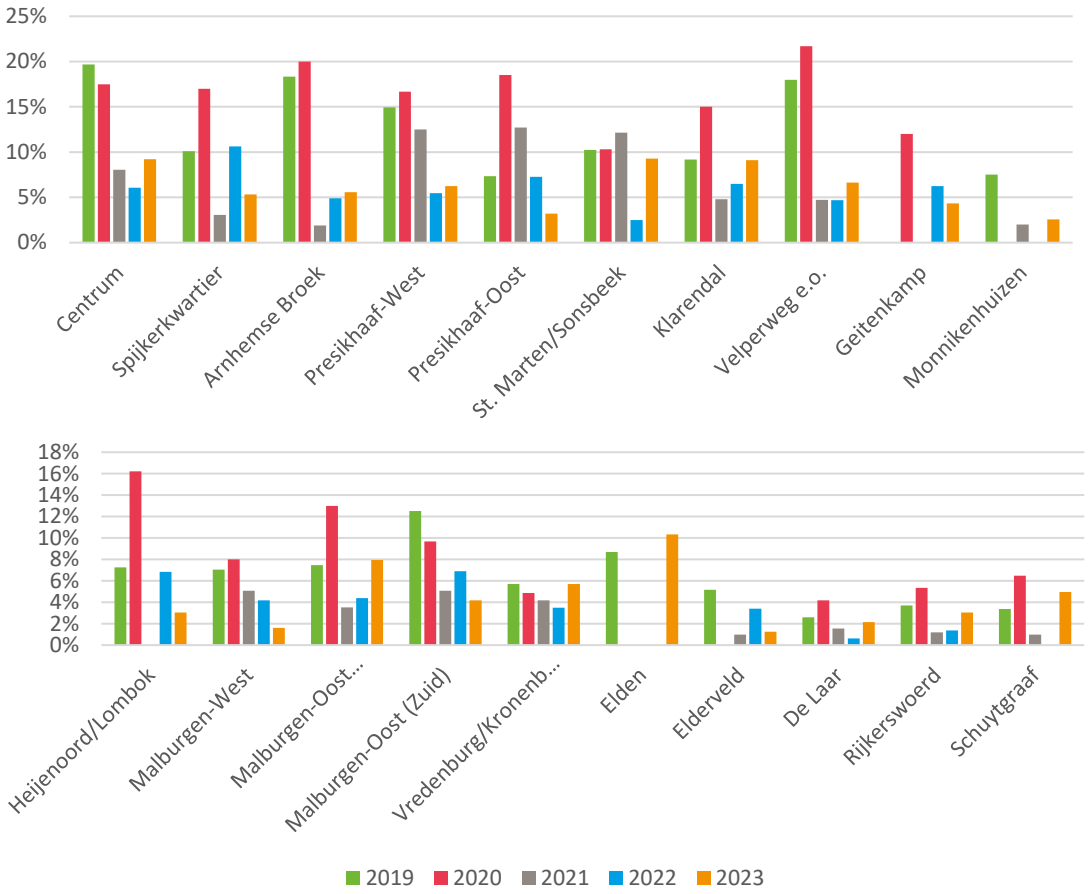
Indien de gemeente dezelfde definities van “goedkoop” en “betaalbaar” wil hanteren als in de huidige Huisvestingsverordening, zouden dus de volgende definities moeten gelden:

- Voor goedkope koopwoningen een WOZ-waarde van € 301.000, eventueel af te ronden naar € 300.000;
- Voor middeldure koopwoningen een WOZ-waarde tussen € 301.000 (eventueel € 300.000) en € 434.000, eventueel af te ronden naar € 435.000. Dat laatste is toevalligerwijze gelijk aan de NHG-grens 2024. De opkoopbescherming is in het leven geroepen om de positie van koopstarters en huishoudens met een middeninkomen op de woningmarkt te beschermen. Een woning met een prijs van € 435.000 is bij de huidige rentestand en leenmogelijkheden niet bereikbaar voor een huishouden met een middeninkomen. Overwogen kan worden voor de grens voor middeldure woningen aan te sluiten bij de landelijke betaalbaarheidsgrens van € 390.000.

Bijlagen

B.1 Aandeel aangekochte tweede woningen per wijk met opkoopbescherming

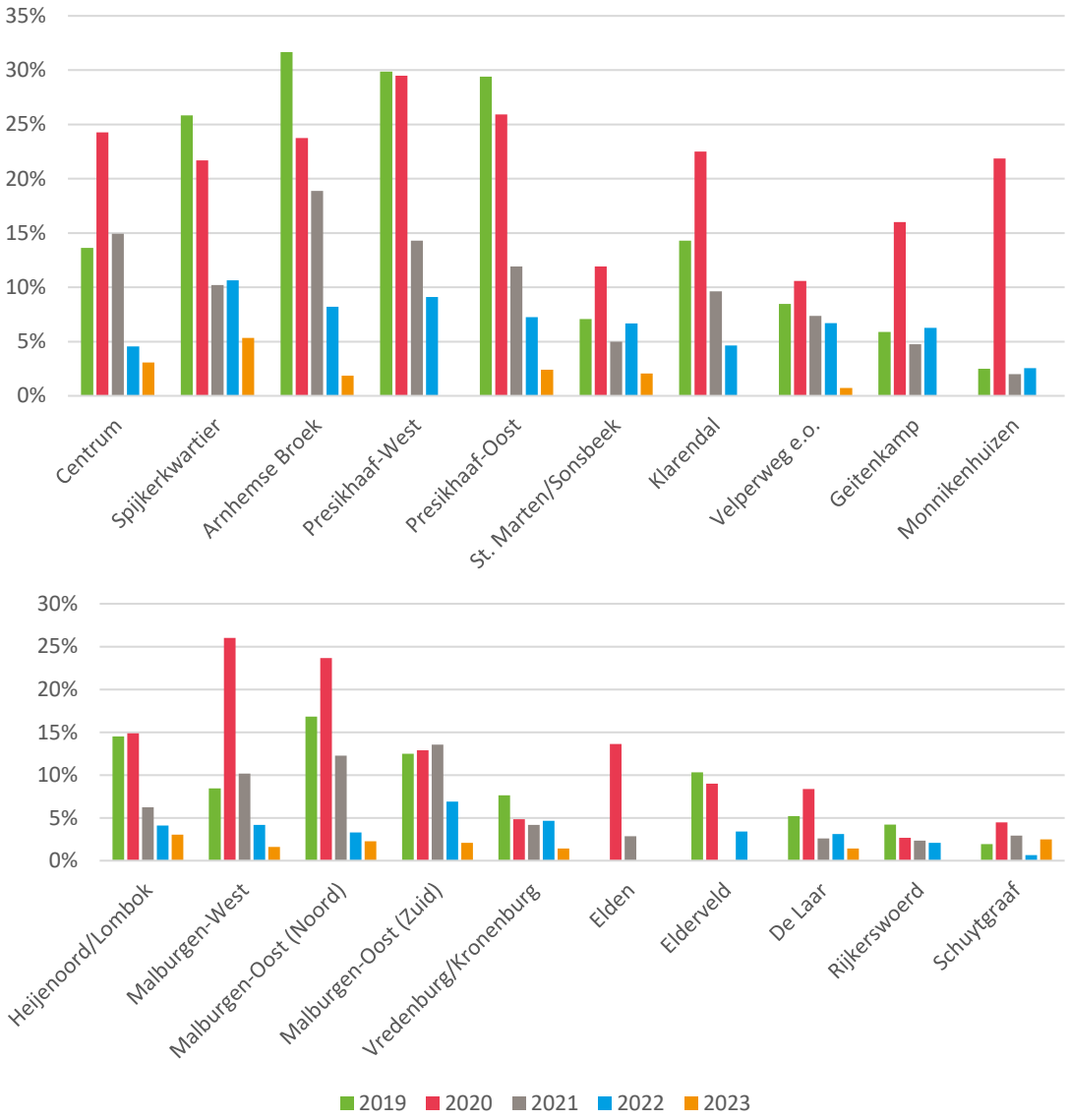
Gemeente Arnhem: **aandeel** aangekochte tweede woningen in het totaal aantal verkochte woningen per wijk met opkoopbescherming 2019 tot en met 2013

Bron: Kadaster.

B.2 Aandeel door particuliere investeerders aangekochte woningen per wijk met opkoopbescherming

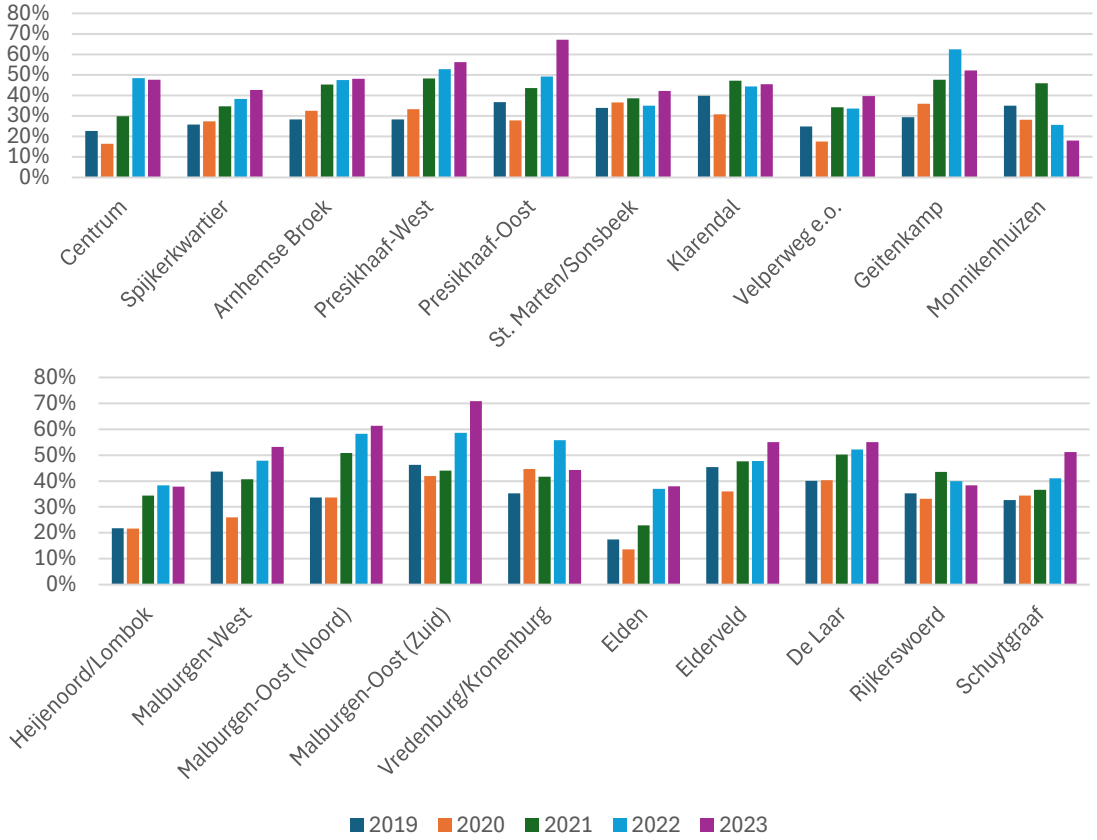
Gemeente Arnhem, **aandeel** door particuliere investeerders aangekochte woningen in de wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2013

Bron: Kadaster.

B.3 Aandeel aan koopstarters verkochte woningen per wijk met opkoopbescherming

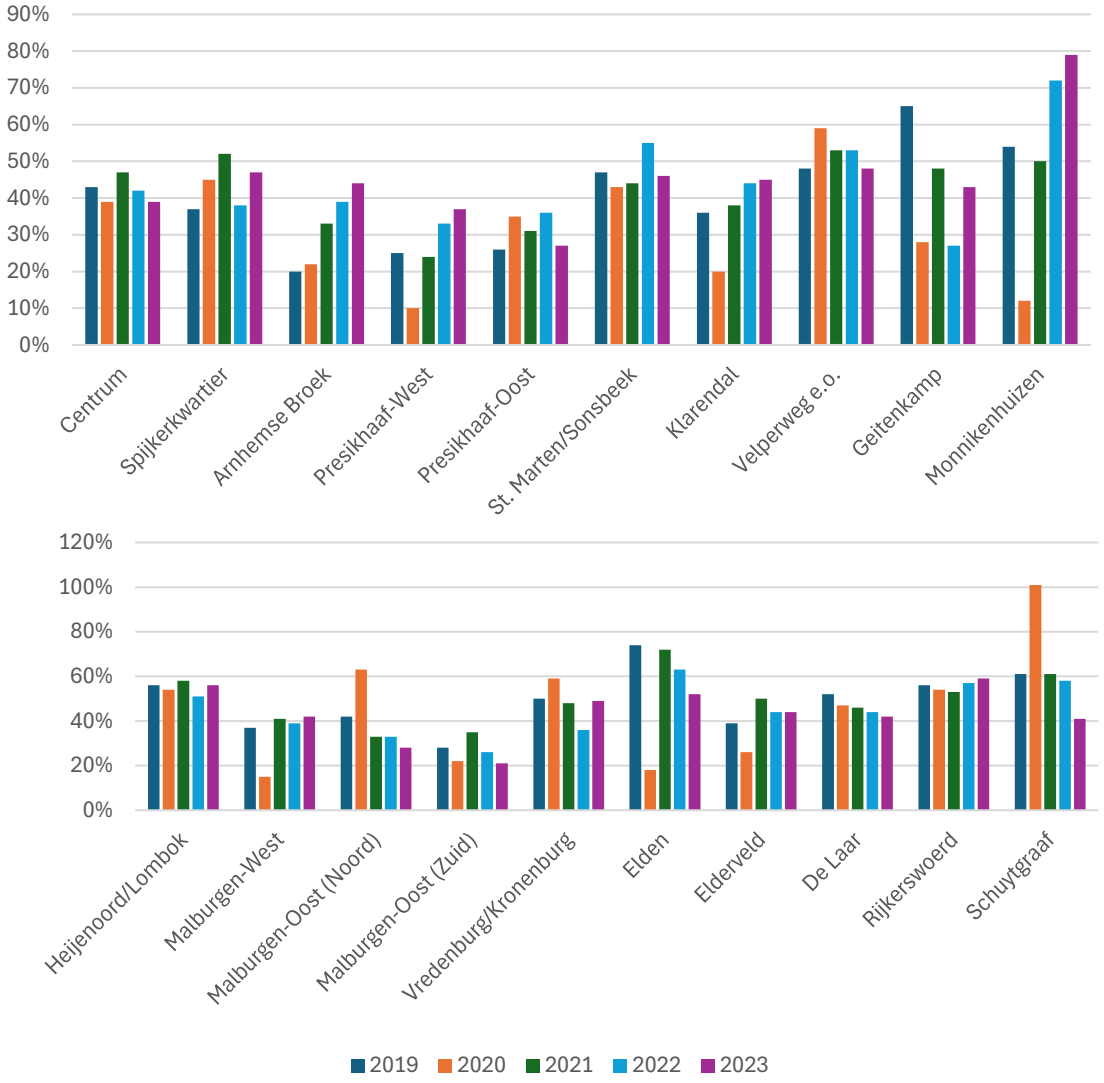
Gemeente Arnhem, **aandeel** aan koopstarters verkochte woningen in wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023

Bron: Kadaster.

B.4 Aandeel aan doorstromers vanuit een koopwoning verkochte woningen per wijk met opkoopbescherming

Gemeente Arnhem, **aandeel** aan doorstromers vanuit een koopwoning verkochte woningen in wijken met opkoopbescherming 2019 tot en met 2023

Bron: Kadaster.

Aan: de voorzitter van de raad
Betreft: verzoek interpellatie (conform art. 41 rvo)
Onderwerp: weer te veel giftig gas bij biocentrale

Arnhem, 10 september 2024

Geachte voorzitter,

Hedenmorgen verscheen in dagblad de Gelderlander het bericht dat de Franse multinational Veolia met haar biomassacentrale op de Kleefse Waard nog steeds de Arnhemse lucht vergiftigt met kankerverwekkend fijnstof en ammoniak. De smeerpijp op de Kleefse Waard is een winstmaker voor de Franse multinational en een regelrechte bedreiging voor de lucht die wij als Arnhemmers moeten inademen.

De biomassacentrale is al langer in opspraak. Na protestacties gesteund door duizenden Arnhemmers nam de gemeenteraad in 2019 een motie aan waarin de gemeenteraad zich uitsprak vóór sluiting van de biomassacentrale. Sindsdien is de biomassacentrale niet gesloten, maar wel bij elke meting in giftige overtreding gebleken.

Naar nu blijkt zijn er ook afgelopen maart metingen verricht bij de omstreden centrale en opnieuw blijkt de multinational de wet te overtreden met vergiftiging van ons geliefde Arnhem als resultaat. Het college staat erbij en kijkt ernaar. De wethouder beweert nu in de krant dat de gang van zaken bij Veolia hem frustreert, maar tegelijk bewees hij de Franse multinational een enorme dienst door hun misstanden voor raad en Arnhemmers te verzwijgen.

In plaats van actie te ondernemen tot sluiting van de centrale zoals de gemeenteraad heeft uitgesproken, laat het college, de wethouder in het bijzonder, de zaak op zijn illegale beloop, en geheel over aan de provincie. Uit niets blijkt het college ook maar iets te willen doen om de lucht die de Arnhemmers moeten inademen te beschermen tegen het gif dat de Franse multinational uit pure winstbejag in Arnhem blijft verspreiden. Dat de gemeente een zorgplicht heeft voor alle Arnhemmers, lijkt de wethouder met zijn uitspraken simpelweg te negeren.

De leden van de fractie van de SP doen hierbij het verzoek de raad toestemming te vragen voor het houden van een interpellatie conform artikel 41 van het reglement van orde.

Hierbij hebben de leden van de fractie van de SP in eerste aanleg de volgende vragen aan het college:

1. Sinds wanneer is het college op de hoogte van het resultaat van de in maart verrichte meting waaruit blijkt dat de Franse multinational Veolia de Arnhemse lucht onwettelijk zwaar vergiftigt? En waarom heeft het college de gemeenteraad daar niet direct over geïnformeerd?

2. Wat heeft het college de afgelopen twee jaar ondernomen om de centrale gesloten te krijgen zoals de gemeenteraad 25 september 2019 nadrukkelijk heeft uitgesproken?

3. Gaat het college alsnog en met de hoogst mogelijke spoed er alles aan doen om de centrale gesloten te krijgen en wat mogen wij daarbij van het college verwachten?

Hoogachtend,

Elfrink, Roelen (beiden SP)

GEMEENTERAAD ARNHEM

Motie

Datum raadsvergadering:	25 september 2-24
Nummer motie:	**24M126**
Zaaknummer:	4319069
Status	VERWORPEN
Onderwerp:	Interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'

Titel:

Motie van afkeuring

Aan de gemeenteraad

Ondergetekenden stellen voor:

Omdat we vinden dat:

- De portefeuillehouder de gemeenteraad niet goed (ontijdig en onvolledig) heeft geïnformeerd over de overschrijdingen van de biomassacentrale, ondanks herhaaldelijke beloften hieromtrent;
- De portefeuillehouder, ondanks door het college gedane beloften, het dossier niet nadrukkelijk en nauwgezet heeft gevolgd;
- De portefeuillehouder de relevante ontwikkelingen uit 2023 had moeten delen met de gemeenteraad, maar dat heeft nagelaten;
- De portefeuillehouder als lid van het Dagelijks Bestuur van de ODRA niet heeft voldaan aan de verwachtingen die daarbij horen en hierop niet heeft gereflecteerd.

Daarom spreekt de gemeenteraad uit:

- Het handelen en optreden van portefeuillehouder Van der Wel af te keuren.

Indieners:

Gerrie Elfrink – SP
Steffenie Pape – VVD
Luc Groot – CDA
Scott van den Broek – Groep van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Motie van afkeuring (24M126)

GROENLINKS ARNHEM	D66 arnhem	VVD Arnhem	Partij voor de Dieren
Coenders	Loor	Pape	De Groot
Simonis	Brandts	Maref	Hogenhout
Prinsen	Heemskerk	Eppich	Lu
De Boef	Zwijnepoel	Kumas	
Dayioğlu	De Vroome	Van Engelenburg	
Noomen			
Gerretschen			

DENK	Arnhem Centraal	PvdA	SP
Usta	Van der Laak	Visser	Elfrink
Bal	Manders	Aït Chrif	Roelen
	K. Groot	Van Munster	
	Kraaijenbrink		

CDA ARNHEM	Volt	Burger Belang Arnhem	PARTIJ VOOR DE VRIJHEID
L. Groot	Scholten	Wiggers	Verheij
	Neutkens		

		Christen Unie Arnhem	Groep van den Broek
		Nede	Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 11 Tegen: 25 Totaal: 36

GEMEENTERAAD ARNHEM

Motie

Datum raadsvergadering:	25 september 2024
Nummer motie:	**24M127g**
Zaaknummer:	4319069
Status	AANGENOMEN
Onderwerp:	Interpellatieverzoek inzake 'Weer te veel giftig gas bij biocentrale'

Titel:

Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale.

Aan de gemeenteraad

Ondergetekenden stellen voor:

Omdat we weten dat:

- De biomassacentrale meermaals de normen heeft overschreden;

Omdat we vinden dat:

- De gemeenteraad nauwgezet geïnformeerd dient te worden inzake overschrijdingen van de biomassacentrale.

Daarom draagt de gemeenteraad het college op om:

De gemeenteraad vanaf nu te voorzien van een kwartaalrapportage inzake alle relevante ontwikkelingen met betrekking tot de biomassacentrale.

Indieners:

Gerrie Elfrink – SP
Steffenie Pape – VVD
Scott van den Broek – Groep van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Motie 'Gemeenteraad heeft recht op kwartaalrapportage biomassacentrale' (24M127g)

GROENLINKS ARNHEM

- Coenders
- Simonis
- Prinsen
- De Boef
- Dayioğlu
- Noomen
- Gerretschen

DENK

- Usta
- Bal

CDA ARNHEM

- L. Groot

D66 arnhem

- Loor
- Brandts
- Heemskerk
- Zwijnepoel
- De Vroome

Arnhem Centraal

- Van der Laak
- Manders
- K. Groot
- Kraaijenbrink

Volt

- Scholten
- Neutkens

VVD Arnhem

- Pape
- Maref
- Eppich
- Kumas
- Van Engelenburg

PvdA

- Visser
- Aït Chrif
- Van Munster

Burger Belang Arnhem

- Wiggers

Christen Unie Arnhem

- Nede

Partij voor de Dieren Arnhem

- De Groot
- Hogenhout
- Lu

SP

- Elfrink
- Roelen

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID

- Verheij

- Luurssen

GROEP VAN DEN BROEK

- Van den Broek

GEMEENTE Arnhem

Voor: 19 Tegen: 17 Totaal: 36

Overzicht raadsdossier ‘Biomassacentrale’

Moties

Datum	Titel
25-9-2019	Stop biomassacentrale Arnhem (19M106g)

Raadsbrieven

Datum	Titel
17-09-2024	Metingen bij biomassacentrale Veolia
19-4-2022	Update ontwikkelingen biomassacentrale Veolia
19-1-2022	Brief aan provincie Gelderland met betrekking tot de biomassacentrale Veolia
11-12-2019	Brief Provincie Gelderland met verslag gesprek 11 oktober omtrent biomassacentrale

Artikel 44-vragen

Datum	Titel
21-01-2022	Ammoniak Biomassa Centrale
23-04-2020	Brief biomassacentrale IPKW
19-12-2019	Besluiten biomassacentrale 2016
28-10-2019	Steeds meer zorgen om effecten biomassacentrales: 'Brandende ogen, keelpijn en niet kunnen slapen van de stank’

Rondvraag

Datum	Titel
25-09-2019	De poging tot monddood maken van inwoners van Arnhem met hulp van de Provincie Gelderland inzake het bezwaar tegen de biomassacentrale Kleefse Waard
5-6-2019	Biomassacentrale IPKW

Aan de gemeenteraad

Datum	: 17 september 2024
Zaaknummer	: 4319069
Contactpersoon	: Bram van Oudheusden
Telefoonnummer	: 06 31 10 22 66

Onderwerp: Metingen bij biomassacentrale Veolia

Geachte voorzitter en leden,

Onlangs is het ons naar aanleiding van berichtgeving duidelijk geworden dat er eerder dit jaar metingen zijn verricht bij de biomassacentrale van Veolia op het Industriepark Kleefse Waard (IPKW). In de berichtgeving wordt melding gemaakt van een te hoge emissie van luchtverontreinigende stoffen.

Via deze brief willen we u nader informeren over de recente ontwikkelingen met betrekking tot de biomassacentrale van Veolia. We gaan hierbij in op metingen en op acties die daarop volgden. De ontwikkelingen hebben ons aanleiding gegeven om de risico's van de uitstoot door de centrale opnieuw te bespreken met de provincie Gelderland en de Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA). Er zijn hierbij nieuwe afspraken gemaakt over de informatievoorziening richting de gemeente.

Een gezonde lucht is van groot belang voor het welzijn van mens, dier en natuur in onze stad. De lucht die we inademen heeft directe invloed op onze gezondheid en ons leefklimaat. Vanzelfsprekend heeft de biomassacentrale - en zijn uitstoot van luchtverontreinigende stoffen – dan ook al een aantal jaar uw en onze bijzondere aandacht.

Omdat de biomassacentrale een zogenoemde complexe inrichting is in de zin van de Omgevingswet, is de provincie Gelderland het bevoegd gezag voor de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving op wet- en regelgeving die het bedrijf aangaat. Indien er sprake is van emissieoverschrijdingen, treedt de provincie op. Nadat enkele jaren geleden voor het eerst bleek dat er sprake was van een te hoge uitstoot van een aantal stoffen, hebben we de provincie aangespoord alert en stevig te reageren en haar rol te pakken. We constateren dat de provincie Gelderland dit adequaat doet.

Metingen biomassacentrale
Bij de provincie en de ODRA hebben we de metingen en informatie over het bestuurlijke handhavingstraject opgevraagd. De ODRA voert in opdracht van de provincie de toezichthoudende en handhavende taken uit. De metingen worden door de ODRA periodiek uitgevoerd.

- Bij de biomassacentrale van Veolia is de afgelopen jaren al vaker een te hoge uitstoot geconstateerd van ammoniak (NH3) en/of stikstofoxiden (NOx) en/of totaal stof. In oktober 2023 werd echter vastgesteld dat aan de emissiegrenswaarden van NOx, NH3 en totaal stof werd voldaan. *Volgens ODRA zijn daarmee de overtredingen ongedaan gemaakt. Het bestuurlijke handhavingstraject is toen gestaakt.*

- Begin 2024 is uit het continue meetsysteem van Veolia gebleken dat op 18 januari 2024 het daggemiddelde van de emissiegrenswaarde voor stikstofoxiden van de biomassacentrale werd overschreden. *ODRA en provincie hebben aangegeven dat op 21 juni 2024 voor deze overtreding een last onder dwangsom is opgelegd. Op 1 oktober is een zitting gepland bij de commissie Rechtsbescherming voor de behandeling van het ingediende bezwaar door Veolia.*

- Op 12 maart 2024 zijn door de meetdienst van ODRA emissiemetingen uitgevoerd aan de afgas van de biomassastookinstallatie bij Veolia. Het rapport hiervan is op 2 april 2024 afgerond en overgedragen aan toezicht. Uit de rapportage blijkt dat voor stikstofoxiden en zwaveloxiden werd voldaan aan de emissiegrenswaarden. Voor ammoniak en totaal stof was dat echter niet het geval. Voor ammoniak geldt dat er 20 mg per normaal kubieke meter is vastgesteld, terwijl de grens op 5 mg per normaal kubieke meter ligt. *Namens de provincie is door ODRA een voornemen tot last onder dwangsom in juli 2024 verzonden. De definitieve last onder dwangsom wordt op korte termijn verzonden*.

Gezondheid van inwoners en gebruikers van het bedrijventerrein
Hoewel er sprake is van een te hoge uitstoot van ammoniak, is de uitstoot beduidend lager dan bij eerdere metingen, zoals in 2022. In 2022 heeft de GGD ons, op verzoek, aangegeven dat de concentratie op leefniveau dusdanig laag is, dat er geen gezondheidsklachten zullen optreden voor inwoners. De GGD is door de ODRA na de recentste metingen niet opnieuw ingeschakeld, daar de gemeten waarde lager ligt dan in het verleden. De provincie Gelderland, bevoegd gezag in deze, heeft ons deze week bevestigd het eerdere advies van de GGD en de ODRA te volgen, dat het niet aannemelijk is dat omwonenden en gebruikers van het bedrijventerrein gezondheidsklachten zullen ondervinden. Desalniettemin dient het bedrijf zich aan de (omgevings)vergunning te houden.

Wij vinden de kwaliteit van de lucht van groot belang. In het Plan Gezonde Leefomgeving leest u meer over onze ambities en de acties op dit thema. Onlangs heeft u ook de Uitvoeringsagenda lucht 2024-2030 ontvangen.

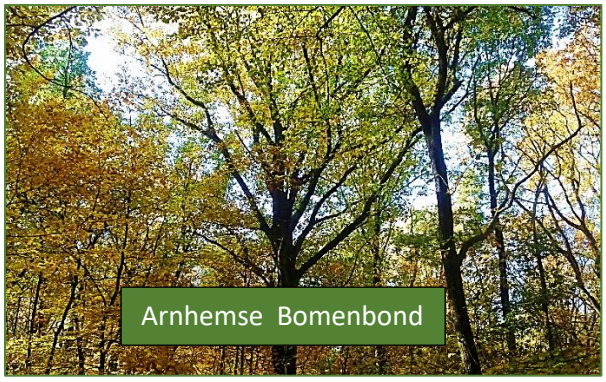
Informatievoorziening en gesprek provincie
In voorgaande jaren is de biomassacentrale structureel onderwerp van aandacht geweest in onze gesprekken met provincie Gelderland en ODRA. In juli 2023 is een destijds geconstateerde overschrijding in aanwezigheid van ODRA besproken. Zoals eerder in deze brief gemeld, blijkt dat de handhaving eind 2023 heeft geleid tot afdoende resultaat waarbij aan de normen werd voldaan. We beseffen dat milieuhandhaving vaak veel tijd in beslag kan nemen.

We constateren dat we informatie over metingen en bestuurlijke handhavingstrajecten dit jaar (2024) niet hebben ontvangen van de provincie en/of ODRA. Om de informatievoorziening tussen overheden (en omgevingsdienst) te optimaliseren, hebben we met de provincie Gelderland en ODRA gesproken. In vervolggesprekken die op korte termijn zijn gepland, worden deze afspraken verder geconcretiseerd. Informatie dient in elk geval richting ons en uw raad te komen als de volksgezondheid in het geding is, of als verstrekkende handhavingsmaatregelen worden getroffen. Daarnaast wensen we ook tussentijdse rapportages te ontvangen. Omdat de uitstoot ook buurgemeenten aangaat, is tevens een uitgebreider gesprek gepland tussen verschillende gemeenten (waaronder Arnhem) en de provincie Gelderland. Het onderwerp is hiermee wederom (structureel) onder de aandacht gebracht bij de provincie.

Dat de biomassacentrale verschillende malen de vergunning heeft overtreden is zorgelijk. We hebben als uitgangspunt dat wij ons uitspreken tegen houtgestookte biomassacentrales en dat de provincie strenger moet optreden bij deze en verdere overtredingen, waarbij dat wat Arnhem betreft tot sluiting kan leiden. Eerder hebben we u er via een feitenrelaas over geïnformeerd onder welke voorwaarden sluiting denkbaar zou zijn en wat het standpunt is van de provincie over sluiting. We vernemen in onze vervolggesprekken graag van de provincie in welke situatie zij overgaat tot een dergelijke maatregel.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

J.H. de Baas A. Marcouch

18 september 2023, Arnhem

Stop de rijkssubsidie aan Veolia Industriediensten Kleefsewaard BV voor het opwekken van duurzame energie in de biomassacentrale op het IPKW terrein.

Aan het College van Burgemeester en Wethouders en de Gemeenteraad van Arnhem

Beste dames en heren,

Hierbij willen wij u dringend vragen om in het belang van de omwonenden van de Biomassacentrale Veolia en de bossen rondom Arnhem, de Rijksoverheid **te verzoeken de jaarlijkse SDE subsidie** aan Veolia Industriediensten BV op het IPKW terrein van de projectontwikkelaar Schouten Bosch BV te **beëindigen.**

Al jarenlang voldoet Veolia Industriediensten BV **niet** aan de voorwaarden en condities om duurzame energie op te wekken in haar biomassacentrale op de Kleefse Waard. De SDE subsidies worden door het ministerie voor Klimaat en Groene Groei uitsluitend uitgekeerd aan instellingen en bedrijven, die voor het opwekken van energie d.m.v. het verbranden van biomassa een omgevingsvergunning hebben en zich aan de normen en condities van die omgevingsvergunning houden.

Maart 2024 constateerde de ODRA dat Veolia Industriediensten BV opnieuw veel te veel ammoniak (NH3) gas en fijnstof uitstoot dan toegelaten is in de door de Provincie verleende natuur- en omgevinsgvergunningen. Reeds in 2022 oordeelde de ODRA en Gedeputeerde State van de Provincie Gelderland dat het bedrijf de norm van de omgevingsvergunning fors overtreed.

Op 23 maart 2023 nam GS het besluit om Veolia onder last van dwangsommen tot en met 2027 te stimuleren de N-emissie wel halen.[1] Dat heeft echter niet mogen baten en het zal ook niet slagen, omdat de dwangsommen te laag zijn vastgesteld in het GS besluit. GS heeft in haar besluit van 23 maart 2023 tevens vast gelegd dat zij **pas na 2027 andere maatregelen zullen overwegen**, indien het bedrijf niet aan de opgelegde last onder dwangsom zou hebben voldaan.

Bekend is dat de rijksoverheid aan Veolia Industriediensten BV 76 miljoen euro aan SDE subsidies in het vooruitzicht heeft gesteld onder de voorwaarden, voorschriften, regelingen en aanwijzingen van het ministerie. De subsidie wordt in twaalf jaarschijven uitbetaald sinds 2020. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland beoordeelt jaarlijks of Veolia voldaan heeft aan de voorwaarden en aanwijzingen. Gemiddeld zal dit op jaarbasis een bedrag van ca. 6 miljoen aan SDE subsidie voor Veolia opleveren tot en met 2032. Tot nu toe heeft noch de provincie Gelderland, noch de gemeente Arnhem het Ministerie voor Klimaat en Groene Groei en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland geïnformeerd dat Veolia zich niet houdt aan de omgevingsvergunning van haar biomassacentrale.

[1] Zie bijlage: Besluit Gedeputeerde Staten 23 maart 2023.

Reeds in 2020 oordeelde het MOB dat de huidige vergunning veel te weinig bescherming oplevert voor de omwonenden en de Natura 2000-gebieden van Arnhem.[2] En zelfs die lage vergunningsnorm haalt Veolia structureel niet!

De gemeenteraad van Arnhem heeft sinds 2019 diverse malen zich uitgesproken tegen het verbranden van grote hoeveelheden boshout in de energietransitie. In 2023 is dit uitgangspunt door het gemeentebestuur In de Omgevingsvisie van Arnhem vastgelegd.

De verbranding van houtpellets (versnipperd boshout) in biomassacentrales betekent een twee keer zo grote uitstoot van C02 dan bij warmteopwekking d.m.v. het verbranden van aardgas/vloeibaar gas. Daarbij heeft de biomassacentrale van Veolia een veel grotere uitstoot van schadelijke gassen (NO_x, SO2, HCL, HF, fijnstof, ammoniak en dioxinen/furanen) dan bij het verbranden van aardgas/ vloeibaar gas. De biomassacentrale van Veolia op de Kleefse Waard schaadt de gezondheid van omwonenden en heeft een kwalijke invloed op de biodiversiteit in de bosrijke omgeving van Arnhem (Natura 2000-gebied). Tevens is bekend dat een veel te grote houtkap in bossen in Europa en Nederland plaatsvindt om biomassacentrales te voorzien van voldoende houtpellets.

Al in 2016 waarschuwde de bewonersvereniging Stadseiland en de bewoners van AGA/Presikhaaf de gemeente Arnhem en de provincie Gelderland - middels brieven, zienswijzen en bezwaarschriften - voor de ernstige luchtvervuiling, wanneer een vestiging van een biomassacentrale door Veolia Industriediensten op de Kleefse Waard doorgezet zou worden.

Vanaf 2019 hebben tal van Arnhemse milieugroepen en bewonersorganisaties eveneens geprobeerd het Arnhems gemeentebestuur meer kritisch te laten kijken naar de effecten van de houtgestookte biomassacentrale van Veolia. Tot nu heeft echter het stadhuis - in zoverre ons bekend - niets ondernomen om de ernstige luchtvervuiling op het IPKW terrein van de projectontwikkelaar Schipper Bosch BV te laten stoppen.

We doen daarom een dringende oproep aan u om daadwerkelijk de zaak aan te pakken en in gesprek te gaan met de rijksoverheid en aan te dringen dat de subsidiëring van deze slecht functionerende en gevaarlijke biomassacentrale spoedig wordt beëindigd.

In afwachting van uw handelen en optreden, verblijven wij,

met vriendelijke groet,

namens het bestuur van de Arnhemse Bomenbond

Joost Blasweiler
voorzitter

Anne Ferwerda
secretaris

Correspondentie adres: Jan Vethstraat 9, 6813 HJ Arnhem

[2] Zie bijlage: Bezwaarschrift MOB aan GS Gelderland 25 augustus 2020.

Bezwaarschrift
Gedeputeerde Staten van Gelderland
Commissie Rechtsbescherming
Postbus 9090
6800 GX Arnhem

post@gelderland.nl
College van G.S. van Gelderland

ODRN (info@odrn.nl)
t.a.v. de heer A. Sulter

Uw referentie:	2019-007872
Onze referentie:	VeoliaHandhavingBezwaarschriftAug2020
Betreft:	Veolia Industriediensten B.V. Kleefsewaard te Arnhem/Bezwaarschrift tegen weigering van verzoek tot handhaving van de natuurvergunning, datum bestreden besluit 17 juli 2020

Nijmegen, 25 augustus 2020

Geachte voorzitter,

Mede namens Actiegroep Woonboten Nieuwe Haven en Stichting Arnhems Peil/Marloes en Jeroen Spaander, werkgroep Behoud Bomen Arnhem/Mark Bosch dienden wij eerder verzoeken in tot intrekking van de natuurvergunning en actualisatie van de omgevingsvergunning. Dat is geweigerd. Een beroep hierover loopt.

In aanvulling hierop dienden wij mede namens bovengenoemde personen/organisaties een verzoek tot handhaving in van de vigerende natuurvergunning.

Quote uit ons verzoek:

Verzoek tot handhaving
Totdat Ketel 14 (BMC) in bedrijf kwam emitteerde Veolia alleen NOx. Met het vergunnen van de BMC startten echter ook de emissies van SO2, HCL, HF, (fijn)stof, ammoniak, metalen en dioxinen/furanen.

Op grond van het Activiteitenbesluit zijn de volgende emissies vergund[1]:
1. *NOx 29.080 kg/jaar;*
2. *SO2 40.110 kg/jaar;*

[1] Tabel 3.10 en tabel 2.5 van het Activiteitenbesluit

3. *HCl 2.006 kg/jaar;*
4. *NH3 (Ammoniak) 1.003 kg/jaar;*
5. *HF 1.003 kg/jaar;*
6. *Stof 1.003 kg/jaar.*

In de natuurvergunning van 10 juni 2018 is alleen sprake van de bovengenoemde NOx-emissie. De emissies van SO2, HCl en HF zijn niet aangevraagd en dus ook niet vergund.
In de omgevingsvergunning van 20 maart 2018 is deze emissie ook over het hoofd gezien, zie par. 5.5 van de overwegingen. Ook hier is sprake van alleen stikstofemissies.

De vergunde HF-emissie is bijzonder hoog en leidt tot een overschrijding van het MTR voor fluoride van 50 nanogram/m3[2].

Bij de ecologische toets zijn de emissies van SO2, ammoniak, HCl en HF nooit aangevraagd of getoetst. Ze leiden wel tot schade aan de bovengenoemde Natura 2000-gebieden en mogen daarom niet worden geëmitteerd.

Veolia heeft deze emissies ook nooit gemeld in de aanvraag om natuurvergunning van 2018. Het maakt daarbij niet uit of dit bewust of onbewust is gebeurd. Feit is dat de emissies van deze stoffen nooit zijn aangevraagd of vergund in het kader van de Wet natuurbescherming.

Op grond hiervan verzoeken wij u om tot sluiting van de BMC over te gaan. Deze mag pas weer in werking als met zekerheid is aangetoond dat de inrichting geen negatieve effecten heeft op Natura 2000-gebieden met betrekking to de emissies en deposities SO2, ammoniak, HCl en HF op genoemde Natura 2000-gebieden.

Wij wijzen u erop dat hier twee Europese richtlijnen van toepassing zijn: RIE en de Habitatrichtlijn. Geen van beide richtlijnen kennen het typisch Nederlandse fenomeen van gedogen. Het nationale gedoogbeleid is niet van toepassing op inrichtingen die onder één van beide bovengenoemde richtlijnen vallen. Overigens hanteert de Raad van State de beginselplicht tot handhaving.

Tevens:
"*Bij de ecologische toets zijn de emissies van SO2, ammoniak, HCl en HF nooit aangevraagd of getoetst. Ze leiden wel tot schade aan de bovengenoemde Natura 2000-gebieden en mogen daarom niet daarom geëmitteerd".*

<u>*Afwijzing van ons verzoek onvoldoende c.q. niet onderbouwd*</u>
In de afwijzing schrijft de provincie dat bovengenoemde stoffen niet in Aerius zijn opgenomen. Dat komt echter doordat Aerius is ontwikkeld voor verspreidingsberekeningen van veehouderijen waar alleen ammoniak en NOx van belang zijn. SO2, HCl en HF komen daar niet bij vrij.
Echter, van een professionele organisatie als de provincie zou toch verwacht mogen worden dat ze weet dat SO2, HCl en HF ook natuurschadelijk zijn.

Op grond van het Activiteitenbesluit zijn de volgende emissies vergund[3]:
1. *NOx 29.080 kg/jaar;*
2. *SO2 40.110 kg/jaar;*
3. *HCl 2.006 kg/jaar;*
4. *NH3 (Ammoniak) 1.003 kg/jaar;*
5. *HF 1.003 kg/jaar;*
6. *Stof 1.003 kg/jaar.*

Voordat de BMC in werking ging kwam alleen NOx vrij. Met de inwerkingtreding van de BMC komen ook de stoffen 2 t/m 6 vrij, waarvan vooral SO2, HCl en HF problematisch zijn.

[2] https://rvszoeksysteem.rivm.nl/stof/detail/269
[3] Tabel 3.10 en tabel 2.5 van het Activiteitenbesluit

Emissies van SO2 zijn ook natuurschadelijk
NOx heeft bij depositie op natuurgebieden een vermestende en verzurende werking. Dit effect wordt versterkt doordat naast NOx en ammoniak ook SO2, HCL en HF in belangrijke hoeveelheden worden geëmitteerd. Hierbij klemt des te meer dat de vergunde SO2-emissie veel hoger is dan de vergunde NOx-emissie SO2 40.110 kg/jaar versus NOx 29.080 kg/jaar.
SO2 heeft een sterk verzurende werking bij depositie en slaat ook dichterbij neer dan NOx, met navenant sterke effecten op meer nabijgelegen Natura 2000-gebieden. *De emissie en depositie van SO2 is in de aanvraag om natuurvergunning niet vermeld en in de vergunning nooit aan de orde geweest en daarom ook niet vergund.*

Emissies van HCl zijn ook natuurschadelijk
Zoutzuur is een zeer sterk verzurende stof. Op grond van de voorliggende stukken is berekend dat de vergunde zoutzuuremissie ruim 2.000 kg/jaar bedraagt. *Ook de emissie en depositie van zoutzuur is in de aanvraag buiten beschouwing gebleven en dus niet vergund.*

Emissies van HF zijn ook natuurschadelijk
Waterstoffluoride (HF) is niet alleen een verzurende stof maar ook sterk etsend. Het gaat om ruim 1.000 kg/jaar. Er zijn ecologische normen voor HF: MTR (50 nanogram/m3 als jaargemiddelde) en VR (0,05 nanogram/m3) van anorganische fluoriden[4]. Hierop is totaal niet ingegaan in het bestreden besluit.
Dit zijn geen gezondheidskundige normen. Voor de werkende mens is de maximaal toegestane concentratie 2.000.000 nanogram/m3. Bij de Wabo-vergunningverlening is hier destijds derhalve terecht niet op getoetst omdat als gevolg verdunning in de atmosfeer na de schoorsteen concentraties als laatstgenoemde niet kunnen worden bereikt.
Dat ligt echter anders voor de ecologische MTR en VR-normen. Uit metingen op anorganische fluoriden, die door Wageningen in den lande worden uitgevoerd, blijkt dat de MTR-norm lokaal als achtergrondconcentratie al wordt geëvenaard. Het VR wordt overal in Nederland overschreden.
Ook de emissie en depositie van anorganische fluoriden is niet aangevraagd noch vergund en mag dus niet worden geëmitteerd.

Conclusie
Substantiële en natuurschadelijke emissies van SO2, HCl en HF zijn niet vergund. Veolia dient de emissies van SO2, HCl en HF terug te brengen tot nul óf de BMC stil te leggen.

Deze brief wordt u gestuurd mede namens Actiegroep Woonboten Nieuwe Haven en Stichting Arnhems Peil/Marloes en Jeroen Spaander, werkgroep Behoud Bomen Arnhem/Mark Bosch.

De machtigingen zijn in het dossier van de provincie aanwezig. Een recent uittreksel van MOB van de Kamer van Koophandel is als bijlage 1 bijgevoegd.

Verzoek
Graag een bevestiging van ontvangst.

Hoogachtend,

Drs. Johan G. Vollenbroek

Bijlagen:
1. Uittreksel KvK van MOB

[4] https://rvszoeksysteem.rivm.nl/stof/detail/269

Datum
28 maart 2023

Zaaknummer
2022-002475

Onderwerp
Beslissing op bezwaarschrift

Inlichtingen bij
Provincieloket
026 359 99 99
post@gelderland.nl

Veolia Industriediensten B.V.
T.a.v. de Directie
Tupolevlaan 69
1119 PA SCHIPHOL-RIJK

Geachte heer Peelen,

Op 31 oktober 2022, aangevuld bij brief van 11 november 2022, heeft u namens uw cliënte, Veolia Industriediensten B.V. (hierna: 'Veolia) bezwaar gemaakt tegen ons besluit van 19 september 2022, zaaknummer 2022-002475, waarin wij Veolia een verplichting tot het verstrekken van informatie en een last onder dwangsom vanwege het overtreden van de Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming) hebben opgelegd.

Wij hebben dit besluit opnieuw beoordeeld. Daarvoor hebben we advies gevraagd aan de onafhankelijke commissie Rechtsbescherming.

Advies
De Commissie heeft op 27 februari 2023 advies uitgebracht. Het advies en het verslag van de hoorzitting zijn bijgevoegd (**bijlage**).

De Commissie is van oordeel dat het bestreden besluit van 19 september 2022 na herstel van de navolgende (motiverings)gebreken in stand zal kunnen blijven.

De Commissie adviseert GS om:
1. Het gevaar voor herhaling van de overtreding nader te motiveren;
2. Het toepassen van de landelijke handhavingsstrategie en de interventiematrix te motiveren;
3. Nader te motiveren of en waarom naast de al opgelegde last onder dwangsom op basis van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (hierna: Wabo), een last onder dwangsom op basis van de Wnb evenredig is;
4. Een duidelijkere motivering van de maximaal te verbeuren dwangsom op te nemen;

Naar aanleiding van de opgelegde verplichting om informatie te verstrekken, adviseert de Commissie ons om in alle redelijkheid en evenredigheid met de meet-omstandigheden om te gaan bij het eventueel treffen van toekomstige handhavingsmaatregelen.

Besluit
Wij nemen het advies van de commissie Rechtsbescherming over. Dat betekent dat wij ons besluit op onderdelen nader motiveren en de gebreken herstellen. Voor het overige blijven wij in heroverweging wij bij ons (nader gemotiveerde besluit). Dat betekent:

Besluit tot het opleggen van een verplichting om informatie te verstrekken

1. U dient met ingang van het eerste kwartaal van 2023, per kwartaal, binnen 1 maand na afloop van het kwartaal, gegevens te overleggen van de N-emissie op basis van de continue NOx meting en een continue of discontinue NH3 meting over het afgelopen kwartaal. Onderdeel van die gegevens moet (een berekening van) vracht/emissie NOx en (een berekening van de) NH3 vracht/emissie over het afgelopen kwartaal zijn.

2. Aan de hand van de door u per kwartaal overgelegde gegevens moet u aan het einde van het kalenderjaar met een AERIUS-verschilberekening laten zien of de stikstofdepositie al dan niet hoger is geweest dan de stikstofdepositie in de vergunde situatie. U dient ook die AERIUS-verschilberekening aan ons te overleggen binnen een maand na afloop van het kalenderjaar.

3. U dient deze informatie steeds digitaal en analoog toe te zenden aan Provincie Gelderland, Afdeling Vergunningverlening en Handhaving, Team Handhaving. De (adres)gegevens vindt u op de eerste pagina van deze brief.

Besluit tot het opleggen van een last onder dwangsom

1. Wij leggen u een last onder dwangsom op wegens het overschrijden van de N-emissie waardoor de stikstofdepositie hoger is dan toegestaan op grond van de vergunning Wet natuurbescherming van 6 september 2016, gewijzigd op 10 juli 2018 (zaaknummer 2016-006709);

2. Over jaar 2023 en daarop volgende jaren dient u ervoor te zorgen dat geen sprake meer is van een overschrijding van de N-emissie waardoor de jaarlijkse stikstofdepositie hoger is dan de stikstofdepositie in de vergunde situatie. Is dat wel het geval, dan verbeurt u over jaar 2023 een dwangsom van €20.000,- ineens.

3. Indien u over de jaren na 2023 nog altijd niet aan de last voldoet, dan wordt dit bedrag (€20.000,-) steeds verhoogd met €10.000,- per jaar dat sprake is van een jaarlijkse stikstofdepositie die hoger is dan de stikstofdepositie in de vergunde situatie, met een maximum van €50.000,- (zie concretisering in de tabel hieronder)

Jaar	Bedrag dwangsom
2023	€20.000,-
2024	€30.000,-
2025	€40.000,-
2026	€50.000,-
2027	€50.000,-
Totaal (maximum)	€190.000,-

Indien na 2027 blijkt dat u nog altijd niet aan deze last onder dwangsom heeft voldaan, dan zullen wij een nieuwe last overwegen om de overtreding te beëindigen.

Nadere motivering

Hierna geven wij onze nadere motivering op de door de Commissie genoemde (motiverings)gebreken.

1. Het gevaar voor herhaling van de overtreding nader motiveren

In het advies van de Commissie Rechtsbescherming staat dat de Commissie GS kan volgen in de uitleg dat, nu (nog) geen sprake is van continue metingen, de overtreding van de jaarnorm zal moeten worden vastgesteld op basis van een representatief aantal metingen in een jaar. Ten tijde van het bestreden besluit was sprake van in elk geval vier metingen waarbij in drie gevallen sprake was van overtreding van de (omgerekende jaar)norm.

De Commissie overweegt dat de last onder dwangsom ziet op het voorkomen van het herhalen van het overtreden van de (omgerekende jaar)norm. De Commissie merkt in dit verband op dat in het primaire besluit de onderbouwing ontbreekt dat er sprake is van het gevaar van herhaling van de overtreding, gelet op een representatief aantal metingen in relatie tot de inmiddels door Veolia getroffen maatregelen aan ketel 14. De Commissie adviseert GS daarom het gevaar van herhaling van overtreding beter te onderbouwen. De op de zitting door GS genoemde vijfde meting kan volgens de Commissie in heroverweging daarbij mogelijk worden betrokken. Indien en voor zover GS dit in heroverweging nader kunnen onderbouwen, is naar de mening van de Commissie sprake van de bevoegdheid tot het opleggen van een last onder dwangsom ter voorkoming van herhaling van overtreding van de jaarnorm.

De ter hoorzitting aan de orde gekomen vijfde meting in opgenomen als **bijlage** bij deze beslissing op bezwaar (gemeten NH_3 na correctie: 9 mg/m³, de eis vanuit het maatwerkvoorschrift omgevingsvergunning is 5 mg/m³). In het primaire besluit hebben GS al overwogen dat op drie van de eerdere vier meetmomenten sprake was van substantiële ‘uitschieters’ op grond waarvan is geconcludeerd is dat Veolia niet binnen de bandbreedte van de Wnb-vergunning opereert. Inmiddels is er dus een vijfde meting waaruit volgt dat (nog steeds) sprake is van overtreding van de (omgerekende)jaarvracht en dat significante effecten van verzuring en vermesting door stikstofdepositie niet zijn uitgesloten omdat Veolia niet handelt conform, althans binnen de bandbreedte van de vigerende Wnb-vergunning. De vijfde meting bevestigt opnieuw dat Veolia niet eenmalig niet ‘in control’ over de NH_3 emissie van ketel 14 was. Deze historie laat zien dat er onvoldoende procescontrole was en is (de maatregelen zijn dus (nog steeds) onvoldoende). Veolia ontkent ook niet dat daar op dit moment nog geen sprake van is (doch dat het in control komen technische complex is). GS zijn van oordeel dat het feit dat er inmiddels één meting (de vierde) is waaruit volgt dat de emissiegrenswaarde voor ammoniak (= maatwerkvoorschrift omgevingsvergunning) vanuit de DeNox-installatie van ketel 14 niet wordt overschreden, niet maakt dat wij, beslissend op bezwaar, moeten afzien van het opleggen van een last die strekt tot het voorkomen van herhaling van de overtreding van de Wet natuurbescherming. Wij willen herhaling van de overtreding voorkomen.

2. Het toepassen van de landelijke handhavingsstrategie en de interventiematrix motiveren

Naar de mening van de Commissie zijn de toetsing aan de landelijke handhavingsstrategie en de interventiematrix in het bestreden besluit onvoldoende kenbaar meegewogen.

Wij zijn van oordeel dat het besluit tot handhavend logischerwijs volgt uit de LHS. Wij positioneren de overtreding in de geval in het middensegment van de interventiematrix. De gevolgen van de overtreding zijn redelijkerwijs aan te merken als 'Van belang- er is sprake van aanmerkelijk risico da de bevinding maatschappelijke onrust geeft en/of milieuschade, natuurschade, waterverontreiniging en/of doden, zieken of gewonden (mens, plant, dier) tot gevolg heeft'. Het gedrag is onverschillig/reactief. Drie van de vier metingen lieten ten tijde van het primaire besluit al een forse overschrijdingen. Na de vierde meting zou het probleem volgens Veolia zijn opgelost, maar dat blijkt niet het geval. Dit is geobjectiveerd met een vijfde meting. Wij zien een patroon dat het bedrijf onvoldoende doet cq noodzaak ziet om procescontrole te krijgen. Het feit dat er inmiddels een last in het Wabo-spoor is opgelegd (en een dwangsom is verbeurd) heeft blijkens de vijfde meting helaas ook niet tot een ander resultaat geleid. Het belang van de (stikstofoverbelaste) natuur weegt voor ons ook zwaar.

3. Nader motiveren of en waarom naast de al opgelegde last onder dwangsom op basis van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (hierna: Wabo), een last onder dwangsom op basis van de Wnb evenredig is

In haar advies merkt de Commissie op dat er sprake is van een en dezelfde emissie: in het Wabo-spoor is sprake van een concentratienorm en in het Wnb-spoor is sprake van een omgerekende jaarvrachtnorm. De Commissie adviseert GS om nader te motiveren of en waarom naast de al opgelegde last onder dwangsom op basis van de Wabo, een last onder dwangsom op basis van de Wnb evenredig is.

In de eerste plaats verwijzen wij hier naar wat hiervoor onder al is opgemerkt onder 2. Het feit dat er inmiddels een last in het Wabo-spoor is opgelegd (en een dwangsom is verbeurd) heeft er vooralsnog niet toe geleid dat steeds norm conform wordt gehandeld. Er is bovendien sprake van verschillende normen en verschillende wetten, waarvan afzonderlijk om handhaving is verzocht. Het maatwerkvoorschrift ziet op een concentratienorm en de Wet natuurbescherming, althans de natuurvergunning, gaat uit van een jaarvracht. Ten aanzien van de natuur ziet GS zich op dit moment bovendien geconfronteerd met stikstofoverbelaste habitats in de nabijheid van Veolia. Wij achten de gehanteerde dwangsommen (Wabo en Wnb) ook niet dusdanig hoog, dat het ook daarom onevenredig zou zijn om in beide 'sporen' handhavend op treden op een wijze zoals GS dit op dit moment doen.

4. Een duidelijkere motivering van de maximaal te verbeuren dwangsom op te nemen

De Commissie adviseert GS een duidelijkere motivering van de maximaal te verbeuren dwangsom in de beslissing op bezwaar op te nemen.

In het verweerschrift hadden wij reeds een tabel opgenomen (zie hieronder), waarin de maximaal te verbeuren dwangsom is uitgewerkt. Veolia heeft aangegeven deze toelichting te kunnen volgen. Het besluit is op dit punt nu dus duidelijker gemotiveerd.

Jaar	Bedrag dwangsom
2023	€20.000,-
2024	€30.000,-
2025	€40.000,-
2026	€50.000,-
2027	€50.000,-
Totaal (maximum)	€190.000,-

Tot slot

Gelet op het voorgaande blijven wij dus bij ons besluit. Voor een vergoeding van de kosten die Veolia in het kader van deze bezwarenprocedure heeft gemaakt, zien wij geen aanleiding.

Wij hopen dat wij u voldoende hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
namens Gedeputeerde Staten van Gelderland,

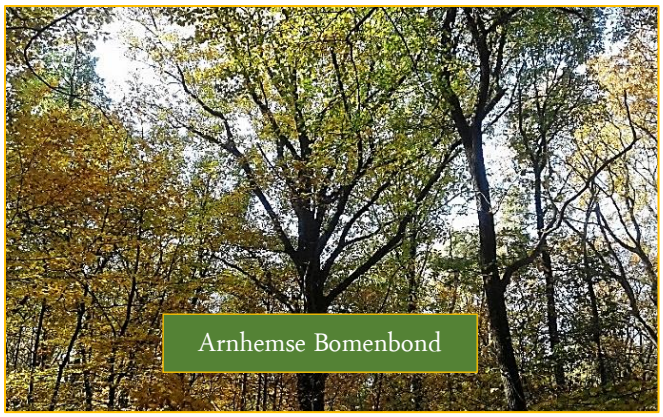
Caroline van Halteren
Teammanager Handhaving

Dit document is zowel aangetekend als via de reguliere post verzonden. Eventuele bijlagen worden alleen meegezonden met de aangetekende verzending.

Bijlage(n)
- advies commissie Rechtsbescherming d.d. 27 februari 2023
- verslag commissie Rechtsbescherming
- rapportage vijfde emissiemeting Veolia d.d. 24 januari 2023

Voor deze brief gelden:
- Algemene wet bestuursrecht, artikelen 3:49, 7:11, 7:12 en 7:13, lid 6

Belanghebbenden kunnen binnen zes weken na dagtekening van dit besluit in beroep gaan. Richt uw beroepschrift aan: rechtbank Gelderland, Postbus 9030, 6800 EM Arnhem. U kunt uw beroepschrift ook elektronisch indienen door te mailen naar bestuursrecht.sv.overig.gld@rechtspraak.nl. Belanghebbenden kunnen een voorlopige voorziening vragen bij de voorzieningenrechter van rechtbank Gelderland. Voor het behandelen van het beroep en een verzoek om een voorlopige voorziening betaalt u griffierecht. Zie www.rechtspraak.nl.

24 september 2024, Arnhem

Aanvullende informatie op de Collegebrief Metingen bij biomassacentrale Veolia

Beste Raadsleden

Graag willen wat feitelijke informatie toevoegen bij de Collegebrief van 17 september jl.

Informatieverstrekking door de Provincie:

1. Het ODRA rapport waarin de emissie metingen van 12 maart zijn beschreven is nog steeds niet openbaar. Het rapport werd weliswaar2 april afgerond, maar ligt nog steeds bij de afdeling Juridische zaken van de ODRA. Pas na veel aandringen door de gemeente Arnhem bij de provincie is **vandaag** het rapport van de meetgegevens en de provinciale brief "Voornemen tot last onder dwangsom" aan Veolia van juli 2024 aan de gemeente en de bomenbond gestuurd.
2. Een half jaar na zijn de meetgegevens van de emissie van de overige luchtvervuilende stoffen en gassen nog steeds niet openbaar gemaakt c.q. pas vandaag 24 september.
3. De provincie heeft niet uit zichzelf de gemeente Arnhem geïnformeerd, pas begin september maakte de persdienst van ODRA op verzoek van de Gelderlander bekend dat Veolia Industriediensten BV haar biomassacentrale weer niet in control heeft en de norm van de Omgevingsvergunning zeer fors overtreedt.
4. De tekst van de provinciale brief "Voornemen tot last onder dwangsom" aan Veolia van juli 2024 is pas sinds vandaag beperkt in te zien of verkrijgbaar (zie bijlage).
5. Belanghebbenden en omwonenden zijn tevens door de Provincie niet geïnformeerd en moesten uit de krant lezen dat het weer volledig mis gaat.

Gezondheidsrisico's

1. De GGD heeft in 2022 alleen gereageerd op de te grote uitstoot van ammoniak gas gedurende de metingsperiode van 2002. De GGD heeft zich **niet uitgesproken** over de gevolgen voor de omwonenden door de uitstoot van alle gassen en minerale verbindingen vanaf 2020 toen de biomassacentrale in bedrijf werd genomen. Dan wel de gevolgen voor de gezondheid na vele jaren als men in de buurt van de biomassacentrale blijft wonen of verblijven. Het betreft ook de gezondheid van de werknemers op het IPKW terrein. Het gaat om de uitstoot van NO_x, SO2, HCL, HF, (fijn)stof, ammoniak, metalen en dioxinen/furanen.[1]
2. Het bekend dat mensen met longaandoeningen zoals COPD en astma veel overlast ondervinden door luchtvervuiling.

[1] *Totdat Ketel 14 (BMC) in bedrijf kwam emitteerde Veolia alleen NOx. Met het vergunnen van de BMC startten echter ook de emissies van SO2, HCL, HF, (fijn)stof, ammoniak, metalen en dioxinen/furanen. Op grond van het Activiteitenbesluit zijn de volgende emissies vergund: 1. NOx 29.080 kg/jaar; 2. SO2 40.110 kg/jaar;*
3. *HCl 2.006 kg/jaar; 4. NH3 (Ammoniak) 1.003 kg/jaar;5. HF 1.003 kg/jaar; 6. Stof 1.003 kg/jaar.*

3. De GGD heeft geen bevolkingsonderzoek onderzoek verricht en dat is haar ook niet gevraagd. De GGD reageerde in 2022 vanuit wat bekend is vanuit de wetenschappelijke bronnen op de gevolgen van een te hoge ammoniakgas uitstoot uit de schoorsteen van de biomassacentrale gedurende een korte periode.

Metingen van de emissies

1. Pas na jaren procederen door het MOB, Arnhems Peil en de Belangengroep Bomen en Biodiversiteit (de voorloper van de stichting Arnhemse Bomenbond) is Veolia uiteindelijk pas **in maart 2023** gedwongen middels het GS besluit de uitstoot constant te meten en ODRA een keer per kwartaal te informeren[2]. Het is ons niet bekend of de ODRA zelf metingen op locatie uitvoert.
2. De totale uitstoot van luchtvervuilende gassen en mineralen door de biomassacentrale vanaf 2020 tot heden (en de effecten voor de Arnhemse Natura 2000-gebieden) is daarom niet gemeten.
3. De uitstoot van CO2 van de biomassacentrale Veolia wordt wel gemeten, maar er is geen norm voor de uitstoot van CO2 door de rijksoverheid vastgesteld, omdat volgens EU wetgeving Nederland daartoe niet verplicht is. Jaarlijks wordt door de Rijksoverheid wel ca. 6 miljoen euro subsidie gegeven aan Veolia om geen warmte en energieopwekking door aardgas te laten plaatsvinden. Het doel van de SDE subsidie is om het gehalte aan CO2 in de lucht niet te vergroten. Het verbranden van boshout levert echter gemiddeld meer dan twee zoveel CO2 uitstoot of dan bij het verbranden van aardgas en veel meer uitstoot van luchtvervuilende en schadelijke gassen.

Met vriendelijke groet,

Namens het bestuur van de Arnhemse Bomenbond

Joost Blasweiler (voorz.) en Anne Ferwerda (secr.)

[2] Uit het GS besluit 23 maart 2023:

Besluit tot het opleggen van een verplichting om informatie te verstrekken

1. U dient met ingang van het eerste kwartaal van 2023, per kwartaal, binnen 1 maand na afloop van het kwartaal, gegevens te overleggen van de N-emissie op basis van de continue NOx meting en een continue of discontinue NH3 meting over het afgelopen kwartaal. Onderdeel van die gegevens moet (een berekening van) vracht/emissie NOx en (een berekening van de) NH3 vracht/emissie over het afgelopen kwartaal zijn.
2. Aan de hand van de door u per kwartaal overgelegde gegevens moet u aan het einde van het kalenderjaar met een AERIUS-verschilberekening laten zien of de stikstofdepositie al dan niet hoger is geweest dan de stikstofdepositie in de vergunde situatie. U dient ook die AERIUS verschilberekening aan ons te overleggen binnen een maand na afloop van het kalenderjaar.
3. U dient deze informatie steeds digitaal en analoog toe te zenden aan Provincie Gelderland, Afdeling Vergunningverlening en Handhaving, Team Handhaving. De (adres)gegevens vindt u op de eerste pagina van deze brief.

Omgevingsdienst
Regio Arnhem

Retouradres: Postbus 3066, 6802 DB Arnhem
AANTEKENEN

Veolia Industriediensten B.V.
Tupolevlaan 69
1119 PA Schiphol-Rijk

Datum
17 september 2024

Zaaknummer
ODRA24HB0067

Behandeld door
[redacted]

Onderwerp: Last onder dwangsom

Geachte directie,

Op 3 juli 2024 stuurden wij u een brief met het voornemen om u een last onder dwangsom op te leggen. Deze brief stuurden wij u omdat wij op basis van de op 12 maart 2024 uitgevoerde emissiemetingen bij uw bedrijf aan de Westervoortsedijk 73-GD te Arnhem, overtredingen met betrekking tot de emissie-eisen gesteld in artikel 4.1332, vijfde lid onder b. van het Besluit activiteiten leefomgeving (hierna: Bal) en het vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021 hebben geconstateerd.

Deze brief is de definitieve last onder dwangsom. Hieronder leest u wat dit voor u betekent.

Last onder dwangsom
Een last onder dwangsom betekent dat u een termijn krijgt om de overtreding te beëindigen en herhaling hiervan te voorkomen. Per keer of periode dat de overtreding plaatsvindt na deze termijn, bent u een dwangsom verschuldigd.

Wij besluiten:

1.1 u een last onder dwangsom op te leggen waarbij wij van u verwachten dat u de overtreding van artikel 4.1332, vijfde lid aanhef en onder b, van het Bal beëindigt en herhaling van de overtreding voorkomt. Dit kunt u doen door:
- er voor te zorgen dat de emissie van stof vanuit de biomassacentrale niet meer bedraagt dan 5 mg/Nm^3;

1.2 u de tijd te geven tot en met 1 oktober 2024 om te voldoen aan het vermelde onder 1.1;

1.3 de hoogte van de dwangsom te bepalen op een bedrag afhankelijk van het percentage overschrijding van de emissiegrenswaarde volgens onderstaande tabel:

0-25%	€ 5.000,00
26-50%	€ 7.500,00
51-75%	€ 10.000,00
76-100%	€ 15.000,00
Gelijk aan of groter dan 101%	€ 20.000,00

Deze bedragen zijn per constatering, met maximaal één constatering per dag, dat niet tijdig of niet volledig wordt voldaan aan het vermelde onder 1.1, met een maximum van twee verbeuringen.
Hierbij merken wij ten overvloede op dat er bij het bepalen van de dwangsomhoogte rekening wordt gehouden met de meetonnauwkeurigheid.

2.1 u een last onder dwangsom op te leggen waarbij wij van u verwachten dat u de overtreding van artikel 5.5, eerste lid onder d, van de Omgevingswet in samenhang met vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021 beëindigt en herhaling van de overtreding voorkomt. Dit kunt u doen door:
- er voor te zorgen dat de emissie van ammoniak vanuit de biomassacentrale niet meer bedraagt dan 5 mg/m^3;

2.2 u de tijd te geven tot en met 21 oktober 2024 om te voldoen aan het vermelde onder 2.1;

2.3 de hoogte van de dwangsom te bepalen op een bedrag afhankelijk van het percentage overschrijding van de emissiegrenswaarde volgens onderstaande tabel:

0-25%	€ 5.000,00
26-50%	€ 7.500,00
51-75%	€ 10.000,00
76-100%	€ 15.000,00
Gelijk aan of groter dan 101%	€ 20.000,00

Deze bedragen zijn per constatering, met maximaal één constatering per dag, dat niet tijdig of niet volledig wordt voldaan aan het vermelde onder 1.1, met een maximum van twee verbeuringen.
Hierbij merken wij ten overvloede op dat er bij het bepalen van de dwangsomhoogte rekening wordt gehouden met de meetonnauwkeurigheid.

Dit besluit treedt in werking op de dag na de verzenddatum van deze brief.

De relevante wet- en regelgeving en de motivering van dit besluit vindt u in bijlagen.

Proces tot nu toe

- Team meten en advies van ODRA heeft op 12 maart 2024 emissiemetingen uitgevoerd aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) bij Veolia Industriediensten B.V. te Arnhem. De metingen zijn uitgevoerd ter controle van de emissie-eisen gesteld in artikel 4.1332 van het Bal en het voorschrift 6.1.1 uit de omgevingsvergunning van 18 februari 2021.
- Het rapport van de metingen (met kenmerk EM-24-04) is op 26 april 2024 aan u toegezonden.
- Op 3 juli 2024 stuurden wij u een voornemen last onder dwangsom.
- Op 22 juli 2024 ontvingen wij uw zienswijze op ons voornemen.

Motivering

Overtreding 1

Uit de resultaten van de metingen aan het afgas van de biomassastookinstallatie blijkt, dat na toepassing van de meetonzekerheid, niet wordt voldaan aan de emissiegrenswaarde, zoals gesteld in artikel 4.1332, vijfde lid, aanhef en onder b, van het Bal.

Artikel 4.1332, vijfde lid, aanhef en onder b, van het Bal

De emissiegrenswaarden in tabel 4.1332 zijn van toepassing:

b. op overige ketels gestookt op rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie biomassa vanaf 0,5 MW die voor de inwerkingtreding van dit besluit in bedrijf zijn genomen.

Tabel 4.1332 Overgangsrecht emissiegrenswaarden rie-biomassa gestookte ketel

Brandstof/nominaal thermisch ingangsvermogen	***Stikstofoxiden in mg/Nm³***	***Zwaveldioxide in mg/Nm³***	***Totaal stof in mg/Nm³***
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 5 MW	145	200	5

Er is sprake van een overtreding omdat de gemeten waarde van stof aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) op 12 maart 2024 5,8 mg /Nm³ bedroeg, terwijl dit maximaal 5 mg /Nm³ mag zijn.

Overtreding 2

Uit de resultaten van de NH3 metingen aan het afgas van biomassastookinstallatie blijkt, dat na toepassing van de meetonzekerheid, niet wordt voldaan aan de emissiegrenswaarde, zoals gesteld in vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021.

Vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021, zaaknummer W.Z19.105802.01

6.1.1 De concentratie van ammoniak in het uitgeworpen rookgas van biomassagestookte Ketel 14 mag de emissiegrenswaarden van 5 mg/Nm³ niet overschrijden en wordt betrokken op 6% zuurstof.

Er is sprake van een overtreding omdat de gemeten waarde van NH3 aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) op 12 maart 2024 20 mg /Nm³ bedroeg, terwijl dit maximaal 5 mg /Nm³ mag zijn.

Op grond van artikel 5.5, eerste lid onder d, van de Omgevingswet is het verboden om te handelen in strijd met een voorschrift uit een omgevingsvergunning voor een milieubelastende activiteit.

Nu wij hebben vastgesteld dat sprake is van een overtreding zijn wij in beginsel verplicht om handhavend op te treden. Van handhavend optreden kan worden afgezien indien er sprake is van concreet zicht op legalisatie of indien handhavend optreden onevenredig is. Dit is in casu niet het geval.

Zienswijze
U had de gelegenheid om te reageren op ons voornemen. Van deze gelegenheid heeft u gebruik gemaakt.

Onze reactie leest u in de bijlage. Onze conclusie is dat wij overgaan tot het opleggen van een last onder dwangsom.

Wat verwachten wij van u?
Wij verwachten dat u de overtredingen beëindigt en herhaling hiervan voorkomt. Dit kunt u doen door bij uw bedrijf aan de Westervoortsedijk 73-GD te Arnhem:

- er voor te zorgen dat de emissie van stof vanuit de biomassacentrale (ketel 14) niet meer bedraagt dan 5 mg/Nm^3, en;
- er voor te zorgen dat de emissie van ammoniak vanuit de biomassacentrale (ketel 14) niet meer bedraagt dan 5 mg/Nm^3.

Het staat u vrij, indien mogelijk, andere maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat de overtredingen wordt beëindigd.

Niet eens met dit besluit?
U kunt binnen zes weken na verzending van deze brief bezwaar maken tegen dit besluit. In de bijlage leest u hoe u dit moet doen.

Heeft u vragen?
Dan kunt u contact opnemen met [redacted] bereikbaar op telefoonnummer: ([redacted] of per e-mail: postbus@odra.nl. Wilt u documenten zoveel mogelijk digitaal opsturen? Dit is milieuvriendelijker en efficiënter. Vermeld dan wel uw zaaknummer ODRA24HB0067. Zo kunnen wij u sneller helpen.

Met vriendelijke groet,
Namens Gedeputeerde Staten van Gelderland,

[redacted]

[redacted]
Manager Uitvoering
Omgevingsdienst Regio Arnhem

Bijlagen:
- Reactie op zienswijze
- Evenredigheidstoets
- Rechtsopvolging
- Relevante wet- en regelgeving
- Rechtsmiddelen

Bijlage: Reactie op zienswijze

Op 22 juli 2024 ontvingen wij, namens u, een zienswijze van [redacted] van Dentons Europe LLP, op ons voornemen van 3 juli 2024. Hieronder volgt een opsomming van de zienswijzen, met daaronder onder onze reactie (cursief).

Ondeugdelijke meting
U bent van mening dat uit het meetrapport van 2 april 2024 blijkt dat er bij de metingen van 12 maart 2024 een storing is opgetreden in de koeler van het afgas. Door het hoge percentage vocht in het afgas is de koeler dichtgevroren. Hierdoor voldeed gedurende het laatste uur van de automatische meting de meting niet aan de vereiste kwaliteitscriteria. Bij de lektest na afloop van de meting is een lek aangetoond.
U concludeert op grond hiervan dat de meting niet betrouwbaar is uitgevoerd. Dit meetrapport kan daarom niet worden gebruikt als basis voor het opleggen van een last onder dwangsom.

<u>Onze reactie</u>
De vraag die beantwoordt dient te worden is of door de storing in de koeler (dichtvriezen a.g.v. hoog vochtgehalte) de meetresultaten valide zijn.

Effect dichtvriezen koeler op meting NH_3 en O_2
De resultaten van de NH_3 metingen moeten voor toetsing aan een emissiegrenswaarde worden omgerekend van een actuele zuurstofconcentratie naar een referentie O_2 concentratie van 6%. Bij de metingen van 12 maart 2024 is a.g.v. het hoge vochtgehalte in het afgas de koeler dicht gevroren. Deze koeler maakt deel uit van het systeem voor continue metingen van NOx (onverdund) en O_2 in het afgas. Dit systeem wordt vooraf en na afloop van de meting gekalibreerd en gecontroleerd op lekdichtheid. Tijdens de meting draait het systeem autonoom. Bij de lektest na afloop van de meting is een beperkt lek aangetoond.
De bemonstering van stof en NH_3 zijn met een ander onafhankelijk meetsysteem uitgevoerd (en maken dus geen deel uit van het systeem van continue metingen van NOx en O_2). NB: de koelerproblemen bij de zuurstofmeting zijn niet van invloed op de concentratiemeting van NH_3 en stof. De resultaten van de bemonsteringen met het bemonstering-opstelling voor stof en NH_3 zijn berekend als concentraties stof en NH_3 bij actuele concentratie zuurstof. De bemonstering voor stof en NH_3 zijn conform normeisen uitgevoerd. Alleen voor omrekening van de gemeten concentraties NH_3 en stof bij actuele zuurstofconcentratie naar een referentiepercentage zuurstof van 6 % zijn de resultaten van de O_2 meting van belang.

Bij uw bedrijf draait ook een meetsysteem voor NOx en O_2. Uit een vergelijking tussen de resultaten van de meetsystemen van Veolia en de ODRA blijkt, dat de tot het moment van de storing met de koeler (13:44 uur) de meetwaarden voor NOx en O_2 goed met elkaar correleren.
In de twee uur voor de storing heeft de O_2 monitor van uw bedrijf (AMS: automatisch meetsysteem) en de ODRA (SRM: standaard referentie methode) naast elkaar de concentratie in het afgas gemeten.

Met behulp van de geldige metingen met het ODRA SRM en de AMS-gegevens van Veolia is een kalibratie functie voor de zuurstof analyser van het AMS afgeleid (dit past binnen de werkwijze van de EN 14181: kwaliteitsborging AMS). Met behulp van de naar het SRM gecorrigeerde meetgegevens van het AMS zijn de O_2 concentraties in het afgas tijdens de tweede en de derde deelmeting bepaald. Op deze manier zijn de uitkomsten van de O_2 monitor van uw bedrijf traceerbaar naar de ODRA O_2 monitor (PG/MM-563) en zijn de zuurstof meetwaarden gebruikt om de resultaten van de NH_3- en stof- metingen om te rekenen van een actuele zuurstofconcentratie naar een referentie zuurstofconcentratie van 6%. Overigens liggen de actuele concentratie NH_3 en stof boven de emissiegrenswaarde en heeft het omrekenen naar een referentiezuurstof percentage slechts beperkt invloed op de hoogte van de gemeten concentraties NH_3 en stof.

De afwijkingen van de meetmethoden voor O_2 moeten we als geaccrediteerde inspectie-instelling expliciet in het rapport vermelden. Waarbij we aangeven of de afwijking consequenties heeft voor de meetonzekerheid in de gemeten concentraties O^2 en de berekende concentraties NH_3. Immers, de meetwaarden van de natchemische meting voor NH_3 worden omgerekend naar de referentiepercentage O2 door gebruik te maken van de gemeten O^2 concentratie. Met voldoende betrouwbaarheid is door team meten en advies vastgesteld dat de meetwaarden voor NH^3 valide zijn (ook, omdat de meting van NH^3 conform normeisen is uitgevoerd).

NB: we merken nog op, dat de storing in de O_2 meting pas halverwege de tweede deelmeting optrad. Gezien de beperkte spreiding in de meetresultaten van de drie deelmetingen voor NH_3 is het ook aannemelijk dat de O_2 metingen met voldoende betrouwbaarheid zijn berekend uitgaande van de vergelijking O_2-monitor meten en advies en O_2 monitor van uw bedrijf. En dat de berekende concentraties NH^3 bij een referentiepercentage O_2 tijdens de metingen op 12 maart 2024 na correctie voor de meetonzekerheid ruim boven de emissiegrenswaarde van 5 mg/Nm_3 lagen.

Onjuiste kwalificatie van de gevolgen van de overtreding
In het voornemen staat dat de gevolgen voor de fysieke leefomgeving moeten worden getypeerd als "3. Van belang". Dit wordt slechts onderbouwd door te stellen dat er een overschrijding is geweest van de emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak. Er is op geen enkele inhoudelijke manier onderbouwd waarom dit "van belang" is. Zo is niet gesteld dat de overschrijding van de emissiegrenswaarden gevolgen heeft gehad voor de omgeving, voor het milieu of voor de natuur. De eenmalige overschrijding van de daggemiddelde emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak leidt niet tot dergelijke gevolgen.

Hoewel u zich uiteraard bewust bent van het feit dat u verplicht bent om aan de emissiegrenswaarden te voldoen, bent u van mening dat in het voornemen niet deugdelijk is onderbouwd dat de gevolgen van deze overtreding moeten worden getypeerd als "van belang".

Hierbij is relevant dat uit de landelijke handhavingsstrategie blijkt dat de gevolgen van een overtreding "van belang" zijn als sprake is van "aanmerkelijke negatieve gevolgen" voor de fysieke leefomgeving of de natuur. Daarvan is in dit geval geen sprake. De gevolgen van de overtreding dienen dan ook volgens u te worden getypeerd als "vrijwel nihil" of hoogstens "beperkt".

Onze reactie
De emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak zijn vastgesteld juist vanwege de gevolgen voor de fysieke leefomgeving wanneer deze er niet zouden zijn. Er hoeft niet per overtreding van deze grenswaarden onderbouwd te worden dat juist deze overtreding wel of niet gevolgen heeft gehad voor de omgeving, voor het milieu of voor de natuur.
Uw stelling dat een eenmalige overschrijding van de daggemiddelde emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak niet tot dergelijke gevolgen is niet onderbouwd.

Wij zijn van mening dat het om grote (percentuele) overschrijdingen van de emissiegrenswaarden gaat (16 % meer stof dan toegestaan en 300 % meer ammoniak dan toegestaan), het gaat niet om een kleine overschrijding. Ook daarom vinden wij de gevolgen van de overtreding 'van belang'.

Onjuiste kwalificatie van de houding van Veolia
In het voornemen wordt het gedrag van Veolia volgens u onterecht getypeerd als "onverschillig". Deze typering is in het voornemen slechts onderbouwd door te stellen dat Veolia onvoldoende maatregelen heeft getroffen om binnen de emissiegrenswaarden te blijven. Met deze onderbouwing zou volgens u iedere overschrijding van de emissiegrenswaarde leiden tot de kwalificatie "onverschillig", terwijl dat evident onjuist is. In de landelijke handhavingsstrategie staat dat onverschillig gedrag betekent dat "de overtreder passief of reactief is, een houding van 'moet kunnen' heeft en/of de bevinding en de gevolgen van zijn handelen hem koud laten". Dat is in het geval van Veolia niet aan de orde. Integendeel, Veolia is een organisatie die zich continu bezighoudt met het waarborgen van de milieu-, veiligheids- en gezondheidsnormen, met daarbij in het bijzonder aandacht voor het voorkomen van milieuschade. De Omgevingsdienst is ook op de hoogte van de maatregelen die Veolia treft om overschrijdingen te voorkomen en de grote investeringen die Veolia daartoe doet. In het voornemen wordt daarop echter in het geheel niet ingegaan. Het voornemen is daarmee onvoldoende onderbouwd.

De oorzaak van de overschrijding van de emissiegrenswaarde voor stof was dat een aantal doekenfilters kapot was, zodat hierdoor het stof niet goed werd afgevangen. De overschrijding van de emissiegrenswaarden voor ammoniak deed zich voor in een periode dat de luchthuishouding in de ketel niet goed werkte. Er bleken lekkages in de luchtkanalen te zitten, waardoor de NOx emissie omhoog ging. Als dit gebeurt, wordt automatisch meer ureum gedoseerd om de NOx emissie binnen de emissiegrenswaarden te houden. Dat heeft echter wel geleid tot een hogere ammoniakemissie.

Toen Veolia door de Omgevingsdienst op de hoogte werd gesteld van de overschrijding van de emissiegrenswaarden, heeft zij direct een onderhoudsstop ingelast. Dit onderhoud heeft plaatsgevonden van 21 tot en met 27 april 2024. Hierbij zijn noodreparaties uitgevoerd aan de luchtkanalen, waardoor de overschrijding van de emissiegrenswaarde voor ammoniak direct is verholpen, en is onderzoek gedaan naar de oorzaak van de overschrijding van de emissiegrenswaarde voor stof. Toen is geconstateerd dat een aantal doekenfilters beschadigd was en dat rond de rookgaskanalen van de doekenfilters plaatwerk was gecorrodeerd. Vervolgens is in de periode van 25 mei tot en met 4 juni 2024 het luchtkanaal geheel vervangen, is het gecorrodeerde plaatwerk gerepareerd en zijn ook de doekenfilters vervangen. Hierdoor is zeker gesteld dat de overschrijdingen van de emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak zich niet nogmaals zullen voordoen. Bovendien heeft Veolia haar onderhoudsregime aangepast, waardoor voorkomen wordt dat deze problemen zich in de toekomst nog een keer kunnen voordoen. Veolia heeft dan ook ten aanzien van beide overschrijdingen direct proactief gehandeld en de problemen op de kortst mogelijke termijn opgelost. Het gedrag van Veolia dient dan ook te worden getypeerd als "goedwillend".

Op grond van het voorgaande had de bevinding moeten worden gepositioneerd in categorie A1 of A2 in de interventiematrix van de landelijke handhavingsstrategie. Een herstellende bestuursrechtelijke interventie had dan ook, conform de landelijke handhavingsstrategie, moeten bestaan uit aanspreken/informeren of hooguit een bestuurlijk gesprek of een waarschuwing. Het opleggen van een last onder dwangsom is in dit geval onevenredig.

Onze reactie
De betekenis van 'pro-actief' is niet dat men direct maatregelen treft als er sprake is van een overtreding, maar dat men maatregelen treft om een overtreding te voorkomen. U stelt dat de Omgevingsdienst op de hoogte is van de maatregelen die u treft om overschrijdingen te voorkomen en de grote investeringen die u daartoe doet. Deze stelling herhaalt u bij elke nieuwe handhavingszaak die tegen u gestart wordt, zonder dat u hierbij specifiek aangeeft om welke maatregelen het gaat. Wij kunnen dan ook niet zonder meer onderschrijven dat uw stelling juist is. Uit uw zienswijze blijkt verder dat er pas <u>ná</u> het overschrijden van de emissienormen en het attenderen hierop door de Omgevingsdienst er maatregelen zijn getroffen. Ook nu stelt u zeker te weten dat de overschrijdingen van de emissiegrenswaarden voor stof en ammoniak zich niet nogmaals zullen voordoen, echter uit eerdere handhavingstrajecten is gebleken dat dit tot op heden loze beloften zijn.

Wij zijn dan ook van mening dat de inschaling op de juiste wijze heeft plaatsgevonden. Bovendien is er sprake van verzwarende omstandigheden. Er zijn reeds eerder handhavingstrajecten gestart wegens overschrijding van de emissienorm voor ammoniak (2021 en 2023). Er is dan ook sprake van recidive. Volgens de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht kan de te treffen bestuurlijke maatregel dan worden opgeschaald. Dit betekent dat ook al zou uit de inschaling van de LHSO volgen dat er slechts een waarschuwing gegeven kan worden, door de verzwarende omstandigheden kan dan alsnog een last onder dwangsom worden opgelegd.

Hoogte van de dwangsom is niet gemotiveerd
De hoogte van de dwangsom is niet gemotiveerd. In het voornemen stelt de Omgevingsdienst dat is aangesloten bij het Beleidsplan vergunningverlening, toezicht en handhaving fysieke leefomgeving. Maar omdat daarin geen bedragen zijn genoemd, is ervoor gekozen om de dwangsombedragen aan te houden die in eerdere handhavingsbesluiten zijn opgenomen. Ook in die eerdere handhavingsbesluiten was de hoogte van de dwangsommen echter niet deugdelijk gemotiveerd, zodat de motivering van de hoogte van de dwangsommen in dit voornemen ook niet deugdelijk is.

Verder wordt in het voornemen verwezen naar de Uitvoerings- en Handhavingsstrategie provincie Gelderland en de Leidraad dwangsombedragen en begunstigingstermijnen, versie september 2023. In het voornemen staat daarover dat de Omgevingsdienst hierin geen aansluiting kon vinden voor de overtreding. In de Leidraad staan echter verschillende overtredingen beschreven die te maken hebben met emissies naar de lucht. Het hoogste dwangsombedrag dat hierbij wordt genoemd is EUR 5.000. Een van de voorbeelden van overtredingen die in de Leidraad worden genoemd, is het niet deugdelijk zijn van de techniek voor de beperking van luchtemissies. Dat is de overtreding die het meest lijkt op de situatie bij Veolia en de Omgevingsdienst had daar dan ook bij moeten aansluiten. Hierbij staat een dwangsombedrag van maximaal EUR 5.000 met één verbeuring. In het voornemen staat een dwangsom die oploopt tot wel EUR 50.000 per overtreding met maximaal twee verbeuringen. De maximale dwangsom komt dus, zowel voor stof, als voor ammoniak, uit op maximaal EUR 100.000. De maximale dwangsom (zowel ten aanzien van stof, als ten aanzien van ammoniak) kan dus oplopen tot twintig keer het richtbedrag dat in de Leidraad is opgenomen. Deze enorme afwijking van het beleid wordt in het geheel niet gemotiveerd.

Overigens zijn de dwangsommen ook niet duidelijk geformuleerd. De dwangsommen zijn afhankelijk van de procentuele overschrijding van de emissiegrenswaarde, maar hierbij is niet gespecificeerd dat hierbij rekening wordt gehouden met de meetonnauwkeurigheid. Dit zal dus in een eventueel te nemen besluit nog nader moeten worden toegelicht.

<u>Onze reactie</u>
De zwaarte van het geschonden belang en de beoogde werking van de dwangsom moeten in verhouding staan tot elkaar. Daarbij moet de hoogte van de dwangsom een voldoende financiële prikkel zijn om de overtreding zelf te beëindigen.

Op 24 april 2024 is er een nieuw handhavingsbeleid vastgesteld: de Uitvoerings- en Handhavingsstrategie provincie Gelderland. In deze strategie wordt voor de vaststellen van de hoogte van dwangsombedragen en de begunstigingstermijnen verwezen naar de 'Leidraad dwangsombedragen en begunstigingstermijnen versie september 2023'.

U geeft aan dat er in de Leidraad verschillende overtredingen staan beschreven waarbij had kunnen worden aangesloten. De maximale dwangsom voor deze overtredingen is gesteld op € 5.000,00. Het klopt dat er in de Leidraad voor de overtreding "Techniek voor beperking luchtemissie ondeugdelijk" een dwangsom van € 5.000,00 als bedrag ineens wordt genoemd. Hier had dan bij aangesloten kunnen worden. Echter, wij vinden dat van dit dwangsombedrag voor een bedrijf als Veolia onvoldoende financiële prikkel uitgaat. Om die reden hebben we de bedragen die al eerder in onze eerdere handhavingszaken zijn gehanteerd, overgenomen.
Wij zijn van mening dat van deze bedragen een voldoende financiële prikkel uit gaat om de overtreding ongedaan te maken en ongedaan te houden.
Een andere mogelijkheid was geweest om voor de dwangsomhoogte te kiezen voor bijlage 2 uit de Leidraad dwangsombedragen en termijnen. Deze bijlage is specifiek bedoeld voor bedrijven die financieel daadkrachtig zijn, zoals uw bedrijf. Echter, we zouden dan op een heel hoge dwangsom uitkomen.
Om bovengenoemde redenen vinden wij het nog steeds verdedigbaar om de gehanteerde dwangsombedragen, die al in eerdere handhavingsprocedures zijn gehanteerd, te gebruiken.

Op basis van artikel 5:32b, derde lid, van de Algemene wet bestuursrecht dienen de dwangsombedragen in redelijke verhouding te staan tot de zwaarte van het geschonden belang en tot de beoogde werking van de dwangsom. Op basis van vaste jurisprudentie (o.a. uitspraak van 17 juli 2013, ECLI:NL:RVS:2013:343 en 8 november 2023 ECLI:NL:RVS:2023:4118) heeft het opleggen van een last onder dwangsom ten doel de overtreder te bewegen tot naleving van de voor hem geldende regels. Van de dwangsom moet een zodanige prikkel uitgaan dat de opgelegde last wordt uitgevoerd zonder dat een dwangsom wordt verbeurd.

Bij het bepalen van de hoogte van de dwangsom hebben wij een ruime mate van beleidsvrijheid. De hoogte van een dwangsom moet zodanig hoog zijn dat er voor de overtreder een prikkel is om de overtreding te beëindigen. Het moet financieel aantrekkelijker zijn om een einde te maken aan de overtreding dan om de dwangsom te betalen.

Om terug te komen op wat hierboven gesteld is met betrekking tot de hoogte van de dwangsommen in eerdere handhavingsbesluiten: In ons besluit van 22 september 2023 hebben wij lagere dwangsommen opgenomen voor het overschrijden van de emissienorm voor NH^3. Ook al vinden wij de in het voornemen opgenomen dwangsommen nog steeds in verhouding staan met de zwaarte van het geschonden belang en de beoogde werking van de dwangsomoplegging, willen we (de schijn van) willekeur niet tegengeworpen krijgen. In het definitieve besluit passen we dan ook de dwangsommen aan als volgt:
de hoogte van de dwangsom te bepalen op een bedrag afhankelijk van het percentage overschrijding van de emissiegrenswaarde volgens onderstaande tabel:

0-25%	*€ 5.000,00*
26-50%	*€ 7.500,00*

51-75%	*€ 10.000,00*
76-100%	*€ 15.000,00*
Gelijk aan of groter dan 101%	*€ 20.000,00*

Deze bedragen zijn per constatering, met maximaal één constatering per dag, dat niet tijdig of niet volledig wordt voldaan aan het vermelde onder 1.1, met een maximum van twee verbeuringen.

Bijlage: Evenredigheidstoets

Wij hebben de taak zorg te dragen om handhavend op te treden tegen overtreding van de geldende wet- en regelgeving. De hoogste bestuursrechter van Nederland heeft bepaald dat wij daartoe zelfs verplicht zijn. Alleen in bijzondere situaties mogen wij daarvan afzien. Bij een besluit tot handhavend optreden is het wel belangrijk dat de nadelige gevolgen niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen. Daarbij moeten wij in elk geval motiveren waarom het besluit geschikt is om het doel te bereiken, waarom het een noodzakelijke maatregel is en waarom het besluit in dit concrete geval evenwichtig is.

Geschiktheid
Het bedrag en de gestelde begunstigingstermijn in de last moeten in verhouding staan tot het opheffen van de overtreding. Daarbij moet de hoogte van de dwangsom een voldoende prikkel zijn om de overtreding zelf te beëindigen. De begunstigingstermijn moet redelijk zijn om aan de last te kunnen voldoen. Deze mag niet te kort zijn omdat er anders geen voldoende gelegenheid is om de overtreding te beëindigen. De termijn mag ook niet te lang zijn, omdat de overtreding dan in feite gedoogd wordt. Op die manier is het opleggen van een herstelsanctie een geschikt middel om de beëindiging van een overtreding te bereiken.

Op 24 april 2024 is er een nieuw handhavingsbeleid vastgesteld: de Uitvoerings- en Handhavingsstrategie provincie Gelderland. In deze strategie wordt voor de vaststellen van de hoogte van dwangsombedragen en de begunstigingstermijnen verwezen naar de 'Leidraad dwangsombedragen en begunstigingstermijnen versie september 2023'.

Zoals onder onze reactie op uw zienswijze als is gesteld sluiten we nu aan bij de dwangsombedragen die we in ons besluit van 22 september 2023 hadden gesteld. Dit betekent dat we lagere dwangsommen opleggen dan in ons voornemen was gesteld. Wij gaan ervan uit dat deze lagere dwangsommen nog steeds voldoende financiële prikkel geven om de overtredingen ongedaan te maken. Mocht blijken dat dit niet het geval is, dan kunnen we alsnog overwegen om hogere dwangsommen op te gaan leggen (in deze handhavingsprocedure dan wel in een nieuwe procedure, waarvan we uiteraard hopen dat die niet nodig zal zijn.

De termijn van twee weken achten wij voldoende om de overtreding ongedaan te maken.

Noodzakelijkheid
Gezien de beginselplicht tot handhaving is de noodzakelijkheid van handhavend optreden in geval van een overtreding gegeven. Voor de effectiviteit van regels moet het uitgangspunt zijn dat die regels ook gehandhaafd worden. De kracht van een regel zou verdwijnen als duidelijk is dat er geen gevolgen zijn voor het overtreden van die regels. De herstelsanctie is geen punitieve sanctie en biedt de overtreder de kans om de overtreding zelf te beëindigen. Het verbeuren van een dwangsom is pas aan de orde als er niet, niet tijdig of niet volledig aan de last wordt voldaan. Er kan niet met een minder vergaande maatregel

worden volstaan, omdat nakoming daarmee niet afgedwongen kan worden en een voldoende prikkel om na te komen daarbij ontbreekt. Om een passende wijze van handhavend optreden te bepalen, maken wij gebruik van de Landelijke Handhavingsstrategie omgevingsrecht. Op basis van de inschaling op B3 gaan wij zonder voorgaande waarschuwing direct over tot handhavend optreden. Voor een uitvoeriger uitleg over de typering volgens de LHSO verwijzen wij u naar de bijlage: 'Reactie zienswijze'.

Evenwichtigheid
Van handhaving kan (of moet) worden afgeweken als er sprake is van bijzondere omstandigheden. Een van die bijzondere omstandigheden is als het handhavingsbesluit onevenredige gevolgen heeft voor de overtreder. Nadelige gevolgen van besluitvorming kunnen en hoeven niet voorkomen te worden. Het gaat om het voorkomen van onnodig nadelige gevolgen. In dit geval vinden komen wij tot de conclusie dat er geen sprake is van bijzondere omstandigheden, waardoor wij van handhaving zouden moeten afzien. Wij vinden handhavend optreden in dit geval evenredig.

Bijlage: Relevante wet- en regelgeving

Omgevingswet
Artikel 4.3 eerste lid onder b.
Lid 1 Bij algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld over de volgende activiteiten die gevolgen hebben of kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving: b. milieubelastende activiteiten,

Artikel 5.5 eerste lid onder d
Het is verboden te handelen in strijd met een voorschrift van een omgevingsvergunning voor: een milieubelastende activiteit,

Besluit activiteiten leefomgeving
Artikel 3.6 eerste lid onder b
Lid 1
Bij het verrichten van de activiteit, bedoeld in artikel 3.4, en een lozingsactiviteit op een oppervlaktewaterlichaam die daarbij wordt verricht, wordt voldaan aan de regels over:
b. een kleine en middelgrote stookinstallatie voor standaard brandstoffen, bedoeld in paragraaf 4.126;

§ 4.126. Kleine en middelgrote stookinstallatie voor standaard brandstoffen
Artikel 4.1292. (toepassingsbereik)
1 Deze paragraaf is van toepassing op het exploiteren van een stookinstallatie waarin de volgende stoffen worden gestookt: i. rie biomassa en pellets gemaakt uit rie-biomassa, als wordt gestookt in een stookinstallatie met een nominaal thermisch ingangsvermogen van minder dan 15 MW.

Artikel 4.1332 vijfde lid onder b.
De emissiegrenswaarden in tabel 4.1332 zijn van toepassing:
a. op ketels als bedoeld in het derde en vierde lid vanaf 1 januari 2027; en
b. op overige ketels gestookt op rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa vanaf 0,5 MW die voor de inwerkingtreding van dit besluit in bedrijf zijn genomen.

Tabel 4.1332 Overgangsrecht emissiegrenswaarden rie-biomassa gestookte ketel

Brandstof/nominaal thermisch ingangsvermogen	*Stikstofoxiden in mg/Nm^3*	*Zwaveldioxide in mg/Nm^3*	*Totaal stof in mg/Nm^3*
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van minder dan 1 MW	300	200	40
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 1 en minder dan 5 MW	275	200	20
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 5 MW	145	200	5

6 MAATWERKVOORSCHRIFTEN

6.1 Luchtemissies biomassacentrale

6.1.1 De concentratie van ammoniak in het uitgeworpen rookgas van biomassagestookte Ketel 14 mag de emissiegrenswaarden van 5 mg/Nm3 niet overschrijden en wordt betrokken op 6% zuurstof.

Bijlage: Rechtsmiddelen

Bezwaar
Belanghebbenden kunnen op grond van de Algemene wet bestuursrecht bezwaar maken tegen dit besluit. De termijn bedraagt zes weken en deze termijn gaat in op de dag na bekendmaking van het besluit.

Het ondertekende bezwaarschrift kan worden ingediend bij gedeputeerde staten van Provincie Gelderland en dient gezonden te worden aan:
Postbus 9090
6800 GX ARNHEM

Het bezwaarschrift dient op grond van artikel 6:5 van de Algemene wet bestuursrecht ten minste te bevatten:

- de naam en het adres van de indiener;
- de dagtekening;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaarschrift is gericht, samen met het zaaknummer zoals vermeld in het briefhoofd van ons besluit;
- de gronden van het bezwaar.

Als u bezwaar maakt tegen een besluit wordt de werking van het besluit niet opgeschort.

Voorlopige voorziening
Hebben u of belanghebbenden er belang bij dat dit besluit niet in werking treedt, dan kan een voorlopige voorziening worden aangevraagd. Een verzoek om voorlopige voorziening moet worden ingediend bij:
Rechtbank Gelderland
Team Bestuursrecht
Postbus 9030
6800 EM Arnhem
Hiervoor moet u kosten betalen (griffierecht). Wanneer een verzoek om voorlopige voorziening wordt toegewezen treedt de beschikking pas in werking nadat hierover een beslissing is genomen.

Voor de ontvankelijkheid van het verzoek om een voorlopige voorziening te treffen, is het van belang dat:

- een afschrift van het bezwaarschrift wordt toegezonden;
- er gelet op de betrokken belangen sprake is van onverwijlde spoed.

Het verzoekschrift om een voorlopige voorziening dient aan dezelfde eisen als het bezwaarschrift te voldoen (artikel 6:5 van de Algemene wet bestuursrecht).

Omgevingsdienst
Regio Arnhem

Retouradres: Postbus 3066, 6802 DB Arnhem
AANTEKENEN

Veolia Industriediensten B.V.
Aan de directie
Tupolevlaan 69
1119 PA Schiphol-Rijk

Datum
3 juli 2024

Zaaknummer
ODRA24HB0067

Behandeld door
[redacted]

Onderwerp: Voornemen last onder dwangsom

Geachte directie,

Team meten en advies van Omgevingsdienst Regio Arnhem (hierna: ODRA) heeft op 12 maart 2024 emissiemetingen uitgevoerd aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) bij uw bedrijf aan de Westervoortsedijk 73-GD te Arnhem.

Op basis van de emissiemetingen stellen wij vast dat er sprake is van een overtreding met betrekking tot de emissie-eisen gesteld in artikel 4.1332, vijfde lid onder b. van het Besluit activiteiten leefomgeving (hierna: Bal) en het vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021. Daarom zijn wij van plan om u een last onder dwangsom op te leggen. In deze brief leest u wat dit voor u betekent.

Voornemen last onder dwangsom
Een last onder dwangsom betekent dat u een termijn krijgt om de overtreding te beëindigen en herhaling hiervan te voorkomen. Per keer dat de overtreding plaatsvindt na deze termijn, bent u een dwangsom verschuldigd.

Wij zijn van plan:

1.1 u een last onder dwangsom op te leggen waarbij wij van u verwachten dat u de overtreding van artikel 4.1332, vijfde lid onder b. van het Bal beëindigt en herhaling van de overtreding voorkomt. Dit kunt u doen door:
- er voor te zorgen dat de emissie van stof vanuit de biomassacentrale niet meer bedraagt dan 5 mg/m3;

1.2 u de tijd te geven tot twee weken na verzending van de definitieve last om te voldoen aan het vermelde onder 1.1;

1.3 de hoogte van de dwangsom te bepalen op:

Overschrijding emissiegrenswaarde (per overtredingspercentages)	
0-25%	€ 15.000
26-50%	€ 20.000
51-75%	€ 25.000
76-100%	€ 30.000

Gelijk aan of groter dan 101%	€ 50.000

Deze bedragen zijn per constatering, met maximaal één constatering per dag, dat niet tijdig of niet volledig wordt voldaan aan het vermelde onder 1.1, met een maximum van twee verbeuringen.

2.1 u een last onder dwangsom op te leggen waarbij wij van u verwachten dat u de overtreding van artikel 5.5 lid 1 onder d Omgevingswet in samenhang met vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021 beëindigt en herhaling van de overtreding voorkomt. Dit kunt u doen door:
- er voor te zorgen dat de emissie van ammoniak vanuit de biomassacentrale niet meer bedraagt dan 20 mg/m3;

2.2 u de tijd te geven tot twee weken na verzending van de definitieve last om te voldoen aan het vermelde onder 2.1;

2.3 de hoogte van de dwangsom te bepalen op:

Overschrijding emissiegrenswaarde (per overtredingspercentage)	
0-25%	€ 15.000,00
26-50%	€ 20.000,00
51-75%	€ 25.000,00
76-100%	€ 30.000,00
Gelijk aan of groter dan 101%	€ 50.000,00

Deze bedragen zijn per constatering, met maximaal één constatering per dag, dat niet tijdig of niet volledig wordt voldaan aan het vermelde onder 1.1, met een maximum van twee verbeuringen.

Proces tot nu toe

- Team meten en advies van ODRA heeft op 12 maart 2024 emissiemetingen uitgevoerd aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) bij Veolia Industriediensten B.V. te Arnhem. De metingen zijn uitgevoerd ter controle van de emissie-eisen gesteld in artikel 4.1332 van het Bal en het voorschrift 6.1.1 uit de omgevingsvergunning van 18 februari 2021.
- Het rapport van de metingen (met kenmerk EM-24-04) is op 26 april 2024 aan u toegezonden.

Motivering

Overtreding 1

Uit de resultaten van de metingen aan het afgas van de biomassastookinstallatie blijkt, dat na toepassing van de meetonzekerheid, niet wordt voldaan aan de emissiegrenswaarde, zoals gesteld in artikel 4.1332, vijfde lid onder b. van het Bal.

Artikel 4.1332, vijfde lid onder b. van het Bal

De emissiegrenswaarden in tabel 4.1332 zijn van toepassing:

b. op overige ketels gestookt op rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa vanaf 0,5 MW die voor de inwerkingtreding van dit besluit in bedrijf zijn genomen.

Tabel 4.1332 Overgangsrecht emissiegrenswaarden rie-biomassa gestookte ketel

Brandstof/nominaal thermisch ingangsvermogen	***Stikstofoxiden in mg/Nm³***	***Zwaveldioxide in mg/Nm³***	***Totaal stof in mg/Nm³***
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 5 MW	145	200	5

Er is sprake van een overtreding omdat de gemeten waarde van stof aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) op 12 maart 2024 5,8 mg /Nm^3 bedroeg, terwijl dit maximaal 5 mg /Nm^3 mag zijn.

Overtreding 2
Uit de resultaten van de NH3 metingen aan het afgas van biomassastookinstallatie blijkt, dat na toepassing van de meetonzekerheid, niet wordt voldaan aan de emissiegrenswaarde, zoals gesteld in vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021.

Vergunningvoorschrift 6.1.1 van 18 februari 2021
6.1.1 De concentratie van ammoniak in het uitgeworpen rookgas van biomassagestookte Ketel 14 mag de emissiegrenswaarden van 5 mg/Nm3 niet overschrijden en wordt betrokken op 6% zuurstof

Er is sprake van een overtreding omdat de gemeten waarde van NH3 aan het afgas van de biomassastookinstallatie (ketel 14) op 12 maart 2024 20 mg /Nm^3 bedroeg, terwijl dit maximaal 5 mg /Nm^3 mag zijn.

Op grond van artikel 5.5 lid 1 onder d Omgevingswet is het verboden om te handelen in strijd met een voorschrift uit een omgevingsvergunning voor een milieubelastende activiteit.

Nu wij hebben vastgesteld dat sprake is van een overtreding zijn wij in beginsel verplicht om handhavend op te treden. Van handhavend optreden kan worden afgezien indien er sprake is van concreet zicht op legalisatie of indien handhavend optreden onevenredig is. Dit is in casu niet het geval.

Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO)
Uit het oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid hebben wij de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO) vastgesteld en gepubliceerd. De LHSO heeft als uitgangspunt om de meest effectieve interventie in te zetten en dus op een passende wijze op te treden bij een overtreding. Welke wijze van optreden passend is, hangt af van de omstandigheden van het geval, zoals de aard en ernst van de overtreding, kenmerken van de overtreder en de omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd of is ontstaan. In dit geval vinden wij het passend om handhavend op te treden door middel van een voornemen last onder dwangsom. In de bijlage hebben wij dit nader voor u uitgewerkt.

Wat verwachten wij van u?
Wij verwachten dat u de overtredingen beëindigt en herhaling hiervan voorkomt. Dit kunt u doen door bij uw bedrijf aan de Westervoortsedijk 73-GD te Arnhem:

- er voor te zorgen dat de emissie van stof vanuit de biomassacentrale (ketel 14) niet meer bedraagt dan 5 mg/Nm3;
- er voor te zorgen dat de emissie van ammoniak vanuit de biomassacentrale (ketel 14) niet meer bedraagt dan 5 mg/Nm3;

Het staat u vrij, indien mogelijk, andere maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat de overtredingen wordt beëindigd.

Wilt u reageren?
Deze brief is nog geen besluit en u kunt daarom ook nog geen bezwaar maken. U kunt wel een reactie op dit voornemen geven. Dat heet een zienswijze.

In die zienswijze kunt u aangeven waarom u het niet met de constatering of de voorgenomen last onder dwangsom eens bent. Of waarom wij in dit geval niet tot handhaving over zouden moeten gaan. Heeft u bijvoorbeeld de overtreding ondertussen beëindigd? Of zijn er bijzondere omstandigheden waar wij rekening mee zouden moeten houden?

U kunt een reactie sturen naar postbus@odra.nl. Vermeld wel uw zaaknummer ODRA24HB0067. Zorg dat uw zienswijze binnen **twee weken** na verzending van deze brief door ons is ontvangen. Wij nemen dan uw reactie mee bij ons definitieve besluit. U ontvangt van ons daarover een brief.

Heeft u vragen?
Dan kunt u contact opnemen met [redacted] bereikbaar op telefoonnummer: [redacted] of per e-mail: postbus@odra.nl. Wilt u documenten zoveel mogelijk digitaal opsturen? Dit is milieuvriendelijker en efficiënter. Vermeld dan wel uw zaaknummer ODRA24HB0067.
Zo kunnen wij u sneller helpen.

Met vriendelijke groet,
Namens Gedeputeerde Staten van Gelderland
[redacted]
Manager Uitvoering
Omgevingsdienst Regio Arnhem

Bijlagen:
- Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO)
- Evenredigheidstoets
- Relevante wet- en regelgeving

Bijlage: Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO)

Uit het oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid hebben wij de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO) vastgesteld en gepubliceerd, waarmee wij uitvoering geven aan de beginselplicht tot handhaving. De LHSO heeft als uitgangspunt om de meest effectieve interventie in te zetten en dus op een passende wijze op te treden bij een overtreding. Welke wijze van optreden passend is, hangt af van de omstandigheden van het geval, zoals de aard en ernst van de overtreding, kenmerken van de overtreder en de omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd of is ontstaan.

Wij beoordelen de (mogelijke) gevolgen van de geconstateerde overtredingen voor de fysieke leefomgeving als: 3. Van belang.

Wij typeren uw gedrag als overtreder als: B. neutraal / onverschillig.

Er is gekozen voor de bovenstaande inschaling omdat:

Overtreding 1
Kwalificatie gevolgen:
Er is meer 16 % meer stof naar de lucht geëmitteerd dan volgens de emissienorm is toegestaan is. Dit is een flinke overschrijding van de norm. Hierdoor heeft meer verontreiniging naar de lucht plaatsgevonden dan is toegestaan.Om die reden achten wij de gevolgen 'Van belang'.

Kwalificatie gedrag:
Veolia heeft onvoldoende maatregelen getroffen om binnen de emissiegrenswaarde voor totaal stof te blijven. Hierdoor stelt Veolia zich onverschillig op.

Verzwarende omstandigheden
Er zijn reeds eerder handhavingstrajecten gestart wegens overschrijding van de gestelde emissienormen/vergelijkbare overtreding. Er is dan ook sprake van recidive. Volgens de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht kan de te treffen bestuurlijke maatregel dan worden opgeschaald.

Overtreding 2
Kwalificatie gevolgen:
Er is meer 300 % meer ammoniak geëmitteerd naar de lucht dan is toegestaan. Dit is een flinke overschrijding van de norm. Om die reden achten wij de gevolgen 'Van belang'.

Kwalificatie gedrag:
Veolia heeft onvoldoende maatregelen getroffen om binnen de emissiegrenswaarde voor ammoniak te blijven. Hierdoor stelt Veolia zich onverschillig op.

Verzwarende omstandigheden
Er zijn reeds eerder handhavingstrajecten gestart wegens overschrijding van de emissienorm voor ammoniak. Er is dan ook sprake van recidive. Volgens de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht kan de te treffen bestuurlijke maatregel dan worden opgeschaald.

In de LHSO is een interventiematrix opgenomen. Op basis van de inschaling van de (mogelijke) gevolgen van de overtredingen en uw gedrag als overtreder wordt de wijze van optreden bepaald.

De overtredingen zijn door ons ingeschaald in B3 van de interventiematrix. Dit betekent dat wij u een last onder dwangsom opleggen.

Mocht u van mening zijn dat de overtredingen lager ingeschaald moeten worden, waardoor wij eerst een waarschuwingsbrief hadden moeten sturen, dan wordt er een zwaardere interventie toegepast, omdat er sprake is van recidive. Voor dezelfde of soortgelijke overtredingen zijn eerder ook al handhavingstrajecten gestart.

Bijlage: Evenredigheidstoets

Wij hebben de taak zorg te dragen om handhavend op te treden tegen overtreding van de geldende wet- en regelgeving. De hoogste bestuursrechter van Nederland heeft bepaald dat wij daartoe zelfs verplicht zijn. Alleen in bijzondere situaties mogen wij daarvan afzien. Bij een besluit tot handhavend optreden is het wel belangrijk dat de nadelige gevolgen niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen. Daarbij moeten wij in elk geval motiveren waarom het besluit geschikt is om het doel te bereiken, waarom het een noodzakelijke maatregel is en waarom het besluit in dit concrete geval evenwichtig is.

Geschiktheid
Het bedrag en de gestelde begunstigingstermijn in de last moeten in verhouding staan tot het opheffen van de overtreding. Daarbij moet de hoogte van de dwangsom een voldoende prikkel zijn om de overtreding zelf te beëindigen. De begunstigingstermijn moet redelijk zijn om aan de last te kunnen voldoen. Deze mag niet te kort zijn omdat er anders geen voldoende gelegenheid is om de overtreding te beëindigen. De termijn mag ook niet te lang zijn, omdat de overtreding dan in feite gedoogd wordt. Op die manier is het opleggen van een herstelsanctie een geschikt middel om de beëindiging van een overtreding te bereiken.

Op 24 april 2024 is er een nieuw handhavingsbeleid vastgesteld: de Uitvoerings- en Handhavingsstrategie provincie Gelderland. In deze strategie wordt voor de vaststellen van de hoogte van dwangsombedragen en de begunstigingstermijnen verwezen naar de 'Leidraad dwangsombedragen en begunstigingstermijnen versie september 2023'. Omdat we hier geen aansluiting konden vinden voor de overtreding, en de berekening van de dwangsom volgens bijlage 2 (berekening voor financieel krachtige bedrijven) waarschijnlijk op een heel hoge dwangsom uitkomt, hebben we er in dit geval voor gekozen om nog aan te sluiten bij het Beleidsplan Beleidsplan vergunningverlening, toezicht en handhaving fysieke leefomgeving (vastgesteld op 16 april 2019), Bijlage 6: Tabel dwangsomhoogte en termijnen, Thema 'Lucht', Overschrijding emissienorm (per overschrijdingspercentage), per overtreding, maximaal 2 verbeuringen, begunstigingstermijn twee weken. Omdat hier per abuis geen bedragen bij staan, hebben wij de bedragen die al eerder in onze eerdere handhavingszaken zijn gehanteerd, overgenomen. Wij zijn van mening dat van deze bedragen een voldoende financiële prikkel uit gaat om de overtreding ongedaan te maken en ongedaan te houden.

De termijn van twee weken achten wij voldoende om de overtreding ongedaan te maken.

Noodzakelijkheid
Gezien de beginselplicht tot handhaving is de noodzakelijkheid van handhavend optreden in geval van een overtreding gegeven. Voor de effectiviteit van regels moet het uitgangspunt zijn dat die regels ook gehandhaafd worden. De kracht van een regel zou verdwijnen als duidelijk is dat er geen gevolgen zijn voor het overtreden van die regels. De herstelsanctie is geen punitieve sanctie en biedt de overtreder de

kans om de overtreding zelf te beëindigen. Het verbeuren van een dwangsom is pas aan de orde als er niet, niet tijdig of niet volledig aan de last wordt voldaan. Er kan niet met een minder vergaande maatregel worden volstaan, omdat nakoming daarmee niet afgedwongen kan worden en een voldoende prikkel om na te komen daarbij ontbreekt. Om een passende wijze van handhavend optreden te bepalen, maken wij gebruik van de Landelijke Handhavingsstrategie omgevingsrecht. Op basis van deze strategie hebben wij de overtreding ingeschaald naar ernst van de overtreding en het gedrag van de overtreder.

Typering van gevolgen fysieke leefomgeving 3. Van belang Typering van het gedrag van de overtreder B. Neutraal/ onverschillig Op basis van de bovenstaande inschaling gaan wij zonder voorgaande waarschuwing direct over tot handhavend optreden. Voor een uitvoeriger uitleg over de typering volgens de LHSO verwijzen wij u naar de bijlage: 'Reactie zienswijze'.

Evenwichtigheid
Van handhaving kan (of moet) worden afgeweken als er sprake is van bijzondere omstandigheden. Een van die bijzondere omstandigheden is als het handhavingsbesluit onevenredige gevolgen heeft voor de overtreder. Nadelige gevolgen van besluitvorming kunnen en hoeven niet voorkomen te worden. Het gaat om het voorkomen van onnodig nadelige gevolgen. In dit geval vinden komen wij tot de conclusie dat er geen sprake is van bijzondere omstandigheden, waardoor wij van handhaving zouden moeten afzien. Wij vinden handhavend optreden in dit geval evenredig.

Bijlage: Relevante wet- en regelgeving

Omgevingswet

Artikel 4.3 eerste lid onder b.
Lid 1
Bij algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld over de volgende activiteiten die gevolgen hebben of kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving:
b. milieubelastende activiteiten,

Artikel 5.5 eerste lid onder d
Het is verboden te handelen in strijd met een voorschrift van een omgevingsvergunning voor: een milieubelastende activiteit,

Besluit activiteiten leefomgeving

Artikel 3.6 eerste lid onder b
Lid 1
Bij het verrichten van de activiteit, bedoeld in artikel 3.4, en een lozingsactiviteit op een oppervlaktewaterlichaam die daarbij wordt verricht, wordt voldaan aan de regels over:
b. een kleine en middelgrote stookinstallatie voor standaard brandstoffen, bedoeld in paragraaf 4.126;

§ 4.126. Kleine en middelgrote stookinstallatie voor standaard brandstoffen
Artikel 4.1292. (toepassingsbereik)
1 Deze paragraaf is van toepassing op het exploiteren van een stookinstallatie waarin de volgende stoffen worden gestookt: i. rie-biomassa en pellets gemaakt uit rie-biomassa, als wordt gestookt in een stookinstallatie met een nominaal thermisch ingangsvermogen van minder dan 15 MW.

Artikel 4.1332 vijfde lid onder b.
De emissiegrenswaarden in tabel 4.1332 zijn van toepassing:

a. op ketels als bedoeld in het derde en vierde lid vanaf 1 januari 2027; en
b. op overige ketels gestookt op rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa vanaf 0,5 MW die voor de inwerkingtreding van dit besluit in bedrijf zijn genomen.

Tabel 4.1332 Overgangsrecht emissiegrenswaarden rie-biomassa gestookte ketel

Brandstof/nominaal thermisch ingangsvermogen	***Stikstofoxiden in mg/Nm³***	***Zwaveldioxide in mg/Nm³***	***Totaal stof in mg/Nm³***
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van minder dan 1 MW	300	200	40
Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 1 en minder dan 5 MW	275	200	20

Rie-biomassa of pellets gemaakt uit rie-biomassa, gestookt in een ketel van ten minste 5 MW	145	200	5

ACTUALISATIE OMGEVINGSVERGUNNING 18 februari 2021, W.Z19.105802.01

6 MAATWERKVOORSCHRIFTEN

6.1 Luchtemissies biomassacentrale

6.1.1 De concentratie van ammoniak in het uitgeworpen rookgas van biomassagestookte Ketel 14 mag de emissiegrenswaarden van 5 mg/Nm3 niet overschrijden en wordt betrokken op 6% zuurstof

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	25 september 2024
Zaaknummer	4276141

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;
gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 27 augustus 2024, nummer: 4276141;

gelet op artikel 27 van de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen juncto de Wet gemeenschappelijke regelingen;

besluit:

In te stemmen met de zienswijzen bij de uitgangspuntennotitie voor het Regionaal Programma Werklocaties 2025-2028.

De griffier,

De voorzitter,

GEMEENTERAAD ARNHEM
BEHANDELADVIES

Raadsvoorstel 'Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 -2028'

Fasering

- ☐ Informatieve bespreking
- ☐ Meningsvormende bespreking
- ☐ Bespreking Moties & Amendementen
- ☑ Besluitvormende vergadering

Voorgesteld besluit

De raad wordt voorgesteld om in te stemmen met de zienswijze bij de uitgangspuntennotitie voor het Regionaal Programma Werklocaties 2025-2028.

Procedure:

Datum vergadering
25 september 2024

Type voorstel
Raadsvoorstel vanuit het college van B&W

Spreekrecht publiek?
Nee

Voorgesteld resultaat:
Besluitvorming over het raadsvoorstel

Aandachtspunten

Elke vier jaar stellen de regiogemeenten een Regionaal Programma Werklocaties (RPW) op, onder coördinatie van de Groene Metropoolregio (GMR). In het RPW worden afspraken gemaakt over de programmering van werklocaties. Het RPW wordt uiteindelijk vastgesteld door Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland.

Deze zienswijze gaat over de uitgangspuntennotitie. Wanneer dit afgerond is komt er nog een raadsvoorstel naar de raad over het definitieve programma.

In de voorgestelde zienswijze is opgenomen dat de focus en richting van het nieuwe RPW onderschreven wordt. Daarnaast wordt er aandacht gevraagd voor onder andere de ambities voor herstructurering en campusontwikkeling.

GEMEENTERAAD ARNHEM
BEHANDELADVIES

Contactgegevens

Portefeuillehouder:	Ambtenaar	Raadsadviseur
Nermina Kundic	Pepijn Bos	Steffan Vos
	Pepijn.Bos@arnhem.nl	Steffan.Vos@arnhem.nl
	06-25776497	06-31114958

Aandachtspunten

De GMR heeft de gemeenten gevraagd de zienswijzen uiterlijk op **7 oktober 2024** kenbaar te maken. Om deze deadline te kunnen halen dient de gemeenteraad de zienswijze te behandelen tijdens de besluitvormende vergadering op 25 september 2024.

Moties en Toezeggingen

De volgende motie wordt met het raadsvoorstel afgedaan:

Motie ‘Een complete monitor voor de breedte van de opgaven’ (21M57)
De principes van de brede welvaart vormden de basis bij de uitgangspunten voor het RPW, daarom wordt deze motie als afgedaan beschouwt.

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 4276141

Onderwerp: Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 -2028

Kernboodschap

Elke vier jaar stellen de regiogemeenten een Regionaal Programma Werklocaties (RPW) op. Dit gebeurt onder coördinatie van de Groene Metropoolregio (GMR). In het RPW worden afspraken gemaakt over de programmering van werklocaties. Bijvoorbeeld over de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen, kantoren en detailhandelslocaties in de gemeenten. Het RPW wordt uiteindelijk vastgesteld door Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland. De eerste stap om tot het RPW 2025 – 2028 te komen, is het opstellen van een uitgangspuntennotitie. Aan alle gemeenteraden in de GMR is gevraagd om zienwijzen mee te geven bij de uitgangspunten. In de voorgestelde zienswijzen geven we aan dat we de focus en richting van het nieuwe RPW onderschrijven, zoals die opgenomen zijn in de uitgangspuntennotitie. We vragen in de zienswijzen aandacht voor een aantal zaken, waaronder de ambities voor herstructurering en campusontwikkeling.

Voorstel

1. In te stemmen met de zienswijzen bij de uitgangspuntennotitie voor het Regionaal Programma Werklocaties 2025-2028.

Inleiding

Met het Regionaal Programma Werklocaties (RPW) maken 16 gemeenten in de Groene Metropoolregio (GMR) elke vier jaar afspraken over de programmering van werklocaties (bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel). In het nieuwe RPW worden hier afspraken over campussen aan toegevoegd. Elke twee jaar is er een tussentijdse monitoring.

Op dit moment bereiden de GMR en de regiogemeenten zich voor op een nieuw RPW voor de periode 2025-2028. De Omgevingsverordening van de provincie Gelderland verplicht gemeentebesturen om in regioverband iedere vier jaar een RPW op te stellen. Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland stellen uiteindelijk het nieuwe RPW vast. De provincie neemt het RPW dan op in de provinciale verordening en toetst bestemmingsplannen hieraan.
Voordat het concept RPW aan alle raden wordt voorgelegd, haalt de Groene Metropoolregio zienswijzen op over de belangrijkste uitgangspunten van het nieuwe RPW bij de raden. Daar gaat dit raadsvoorstel over. Het RPW zal dus twee keer voorgelegd worden aan de raad: de eerste keer met

het ophalen van zienswijzen op de Uitgangspuntennotitie RPW (1e fase), de tweede keer bij de besluitvorming over het RPW (2e fase).

De totstandkoming van het RPW 2025 - 2028 gebeurt in nauwe samenwerking met de regiogemeenten. Zo zijn de keuzes in deze uitgangspuntennotitie tot stand gekomen in het ambtelijk en bestuurlijk platform van de Productieve regio van de GMR. In de volgende fase worden ook andere belanghebbenden betrokken.

Beoogd effect

De GMR nodigt gemeenteraden met deze uitgangspuntennotitie uit om hun zienswijzen mee te geven. Dit is input voor de uitwerking van de uitgangspuntennotitie in het nieuwe RPW. De notitie is dus niet bedoeld ter besluitvorming en is ook nog niet het nieuwe RPW, maar een uitnodiging aan gemeenteraden voor het meegeven van zienswijzen op de basisuitgangspunten. Hiermee wordt de basis voor het RPW 2025 – 2028 verder aangescherpt en draagvlak gecreëerd voor het eindresultaat bij de gemeenteraden.

Argumenten

1.1 We ondersteunen de focus, richting en centrale uitgangspunten als basis voor het op te stellen RPW 2025 – 2028.

De uitgangspuntennotitie zet, vanuit het oogpunt van brede welvaart, duurzaamheid, zorgvuldig ruimtegebruik en het behoud van het landschap in de regio, het belang van kwalitatief goede ruimte voor economie én zorgvuldig ruimtegebruik centraal. Het is daarom zaak de bestaande werklocaties in de GMR zo optimaal mogelijk te benutten. Dat betekent streven naar het juiste bedrijf op de juiste plek en, waar mogelijk en passend, intensiever ruimtegebruik. Waarbij in het vorige RPW vooral afspraken zijn gemaakt over uitleg van nieuwe bedrijventerreinen, gaat dit RPW ook expliciet in op bestaande locaties en de ruimte die we daar kunnen ‘winnen’. Daarmee zorgen we ervoor dat er minder ruimte nodig is voor nieuwe werklocaties. Om een florerende economie te behouden, blijft het echter ook nodig om (beperkt) nieuwe werklocaties te ontwikkelen.

De optimalisatie van ruimtegebruik van de werklocaties in de regio staat voorop; het voorgestelde stappenplan in de uitgangspuntennotitie speelt daarop in. De uitgangspuntennotitie borduurt daarbij voort op bestaand regionaal beleid voor bedrijventerreinen zoals het Verstedelijkingsakkoord en het Regioarrangement. Er worden nu verdere stappen gezet op zorgvuldig ruimtegebruik, ruimtelijke inpassing, kwaliteitsimpuls en het toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen. We kunnen ons vinden in het voorstel om de volgende vijf stappen te hanteren:

1. Het behoud van de werklocatiefunctie en compensatie van ruimte bij transformatie naar een andere functie;
2. Extra m² toevoegen op bestaande bedrijventerreinen door het optoppen van gebouwen, 24 uurs gebruik, gezamenlijk parkeren e.d.;
3. Inzetten op herstructurering en intensivering van bestaande bedrijventerreinen met als doel optimalisatie van het ruimtegebruik en het juiste bedrijf op de juiste plek;
4. Combineren van werken met andere functies. Niet alle economische functies hoeven op formele werklocaties te zijn gevestigd. Lichtere activiteiten kunnen vaak gemengd worden

met wonen of in (leegstaande) gebouwen binnen de bebouwde kom (zoals winkelgebieden);

5. Zorgvuldige ontwikkeling en uitgifte van nieuwe bedrijventerreinen wanneer voorgaande stappen niet tot voldoende ruimte leiden. Hierbij wordt er wel alvast gestart met planvorming van mogelijke nieuwe locaties (aangezien dit veel tijd kost en we nu al weten dat niet alle ruimtevraag binnen stappen 1 t/m 4 kan landen).

Omdat de principes van de brede welvaart de basis vormden bij de uitgangspunten voor het RPW 2025-2028 én omdat de GMR in december 2023 een eigen monitor, namelijk de Economische Monitor 2023/2024, heeft gelanceerd die dit jaar wordt aangevuld met een module over brede welvaart, beschouwen wij de motie 21M57 als afgedaan.

Verder kunnen wij ons vinden in het uitgangspunt dat het bestaande kantoren- en detailhandelsbeleid wordt voortgezet. Dit betekent onder andere dat nieuwe kantoren zich concentreren in de stationsgebieden Arnhem Centraal en Station Nijmegen/centrumgebied én dat mogelijkheden voor additionele ontwikkelruimte van perifere detailhandelsvestigingen (pdv) zich alleen in Duiven bevinden. In de uitgangspuntennotitie is aangegeven dat het hoofdstuk Kantoren in het nieuwe RPW minder kaders bevat, omdat Arnhem en Nijmegen zelf actueel kantorenbeleid hebben.

Tot slot wordt, vanwege het toenemende belang van de campussen voor de regionale economie, in het RPW 2025-2028 een hoofdstuk campussen toegevoegd. Campussen zijn een magneet voor talent, ondernemerschap en investeerders. Dit zorgt voor innovatieve bedrijvigheid, waarmee campussen een motor zijn voor de regionale economische ontwikkeling. Arnhems Buiten, IPKW en Kenniscampus Regio Arnhem – Velp worden als campussen meegenomen in het RPW. Wij zijn blij met deze extra aandacht voor de campussen.

1.2 In de zienswijzen benoemen we aandachtspunten en geven we een aantal accenten mee voor de verder uitwerking van de uitgangspunten in het RPW 2025 – 2028.

De aandachtspunten en accenten in de voorgestelde zienswijzen, zoals opgenomen in de brief aan de GMR (bijlage 1), hebben betrekking op de hoogte van de ambitie van herstructurering, middelen voor herstructurering, aandacht voor campussen, minder uitbreidingsruimte voor logistiek en huisvesting van arbeidsmigranten. Deze zienswijzen, en die van de andere gemeenten, scherpen de uitgangspunten en de uitwerking daarvan verder aan.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Realisatie van de ambities en uitgangspunten voor herstructurering en intensivering zijn vanwege benodigde financiering en inzet van publieke en private partijen geen zekerheid.

Het beter benutten van bestaande kavels, het herstructureren van bestaande bedrijventerreinen en het intensiveren van nieuwe bedrijventerreinen gaat logischerwijs gepaard met investeringen, zowel publiek als privaat. Zoals in de brief aangegeven zal er aanvullende financiering gevonden moeten worden om de ambities te realiseren. Indien de financiering of mogelijkheden van publieke en private partijen beperkter zijn dan beoogd, dan zullen de ambities niet waargemaakt kunnen worden. Dit zal betekenen dat een kleiner deel van de ruimtevraag dan verwacht ingevuld wordt op bestaande en

nieuwe bedrijventerreinen. Hierdoor zal bij een gelijkblijvend aantal hectares aan nieuwe bedrijventerreinen, de schaarste aan bedrijventerreinen toenemen op de langere termijn.

Participatie

Voorliggende uitgangspuntennotitie is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de regiogemeenten en is meermaals besproken in het ambtelijk en bestuurlijk platform Productieve Regio van de GMR. Gemeenteraden worden middels deze uitnodiging tot het indienen van zienswijzen verder betrokken. Op 27 november 2023 is er een presentatie geweest bij de Regio Agendacommissie over wat het RPW inhoudt en waarom deze van belang is voor onze regio en de regiogemeenten. Op 24 mei zijn de raadsleden uitgenodigd voor een werkbezoek aan Duiven waarbij naast de nieuwe regionale agenda ook het RPW gespreksonderwerp was. In september volgt er nog een webinar voor raadsleden.

De GMR benut de periode tot en met oktober 2024 om de uitgangspuntennotitie breder te toetsen en input op te halen. Dat gebeurt onder andere bij de zogenaamde integratietafels met alle opgaven binnen de GMR, bij ondernemersverenigingen, VNO-NCW Midden, The Economic Board en marktpartijen. Alle input, inclusief de zienswijzen van de raden, vormen input voor de uitwerking van het uiteindelijke RPW.

Financiën

Dit voorstel heeft geen financiële gevolgen.

Uitvoering

De GMR heeft de gemeenten gevraagd de zienswijzen uiterlijk op 7 oktober 2024 kenbaar te maken. De GMR streeft ernaar om op basis van alle input in Q1 2025 een definitief RPW aan te kunnen bieden aan de gemeenteraden. Het huidige RPW 2021-2024 is tot en met 2025 van kracht; de provincie geeft echter aan dat een zorgvuldig traject belangrijker is dan snelheid. Het streven blijft vooralsnog om in mei 2025 het traject te hebben afgerond en het nieuwe RPW aan te kunnen bieden aan Gedeputeerde Staten van Gelderland.

Communicatie

De GMR informeert via haar website en sociale media over de voortgang en resultaten van het proces van totstandkoming van het RPW. Het eindresultaat zal ook op de website van de gemeente en de provincie gepubliceerd worden. De communicatie in het kader van de participatie wordt afgestemd met de regiogemeenten via de lijn van de Productieve Regio.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Brief aan GMR met zienswijzen
- Uitgangspuntennotitie RPW
- Technische Bijlage RPW Uitgangspuntennotitie

RAADSVOORSTEL

Besluit van	PM
Zaaknummer	4276141

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;
gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 27 augustus 2024, nummer: 4276141;

gelet op artikel 27 van de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen juncto de Wet gemeenschappelijke regelingen;

besluit:

1. In te stemmen met de zienswijzen bij de uitgangspuntennotitie voor het Regionaal Programma Werklocaties 2025-2028.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

GEMEENTE Arnhem

Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
T.a.v. Helen Lintsen (per e-mail)

Datum	: PM 2024
Zaaknummer	: 4276141
Uw kenmerk	: 2024-DB-33
Contactpersonen	: Matthijs Kop Pepijn Bos
Telefoonnummer	: 06 50740030 06 25776497

Onderwerp: zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025-2028

Geacht dagelijks bestuur van de Groene Metropoolregio,

U heeft de Uitgangspuntennotitie voor het nieuwe Regionaal Programma Werklocaties (RPW) 2025-2028 op 4 juli jl. gedeeld met de gemeenten. Daarbij heeft u de gemeenten gevraagd uiterlijk 7 oktober met zienswijzen op de uitgangspuntennotitie te komen. Bij dezen delen we de Arnhemse zienswijzen met u.

We onderschrijven de focus en richting van het nieuwe RPW
We willen u complimenteren met de uitgangspuntennotitie zoals die nu voorligt. Deze versie is het resultaat van een intensief traject. We zien dat de suggesties die wij zowel ambtelijk als bestuurlijk hebben gedaan, grotendeels zijn verwerkt in de notitie. Daarmee is het ons inziens echt een gezamenlijk document geworden. Er is omwille van de leesbaarheid en vanwege de complexiteit voor gekozen om daarnaast met een technische bijlage te werken. De informatie uit de technische bijlage is nodig om de keuzes in het RPW en de consequenties daarvan beter te begrijpen.

Waar de vorige RPW's met name kwantitatief waren ingestoken, is dit RPW veel kwalitatiever van aard. De maatschappelijke uitdagingen waar we voor staan – zoals schaarste aan ruimte en het streven naar brede welvaart – vragen om een andere opzet van het RPW. We onderschrijven de focus in de uitgangspuntennotitie op het beter benutten van de bestaande ruimte aan werklocaties; uitbreiding van bedrijventerreinen is soms nodig, maar moet de laatste stap zijn. We beseffen dat het uitdagend zal zijn om zorgvuldiger ruimtegebruik te realiseren, maar een stevige ambitie en een pakket aan maatregelen helpen ons daarbij. We zien dat het draagvlak hiervoor groter is geworden, ook vanuit ondernemerskant. Zo heeft de Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen (StAB) ons bij het proces van totstandkoming van het ambitiedocument voor Het Broek gevraagd met regels te komen om intensiever en zorgvuldiger ruimtegebruik mogelijk te maken. Wat ons betreft maken we de maatregelen bij de uitwerking in het RPW zo concreet mogelijk.

Aandachtspunten en accenten
Hieronder benoemen we een aantal aandachtspunten en geven we een aantal accenten mee voor de verdere uitwerking van het RPW. De punten staan op volgorde van belang, waarbij we beginnen met het belangrijkste punt.

1. Hoogte van de ambitie van herstructurering. U merkt terecht op dat herstructurering een complex en tijdrovend proces is. Met dit gegeven in het achterhoofd is de discussie gevoerd over de hoogte van de ambitie om ruimtevraag in te vullen middels herstructurering van bestaande bedrijventerreinen. We proefden bij veel gemeenten terughoudendheid om de ambities te hoog

te stellen. Op p. 10 van de technische bijlage is te lezen dat we uitgaan van een ingroeimodel; we rekenen erop dat 10% van de ruimtevraag middels herstructurering wordt ingevuld en we monitoren tussentijds of 20% realistisch is. Wat ons betreft leggen we de lat direct hoger. Eenvoudig zal het niet zijn, maar de schaarste aan ruimte vraagt echt om een omslag in denken en doen. De transformatie van het bedrijventerrein Rijnpark naar een woonwerkgebied kan daarbij als voorbeeld dienen, daarin gaan we uit van een forse verdichting van het deel dat bedrijventerrein blijft.

Wij stellen concreet voor om al direct in het RPW 2025-2028 uit te gaan van de ambitie van 20%, net als de 20% ruimtewinst door intensivering op nieuwe terreinen.

2. Middelen voor herstructurering. Als we met elkaar erkennen dat herstructurering complex en tijdrovend is maar we hierin wél een forse ambitie hebben, dan betekent het dat we er alles aan moeten doen om voldoende middelen te hebben om herstructurering van de grond te krijgen. Wat ons betreft is een opslag op de grondprijs van nieuwe bedrijventerreinen voor een herstructureringsfonds een goede optie. We roepen de GMR op om bij provincie en Rijk te lobbyen voor een herstructureringsfonds en voor een grotere rol van de Ontwikkelings- en Herstructureringsmaatschappij Gelderland (OHG), vergelijkbaar met de rol van de Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (OMU). We willen samen met StAB aan de slag gaan met herstructurering van bedrijventerrein Het Broek, maar dan moeten daar wel voldoende middelen voor beschikbaar zijn.
3. Aandacht voor campussen. We zijn blij dat de campussen een nieuw onderdeel vormen van het komende RPW. Hoewel de campussen in Arnhem en Nijmegen zijn gelegen, profiteert de hele regio van de bijdrage van de campussen aan het onderzoeks- en ondernemersklimaat. Het is om die reden terecht dat de campussen als aparte werklocaties worden gezien in het nieuwe RPW. Campusontwikkeling, ook in de verbinding met andere werklocaties en daar gevestigde bedrijvigheid, verdient extra aandacht.
4. Minder uitbreidingsruimte voor logistiek. Logistiek is een belangrijke randvoorwaarde om de economie te kunnen laten draaien. We vinden het goed dat we, onder andere vanwege de schaarste aan ruimte, kritisch bekijken welke vormen van logistiek nodig zijn voor de regionale economie en welke vormen onvoldoende bijdragen aan de brede welvaart. We steunen de lijn in de uitgangspuntennotitie dat de grootschalige logistiek gerelateerd moet zijn aan de speersectoren Health, Hightech en Energy. Hierdoor faciliteren we als regio een deel van de ruimtevraag naar XXL-logistiek niet, namelijk 19 ha.

We stellen concreet voor om in de uitwerking van het RPW:

- een maximale kavelomvang op te nemen voor XXL-logistiek, zodat de grootschaligste logistiek niet wordt gefaciliteerd of partijen bij een grotere ruimtevraag gedwongen worden de kavel intensiever te gebruiken;
- (opnieuw) afspraken te maken over de voorwaarden voor nieuwe of te herstructureren logistieke bedrijventerreinen, zoals landschappelijke inpassing en huisvesting van arbeidsmigranten.

5. Huisvesting van arbeidsmigranten. Uit regionale onderzoeken blijkt dat het aantal slaapplekken achterblijft bij het aantal arbeidsmigranten dat werkzaam is in de regio. Arbeidsmigranten leveren een belangrijke bijdrage aan de regionale economie. Deze doelgroep verdient goede huisvesting. Wij stellen voor dat huisvesting van arbeidsmigranten een toetsingscriterium wordt bij de beoordeling van plannen voor nieuwe bedrijventerreinen, omdat op basis van het profiel van het terrein vooraf een goede inschatting gemaakt kan worden in hoeverre te vestigen bedrijven werken met arbeidsmigranten. Het voorbeeld uit Montferland verdient navolging, waarbij de huisvesting van arbeidsmigranten integraal onderdeel uitmaakte van het uitbreidingsplan van een bedrijventerrein.

Als er punten in onze zienswijzen zijn die extra uitleg of informatie behoeven, dan geven wij die uiteraard graag. We wensen u succes met het opstellen van het RPW 2025-2028!

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

J.H. de Baas A. Marcouch

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

UITGANGSPUNTEN REGIONAAL PROGRAMMA WERKLOCATIES

1. DOEL VAN DEZE UITGANGSPUNTENNOTITIE

Met het Regionaal Programma Werklocaties (RPW) maken 16 gemeenten in de Groene Metropoolregio (GMR) elke vier jaar afspraken over de programmering van werklocaties (bedrijventerreinen, kantoorlocaties, winkelgebieden en campussen). Na twee jaar is er steeds een tussentijdse monitoring.

Op dit moment bereiden we ons voor op het nieuwe RPW voor de periode 2025 – 2028. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de regiogemeenten. Zo zijn de keuzes in deze uitgangspuntennotitie tot stand gekomen in het ambtelijk en bestuurlijk platform van de Productieve regio. Ook hebben er meerdere integrale sessies plaatsgevonden voor een integrale ruimtelijke afstemming.

Deze uitgangspuntennotitie krijgen gemeenteraden aangeboden voor zienswijzen. De notitie is dus niet bedoeld ter besluitvorming en is ook nog niet het nieuwe RPW, maar een uitnodiging aan gemeenteraden voor het meegeven van een zienswijze.

[1]De GMR omvat de gemeenten: Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar. De gemeente Montferland maakt vanaf 2025 deel uit van de regio Achterhoek.
Mook en Middelaar is wel onderdeel van de GMR, maar maakt geen onderdeel uit van het RPW.

2. INLEIDING OP EEN NIEUW RPW: DE CONTEXT

2.1 WAT IS EEN RPW?

In een RPW maken de betrokken gemeenten regionale afspraken om te voorzien in passende, toekomstbestendige werklocaties. Op deze manier dragen we bij aan een sterke regionale economie. Het RPW gaat ook over het optimaliseren en intensiveren van bestaande en nieuwe werklocaties op een duurzame manier.

2.2 WAAROM EEN RPW?

De omgevingsverordening van de provincie Gelderland verplicht gemeentebesturen om in regioverband iedere vier jaar een RPW op te stellen. De ontwikkeling van nieuwe werklocaties duurt jaren, daarom zijn de afspraken in het RPW gebaseerd op langjarige prognoses van de ruimtebehoefte.

2.3 PLANNING VAN HET RPW

In de eerste helft van 2025 moet het RPW zijn vastgesteld door alle gemeenteraden. Daarna stellen de Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland het nieuwe RPW officieel vast. De provincie neemt het RPW op in de provinciale verordening en toetst de bestemmingsplannen daaraan.
Gemeenteraden worden in het traject op twee momenten geraadpleegd. Allereerst via deze uitgangspuntennotitie. De ingediende zienswijzen worden, waar nodig, verwerkt in de definitieve versie van het RPW. In Q1 2025 gaat het definitieve RPW ter vaststelling naar de colleges en gemeenteraden. Dit is het tweede moment waarop gemeenteraden bij het nieuwe RPW worden betrokken. Het RPW wordt vastgesteld bij een meerderheid van gemeenten. In bijlage 1 is de planning verder uitgewerkt.

2.4 BASIS VAN DE GEMAAKTE AFSPRAKEN

Het RPW bouwt voort op eerder vastgestelde studies en beleidskaders, de belangrijkste hiervan zijn:

Verstedelijkingsakkoord
In het Verstedelijkingsakkoord ‘Meer landschap meer stad’ staan afspraken met het Rijk om tot aan 2040 de leefomgeving, economie en bereikbaarheid te versterken. Deze afspraken heeft de GMR samen met de Regio Foodvalley, de provincies Gelderland en Utrecht en de drie waterschappen gemaakt. De bouw van 60.000 woningen tot 2040 vraagt om voldoende ruimte voor economie in onze regio voor de groeiende bevolking en om veel heen en weer reizen (tussen regio’s) te voorkomen.

Economie van de Toekomst
Het in 2023 vastgestelde ‘Koersdocument Economie van de Toekomst’ geeft inzicht in de huidige economie en de lange termijnontwikkelingen van onze regio. Welk economisch profiel draagt de GMR uit? Focus ligt daarbij op de kennisecono-

mie met de clusters Health, Hightech en Energy als belangrijke innovatieve sectoren. Logistiek is daarbij alleen van belang als het ondersteunend is aan de topsectoren. Aandacht voor het midden en klein bedrijf blijft van belang, daar zit het grootste deel van onze werkgelegenheid.

Regioarrangement
Eind 2023 is het regioarrangement vastgesteld. De provincie, regio, regiogemeenten en waterschappen geven hierin hun gezamenlijke perspectief op hoe ze alle opgaven in de komende twintig tot dertig jaar in samenhang gaan aanpakken. Het onderzoeksrapport 'Economie van de Toekomst' leverde de input op voor het onderdeel economie. De volgende thema's komen in het regioarrangement aan bod:

- Herstructurering en verdichting (ruimtewinst behalen op zowel nieuw aan te leggen bedrijventerreinen als via herstructurering van bestaande bedrijventerreinen).
- Circulariteit (koesteren en behouden van Hogere Milieu Categorie locaties).
- Logistiek (ontwikkeling van stadsdistributiehubs en logistiek is ondersteunend aan onze topsectoren).
- Campussen en innovatiemilieus (ruimte voor ontwikkeling is cruciaal op en rond de bestaande campussen en op innovatieve werklocaties in de regio).

2.5 BREDE WELVAART ALS BASIS VOOR HET NIEUWE RPW

Het begrip 'brede welvaart' laat zich samenvatten als alles wat mensen van waarde vinden. Daarbij gaat het om meer dan alleen financiële en materiële welvaart maar ook om bijvoorbeeld gezondheid, welzijn, veiligheid en milieu. Brede welvaart gaat dus ook over verduurzaming en optimalisatie van het ruimtegebruik op werklocaties. Dit draagt bij aan een gezonde werkomgeving, behoud van het open landschap, een veiligere werkomgeving en openbare ruimte en een schoner woon- en leefmilieu. Daarom zetten we bij nieuwe werklocaties in op optimaal gebruik van de ruimte en een duurzame gebiedsontwikkeling, met aandacht voor klimaatadaptatie, waterberging, circulaire economie en vergroening.

De transitie naar een circulaire economie staat ook in dienst van de brede welvaart (verkleinen van de milieu-impact). In dat kader is het noodzakelijk om in te zetten op zowel optimalisatie van bestaande als ontwikkeling van nieuwe hogere milieu categorie en watergebonden locaties.

3. BEDRIJVENTERREINEN

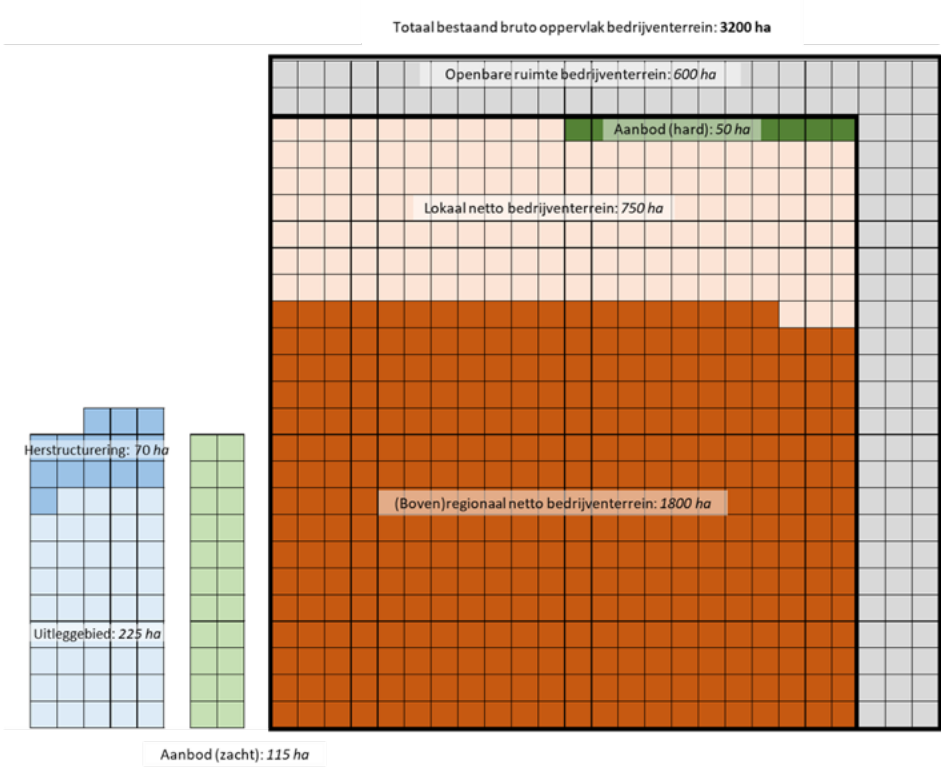
3.1 AANBOD EN VRAAG

Binnen de GMR is 50% van de totale werkgelegenheid te vinden op werklocaties. De 16 betrokken gemeenten beschikken gezamenlijk over 120 bedrijventerreinen, deze hebben een totale oppervlakte van zo'n 3.200 bruto hectare.

De afbeelding hieronder is een schematische weergave van de huidige voorraad bedrijventerreinen en de berekende uitbreidingsvraag. Iedere 'pixel' komt overeen met 5 hectare (50.000 m^2 terrein, oftewel 10 voetbalvelden). Het grote vierkant aan de rechterzijde laat de bestaande voorraad zien onderverdeeld naar lokaal (roze) en boven-regionaal (oranje) aanbod. .
In totaliteit heeft de GMR op dit moment 50 hectare direct beschikbaar om uit te geven aan bedrijven (donkergroen). Er zijn ook nog plannen die gedurende de huidige looptijd van het RPW zijn vastgesteld maar waarvan het bestemmingsplan nog niet onherroepelijk is vastgesteld. Dat deel komt komende jaren op de markt en is 115 hectare (lichtgroen).

De toekomstige ruimtebehoefte voor bedrijventerreinen voor onze regio is gebaseerd op de provinciale vraagraming van de behoefte aan bedrijventerreinen tot 2040. In de vraagraming voor werklocaties richten we ons niet alleen op m2 (hectares), maar maken ook het aantal arbeidsplaatsen zichtbaar waarop de vraagraming is gebaseerd.
Als we als regio geen keuzes maken waarop in te zetten is deze ruimtebehoefte voor onze regio tussen de 200 en 640 hectare. Als regio maken echter wel keuzes, waardoor de totale ruimtebehoefte tot 2040 voor onze regio uitkomt op 295 hectare onderverdeeld in 70 hectare ruimtewinst door middel van herstructurering (donkerblauw) en 225 hectare aan nieuwe ontwikkelruimte (lichtblauw). Hieronder de belangrijkste keuzes die hieraan ten grondslag liggen:

- Voor het bepalen van de economische groei is er de keuze uit laag, midden of hoog scenario. We kiezen (net zoals in het vorige RPW) voor het midden scenario onder andere omdat dit een realistisch en haalbaar scenario is, gezien de schaarse ruimte in de regio en de vele andere ruimteclaims.

- Op dit moment zijn er al concrete plannen voor de transformatie van een aantal bedrijventerreinen naar (vooral) woningbouw. Deze verdwenen ruimte willen we 1 op 1 compenseren.
- We beperken de ontwikkelruimte voor XXL-logistiek, omdat we XXL-logistiek als faciliterend aan de regionale economie beschouwen (zie ook 3.4).
- Een deel van de ruimtevraag moet gerealiseerd worden op bestaande bedrijventerreinen ,vooral gericht op herstructurering
- We realiseren minder nieuw aan te leggen bedrijventerreinen, omdat we de nieuwe ruimte intensiever gaan invullen.

In totaal is er voor de komende RPW periode 2025-2028 behoefte aan 74 hectare extra ruimte; waarvan 9 hectare door herstructurering en 65 hectare door nieuwe ontwikkelingen.

3.2 RUIMTE VOOR ECONOMIE IN VIJF STAPPEN

In het nieuwe RPW gaan we door met het bestaande regionale beleid voor bedrijventerreinen. Wel zetten we verdere stappen als het gaat om zorgvuldig ruimtegebruik, ruimtelijke inpassing en het toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen. We gaan daarbij uit van 5 stappen waarbij de stappen 1 tot en met 4 parallel aan elkaar worden uitgevoerd. Hierbij wordt er wel alvast gestart met planvorming van mogelijke nieuwe locaties (aangezien dit veel tijd kost en we nu al weten dat niet alle ruimtevraag binnen stappen 1 t/m 4 kan landen).

Stap 1: behoud van de werklocatiefunctie

De eerste stap is het zoveel mogelijk behouden van bestaande bedrijventerreinen. Transformatie van bedrijventerreinen naar andere functies (zoals woningbouw) staan we alleen toe als:

- Huidige gevestigde bedrijven een alternatieve locatie krijgen aangeboden binnen de regio;
- Het aantal m2 bedrijventerrein binnen de regio wordt gecompenseerd.

De gemeente is zelf aan zet om met een plan komen voor compensatie binnen eigen gemeente of binnen de regio. Dit plan wordt voorgelegd aan de regio.

Stap 2: Extra m2 toevoegen op bestaande gebouwen

Extra ruimte toevoegen kan bijvoorbeeld door een extra verdieping op bestaande gebouwen te bouwen, aan te bouwen en onbebouwde ruimte te benutten.

Stap 3: inzetten op herstructurering en intensivering bestaande bedrijventerreinen

Bij herstructurering hebben we het met name over het doen van forse ingrepen in bestaande bebouwing en in de indeling van bestaande kavel(s) om tot efficiëntere en nieuwe inrichting van de bedrijfsruimte te komen. Herstructurering van bedrijventerreinen is per definitie kostbaar, complex en tijdrovend. De investeringen zijn niet zozeer terug te verdienen in de verkoop van gronden maar in minder verlies aan weilanden, een hogere gebruik- en belevingswaarde rond de (veelal binnenstedelijke) bestaande terreinen en minder energie- en brandstofverbruik. Maar ook in de bijdrage aan de biodiversiteit en veiligheid & ondermijning waarmee de maatschappelijke meerwaarde stijgt.
Om herstructurering mogelijk te maken gaan wij op zoek naar Europese- en Rijksfondsen die hieraan kunnen bijdragen. Gemeenten zullen vooral inkind bijdragen in het proces naar uitvoering. Daarnaast onderzoeken we wat andere instru-

menten zijn die hieraan bij kunnen dragen, zoals bijvoorbeeld de statiegeldregeling waarbij bij de verkoop van gronden met een bepaald bedrag wordt verhoogd en dit ingezet kan worden voor herstructureringslocaties. Deze statiegeldregeling geldt voor uitgifte van nieuwe terreinen. Vanzelfsprekend heeft ook de markt een rol bij de herstructureringsopgave.

Stap 4: combineren van werken met andere functies

Voor het combineren van werken met andere functies (zoals wonen en winkelen) bevorderen we onder meer de werkfunctie in steden en kleine kernen, bijvoorbeeld in leegstaande winkelpanden of bij nieuwe woningbouwlocaties. Deze functiemenging heeft een positief effect op de ruimtevraag. Met name bij bedrijven binnen milieucategorie 1 en 2 (sportscholen, kleinschalige solitaire kantoorfuncties, reisbureaus, etc.) is deze combinatie mogelijk. Een extra meerwaarde van deze functiemenging is het positieve effect op de leefbaarheid van de woonomgeving.

Stap 5: nieuwe ontwikkelruimte voor overblijvende ruimtebehoefte

Nieuwe ontwikkelruimte zien we vooral als schuifruimte voor potentiële herstructurering en daarnaast als doorgroeilocatie voor bedrijven die al in de regio zijn gevestigd.
Om hierop te sturen, hanteren we een minimale milieucategorie. Zo voorkomen we de komst van ongewenste bedrijven (reisbureaus, sportscholen, kleinschalige solitaire kantoorfuncties, etc.) op deze locaties. Lokaal maatwerk om te bepalen wat wel/niet gewenst is qua gebruik op een bedrijventerrein moet daarbij mogelijk zijn. Nieuwe ontwikkelruimte moet zoveel mogelijk aansluiten bij bestaande bedrijventerreinen.

3.3 VERDERE UITGANGSPUNTEN VOOR ONTWIKKELING

- De Ladder van Duurzame Verstedelijking is en blijft het toetsingskader voor lokale en regionale ontwikkelingen. Dat betekent dat per werkmilieu de ruimtevraag moet worden aangetoond. Er moet in kaart worden gebracht in hoeverre de ruimtevraag binnen bestaand stedelijk valt in te passen. En er moet gekeken worden of bestaande bedrijventerreinen mogelijk geschikt (te maken) zijn door middel van herstructurering en/of transformatie. Als de voorgaande punten niet mogelijk blijken, komen nieuwe ontwikkelingen in aanmerking.
- Een halfjaar na vaststelling van het nieuwe RPW stelt de GMR een nieuwe tranche open voor het indienen van nieuwe ontwikkelplannen. In het RPW komen de spelregels waaraan de plannen moeten voldoen.
- Er komt een geactualiseerd afwegingskader om te bepalen hoe initiatieven worden behandeld.

3.4 WAT IS NOG MEER VAN BELANG?

- Door de netcongestie is er tot minimaal 2029 geen aansluitmogelijkheid voor nieuwe bedrijventerreinen. Dit moet wel nu al planologisch mogelijk gemaakt worden want ontwikkelingen kosten veel tijd. Wel geldt dat de ontwikkeling van nieuwe ruimte alleen mogelijk is als private partijen of gemeenten met een oplossing voor het energievraagstuk komen.
- De verbreding van de A12 en het doortrekken van de A15 zijn belangrijke ontwikkelingen voor de verdere economische groei van de regio. Vanuit Verbonden regio en Productieve regio bekijken we wederkerig de (ruimtelijke) effecten op de bereikbaarheid. De resultaten hiervan nemen we mee in het nieuwe RPW.Binnen het nieuwe RPW gaan we verdere afspraken maken over de huisvesting van arbeidsmigranten. Voor XXL-logistiek is in het huidige RPW al vastgelegd dat werkgevers allereerst kijken naar de regionale pool van arbeidskrachten. Worden toch arbeidsmigranten ingezet? Dan moet de

eindgebruiker/werkgever zorgen voor kwalitatief goede huisvesting.
- Elke gemeente krijgt de mogelijkheid om lokale ondernemers ruimte te bieden op lokale terreinen met een maximum van totaal 5 hectare per gemeente. Ook voor lokale terreinen geldt de inzet op intensivering, herstructurering en aandacht voor ruimtelijke kwaliteit.
- Het opnemen van collectieve voorzieningen, zoals laadvoorzieningen, op (nieuwe) bedrijventerreinen is een harde randvoorwaarde voor nieuw te ontwikkelen locaties. Afhankelijk van de grootte van een nieuwe werklocatie is maatwerk mogelijk.
- Er is fysieke ruimte nodig voor circulaire activiteiten. De circulaire transitie vindt voornamelijk plaats bij bestaande bedrijven in de regio. Naast behoud van Hogere Milieu Categorie (hmc) locaties moet er beter gebruik worden gemaakt van de bestaande planologische ruimte hiervoor in onze regio.
- Vergroening, klimaatadaptatie, waterberging en gezondheid op bedrijventerreinen moeten integraal deel uitmaken van nieuwe en te herstructureren terreinen.
- Logistiek is een noodzakelijke randvoorwaarde voor verdere groei van de regio. Denk alleen al aan de bevoorrading van winkels of bezorging van medicijnen. Nieuwe XXL logistiek laten we alleen toe als zij nodig zijn ter ondersteuning aan onze topsectoren (Health, Hightech en Energy) en voor bestaande logistieke bedrijven in de regio om door te groeien. Ook de logistieke opgave moet deels door herstructurering en intensivering worden opgepakt. Dit geldt in het bijzonder voor stadsdistributie, waarbij ruimte gevonden moet worden in de buurt van de grotere steden.
- Behoud en waar mogelijk uitbreiding van bestaande watergebonden bedrijventerreinen is nodig voor duurzame logistiek en de circulaire transitie. In de GMR is er op dit moment geen beschikbaar aanbod van watergebonden kavels op bedrijventerreinen.

3.5 BEDRIJVENTERREINEN MET BIJZONDER BELANG

Op een aantal bedrijventerreinen in onze regio komen diverse opgaven samen: energievoorziening, circulariteit, hmc, herstructurering en watergebonden terreinen. We noemen dit bedrijventerreinen met een bijzonder belang. Welke terreinen dat zijn stellen we in het RPW-proces vast. In de komende RPW-periode volgen we deze terreinen nauwgezet, om zo de realisatie van de regionale ambities op deze terreinen te borgen.

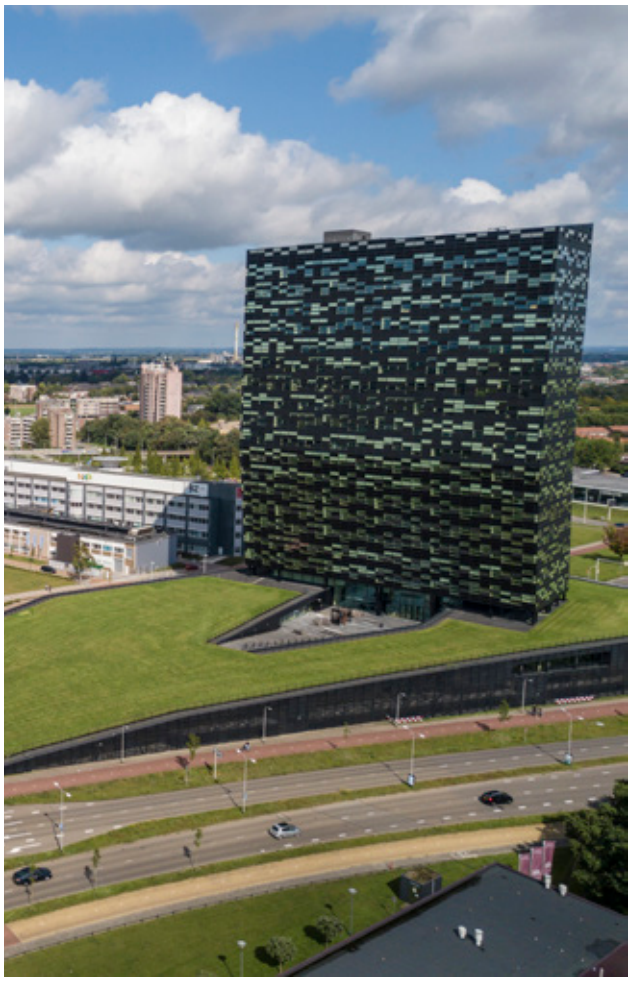

4. KANTOORLOCATIES

In het nieuwe RPW geven we minder kaders mee dan in voorgaande RPW's ten aanzien van kantoren. Het is aan gemeenten zelf te acteren en eventuele initiatieven te voorzien van de benodigde onderbouwing.

De volgende uitgangspunten zijn van toepassing voor kantoren:

- Het kantorenbeleid in het RPW is met name gericht op Arnhem en Nijmegen. Beide gemeenten hebben een eigen kantorenbeleid uitgewerkt. De uitgangspunten van dit beleid zijn in lijn met het regionale kantorenbeleid.
- De nieuwe vraagraming voor kantoren laat een uitbreidingsbehoefte zien van 130.000 tot 260.000 m^2. Daar staat een aanbod tegenover van ca. 130.000 m^2.

- Nieuwe ontwikkelingen van kantoren concentreren zich in de stationsgebieden van Arnhem Centraal en Nijmegen Centraal/ Centrumgebied. De stations Arnhem Zuid, Arnhem Velperpoort, Elst Centraal, Heijendaal en Nijmegen Lent zijn toegewezen als mogelijke overloop-locaties (inclusief behoud 5.000 m^2 ontwikkelruimte voor zowel Elst Centraal als voor Nijmegen Lent).
- Op campussen is ruimte voor kantoorhoudende bedrijven die de campus versterken (zie ook 'Uitgangspunten voor campussen').
- Toekomstbestendige kantoorparken worden kwalitatief versterkt. In Arnhem gaat het om: Arnhems Buiten (tevens campus), Gelderse Poort en Velperweg. In Nijmegen gaat het om: Brabantse Poort en Heijendaal (tevens campus). Op de overige kantoorparken (Kronenburg e.o. in Arnhem) stimuleren we transformatie naar een passende (economische) functie. Op kantoorparken is dus in principe geen sprake van uitbreiding van het aantal vierkante meters.
- Op bedrijventerreinen is in principe geen nieuwe (solitaire) kantoorontwikkelingen toegestaan. Uitzondering hierop zijn kantoren die campuslocaties versterken. Bovendien worden maatregelen getroffen om herontwikkeling van langdurig leegstaande kantoren voor bedrijvigheid (van kantoorruimte naar bedrijfsruimte) te stimuleren.
- We faciliteren kantoren in de wijk (t.b.v. werken in de wijk) ruimtelijk en planologisch tot een maximale omvang van 500 m^2. Wel geldt als voorwaarde dat het initiatief past in het gemeentelijke omgevingsbeleid en de wijkeconomie versterkt.
- De GMR ziet geen rol in de transformatie van bestaande (leegstaande) kantoorgebouwen naar andere functies, zoals woningbouw, tijdelijke opvang, etc. Het initiatief hiertoe ligt bij gebouweigenaren en de afzonderlijke gemeenten.

5. (PERIFERE) DETAILHANDEL

Het nieuwe RPW richt zich qua detailhandel op (boven)regionale opgaven , zijnde Perifere Detailhandels Vestiging (PDV) en Grootschalige Detailhandels Vestiging (GDV). In het nieuwe RPW zijn er geen wijzigingen ten opzichte van het huidige RPW als het gaat om (perifere) detailhandel. Het doel is om een zo compleet mogelijk voorzieningenpakket voor de regio te bieden, gericht op versterking van bestaande concentraties en het voorkomen van versnippering. De belangrijkste uitgangspunten in het nieuwe RPW voor (perifere) detailhandel zijn:

- Het recent uitgevoerde Koopstromenonderzoek Oost-Nederland leidt niet tot aanpassingen aan de bestaande regels voor (perifere) detailhandel in het RPW.
- Mogelijkheden voor additionele ontwikkelruimte van Perifere Detailhandels Vestigingen bevindt zich alleen in Duiven (te realiseren door middel van intensivering/ herstructurering van de bestaande voorraad)
- De GMR ziet geen rol in lokale voorzieningen/ aangelegenheden. Het initiatief hiertoe ligt bij gemeenten. Het beschermen van de vitaliteit van binnensteden, dorpen en wijkcentra maakt geen onderdeel uit van het RPW, maar is een gemeentelijke aangelegenheid. Het mixen van wonen en werken kan helpen bij de vitaliteit en versterking van de dorpskernen.

6. CAMPUSSEN

Campussen zijn een magneet voor talent, ondernemerschap en investeerders. Dit zorgt voor innovatieve bedrijvigheid op deze bijzondere werklocaties. Verdere versterking van de positie van onze campussen is van belang voor duurzame economische ontwikkeling en het innovatieve vermogen van de regio. Zowel in economisch als ruimtelijk opzicht. Dit betekent dat er regionaal aandacht moet zijn voor het faciliteren van voldoende ruimte voor innovatieve bedrijvigheid in onze Health, Hightech en Energy. Op bestaande campussen, samen met de triple helix, moet er (meer) geïnvesteerd worden in:

1. Vergroten van de beschikbare ruimte voor bedrijvigheid én benodigde faciliteiten (zoals lab- en onderzoeksfaciliteiten).
2. Verbeteren van belangrijke ruimtelijke randvoorwaarden (zoals bereikbaarheid via openbaar vervoer).
3. Blijvend ondersteunen en ontwikkelen van programma's gericht op business support, samenwerking, projectontwikkeling en innovatie en kennisdeling.

Daarnaast zijn de volgende uitgangspunten relevant voor campussen:

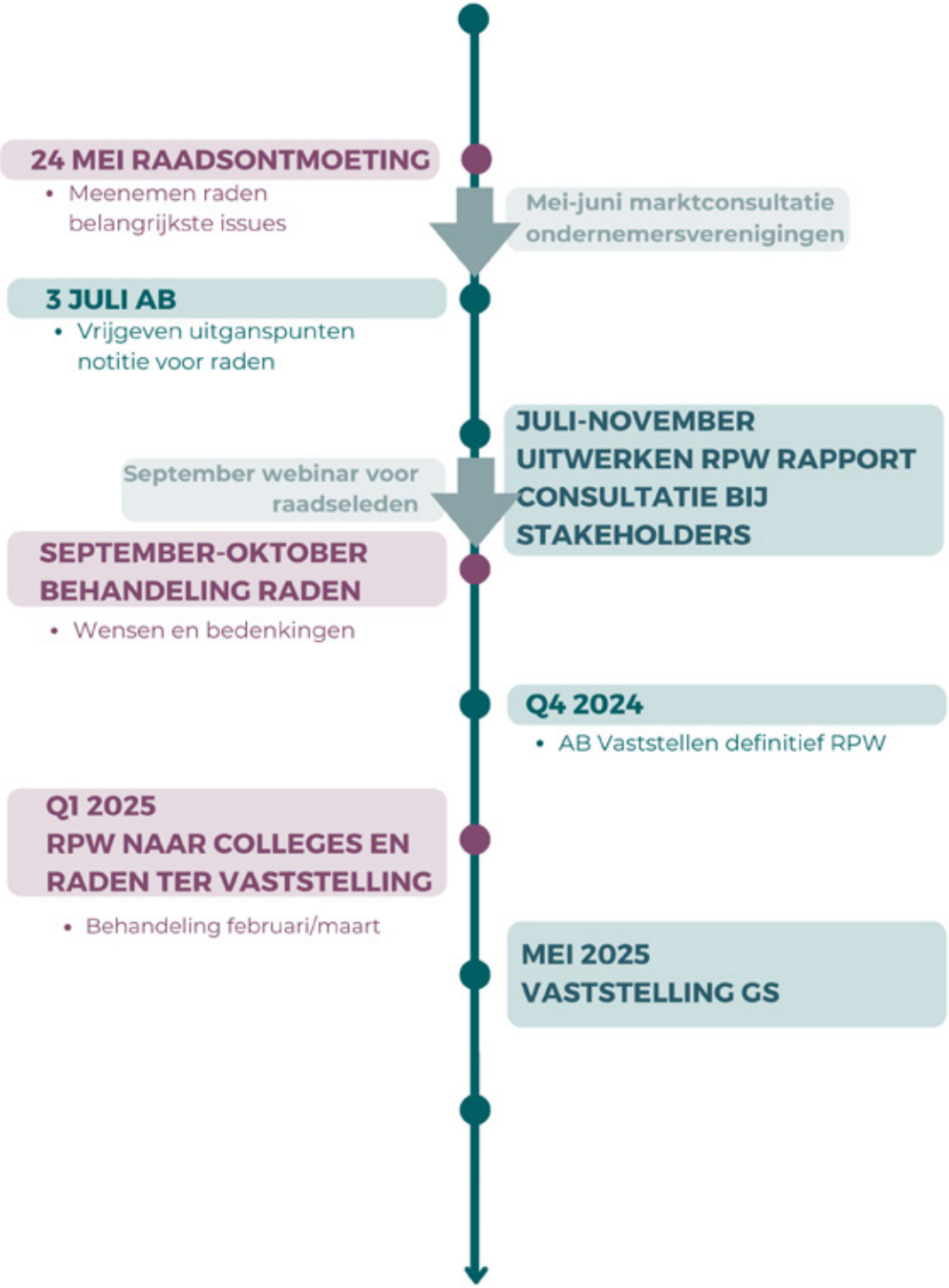
- We praten over de volgende campussen: NovioTech Campus als een volwassen campus en Campus Heijendaal als een groeicampus (volgens het ministerie van Economische Zaken en Klimaat). Daarnaast kennen we de campussen in Arnhem: IPKW, Arnhems Buiten en Kenniscampus Arnhem-Velp.
- De campuslocaties zijn ontoereikend om alle benodigde (toekomstige) ruimte te faciliteren.
- De behoeften op en rond de campussen vragen om meer campus gerelateerde- ruimte. Deze groei vraagt ook om ruimte in de omliggende (regio) gemeenten op bestaande bedrijventerreinen en nieuwe ontwikkellocaties

[2]Perifere DetailhandelsVestigingen (PDV) zijn winkels die volumineuze goederen verkopen. Door de aard en omvang van de goederen zijn deze winkels moeilijk inpasbaar in bestaande winkelcentra.
[3]Bij Grootschalige DetailhandelsVestigingen (GDV) gaat het niet om de omvang van de goederen, maar om de omvang van de winkel zelf. Grootschalige detailhandelsvestigingen zijn minimaal 1.500 m^2 bruto vloeroppervlak.

BIJLAGE 1
PLANNING RPW-PROCES

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

Routekaart RPW

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

Nijverheidsweg 2a
6662 NG Elst
info@groenemetropoolregio.nl
www.groenemetropoolregio.nl

Datum : 31 mei 2024

Betreft : Technische Bijlage RPW Uitgangspuntennotitie

Van Jolanda van Rensch en Michel Hek

1. Het doel van deze uitgangspuntennotitie

In het Regionaal Programma Werklocaties (RPW) maken de gemeenten in de Groene Metropoolregio (GMR) afspraken over de programmering van werklocaties (bedrijventerreinen, kantoorlocaties, winkelgebieden en campussen). De afspraken worden iedere vier jaar geactualiseerd, waarbij na twee jaar tussentijdse monitoring plaatsvindt.

Het nieuwe RPW voor de periode 2025 tot en met 2028 wordt op dit moment opgesteld en we willen de regio daar nauw bij betrekken. Deze uitgangspuntennotitie wordt aan de gemeenteraden aangeboden voor “wensen en bedenkingen”. De inhoud van het nieuwe RPW en gemaakte keuzes in de uitgangspunten zijn in het voortraject gemaakt door het ambtelijk en bestuurlijk platform van de productieve regio. Eveneens heeft er een integratietafel plaatsgevonden waarbij alle bestuurlijke opgavetrekker en gebiedstrekkers bij betrokken zijn. In deze uitgangspuntennotitie vragen nog geen besluitvorming, maar de zienswijze van de gemeenteraden op deze uitgangspunten.

2. Inleiding op een nieuw Regionaal Programma Werklocaties: de context

2.1 Wat is een Regionaal Programma Werklocaties?

Binnen de Groene Metropoolregio (hierna GMR) vindt 50% van de totale werkgelegenheid plaats op werklocaties. Werklocaties bestaan uit bedrijventerreinen, kantoren, detailhandelslocaties en campussen. In een Regionaal Programma Werklocaties maken de gemeenten regionale programmeringsafspraken met als doel te voorzien in een toekomstbestendige werklocatie voorraad om vanuit ruimtelijk-economisch perspectief bij te dragen aan een sterke en toekomstbestendige regionale economische structuur. Daarbij wordt in het RPW ingegaan op hoe de regio om wil gaan met duurzaamheid, optimaliseren en intensiveren van bestaande en nieuw te ontwikkelen werklocaties. Het RPW is het toetsingskader voor uitbreiding van bestaande of voor nieuw aan te leggen werklocaties.

De regio omvat de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Mook en Middelaar*, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar. De gemeente Montferland maakt vanaf 2025 deel uit van de regio Achterhoek.
** Mook en Middelaar is wel onderdeel van de GMR, maar maakt geen onderdeel uit van het RPW.*

2.2 Waarom een Regionaal Programma Werklocaties?

In haar omgevingsverordening vraagt de provincie Gelderland aan gemeentebesturen om in regioverband iedere vier jaar een RPW op te stellen voor de typen werklocaties waarvan door Gedeputeerde Staten voor die regio is aangegeven dat daarover regionale afspraken nodig zijn. Voor de GMR betreft dit bedrijventerreinen, kantoren en (grootschalige/ perifere) detailhandel. De afspraken in het RPW zijn geldig voor een periode van vier jaar en worden tussentijds gemonitord. De komende RPW-periode betreft 2025 tot en met 2028. Het ontwikkelen van nieuwe werklocaties is een langjarig traject en om die reden zijn de afspraken in het RPW gebaseerd op een langjarige prognose van de ruimtebehoefte.

2.3 Rol Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen

De GMR stelt namens de 16 gemeenten het RPW op. Het RPW is ingebed in de regionale visie van de

GMR. De balans tussen groei en leefkwaliteit is een belangrijk streven daarin en dat betekent dat we streven naar een gebalanceerde economische ontwikkeling, met daarin ruimte voor landschap, duurzaamheid en een ontspannen leefkwaliteit. Het doel daarvan is behoud en versterking van de voor de regio typische landschappelijke en culturele waarden, Aansluiten bij deze visie is dan ook een belangrijk uitgangspunt van het RPW.

2.4 Planning van het RPW

Het streven is begin 2025 een nieuwe RPW te hebben vastgesteld door alle gemeenteraden (kwaliteit en draagvlak vinden wij belangrijker dan snel vaststellen). Daarna dient Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland het nieuwe RPW officieel vast te stellen. De basis voor het nieuwe RPW is principe al gelegd is in eerdere trajecten en documenten.

In deze planning wordt uitgegaan van 2 keer raadpleging via de raden. De eerste raadpleging is middels deze uitgangspuntennotitie, waarin de context van het RPW wordt geschetst, het belang en de hoofdlijnen van het RPW zijn beschreven en de ruimtelijke en kwalitatieve consequenties inzichtelijk zijn gemaakt. Op deze notitie kunnen de raden hun “wensen en bedenkingen” meegeven. Deze verwerken we waar nodig in de definitieve versie van het RPW.

Het definitieve RPW wordt vervolgens in Q1 2025 ter vaststelling aan colleges en gemeenteraden aangeboden. Het RPW wordt vastgesteld bij een meerderheid van gemeenten. Ten slotte stelt GS het RPW formeel vast en neemt de provincie het RPW op in de provinciale verordening. In bijlage 1 is een planning uitgewerkt hoe hiertoe te komen.

2.5 Basis gemaakte afspraken

Het RPW bouwt voort op eerder vastgestelde studies en beleidskaders. Hieronder is zichtbaar gemaakt welke trajecten dat zijn en wat de belangrijkste uitgangspunten zijn die in het nieuwe RPW meenemen (in bijlage 2 staan onderstaande onderwerpen uitgebreider uitgewerkt).

Verstedelijkingsakkoord

In het Verstedelijkingsakkoord ‘Meer landschap meer stad’ is samen met de Regio Foodvalley, provincies Gelderland en Utrecht en drie waterschappen afspraken gemaakt met het Rijk om tot en met 2040 in beide regio’s de leefomgeving, economie en bereikbaarheid te versterken. De verstedelijking van de regio vraagt om voldoende arbeidsplaatsen om te voorzien in werkgelegenheid voor de groeiende bevolking en de hoge uitgaande arbeidspendel terug te dringen.

Economie van de Toekomst

‘Hoe ziet de economie eruit in 2040?’ Die vraag staat centraal in ‘Koersdocument Economie van de Toekomst’ dat is vastgesteld in het Bestuurlijk Platform van 1 maart 2023. Hiermee wordt inzicht geboden in de huidige economie en de lange termijnontwikkelingen voor onze regio. Hierin is vastgelegd wat voor economie we willen zijn en welke (ruimtelijke) consequenties hieraan verbonden zijn. De zes leidende principes zijn:

1. Economische beleid concentreert zich op de topsectoren Health, Hightech en Energy.
2. Economisch beleid en activiteiten hebben consequent aandacht voor circulariteit en dragen hier zoveel als mogelijk aan bij.
3. De ontwikkeling van de regionale economie is gebaseerd op de principes van Brede Welvaart.
4. Om in balans te groeien zet de Groene Metropoolregio in op het verduurzamen van de pendel en balans in de toename van huishoudens en arbeidsplaatsen, zodat de pendel niet verder toeneemt en de beroepsbevolking ook kan werken binnen de eigen regio
5. Economische ontwikkeling vraagt om ruimte, het gebruik hiervan is slim en duurzaam
6. Economische ontwikkeling vraagt om een actieve bevordering van de arbeidsmarkt

Regioarrangement
Eind 2023 is het regioarrangement vastgesteld, hierin geven provincie, de regio, de 18 regiogemeenten en de drie waterschappen hun gezamenlijke perspectief op hoe ze alle opgaven de komende 20 tot 30 jaar in samenhang gaan aanpakken. Voor economie was het onderzoeksrapport Economie van de Toekomst hiervoor de input. De volgende thema's komen daarbij aan bod:

- Herstructurering en verdichting (ruimtewinst behalen zowel op nieuw aan te leggen terreinen als herstructurering van bestaande bedrijventerreinen)
- Circulariteit (koesteren en behouden van hmc-locaties)
- Logistiek (inzetten op de ontwikkeling van stadsdistributiehubs en logistiek is ondersteunend aan topsectoren
- Campussen en innovatiemilieus (ruimte voor ontwikkeling is cruciaal op en rond de bestaande campussen en op innovatieve werklocaties in de regio)

Monitoring RPW
De afspraken in het RPW gelden voor een periode van vier jaar. Halverwege vindt monitoring plaats van de cijfermatige basis (vraag en aanbod) en de uitvoering van de afspraken. Op die manier is tussentijds bijsturen mogelijk indien marktontwikkelingen daar aanleiding toe geven. Bij de tussentijdse monitoring van het RPW 2021-2024 (eind 2022) werd het volgende geconstateerd:

- Bedrijventerreinen - De beschikbare ruimte op bedrijventerreinen is met hoge snelheid afgenomen. Tegelijkertijd bleek dat de uitbreidingsplannen in de 1e tranche, o.a. door netcongestie, niet allen volgens planning ontwikkeld konden worden. Daarnaast is geadviseerd werk te maken van de optimalisatie van het ruimtegebruik op bestaande bedrijventerreinen, omdat nieuwe uitleg alleen niet voldoende ruimte oplevert.
- Kantoren - De bevindingen van de monitor leidden tot de aanbeveling om de huidige afspraken in het RPW die betrekking hebben op kantoren voort te zetten. Deze aanbeveling vraagt van de gemeenten Arnhem en Nijmegen inzet op meerdere fronten. In de centraal stationsgebieden en op toekomstbestendige kantoorlocaties is behoefte aan meer geschikte kantoorruimte, terwijl in op andere kantoorlocaties de programmering noodzakelijk is. Dit is door beide gemeenten uitgewerkt in gemeentelijk kantorenbeleid.
- Detailhandel – De monitor heeft aangetoond dat het regionale detailhandelsbeleid in de huidige vorm voortgezet kan worden. Dat betekent behoud van de regionale hoofdstructuur detailhandel en aandacht voor de uitvoering van de afspraken met betrekking tot bestemmingswijzigingen op plekken waar perifere detailhandel mogelijk is buiten de daarvoor aangewezen locaties.

2.6 Brede welvaart als basis voor het nieuwe RPW
Het begrip 'brede welvaart' laat zich samenvatten als alles wat mensen van waarde vinden. Het is een wijze van analyseren en uitvoeren van beleid welke zich onderscheidt van 'smalle welvaart' doordat er aandacht is voor veel meer thema's dan alleen financiële en materiële welvaart. Voorheen bepaalde alleen het bruto binnenlands product (ontstaan uit de toegevoegde waarde van bedrijven, dit is: omzet min de kosten van inkoop en overige leveringen) de welvaart zoals gemeten door onder andere het CBS.

Inmiddels wordt algemeen onderkend dat welvaart door veel meer bepaald wordt. Er is desondanks niet één vaststaande afbakening van brede welvaart. De meest gangbare afbakening is van het CBS en PBL, die negen thema's onderscheiden. Dit zijn: *bruto binnenlands product, materiële welvaart, welzijn, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu*. Brede welvaart draait om het waarborgen van 'goede scores' op al deze thema's en om het waarborgen dat alle inwoners daar ook van profiteren (verdelingsvraagstuk).

Brede welvaart gaat, naast de gebruikelijke economische indicatoren als werkgelegenheid en BBP, dus ook om andere maatschappelijke effecten. Verduurzaming en optimalisatie van het ruimtegebruik op werklocaties (ook hogere milieu categorieën) draagt daaraan bij door oog te hebben voor een gezonde werkomgeving, behoud van het open landschap, een veiligere werkomgeving en openbare ruimte en een schoner woon- en leefmilieu. Dit geeft ook aanleiding om bij de ontwikkeling van bestaande en nieuwe werklocaties in te zetten op optimalisatie van het ruimtegebruik en een duurzame gebiedsontwikkeling, met aandacht voor klimaatadaptatie, waterberging, ruimte circulaire economie en

vergroening.

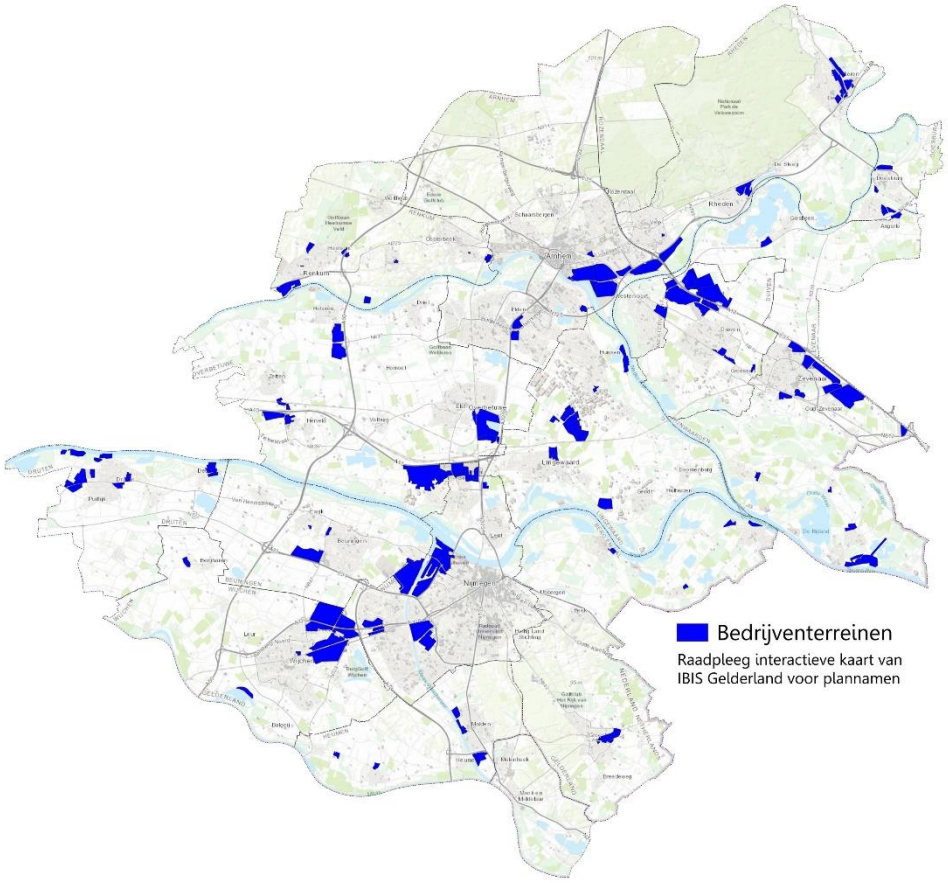
2.7 juridische inkadering RPW

- De provincie Gelderland heeft in de provinciale verordening het RPW verplicht gesteld voor elke regio. De verantwoordelijkheid om afspraken te maken ligt bij de regio's. De provincie is als partner betrokken bij de uitwerking van de afspraken. Op het moment dat een meerderheid van de gemeenten de afspraken van het RPW vaststelt, wordt het afsprakenkader voorgelegd aan Gedeputeerde Staten. Zij maken vervolgens de afweging of het van voldoende kwaliteit is, indien dit het geval is gaan Gedeputeerde Staten over tot vaststelling.
- Het RPW mag niet in strijd zijn met hogere (provinciale, landelijke of Europese) wetgeving
- De keuzes van het RPW hebben een automatische doorwerking op het opstellen, dan wel actualiseren van omgevingsplannen voor ieder van de afzonderlijke gemeenten.
- Ruimtelijke voorschriften in een omgevingsplan moeten beschouwd worden als 'eisen' in de zin van de Dienstenrichtlijn. Een goede onderbouwing ter rechtvaardig van bijvoorbeeld een bepaalde branchering en (minimale of maximale) maatvoering is daarmee vereist.

3. Bedrijventerreinen

3.1 Aanbod en vraag

Binnen de GMR hebben de 16 gemeenten gezamenlijk 120 bedrijventerreinen. In onderstaande kaart zijn alle terreinen met “blauw” zichtbaar gemaakt..

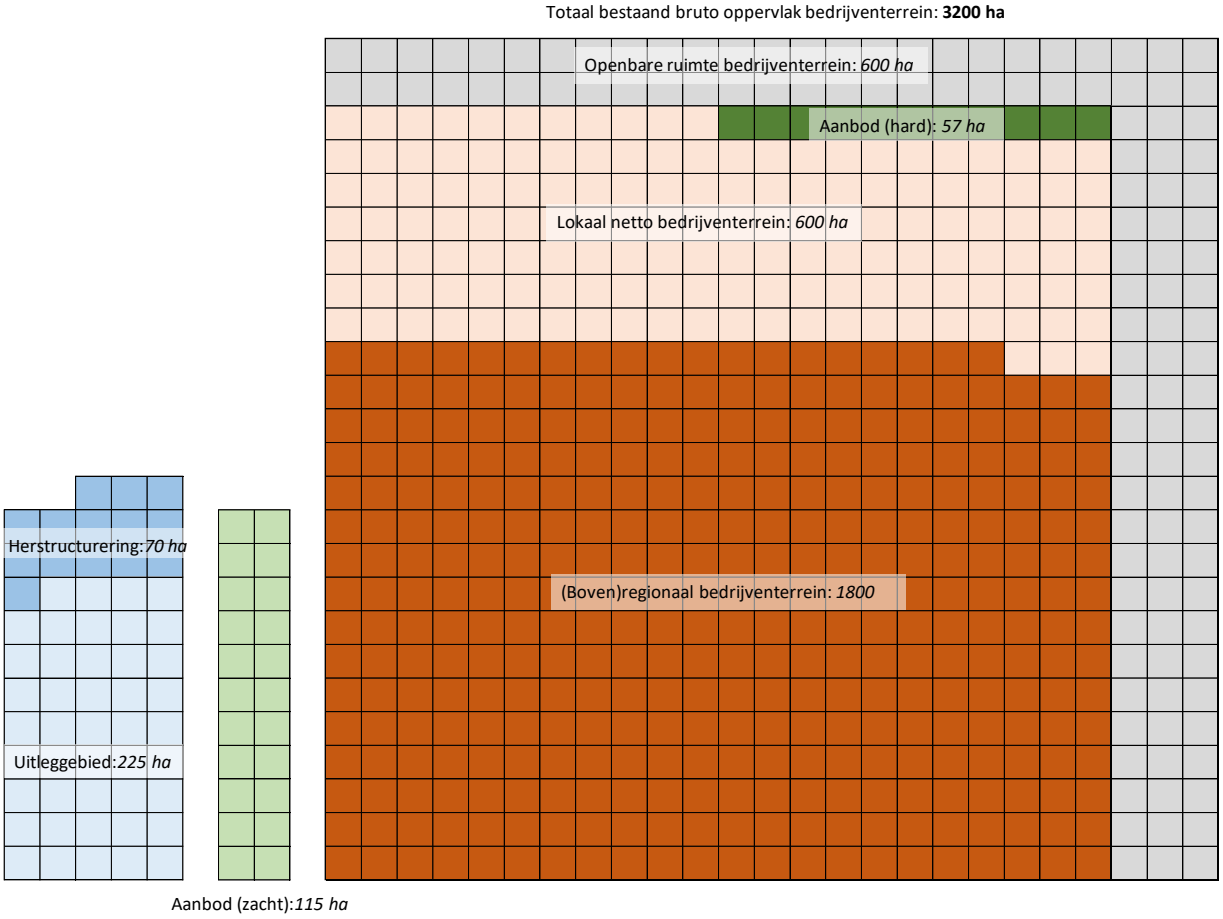

Alle bestaande bedrijventerrein binnen de GMR hebben een gezamenlijke totale oppervlakte van een kleine 3.200 bruto hectare (dit is vergelijkbaar met de totale voorraad bedrijventerreinen binnen de provincie Utrecht). In onderstaande afbeelding wordt binnen de GMR de huidige voorraad bedrijventerreinen en de geraamde uitbreidingsvraag schematisch weergeven. Iedere ‘pixel’ in onderstaand raster komt overeen met 5 hectare (dat is gelijk aan 50.000 m² terrein, oftewel 10 voetbalvelden).

Onderstaand schema laat aan de rechterzijde de bestaande voorraad schematisch zien en aan de linkerzijde de nog te ontwikkelen opgave. Als van het bruto bestaand oppervlak alle openbare ruimte (infrastructuur, groen en water) wordt getrokken, resteert een netto oppervlakte van circa 2.600 hectare aan bedrijfskavels, waarvan nog slechts 57 hectare vrij beschikbaar is. De overige 2.550 ha is dus reeds uitgegeven. Van dat netto ruimtebeslag bevindt zich binnen de GMR ongeveer 30 procent op lokale bedrijventerreinen (met kavels kleiner dan 0,5 hectare (5.000 m²)) en 70% op (boven)regionale bedrijventerreinen.

Op dit moment bedraagt de voorraad zachte plannen 115 hectare (dit zijn plannen die gedurende de huidige looptijd van het RPW zijn goedgekeurd, maar waarvan het omgevingsplan nog niet onherroepelijk is vastgesteld). De keuzes ten aanzien van de te realiseren ruimte tot aan 2040, die aan de linkerzijde van het figuur is afgebeeld, worden in de volgende paragraaf “Vraagraming bedrijventerreinen tot en met 2040”

nader toegelicht. In de vraagraming voor werklocaties richten we ons niet alleen op m2 (hectares), maar maken ook het aantal arbeidsplaatsen zichtbaar waarop de vraagraming is gebaseerd.

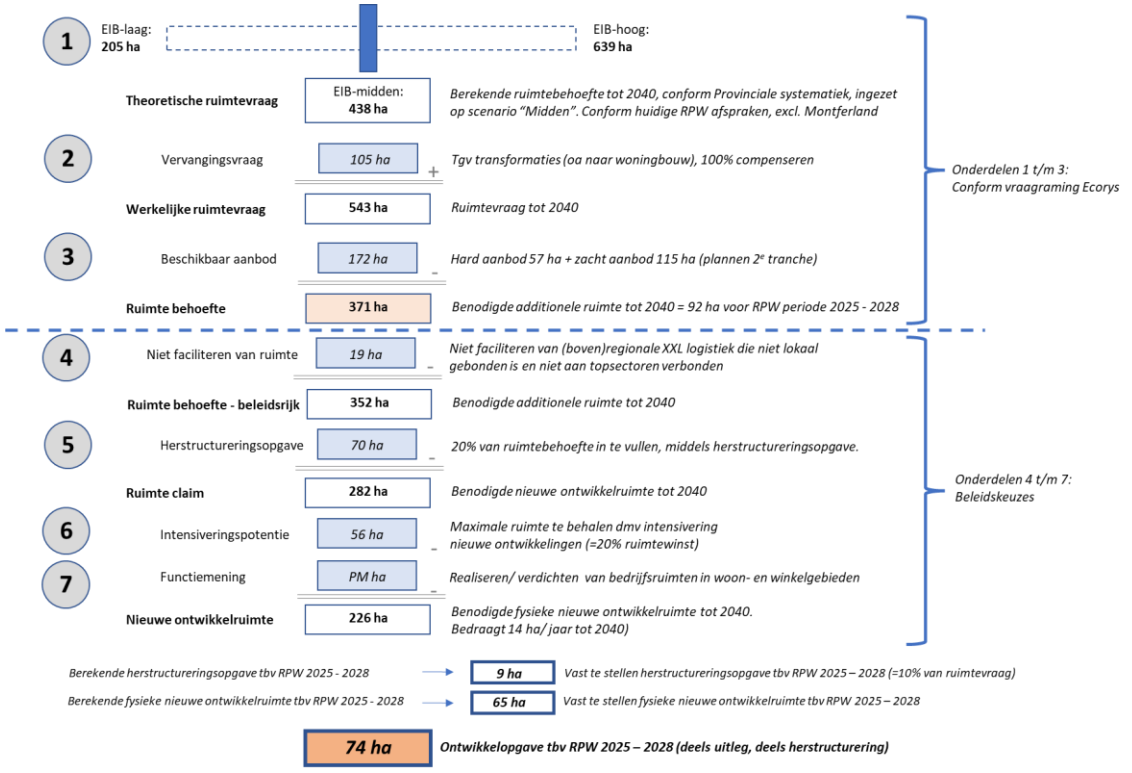
3.2 Vraagraming bedrijventerreinen tot en met 2040

In onderstaand schema wordt stap-voor-stap toegelicht hoe de programmering van bedrijventerreinen in het RPW 2025-2028 is opgebouwd. De toekomstige ruimtebehoefte voor onze regio is gebaseerd op de provinciale vraagraming van de behoefte aan bedrijventerreinen tot 2040. Als we als regio geen keuzes maken bedraagt deze uitbreidingsvraag voor onze regio tussen de 200 hectare en ruim 600 hectare. We maken echter wel keuzes en daarom is er ,conform de vraagraming van Ecorys (februari 2024),een vertaling gemaakt van de provinciale raming in scenario laag en hoog (beleidsarm) naar een GMR specifieke vraagraming volgens scenario midden (beleidsrijk).
Het figuur op de volgende pagina visualiseert de opbouw van de vraagraming.
De stappen 1 en 2 tonen de ruimtevraag, die bestaat uit uitbreidingsvraag (scenario midden) en vervangingsvraag. Stap 3 toont het harde en zachte (plan)aanbod. Van de in totaal 172 hectare is op dit moment 57 hectare beschikbaar. De resterende 115 hectare betreft zachte plannen uit de 1e en 2e tranche van het RPW 2021-2024 die nog ontwikkeld moeten worden. Uit de confrontatie tussen de vraag en het aanbod volgt een additionele ruimtebehoefte van ruim 370 hectare.
In stap 4 t/m 7 zijn uitgangspunten 2 en 3 (zie voorgaande paragraaf) te herkennen. De keuzes ten aanzien van XXL-logistiek, het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen en functiemenging, die volgen uit deze uitgangspunten, leiden ertoe dat niet de volledige ruimtebehoefte op nieuwe bedrijventerreinen landt.

- De GMR stelt zich in het RPW 2025-2028 tot doel 20% te accommoderen (70 hectare) door middel van herstructurering en beter benutten van bestaande bedrijventerreinen.
- Tevens wordt een deel van de ruimtevraag niet gefaciliteerd (19 ha), dit betreft XXL logistiek die niet ondersteunend is aan de topsectoren (en voor niet regionaal gevestigde XXL logistiek).
- Voor de resterende ruimtebehoefte zijn nieuwe locaties nodig. Door nieuwe bedrijventerreinen intensiever te bebouwen, met een ruimtewinst van 20%,

Van de totale additionele ruimtebehoefte van 370 hectare tot en met 2040 resteert nog een uitbreidingsopgave van 226 hectare.

Omdat de periode tot en met 2040 opgedeeld kan worden in 4 RPW-periodes, wordt de programmering in vier delen opgeknipt. Voor het RPW 2025-2028 resulteert dat in een ontwikkelopgave van in totaal 74 hectare, waarvan 9 hectare is toebedeeld voor bestaande bedrijventerreinen en 65 hectare voor uitbreiding van nieuwe bedrijventerreinen.

Er is dus een flink tekort aan bedrijfsruimte in onze regio. Op (delen van) bedrijventerreinen wordt al volop geïnvesteerd. Ondernemers, bouwers en beleggers knappen bedrijfshallen op, breiden uit en op sommige plekken wordt gesloopt en nieuwbouw gerealiseerd. Toch zorgen al deze private investeringen niet altijd voor de benodigde ruimtewinst die nodig is bedrijventerreinen. Er gebeurt zogezegd van alles op bedrijventerreinen, maar slechts op bepaalde plekken, voor selecte doelgroepen en lang niet altijd is er sprake van een duurzame kwaliteitsslag.

3.3 Uitgangspunten voor bedrijventerreinen

Verschillende uitgangspunten liggen ten grondslag aan de wijze waarop de GMR voorstelt de verwachte ruimtebehoefte op bedrijventerreinen tot en met 2040 te accommoderen. De GMR:

1. kiest ten behoeve van programmering bedrijventerreinen voor het scenario EIB midden.
2. faciliteert regionaal-gebonden XXL-logistiek en XXL-logistiek die ondersteunend is aan de regionale topsectoren. De GMR faciliteert dus niet zonder meer alle XXL-logistiek.
3. faciliteert ruimte op bedrijventerreinen in 5 stappen.
4. stelt aanvullende randvoorwaarden aan de (her)ontwikkeling van bestaande en nieuwe bedrijventerreinen.
5. kent een aantal bedrijventerreinen waar verschillende ruimtelijke en economische opgaven samenkomen. Aan deze bedrijventerreinen wordt in het RPW een bijzonder belang toegekend.

De uitgangspunten worden in de volgende paragrafen nader toegelicht

3.3.1 De GMR kiest ten behoeve van programmering bedrijventerreinen voor het scenario EIB midden.
Het middenscenario (EIB-Midden) is:

- Een voortzetting van het huidig beleid in het RPW 2021-2024, waarin geprogrammeerd is op basis van een WLO-Midden scenario, dat door Ecorys berekend is op basis van WLO-Laag en WLO-Hoog. Dat is ook nu weer het geval: Er is een scenario EIB-Midden berekend op basis van EIB-Laag en EIB- Hoog.
- Een realistisch en haalbaar scenario gezien de schaarse ruimte in de regio en de vele andere ruimteclaims. Bovendien is er de urgente noodzaak om het mobiliteitssysteem in de regio te verbeteren.
- Een realistisch scenario gezien de uitbreidingsplannen en (nog zachter) ideeën van gemeenten in de regio.
- Bovenal een middel om optimalisatie van de bestaande bedrijventerreinen te stimuleren. De markt is eerder geneigd te investeren in bestaande bedrijventerreinen op het moment dat er beperkt nieuwe ruimte aan bedrijventerreinen beschikbaar is of komt. Daarbij is het vooral belangrijk dat we voldoende ruimte bieden aan de uitbreiding van het lokaal en regionaal mkb. Lokale en regionale bedrijven breiden in de regel bij voorkeur uit op hun huidige locatie. Indien een bedrijf toch verplaatst naar een nieuwbouwlocatie, komt op de achterblijvende locatie weer ruimte vrij voor de buurman om uit te breiden.
- Programmeren op basis van het middenscenario is, een van de instrumenten die de regio in handen heeft om herstructurering (beter benutten/optimalisatie van bestaande bedrijventerreinen) te stimuleren. Gezien de ruimtedruk in de regio is dit noodzakelijk.
- Ten slotte draagt programmeren op basis van het middenscenario bij aan de Brede Welvaart, doordat het een stimulans is om bestaande terreinen beter te benutten en er daardoor minder nieuwe uitleg noodzakelijk is. In de verkennende MKBA Intensivering en verduurzaming van werklocaties in de provincie Utrecht toont Ecorys aan dat de investeringen in intensivering en verduurzaming vanuit maatschappelijk perspectief te rechtvaardigen zijn. De forse investeringen worden niet terugverdiend bij de verkoop van de grondprijs, maar dit wordt gecompenseerd door minder verlies aan weilanden, een hogere gebruik- en belevingswaarde rond de (veelal binnenstedelijke) bestaande terreinen, en minder energie- en brandstofverbruik. Aanvullend bestaat de maatschappelijke meerwaarde uit baten die (nog) niet in euro's uit te drukken zijn. Het gaat hier bijvoorbeeld om baten ten aanzien van de biodiversiteit en veiligheid en ondermijning. Daardoor komt de maatschappelijke meerwaarde van intensivering en verduurzaming feitelijk nog hoger uit. Om dit maatschappelijke rendement te behalen is weliswaar een integrale aanpak nodig, waarbij intensivering wordt gecombineerd met verduurzaming van het bestaande vastgoed. Hiervoor is medewerking van gemeenten en de vastgoedeigenaren essentieel[1].

3.3.2 De GMR faciliteert niet alle XXL-logistiek
XXL-logistiek is faciliterend en wordt alleen toegestaan voor uitbreiding van regionaal (in de GMR) gevestigde bedrijven[2] en ondersteunend aan de topsectoren. Van de totale vraag naar XXL-logistiek binnen de GMR (79 ha) is 75% regionaal gebonden en wordt daarmee gefaciliteerd. Van de resterende 25% (26 ha) is gekeken in hoeverre deze gerelateerd is aan de regionale topsectoren. In het vraagramingsmodel is per sbi-code aangegeven of deze sbi-code tot een van de regionale topsectoren (dit zijn de regionale topsectoren Health, Hightech en Energy én Food). Gezamenlijk zijn deze topsectoren goed voor 28% van de logistiek in de regio. Dat betekent dat 72% van de logistiek niet gerelateerd is aan de regionale topsectoren. Van de 26 hectare niet-regionaal gebonden logistieke vraag is 28% (7 hectare) gerelateerd aan de regionale topsectoren en wordt daarmee gefaciliteerd. Het resterende deel van 72% (19 hectare) is niet gerelateerd aan de regionale topsectoren en wordt daarom niet gefaciliteerd.

[1] Ecorys (2021) Intensivering en verduurzaming van werklocaties in de provincie Utrecht: Verkennende MKBA. Opdrachtgever: Provincie Utrecht. Link
[2] Regionaal gevestigd betekent bedrijven die reeds in de GMR gevestigd zijn. Over het (wel of niet) faciliteren van bedrijven afkomstig uit aan de GMR grenzende gemeenten vindt regionale afstemming plaats.

3.4 Ruimte voor economie in 5 stappen

In het nieuwe RPW gaan we door met het bestaande regionale beleid voor bedrijventerreinen. Wel zetten we verdere stappen als het gaat om zorgvuldig ruimtegebruik, ruimtelijke inpassing en het toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen. We gaan daarbij uit van 5 stappen waarbij de stappen 1 tot en met 4 parallel aan elkaar worden uitgevoerd. Hierbij wordt er wel alvast gestart met planvorming van mogelijke nieuwe locaties (aangezien dit veel tijd kost en we nu al weten dat niet alle ruimtevraag binnen stappen 1 t/m 4 kan landen).

De **Ladder van Duurzame Verstedelijking** is (ook in de huidige RPW) en blijft het toetsingskader voor zowel lokale als regionale ontwikkelingen. Dit houdt in dat;

3.4.1 de ruimtevraag per beoogd werkmilieu moet worden aangetoond;

3.4.2 In kaart gebracht moet worden in hoeverre deze ruimtevraag binnen bestaand stedelijk gebied ingepast kan worden. Dat betekent dat onderzocht moet worden in hoeverre bestaande bedrijventerrein geschikt zijn en/of gemaakt kunnen worden door middel van herstructurering en/of transformatie.

3.4.3 Indien bovenstaande punten niet mogelijk zijn, dan pas nieuwe ontwikkelingen in aanmerking komen.

Om daaraan invulling te geven, faciliteren we ruimte voor economie in de volgende 5 stappen:

1. De basis is dat we de bestaande bedrijventerreinen zoveel mogelijk behouden: dit noemen we **behoud van de werklocatie functie**
2. We **voegen extra m2 toe** op bestaande bedrijventerreinen toe ten behoeve van intensivering (door een extra verdieping op bestaande gebouwen te bouwen, het aanbouwen en het benutten van onbebouwde ruimte).
3. We zetten in op **beter benutten van** bestaande bedrijventerreinen (dit doen we door middel van herstructurering en beter benutten van bedrijfskavels).
4. We **combineren functies** (wonen en werken combineren en het bevorderen van de werkfunctie in steden en kleine kernen- , o.a. in leegstaande winkelpanden)
5. De resterende ruimtebehoefte zal ruimte vragen op **nieuwe uitleggebieden** (met schuifruimte om vooral herstructurering mogelijk te kunnen maken en ruimte voor circulariteit)

Onderstaand leggen we deze 5 stappen gedetailleerder uit

Stap 1: Behoud van de werklocatiefunctie

Streven naar het **behoud van de werklocatiefunctie** door afspraken te maken over behoud, dan wel compensatie (binnen de regio).

Als een gemeente bedrijventerreinen wil transformeren is daarover regionale afstemming nodig. Gemeenten met plannen voor transformatie van een bedrijventerrein naar een andere functie wordt gevraagd een concreet compensatieplan in te dienen, zodat regionale afstemming over het plan kan plaatsvinden. Dit gebeurt conform de huidige werkwijze voor adviesaanvragen en volgens een (nog te ontwikkelen) vast format.

In het compensatieplan wordt aangeven op welke manier de te transformeren vierkante meters bedrijventerrein worden gecompenseerd. Compensatie kent twee vormen:

i. Als het gaat om een bestaand bedrijf dat in de regio wordt voortgezet geeft het compensatieplan aan op welke alternatieve locatie ruimte beschikbaar is voor het betreffende bedrijf;
ii. als er geen sprake is van gevestigde bedrijven of de gevestigde bedrijven geen alternatieve locatie nodig hebben, dient het aantal m² (bvo) bedrijventerrein dat verdwijnt, te worden gecompenseerd.

De gemeente is zelf aan zet om met een plan komen voor compensatie binnen eigen gemeente of binnen de regio. Dit plan wordt voorgelegd aan de regio.

Stap 2: Extra m2 toevoegen op bestaande gebouwen
Extra ruimte toevoegen kan bijvoorbeeld door een extra verdieping op bestaande gebouwen te bouwen, aan te bouwen en onbebouwde ruimte te benutten. Het initiatief hiervoor ligt primair bij de vastgoedeigenaar. Gemeenten kunnen dit faciliteren door de ruimtelijke mogelijkheden, oftewel de maximale bouwhoogte danwel de maximale bebouwingsmogelijkheden, te verruimen.

Stap 3: Beter benutten van bestaande bedrijventerreinen

Bij **beter benutten** van bedrijventerreinen hebben we het over ruimtewinst die behaald kan worden op bestaande bedrijventerreinen, vooral door middel van herstructurering. Herstructurering van bedrijventerreinen is geen nieuw fenomeen. Al in 2008 besloten overheden en bedrijfsleven op advies van de Taskforce Herontwikkeling Bedrijventerreinen (Commissie Noordanus) de handen ineen te slaan om verouderde bedrijventerreinen in heel Nederland op te waarderen. Doel: een goed vestigingsklimaat terugbrengen op deze bedrijventerreinen én voorkomen dat er steeds nieuwe terreinen moesten worden aangelegd. Hierbij maakte men destijds voor de herstructurering van bestaande bedrijventerreinen onderscheid in:

- facelift, vooral gericht op de aanpak van achterstallig onderhoud, met behoud van verkaveling en bedrijfsgebouwen;
- revitalisering, met forsere ingrepen in verkaveling en/of bedrijfsgebouwen, maar met behoud van de economische functie;
- herprofilering met forsere ingrepen in verkaveling en/of bedrijfsgebouwen én met verandering van de economische functie en
- transformatie naar niet bedrijvigheidsfuncties (b.v. wonen).

Voor de Taskforce was revitalisering en herprofilering de kern van de opgave. Voor ons nieuwe RPW is dit ook het geval. Wij praten in dit kader liever over “Beter benutten” en “Herprofileren”. Wij verstaan onder beter benutten het beter gebruik van de ongebouwde ruimte op het kavel en/ of het optoppen van bestaande bebouwing. Daarnaast verstaan wij onder revitalisering met forse ingrepen aan bestaande bebouwing en indeling van de bestaande kavel(s) tot een efficiëntere en nieuwe inrichting van de bedrijfsruimte te komen.

Op dit moment hebben we te maken met een tekort aan bedrijfsruimte en is er nauwelijks beschikbaar aanbod. Op (delen van) bedrijventerreinen wordt volop geïnvesteerd. Ondernemers, bouwers en beleggers knappen bedrijfshallen op, breiden uit, en op sommige plekken wordt er ook gesloopt en nieuwbouw gerealiseerd. Toch betekenen al deze private investeringen niet altijd dat de betreffende bedrijventerreinen ook daadwerkelijk worden geherstructureerd. In plaats van het ‘kwantitatieve marktfalen’ van een aantal jaar geleden is er tegenwoordig sprake is van ‘kwalitatief marktfalen’: er gebeurt van alles op bedrijventerreinen, maar slechts op bepaalde plekken, slechts voor selecte doelgroepen, en lang niet altijd is er sprake van een duurzame kwaliteitsslag.

Het RPW 2025-2028 heeft de doelstelling om 20% van de (bruto) ruimtevraag te laten landen op bestaande bedrijventerreinen. Dit betekent allereerst dat dat deel van de verwachte ruimtevraag in de behoefteraming niet wordt doorvertaald naar nieuwe te ontwikkelen bedrijventerrein. Die vraag moet op een andere manier geaccommodeerd worden, door bestaande bedrijventerreinen beter te benutten. Dit kan door intensivering (bestaande kavels verdichten) en herstructurering (vastgoed en bedrijfskavels herontwikkelen). Daarnaast is ook kwaliteitsbehoud van bestaande bedrijventerreinen door middel van revitalisering nodig. Dit levert echter geen ruimtewinst op.

Beter benutten binnen de GMR gaan we middels een ingroeimodel invoeren. Voor de nieuwe RPW-periode 2025-2028, hanteren we rekenkundig 10% herstructurering van de ruimtevraag. Wij stellen voor jaarlijks te monitoren of de doelstellingen realistisch zijn. Bij de tussentijdse monitor wordt van iedere gemeente gevraagd op welke manier zij hier invulling aan gegeven hebben. Op basis van de uitkomsten van de monitor kan besloten worden of de 20% ambitie ten behoeve van herstructurering realistisch is of dat deze moet worden aangepast.

Herstructurering van bedrijventerreinen kost meestal meer dan het oplevert. Herstructurering is per definitie complex en tijdrovend. Het is en blijft lastig om een breed draagvlak en de nodige middelen te verkrijgen voor (collectieve) interventies op bedrijventerreinen. Er zijn dus zowel financiële middelen (een herstructureringsfonds kan hierbij helpen) als planologisch instrumentarium nodig om herstructurering te stimuleren. Hierbij kijken we naar de volgende actoren:

- Europa: Europese fondsen/ subsidies waar gebruik van gemaakt kan worden
- Rijk: Ministerie EZK heeft 9 miljoen euro ter beschikking gesteld om pilots op het vlak van herstructurering mogelijk te maken. Hiervoor willen wij ons als regio aanmelden als pilot
- Provincie: Aan de provincie Gelderland is gevraagd een bijdrage te leveren aan een nieuw op te richten herstructureringsfonds (middels een bijdrage uit de vrijval van de RTG-gelden)
- Gemeenten: Gemeenten kunnen een bijdrage leveren door gericht binnen hun eigen gemeente te investeren in herstructurering (waardoor er ruimte beschikbaar komt voor nieuwe bedrijvigheid). Daarnaast kan overwogen worden om een opslag te vragen bij de uitgifte van nieuwe bedrijventerreinen (bijvoorbeeld een opslag tbv het herstructureringsfonds dat bovenop de reguliere grondprijs wordt gevraagd).
- Bedrijfsleven: ook voor private ontwikkelaars kan de opslag bij de uitgifte van nieuwe bedrijventerreinen van toepassing worden verklaard
- Daarnaast beschikt de overheid over verschillende juridisch-planologische instrumenten om het beter benutten van bedrijventerreinen te stimuleren..

Stap 4: Functies combineren
Wonen en werken **combineren** heeft een positief effect op de ruimtevraag. Qua type bedrijvigheid denken wij aan bedrijven binnen de milieu categorie 1 en 2 (de reisbureaus, sportscholen, kleinschalige solitaire kantoorfuncties, etc) die zich goed laten combineren met woon- en centrumfuncties. Qua locaties kan gedacht worden aan ruimte binnen zowel bestaande, maar vooral binnen nieuwe woningbouw ontwikkelingen (hierbij kan gedacht worden aan het invullen van de plint voor werken). Ook werken in (leegstaande) winkelpanden in de binnensteden en kernen verlicht de ruimtedruk op bedrijventerreinen. Het combineren van wonen en werken heeft niet alleen een positief effect op de ruimtevraag maar ook op de leefbaarheid van de woonomgeving. Op dit moment zetten wij nog geen norm (qua m2) aan functiemenging, maar het gerealiseerde resultaat van functiemenging heeft een (positief) effect op de aanleg van nieuwe ontwikkelruimte.

Stap 5: Uitbreiding van bedrijventerreinen in nieuwe uitleggebieden
Ten slotte is **uitbreiding** door middel van nieuwe bedrijventerreinen noodzakelijk om te kunnen voorzien in voldoende ruimte. Uitbreiding van bedrijventerreinen dient meerdere doelen:

1. als schuifruimte voor potentiële herstructurering.
2. als doorgroeilocatie van bestaande in de regio gevestigde (MKB) bedrijven (en ruimte voor energievoorzieningen).
3. als ruimte voor bedrijven met hoge toegevoegde waarde voor onze clusters health, high tech en energy.

3.5 Uitgangspunten voor ontwikkeling van nieuwe locaties

Nieuwe ontwikkellocaties dienen zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande bedrijventerreinen, zoals ook in het huidige RPW is afgesproken. De focus daarbij ligt op het bieden van ruimte op de meest optimale locatie voor ieder type bedrijvigheid. Ontwikkellocaties voor regionale bedrijventerrein, waar ruimte wordt geboden aan regionale bedrijvigheid, worden daarom vooral nabij de snelwegen rond het stedelijk gebied gezocht.

Procedure nieuwe uitbreidingslocaties
Na het vaststellen van het nieuwe RPW stellen wij na een half jaar een nieuwe tranche open voor het indienen van nieuwe ontwikkelplannen. In het RPW zelf worden de spelregels opgesteld waaraan de plannen moeten voldoen. Dit zou betekenen dat eind 2025 gemeenten de mogelijkheid krijgen om nieuwe plannen in te dienen. Mocht de totale ontwikkelruimte nog niet ingevuld zijn op dat moment, dan is er gedurende de RPW-periode 2025-2028 de mogelijkheid om op een later moment nog nieuwe plannen in te dienen.

Procedure initiatieven op bestaande bedrijventerreinen
Er wordt een geactualiseerd afwegingskader (stroomschema) opgesteld om te bepalen op welke manier initiatieven worden behandeld (ontwikkeling mogelijk / IOW-advies noodzakelijk / geen ontwikkeling mogelijk tot 1 januari 2029).

3.6 Aanvullende randvoorwaarden voor bedrijventerreinen

- Ten gevolge van **netcongestie** is er geen aansluitmogelijkheid voor nieuwe bedrijventerreinen tot minimaal 2029. Binnen het nieuwe RPW willen we wel verder gaan met het planologisch mogelijk maken van nieuwe ruimte voor ondernemerschap. Nieuwe ontwikkeling van bedrijventerreinen zijn alleen mogelijk indien er door gemeenten, dan wel private partijen een oplossing van het energievraagstuk wordt aangeleverd. Gezien de snelheid waarmee technische innovaties worden gerealiseerd en de looptijd van het nieuwe RPW willen wij toekomstige ontwikkelingen niet bij voorbaat op slot zetten.
  De plannen, die gedurende de 1e en 2e tranche van het RPW 2021-2024 zijn goedgekeurd, zijn grotendeels afhankelijk van een oplossing voor het energievraagstuk. Deze plannen kunnen doorgang vinden, zodra er een oplossing gevonden is hiervoor.

- Voor nieuwe bedrijventerreinen hanteren we een **minimale milieucategorie**, waardoor ongewenste bedrijven (zoals reisbureaus, sportscholen, kleinschalige solitaire kantoorfuncties, etc.) geweerd kunnen worden. Hiervoor moet er lokaal maatwerk mogelijk zijn om te bepalen wat er wel/ niet gewenst is qua gebruik op een bedrijventerrein (zo is een horeca functie op menig bedrijventerrein wel gewenst, maar een sportschool niet).

- Vanuit **mobiliteit** zijn de verbreding van de A12 en het doortrekken van de A15 belangrijke ontwikkelingen voor de verdere economische groei van de regio. Vanuit Verbonden regio en Productieve regio bekijken we wederkerig de (ruimtelijke) effecten op de bereikbaarheid. De resultaten hiervan nemen we mee in het nieuwe RPW

- Binnen het nieuwe RPW moeten we afspraken maken over **huisvesting voor arbeidsmigranten**. Voor XXL logistiek zijn hierover in het huidige RPW 2021-2024 reeds afspraken gemaakt. Hierin is vastgelegd dat werkgevers allereerst kijken naar regionale pool aan arbeidskrachten – bewijs aan te leveren door samenwerkende werknemersorganisaties. Als er toch arbeidsmigranten worden ingezet, moet de eindgebruiker/werkgever zorg dragen voor huisvesting van goede kwaliteit. Voortschrijdend inzicht is dat de directe verbinding tussen werkgever en huisvesting niet altijd wenselijk is. Daarom geldt vanaf 1 juli 2023 het principe van ‘scheiding van baan en bed’ voor huurovereenkomsten met arbeidsmigranten. Dit houdt in dat de huurovereenkomst en de arbeidsovereenkomst niet in hetzelfde document mogen worden vastgelegd. Als de arbeidsovereenkomst stopt loopt de huurovereenkomst nog door. Deze maatregel is bedoeld om arbeidsmigranten minder afhankelijk te maken van hun werkgever. Dit geeft aanleiding deze regel, bij de verbreding van XXL-logistiek naar andere sectoren, te actualiseren aan de huidige inzichten.

- Ruimte voor **lokale bedrijventerreinen**. Zoals ook in het huidig RPW van toepassing is, is er voor lokale terreinen (kavels < 0,5 ha) een uitzondering op de RPW regels. Elke gemeente krijgt de mogelijkheid om voor lokale ondernemers ruimte te bieden. In het nieuwe RPW hanteren we een richtlijn van maximaal 5 hectare voor de totale uitbreiding van het plangebied. Indien er vanuit lokale inpasbaarheid of specifieke lokale vraag afgeweken wordt van deze 5 hectare, dan dient dit middels een goede onderbouwing aan het IOW voorgelegd te worden. Ook voor lokale terreinen geldt het inzetten op intensivering, herstructurering en aandacht voor ruimtelijke kwaliteit.

- **Collectieve voorzieningen** opnemen op (nieuwe) terreinen, zoals laadvoorzieningen. Dit geldt voor alle bedrijventerreinen en is een harde randvoorwaarde voor nieuw te ontwikkelen locaties waarbij maatwerk mogelijk is afhankelijk van de grootte van een nieuwe werklocatie

- Tweejaarlijks vindt er **monitoring** plaats van de RPW afspraken, wat kan leiden tot aanpassing van het RPW. Monitoring is vooral gericht op toetsing van gemaakte afspraken. Herziening van het RPW is vierjaarlijks waarin zowel kwantiteit als kwaliteit van werklocaties aan bod komen.

- Als GMR moeten we fysieke ruimte beschikbaar maken om **circulaire activiteiten** te faciliteren. De circulaire transitie vindt voornamelijk plaats bij bestaande bedrijven in de regio. Hiervoor moeten we als regio allereerst inzetten op het behoud van Hogere Milieu Categorie (HMC) locaties, vervolgens moeten we vooral inzetten om planologische ruimte voor HMC locaties op bestaande bedrijventerreinen vrij te maken. Die planologische ruimte is er binnen deze regio. Hierbij dient er een koppeling gelegd te worden met het onderwerp herstructurering (deze opgave vraagt om schuifruimte, tijd en geduld. Gezien het feit dat herstructurering de nodige tijd vergt moet er ook een deel van de nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen bestemd worden met een hogere milieu categorie. Van belang is wel dat HMC locaties zoveel mogelijk geclusterd worden binnen de regio.

- In het nieuwe RPW is er aandacht voor **vergroening**, **klimaatadaptatie, waterberging** en **gezondheid** op bedrijventerreinen. Dit dient integraal deel uit te maken van nieuwe en te herstructureren terreinen.

- De reguliere logistieke opgave (niet zijnde XXL logistiek) moet deels door herstructurering en intensivering opgepakt worden. Dit geldt in het bijzonder voor stadsdistributie, waarbij ruimte gevonden dient te worden in de nabijheid van de grotere steden binnen de GMR.

- Behoud en waar mogelijk uitbreiding van watergebonden **bedrijventerreinen**. In de GMR zijn op dit moment geen watergebonden kavels beschikbaar op watergebonden bedrijventerreinen. Ten behoeve van een duurzame logistiek en de circulaire transitie zijn deze terreinen/ kavels nodig.

3.7 Bedrijventerreinen met bijzonder belang

Op dit moment onderscheiden we een aantal terreinen die van bijzonder belang voor onze regio zijn. Dit bijzonder belang komt voort uit het combineren van diverse opgaven die samen komen op deze locatie. Hierbij onderscheiden wij de volgende opgaven: energievoorziening, circulariteit, hogere milieu categorie, herstructurering en watergebonden terreinen. Het betreft de volgende terreinen:

- Innofase (Duiven) – Energievoorziening, circulair/ hmc;
- IPKW (Arnhem) – Circulair/ hmc
- Het Broek (Arnhem) – Circulair/ hmc, herstructurering
- Nieuwe Haven (Arnhem) - Circulair/ hmc, herstructurering, watergebonden
- De Beemd (Rheden) – herstructurering
- TPN-West (Nijmegen/Beuningen) – Energievoorziening, circulair/ hmc, herstructurering, watergebonden
- NEXT Garden (Lingewaard) – energie en food[3]

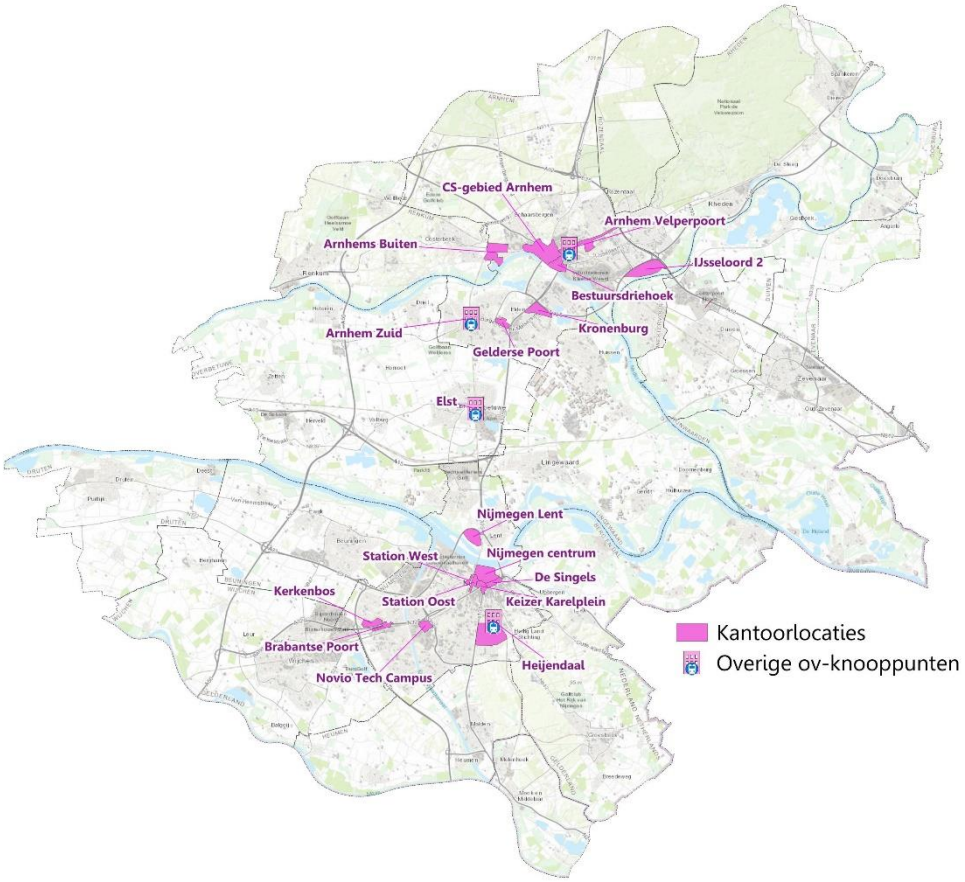
Bovenstaande lijst met terreinen zal gedurende het RPW proces nader worden vastgesteld. Deze terreinen met bijzonder belang zullen gedurende de RPW-periode nauwgezet worden gevolgd om te borgen dat de regionale ambities op deze terreinen gerealiseerd kunnen worden. Daarnaast kan er additionele ondersteuning worden geboden aan de betreffende gemeenten, door middel van (pilot) onderzoeken.

[3] Hoewel dit geen formeel bedrijventerrein is, is dit terrein voor de regio van belang

4. Uitgangspunten voor kantoorlocaties

Het kantorenbeleid in het RPW is erop gericht balans te creëren op de regionale kantorenmarkt. Balans wil zeggen dat er voldoende en kwalitatief hoogwaardige ruimte wordt geboden aan kantoorhoudende bedrijven. In het RPW 2021-2024 is daarom ingezet op uitbreiding van het aantal vierkante meters kantoor in de stationsgebieden Arnhem Centraal en Station Nijmegen/Centrum, kwalitatieve versterking op de toekomstbestendige kantoorparken en een afname van het aantal vierkante meters kantoorruimte in het geval van langdurige leegstand op overige kantoorlocaties. In het RPW 2025-2028 wordt dit beleid voortgezet, maar worden minder kwantitatieve kaders meegegeven dan in voorgaande RPW's. Het is aan de gemeenten zelf om binnen de kaders van het RPW te acteren en – indien van toepassing – initiatieven te voorzien van de benodigde onderbouwing. Ook hiervoor geldt dat de Ladder van duurzame verstedelijking moet worden doorlopen om nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken.

Er wordt een geactualiseerd afwegingskader (stroomschema) opgesteld om te bepalen op welke manier initiatieven worden behandeld (ontwikkeling mogelijk / IOW-advies noodzakelijk / geen ontwikkeling mogelijk tot 1 januari 2029).

4.1 vraagraming

- De afspraken in het RPW zijn van toepassing op de hele regio, maar focussen hoofdzakelijk op de kantoorgebieden in Arnhem en Nijmegen. Beide gemeenten hebben de regionale afspraken uit het RPW 2021-2024 uitgewerkt in eigen kantorenbeleid. De uitgangspunten van het beleid van beide gemeenten zijn daarmee in lijn met het regionaal kantorenbeleid.

- De nieuwe vraagraming voor kantoren laat een **uitbreidingsbehoefte** zien, die grotendeels het resultaat is van vervangingsvraag en voor slechts een beperkt deel van uitbreidingsvraag. De totale behoefte aan kantoorruimte bedraagt 132.000 m² tot 260.000 m² in de periode 2023 t/m 2030. Daar

staat een aanbod tegenover van ca. 131.000 m². Daarvan is 55.000 m² incourant, wat wil zeggen dat het object al 3 jaar of langer leeg staat.

4.2 uitgangspunten

- Nieuwe ontwikkelingen van kantoren concentreren zich in de stationsgebieden **Arnhem Centraal** en **station Nijmegen/Centrumgebied**. Hierbij zijn de overige ov-knooppunten stations Arnhem Zuid, Arnhem Velperpoort, Elst Centraal, Heijendaal en Nijmegen Lent toegewezen als mogelijke overlooplocaties; (incl. behoud 5.000 m² ontwikkelruimte station Elst & Nijmegen Lent).

- Op campussen wordt ruimte geboden aan kantoorhoudende bedrijven die de campus versterken. De spelregels ten aanzien van campussen worden in het RPW in een apart hoofdstuk Campussen opgesteld. (zie Uitgangspunten voor campussen).

- Toekomstbestendige kantoorparken (Arnhem: Arnhems Buiten (tevens campus), Gelderse Poort en Velperweg; Nijmegen: Brabantse Poort en Heijendaal (tevens campus)) worden kwalitatief versterkt en op de overige kantoorparken (Kronenburg e.o. in Arnhem) wordt transformatie naar een passende (economische) functie gestimuleerd. Er is dus in principe geen sprake van uitbreiding van het aantal vierkante meters op kantoorparken.

- Er worden in principe geen nieuwe (solitaire) kantoorontwikkelingen toegelaten op bedrijventerreinen. Uitzondering hierop zijn kantoren die campuslocaties versterken. Bovendien worden maatregelen getroffen om inzet van langdurig leegstaande kantoren voor bedrijvigheid (van kantoorruimte naar bedrijfsruimte) te stimuleren.

- Kantoren in de wijk (t.b.v. werken in de wijk) worden ruimtelijk en planologisch gefaciliteerd tot een omvang van maximaal 500 m² en op voorwaarde dat dit passend is in het gemeentelijk omgevingsbeleid en het initiatief de wijkeconomie versterkt.

- De GMR ziet geen rol inzake **transformatie** van bestaande (leegstaande) kantoorgebouwen op solitaire kantoorlocaties naar andere functies (zoals woningbouw, tijdelijke opvang, etc). Het initiatief hiertoe ligt bij gebouweigenaren en de afzonderlijke gemeenten

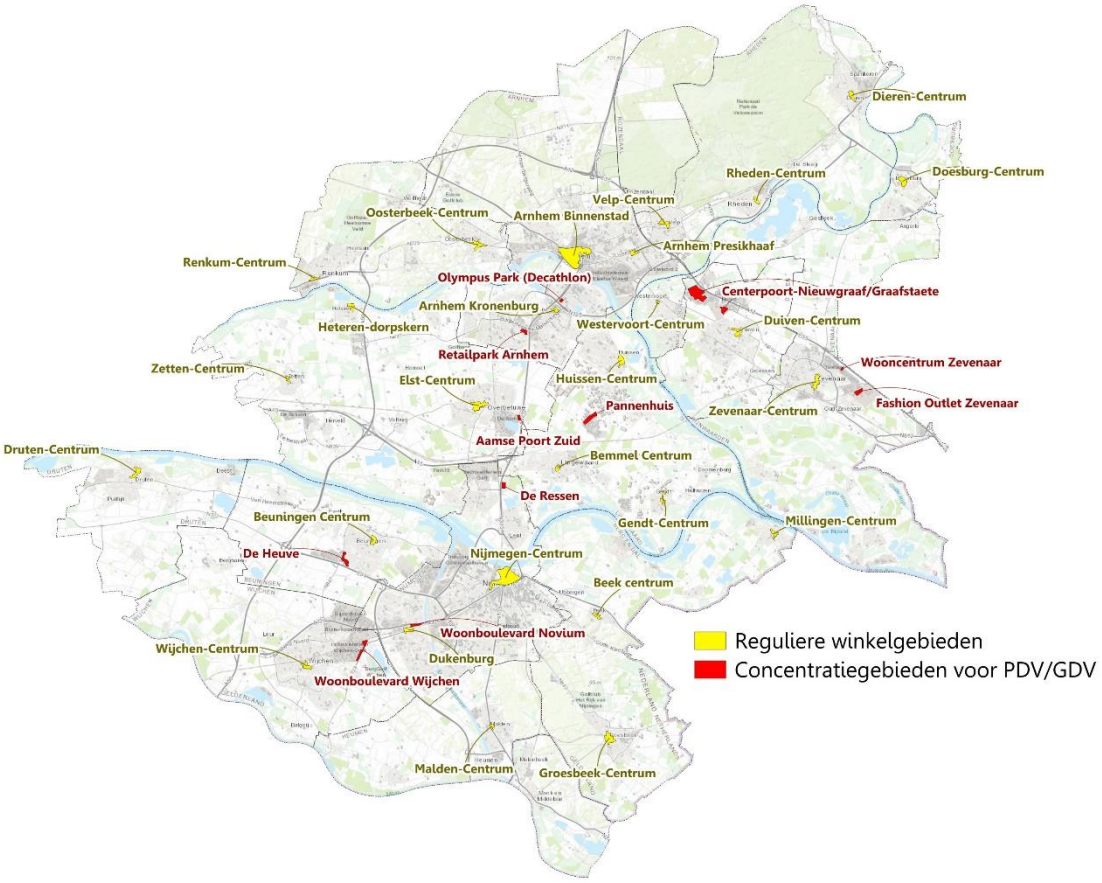
5. Uitgangspunten voor (perifere) detailhandel

5.1 ***Algemeen***

- Onder detailhandel vallen bedrijven die fysieke goederen voor persoonlijk gebruik aan de consument leveren – dus niet voor bedrijfsmatig gebruik. In de spreektaal gaat het om winkels.
- De regionale structuur voor detailhandel bestaat uit reguliere detailhandel en perifere en grootschalige detailhandel (PDV/GDV)
- **Reguliere detailhandel**: Onder reguliere detailhandel wordt verstaan de detailhandel die in winkelgebieden in de bebouwde kom is gevestigd. Elk winkelgebied dat deel uitmaakt van de reguliere detailhandel wordt geografisch begrensd tot het gebied waarin de ter plaatse geldende ruimtelijke voorschriften detailhandel toestaan.
- **PDV/GDV**: Er zijn twee redenen om detailhandel buiten reguliere winkelgebieden te vestigen: volume of veiligheid. Op alle perifere winkellocaties (d.w.z. winkellocaties buiten de reguliere detailhandelsgebieden) is detailhandel in de PDV/GDV-branches enkel toegestaan als die ruimtelijk niet inpasbaar is in de reguliere detailhandel.

- Het RPW 2025-2028 richt zich op **(boven)regionale opgaven** voor detailhandel. Dit betekent dat initiatieven onder een bepaalde omvang (nader beschreven in dit hoofdstuk) onder lokale besluitvorming valt.

- Het recent uitgevoerde **Koopstromenonderzoek** Oost-Nederland leidt niet tot nieuwe inzichten inzake reguliere en perifere/grootschalige detailhandel.

5.2 ***Spelregels van het regionaal beleid voor PDV/GDV***

In deze paragraaf worden de spelregels van het regionaal beleid voor perifere en grootschalige detailhandel uiteengezet. Daarbij zijn de volgende zaken van belang:

- Het onderscheid tussen perifere detailhandelsvestigingen (PDV) en grootschalige detailhandelsvestigingen (GDV). Het onderscheid tussen PDV en GDV wordt in het RPW 2025-2028 in een bijlage nader toegelicht.
- Het onderscheid tussen lokaal en (boven)regionaal verzorgende PDV/GDV-locaties. De afspraken in dit RPW gelden voor PDV/GDV-locaties met meer dan 1.500 m² bruto-vloeroppervlakte (bvo) aan detailhandel. Dit zijn de PDV/GDV-locaties met een regionaal of bovenregionaal verzorgingsgebied. Gemeenten maken zelf de afweging over het toestaan van detailhandelsvestigingen kleiner dan 1.500 m².
- Het onderscheid tussen de regionale concentratiegebieden voor perifere en grootschalige detailhandel (vanaf nu: de concentratiegebieden), overige PDV/GDV-locaties met winkels groter dan 1.500 m² (vanaf nu: de overige PDV/GDV locaties) en solitaire vestigingen met meer dan 1.500 m² bvo. Een overzicht van deze locaties wordt in het RPW 2025-2028 als bijlage toegevoegd.

De spelregels voor PDV/GDV-locaties luiden als volgt:

- Elke winkel op een PDV/GDV-locatie in de regio (concentratiegebieden en overige PDV/GDV-locaties) moet een minimale omvang hebben van 1.500 m² bruto-vloeroppervlakte (bvo). Voor vestiging van winkels kleiner dan 1.500 m² op deze locaties is regionale afstemming vereist.
- Voor de vestiging van GDV op perifere detailhandelslocaties geldt volgens de provinciale verordening een nee, tenzij-beleid. Voor toelating van GDV is regionale afstemming een vereiste.
- In het RPW 2017-2021 zijn de regionale concentratiegebieden voor PDV/GDV aangewezen. Elk concentratiegebied wordt geografisch begrensd tot het gebied waarin de ter plaatse vigerende ruimtelijke voorschriften vormen van detailhandel toestaan. Dit zijn de locaties, waarvan regionaal is afgestemd dat deze een regionaal belang dienen. Deze aanwijzing blijft daarom van kracht. Nieuwe PDV/GDV-vestigingen groter dan 1.500 m² moeten zich in een van deze concentratiegebieden vestigen. In het RPW 2025-2028 wordt een overzicht van deze locaties toegevoegd.
- Alleen op Centerpoort-Nieuwgraaf/Graafstaete in Duiven is nog de mogelijkheid om – binnen de vastgestelde grenzen en branchering van het gebied – het aantal vierkante meters detailhandel uit te breiden (zie Bijlage V).De andere concentratiegebieden zijn planologisch vol. Hier is vestigingen van nieuwe detailhandel enkel toegestaan:
    - indien dit ruimtelijk mogelijk is, zonder uitbreiding van het aantal vierkante meters (met uitzondering van Centerpoort-Nieuwgraaf/Graafstaete in Duiven);
    - indien de vestiging ruimtelijk gezien niet inpasbaar is in de reguliere winkelgebieden van de regio;
    - indien vestiging bijdraagt aan het voorzieningenniveau van de gemeente en/of de regio; en
    - indien er geen zwaarwegende argumenten zijn in te brengen die als in strijd met een goede ruimtelijke ordening kunnen worden gezien, in het bijzonder volume of veiligheid.
    - Daarnaast is in het bestemmingsplan Elst Aamsepoort Zuid (de locatie Intratuin) een afwijkingsmogelijkheid opgenomen, waarmee het aantal m² met nog maximaal 2.000 m² uitgebreid kan worden. Deze mogelijkheid blijft bestaan.
- Buiten de concentratiegebieden worden geen nieuwe PDV/GDV-vestigingen groter dan 1.500 m² bvo meer toegestaan, tenzij hier om onderbouwde redenen en na regionale afstemming van afgeweken wordt. Deze regel geldt daarmee ook voor nieuwvestiging op de overige PDV/GDV- locaties.
- Ten aanzien van de lokale PDV-vestigingen (dit zijn vestigingen met minder dan 1.500 m² bvo buiten de reguliere winkelgebieden) wegen de gemeenten zelf af of nieuwe detailhandel kan worden toegestaan. Het kan gaan om solitair gevestigde winkels of om clusters van winkels. Ook is regionale afstemming vereist op het moment dat door uitbreiding een bestaande PDV/GDV-vestiging buiten de concentratiegebieden groter wordt dan 1.500 m² bvo.

- In het geval van bedrijfsbeëindiging van solitair gevestigde perifere detailhandelsvestigingen, wordt het gebruik ‘bevroren’. Dit betekent dat de bestaande vestiging en het bestaande gebruik worden gehandhaafd, maar dat er geen vierkante meters detailhandel meer kunnen worden toegevoegd. Het continueren van de bestaande winkel blijft daarmee toegestaan, zolang de branchering hetzelfde blijft. Indien er op een dergelijke locatie sprake is van langdurige leegstand, dan gaat de gemeente op een logisch moment, zoals actualisatie van het omgevingsplan, over op het wegnemen van de detailhandelsbestemming.

Bovenstaande afspraken hebben betrekking op detailhandelsinitiatieven. Daarnaast worden ook afspraken gemaakt over harde en zachte plancapaciteit voor PDV/GDV. De volgende afspraken uit het RPW 2017-2021 en het RPW 2021-2024 om vraag en aanbod voor perifere detailhandel in evenwicht te brengen, worden in het nieuwe RPW gehandhaafd.

- Afspraak 1 - De gemeenten hebben besloten om alle zachte plannen voor perifere detailhandel niet te benutten, tenzij er sprake is van lokaal niet-bediende marktruimte.
- Afspraak 2 - Er wordt geen gebruik gemaakt van afwijkingsmogelijkheden in gemeentelijke ruimtelijke voorschriften, tenzij anders aangegeven in dit RPW.
- Afspraak 3 - De gemeenten met een schrapopgave ten aanzien van de harde plancapaciteit voor PDV-locaties (Beuningen, Druten en Zevenaar) hebben hierover nadere afspraken gemaakt met de regio en de provincie over door partijen gedragen en economische acceptabele oplossingen. Wanneer in de toekomst blijkt dat er toch nog verborgen harde plancapaciteit is binnen een gemeente, dan zal deze gemeente zich inspannen om deze ruimte zo spoedig mogelijk uit de markt te nemen en de planologische maatregelen nemen die daarvoor nodig zijn.

*5.3 **Spelregels van het regionaal beleid voor reguliere detailhandel***

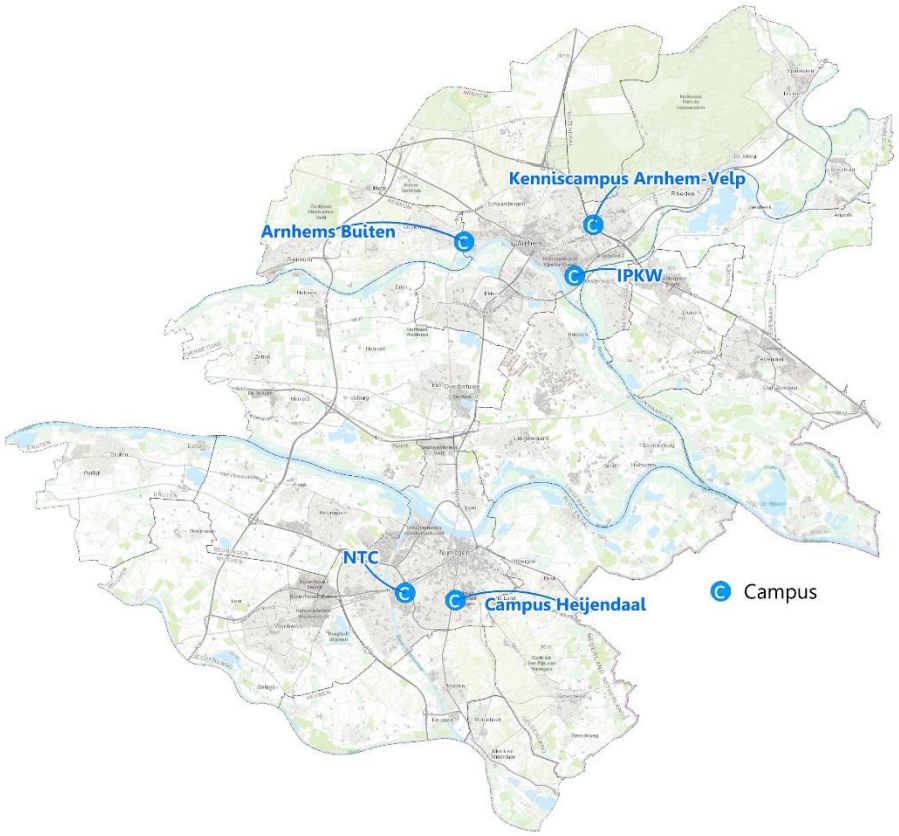
- Elk regulier winkelgebied wordt geografisch begrensd tot het gebied waarin de ter plaatse geldende ruimtelijke voorschriften detailhandel toestaan.

- Voor nieuwe detailhandelsinitiatieven kleiner dan 1.500 m² bvo in de reguliere winkelgebieden is geen regionale afstemming nodig.
- Voor nieuwe detailhandelsinitiatieven groter dan 1.500 m² bvo is alleen regionale afstemming noodzakelijk bij:
    - een initiatief in de niet-dagelijkse detailhandel in de lokaalverzorgende reguliere winkelgebieden.
    - een initiatief in de dagelijkse detailhandel buiten de reguliere winkelgebieden (in het RPW 2025-2028 wordt een overzicht toegevoegd van de betreffende locaties).
- Voor nieuwe detailhandelsinitiatieven groter dan 1.500 m² bvo in de (boven)regionaalverzorgende reguliere winkelgebieden volstaat een melding aan het IOW.

- Initiatieven kunnen voor regionale afstemming zowel door gemeenten als door andere partijen worden voorgedragen.
- In leegstaande winkelpanden in de reguliere winkelgebieden kunnen bedrijfsmatige activiteiten anders dan winkels worden toegestaan, mits dit niet in strijd is met het vigerende omgevingsplan. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het verlichten van de schaarste aan ruimte voor werken.

6. Uitgangspunten voor campussen

De campussen in de Groene Metropoolregio zijn een **magneet** voor talent, ondernemerschap en investeerders. Innovatie en kennisontwikkeling op de campussen in de GMR staat aan de basis van de doorontwikkeling van de regionale topsectoren energy, health en hightech. Om deze kracht als regio maximaal te benutten, is het zaak de positie van de campussen verder te versterken en ervoor te zorgen dat campussen integraal onderdeel worden van de regionale werklocatiestructuur. Dit betekent dat de werklocaties in de regio een natuurlijke vestigingslocatie worden voor spin-outs van de campussen, zodat er regionaal voldoende ruimte geboden wordt aan innovatieve bedrijven die onderdeel zijn van de regionale topsectoren.

- De afspraken in het RPW zijn gericht op de campussen met een (boven)regionaal belang. Het ministerie EZK onderscheidt daarin NovioTech Campus als een volwassen campus en Campus Heijendaal als een groeicampus[4]. Daarnaast identificeren we binnen de GMR ook de campussen in Arnhem: IPKW,Arnhems Buiten en Kenniscampus Arnhem-Velp.

- Voor een duurzame economische ontwikkeling en het innovatieve vermogen van de regio is het van belang dat de positie van de campussen verder wordt versterkt in zowel economisch als ruimtelijk opzicht. Dat betekent dat er regionaal aandacht moet zijn voor het faciliteren van **voldoende ruimte voor innovatieve bedrijvigheid** in onze health, hightech en energy ecosystemen én dat er op de bestaande campussen in de steden gezamenlijk met het Rijk en de provincie (meer) geïnvesteerd moet worden in:
  1. Het vergroten van de beschikbare ruimte voor bedrijvigheid én benodigde faciliteiten (zoals lab- en onderzoeksfaciliteiten):

[4] Inventarisatie campussen 2023.

2. Het verbeteren van belangrijke ruimtelijke randvoorwaarden (zoals de bereikbaarheid via het OV);
3. Blijvend ondersteunen en ontwikkelen van programma's gericht op business support, samenwerking, projectontwikkeling, innovatie en kennisdeling binnen onze innovatieve ecosystemen.

- De kwantitatieve en kwalitatieve behoefte op en rond de campussen vraagt om meer **campus- en ecosysteem gerelateerde ruimte**. Deze groei kan vanwege beperkte ruimte op de locaties niet alleen op de campussen zelf gefaciliteerd kunnen worden, maar vraagt ook ruimte op bestaande bedrijventerreinen en nieuwe ontwikkellocaties in omliggende (regio)gemeenten.

- Doorontwikkeling van de campussen en het vergroten van de bijdragen van de campussen aan de regionale economie vraagt niet alleen om fysieke ruimte, maar ook om **sociaaleconomische programmering**. De GMR zal hier geen rol in spelen. Dit ligt vooral bij de gemeenten Arnhem en Nijmegen en The Economic Board.

Bijlage 1 Planning RPW proces

Bijlage 2 Reeds gemaakte afspraken inzake RPW

Verstedelijkingsakkoord
In het Verstedelijkingsakkoord 'Meer landschap meer stad' is samen met de Regio Foodvalley, provincies Gelderland en Utrecht en drie waterschappen afspraken gemaakt met het Rijk om tot en met 2040 in beide regio's de leefomgeving, economie en bereikbaarheid te versterken en 100.000 nieuwe woningen te bouwen (november 2022). De afspraken die hierin gemaakt zijn blijven ook voor het nieuwe RPW belangrijke uitgangspunten. Voor de bouwsteen Economie staat in het Verstedelijkingsakkoord o.a. het volgende:

De verstedelijking van de regio vraagt om voldoende arbeidsplaatsen om te voorzien in werkgelegenheid voor de groeiende bevolking en de hoge uitgaande arbeidspendel terug te dringen. Op dit moment gaan wij ervan uit dat daarvoor de realisatie van 100.000 extra arbeidsplaatsen en een daarvoor passend economisch milieu nodig zijn.

- Wij ambiëren een regio te zijn die economisch, ecologisch en sociaal tot bloei komt in de komende 20 jaar. Het uitbouwen en versterken van de sectoren Food, Health, Higtech en Energy in balans met de omgeving past daarbij rekening houdend met een transitie naar een circulaire en klimaatneutrale economie;
- We zetten in op energieneutraal of energieleverend ontwikkelen. De nieuwe economie kenmerkt zich door biobased en circulair denken en werken. We houden rekening met extra ruimte voor bedrijvigheid die onder andere nodig is voor de transformatieperiode naar een klimaatadaptieve, energieneutrale en circulaire economie;
- We benaderen dit als een stevige opgave én een uitdaging omdat de ruimte beperkt is. We benutten bestaande werklocaties optimaal voordat we nieuwe aanleggen. We zetten daarbij ook in op de aanpak van leegstand, herstructurering en verdichting en kwaliteitsverbetering van bedrijventerreinen;
- Bestaande werkgebieden en bedrijventerreinen met een excellente bereikbaarheid willen we verdichten, intensiveren en verduurzamen. We zetten in op versterking van kennisclusters en werklocaties die goed met elkaar verbonden zijn;
- We zetten in op een divers en samenhangend aanbod met voldoende ruimte voor logistiek, watergebonden bedrijven, kleinschalige lokale bedrijvigheid, multifunctionele woonwerkmilieus en bedrijven in de hogere milieucategorie (onder andere vanwege transitie naar circulaire en klimaatneutrale economie).

Economie van de Toekomst
'Hoe ziet de economie eruit in 2040?' Die vraag staat centraal in 'Koersdocument Economie van de Toekomst' dat is vastgesteld in 2023. Hiermee wordt inzicht geboden in de huidige economie en de lange termijnontwikkelingen voor onze regio. Hierin is vastgelegd wat voor economie we willen zijn en welke (ruimtelijke) consequenties hieraan verbonden zijn. De zes leidende principes zijn:

1. ***Economische beleid*** *concentreert zich op de topsectoren Health, Hightech en Energy.*

Logistiek is een belangrijke sector en is randvoorwaardelijk voor de ontwikkeling van de andere sectoren, in die context blijven we daarop inzetten. De regionale topsectoren (Health, Hightech, Energy) zijn, samen met logistiek, goed voor een significant aandeel van de bedrijven en banen. Met deze regionale topsectoren kan de regio het verschil maken, uiteraard blijft het daarnaast belangrijk om de basis op orde te houden voor en te investeren in het brede MKB. (Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:

- Ruimtelijk en met betrekking tot de arbeidsmarkt voorrang voor innovatiemilieus (campussen, innovatiedistricten, binnenstedelijk) en kennisontwikkeling.
- Ruimte en arbeidsmarkt voor maakindustrie (scale-ups, mkb, specifieke en reguliere bedrijventerreinen) staan centraal in de relatie tot de regionale topsectoren en de ambitie om circulaire topregio te worden.
- Ruimte en arbeidsmarkt voor logistiek/distributie (platformeconomie, specifieke bedrijventerreinen) is zoveel mogelijk ondersteunend aan de regionale topsectoren en bevoorrading van de regio.

2. *Economisch beleid en activiteiten hebben consequent aandacht voor **circulariteit** en dragen hier zoveel als mogelijk aan bij.* (Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:
- Economisch beleid en -activiteiten nemen circulariteit mee als belangrijk streven.
- In de regio wordt rekening gehouden met aan- en afvoer, opslag en verwerking van grond-stoffenstromen, hiervoor is ook ruimte beschikbaar voor hoge milieucategorie bedrijventerreinen.
- Er wordt voldoende ruimte geboden aan hoge milieucategorieën (HMC), in de circulaire economie zijn dit juist de bedrijven die hard nodig zijn om ervoor te zorgen dat gebruikte producten en materialen weer opgewaardeerd kunnen worden tot grondstof die opnieuw (hoogwaardig) kan worden gebruikt.
- In de regio is ruimte bestemd voor circulaire initiatieven om deze van de grond te laten komen.

3. *De ontwikkeling van de regionale economie is gebaseerd op de principes van **Brede Welvaart.*** De Groene Metropoolregio gaat voor een gebalanceerde economische groei. Economie is daarnaast noodzakelijk om (mede) invulling te kunnen geven aan maatschappelijke opgaven. Dit vraag om een integrale benadering met alle opgaven van de Groene Metropoolregio. (Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:
- Economische ontwikkeling dient de balans met natuurlijk landschap, aantrekkelijk wonen en ontspannen leefkwaliteit te behouden.
- Economische ontwikkeling dient significant bij te dragen aan maatschappelijke opgaven (missies).

4. *Om in balans te groeien zet de Groene Metropoolregio in op het verduurzamen van de pendel en **balans in de toename van huishoudens en arbeidsplaatsen**, zodat de pendel niet verder toeneemt en de beroepsbevolking ook kan werken binnen de eigen regio. .*
(Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:
- Nieuwe economische activiteiten / werkplekken dragen mogelijk bij aan een afnemende uitgaande pendel van de beroepsbevolking (naar werk buiten de regio) en het behoud van talent.
- Verstedelijking leidt niet alleen direct, maar ook indirect tot een additionele ruimtevraag. Voor de mensen die hier wonen worden ook plekken om te werken gecreëerd, door acquisitie van en ruimte voor bedrijvigheid.

2. *Economische ontwikkeling vraagt om **ruimte**, het gebruik hiervan is slim en duurzaam*
Vrijwel iedere economische ontwikkeling heeft een ruimtebehoefte en ruimte is schaars binnen de Groene Metropoolregio. Bij een ruimtevraag wordt, in lijn met de verstedelijkingsstrategie en het Regionaal Programma Werklocaties (RPW), eerst gekeken naar bestaande en dan pas naar nieuwe ruimte. (Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:

- Toenemende herstructurering van bedrijventerreinen.
- Toename in meerlaagse bedrijfsruimtes.
- Toename in menging van werken met wonen (en andere functies).
- Actieve rol van de overheid bij (het optimaliseren van) ruimtegebruik.

3. *Economische ontwikkeling vraagt om een actieve bevordering van de* ***arbeidsmarkt***

Arbeid en talent zijn belangrijke voorwaarden voor economische ontwikkeling. Om de gewenste richting te kunnen geven aan deze ontwikkeling wordt de (toekomstige) arbeidsmarkt hierop (bij)gestuurd. (Ruimtelijke) consequenties die de keuze voor dit principe met zich mee kan brengen:

- Investeren in leven lang ontwikkelen.
- Inspanning op het activeren van onbenut arbeidspotentieel.
- Inspanning op het aantrekken en behouden van (internationaal) talent
- Afnemende uitgaande pendel.

Regioarrangement

Eind 2023 is het regioarrangement vastgesteld, hierin geven provincie, de regio, de 18 regiogemeenten en de drie waterschappen hun gezamenlijke perspectief op hoe ze alle opgaven de komende 20 tot 30 jaar in samenhang gaan aanpakken. Voor economie was Economie van de Toekomst hiervoor de input.

De volgende thema's komen daarbij aan bod:.

Herstructurering en verdichting;

- Behoud en groei van het aantal banen passend bij de bevolking in de regio.
- Regionale afspraken over herstructurering van bestaande voorraad, zodat niet alle ruimtevraag bij nieuwbouw terechtkomt.
- Ruimtewinst behalen op nieuw aan te leggen terreinen en herstructurering van werklocaties door gezamenlijke faciliteiten en planologische sturing.
- De juiste bedrijven naar de juiste plaats brengen; strijdig gebruik op werklocaties tegen gaan om zo ruimte voor bedrijven te creëren en informele werklocaties inzetten om schuifruimte te creëren.
- Herstructurering van bestaande voorraad opnemen in een nieuw RPW.

Circulariteit

- Koesteren en behouden van hmc-locaties.
- Meer inzicht in de ruimtevraag circulair
- Prioritering van de circulaire opgave.

Logistiek

- Lokale logistiek; inzetten op de ontwikkeling van stadsdistributiehubs (cityhubs) aan de rand van de stad.
- Lokale en regionale logistiek; ruimte voor regionaal gevestigde logistieke bedrijven, waardoor schuifruimte ontstaat op bestaande werklocaties voor onder andere cityhubs. Voor de uitbreidingsruimte kijken we naar locaties geclusterd rondom bestaande werklocaties en nabij de snelwegen.
- Bovenregionale logistiek; ruimte voor de activiteiten van bestaande logistieke ondernemers. Voor ondernemers buiten de regio bieden we alleen ruimte als zij aantoonbare ondersteunende (logistieke) opgaven vervullen ten behoeve van de topsectoren health, hightech en energy. Nieuwe uitbreiding kan landen op Knoop EMZ en Knoop Nijmegen.
- Uitgifte logistieke kavels vraagt ook om voorzieningen.

- Nieuwe ruimte zetten we zo efficiënt mogelijk in (ruimtewinst in de uitgifte van nieuwe logistieke kavels).

Campussen en innovatiemilieus

- Ruimte voor ontwikkeling is cruciaal voor de verder groei van het innovatieve ecosysteem op en rond de bestaande campussen en op innovatieve werklocaties in de regio. Dus bestaande ruimte slim benutten en waar mogelijk uitbreiden.
- Een optimale en duurzame bereikbaarheid van de campussen op fiets en met openbaar vervoer.
- Voorzieningen voor levendigheid en aantrekkelijkheid campussen en de ruimte daaromheen.

Bijlage 3 – Toelichting vervangingsvraag bedrijventerreinen

In het RPW 2021-2024 werd nog geen regionale vervangingsvraag verwacht als gevolg van transformatie van bedrijventerrein. Intussen is duidelijk dat er wel degelijk sprake is van vervangingsvraag met regionale consequenties. Deze vervangingsvraag moet in het RPW 2025-2028 dus opgenomen worden in de programmering. In de periode t/m 2040 bedraagt de vervangingsvraag naar verwachting in totaal 105 hectare.

Een rondvraag bij de gemeenten heeft de volgende informatie opgeleverd over de te verwachten vervangingsvraag als gevolg van transformatie van bedrijventerreinen (zie ook onderstaande Tabel :

- In de periode t/m 2030 wordt 47 hectare vervangingsvraag verwacht. Daarvan is 22,5 hectare klassiek-gemengd en 24,5 hectare maakindustrie. De 31 hectare Rijnpark is voorlopig 50/50 verdeeld over beide werkmilieus.
- Voor de periode 2031 t/m 2040 staat nog eens 57 hectare klassiek-gemengd werkmilieu op de nominatie voor transformatie. Dat maakt het totaal aan vervangingsvraag t/m 2040 minimaal 105 hectare
- Daarnaast wordt door gemeenten aangegeven dat er over nog eens 47 hectare bedrijventerrein wordt gesproken over transformatie, maar dat is nog niet concreet genoeg om als vervangingsvraag op te nemen.
- De gebiedsontwikkeling van Winkelsteeg in Nijmegen is geen onderdeel van de hierboven benoemde transformatieplannen, omdat niet bekend is wat de exacte vervangingsvraag is. De reden hiervoor is dat Winkelsteeg een gemengde woon-werklocaties wordt en er dus wel ruimte voor werken behouden blijft.

Tabel Vervangingsvraag.

Gemeente	Bedrijventerrein	Vervangingsvraag 2024-2030	Vervangingsvraag 2031-2040
Arnhem	Rijnpark	31,0 ha	6,5 ha*
Beuningen	solitaire bedrijfslocatie	1,5 ha	-
Beuningen	solitaire bedrijfslocaties	-	5,5 ha
Druten	De Ruijterstraat	2,5 ha	-
Heumen	Taaiendijk	9,0 ha	-
Lingewaard	Polseweg	3,0 ha	-
Zevenaar	Mercurion	-	13,0 ha
Zevenaar	Tatelaar	-	10,0 ha
Zevenaar	Zuidspoor	-	22,0 ha
Totaal		**47,0 ha**	**57,0 ha**

***In de herontwikkeling van het gebied wordt een deel gecompenseerd met ruimte voor werken

GEMEENTERAAD ARNHEM
OVERZICHT INSPREKERS

Raadsvoorstel ‘Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 – 2028’

Aangemelde insprekers

Nr.	Naam	(Namens) Organisatie
1	Hans-Robert van der Doe	Voorzitter Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen

Manier van inspreken

De inspreker(s) krijgen vijf minuten om de bijdrage te geven. Vervolgens is er ruimte om vragen te stellen door raadsleden.

GEMEENTERAAD ARNHEM
BEHANDELRESULTAAT

Raadsvoorstel ‘Zienswijzen Uitgangspuntennotitie Regionaal Programma Werklocaties 2025 – 2028’

Fasering

- ☑ Informatieve bespreking
- ☑ Meningsvormende bespreking
- ☐ Bespreking Moties & Amendementen
- ☐ Besluitvormende vergadering

Eerdere besprekingen

- **11 september: informatieve en meningsvormende bespreking**

Aanwezig

De raadsleden/fractievolgers Verheij (PVV), Brandts (D66), Vroone (Partij voor de Dieren), Van Engelenburg (VVD), Ait Chrif (PvdA), De Vries (Volt), Malda (ChristenUnie), Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Gerretschen (GroenLinks).
De fracties van SP, DENK, CDA, BurgerBelang Arnhem, Forum voor Democratie en Groep Van den Broek waren niet vertegenwoordigd.
Verder aanwezig: Kundic (wethouder) en Bos (ambtelijke ondersteuning)

Bespreking

De bespreking is gestart met de informatieve bespreking, waarin de heer Van der Doe namens Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen het woord heeft gevoerd. De raadskamer heeft daarna vragen gesteld aan de inspreker. Daarna is gestart met de meningsvormende bespreking. Hierin hebben de fracties vragen gesteld en meningen gedeeld. De wethouder heeft de vragen beantwoord en na twee termijnen was de meningsvormende bespreking afgerond.

Toezeggingen

-

Conclusie

Aan het einde van de vergadering is geconcludeerd dat de meningsvormende bespreking is afgerond en dat er geen amendementen en/of moties worden overwogen. Het kan daarmee door naar de besluitvormende bespreking als bespreekstuk.

De raadsadviseur,

S. Vos

De voorzitter,

W. Heemskerk

GEMEENTERAAD ARNHEM

Motie

Datum raadsvergadering:	25 september 2024
Nummer motie:	**24M121**
Zaaknummer:	
Status	INGETROKKEN
Onderwerp:	Motie vreemd aan de agenda

Titel:

Alle bijen welkom in Arnhem

Aan de gemeenteraad

Ondergetekende stelt voor:

Omdat we weten dat:

- Bijen van groot belang zijn voor de biodiversiteit en de voedselproductie;
- Het niet goed gaat met bijen in Nederland en ze in aantal afnemen;
- We in Arnhem en omgeving zeer actieve en professionele Imkers kennen;
- Deze Imkers graag samen met de gemeente Arnhem aan de slag willen om het leefgebied voor bestuivers te verbeteren;
- De Imkers met al hun kennis en kunde het onderzoek EIS waar het college zich op baseert niet onderschrijven;

Omdat we vinden dat:

- Het belangrijk is dat we het leefgebied van bijen, maar ook vlinders en andere zwevers, verbeteren;
- Het van groot belang is dat dat samen met Imkers en andere deskundigen gebeurt;
- Het onwenselijk is dat de portefeuillehouder een welles/nietes spelletje met in dit geval de Imkers gaat voeren over voedselconcurrentie tussen bijen;
- Het convenant dat de portefeuillehouder gaat afsluiten alleen zinvol is als het draagvlak kent onder de deelnemende partijen;
- Het verminderen van bijenkasten op particulier terrein niet op steun van de Imkers kan rekenen en niet te controleren is;

Daarom draagt de gemeenteraad het college op om:

- In te zetten op het verbeteren van de leefomgeving van bijen, vlinders en andere zwevers;
- Te stoppen met het inzetten op het verminderen van het aantal bijenkasten;
- Geen onuitvoerbaar beleid te maken en ervoor te zorgen dat alle bijen welkom zijn in Arnhem

Indiener:

Steffenie Pape – VVD

Arnhem GEMEENTE

16-08-2024

Raadsvragen ex Art 44 RVO Arnhemse honingbijen worden bedreigd

In de Raadsbrief ‘Bijenstrategie 2024‘ lezen we het voornemen van het college om het aantal honingbijen te verminderen om zodoende meer voedsel over te hebben voor de wilde bijen. Het gaat hierom het bestrijden van zogenaamde ‘voedselconcurrentie’.

Het is algemeen bekend dat er te weinig bijen zijn en dat het er steeds minder worden. Bijen zijn van groot belang voor de biodiversiteit en de bestuiving die nodig is voor onze gewassen. Imkers spelen bij het in standhouden van onze bijenvolken een cruciale rol. Imkers bestrijden het fenomeen voedsel concurrentie en hebben dit ook onderbouwd aangeven bij de gemeente Arnhem.

Wat de VVD betreft is het onvoorstelbaar het college gaat bepalen welke bij wel en welke bij niet in Arnhem mag leven. Daar komt bij dat wanneer we concluderen dat er te weinig voedsel is, we dat probleem aan moeten pakken en niet aan symptoombestrijding zouden moeten doen.

Daarom heeft de VVD de volgende vragen:

1. Hoe kijkt het college naar de rol van Imkers in de stad en hun verzet tegen de uitspraak dat er sprake is van voedselconcurrentie en de wetenschappelijke onderbouwing daarvan?
2. Bijen hebben een gemiddelde actieradius van 3 kilometer en kennen geen gemeentegrenzen. Hoe gaat het college ervoor zorgen dat we geen aanzuigende werking krijgen voor ‘bijen van buiten’?
3. Wanneer imkers minder bijen mogen houden, wat wordt dan het beleid rond bijenzwermen? Mogen deze dan niet meer geschept worden door imkers? Wat betekent dat voor overlast door bijenzwermen voor Arnhemmers?
4. Een van de grootste vijanden van de bij is de Aziatische hoornaar. Deze komt steeds vaker voor in Arnhem. Wat is het beleid rond dit insect. Wordt deze actief bestreden in Arnhem? Hoe gaat dat in z’n werk en hoeveel nesten worden jaarlijks geruimd?
5. We hebben voor de komende jaren veel geld vrijgemaakt voor vergroening van de stad. Waarom kiest het college er niet voor met deze middelen de voedselhoeveelheid dusdanig op peil te brengen dat er voldoende voedsel is voor zowel honingbijen als wilde bijen als ook bijvoorbeeld vlinders.
6. Imkers zijn deskundigen als het gaat om het zorgen voor bijenvolken. Is het college voornemens de bezwaren van de imkers serieus te nemen en geen bijenvolken te laten verdwijnen?

Steffenie Pape
VVD Arnhem

Aan de leden van de raad

Datum	: 10 september 2024
Zaaknummer	: 4293425
Contactpersoon	: Robin Driessen
Telefoonnummer	: 026 3775983

Onderwerp: Schriftelijke vragen art. 44 Rvo over Arnhemse honingbijen worden bedreigd

Geachte voorzitter en leden,

Het raadslid Pape van de fractie VVD heeft ons bij brief, ingekomen 16 augustus 2024, schriftelijk vragen gesteld op grond van artikel 44 van het Reglement van Orde voor de Politieke Avond van de gemeente Arnhem 2018 over Arnhemse honingbijen worden bedreigd.

Ter beantwoording van deze vragen delen wij u het volgende mee.

1. *Hoe kijkt het college naar de rol van imkers in de stad en hun verzet tegen de uitspraak dat er sprake is van voedselconcurrentie en de wetenschappelijke onderbouwing daarvan?*

   We hebben begrip voor het standpunt van de imkervereniging en zijn uiteraard ook met hen in gesprek getreden om van gedachten te wisselen. We hebben er kennis van genomen dat de imkers zich verzetten tegen de uitspraak dat er sprake is van voedselconcurrentie. Hun verzet hiertegen rijmt echter niet met onderzoeken en richtlijnen van het Nederlands Kenniscentrum voor Insecten (EIS).

   De huidige situatie in Nederland kent een relatieve hoge honingbijdruk. Onderzoeken van onder andere EIS op bijvoorbeeld fruitbomen, braam en balsemien laten keer op keer zien dat als het aantal honingbijen op de bloemen vermindert, het aantal wilde bijen toeneemt. Met andere woorden: minder honingbijen maakt ruimte voor meer wilde bijen. Uit het feit dat er (volgens de imkers) geen wilde bijen op die bloemen vliegen, kan niet geconcludeerd worden dat ze dat niet willen. In een aantal gevallen kunnen ze dit niet vanwege competitie. Daarnaast neemt door een hoge stikstofdepositie en verdroging van zandgronden de inheemse bloemdichtheid in ons land steeds meer af. Hierdoor hebben (wilde) bijen het steeds moeilijker.

   De imkers hebben zelf een pollenonderzoek gedaan in drie gebieden (Immerloopark, Meinerswijk en Koningsheide). Daarbij werd stuifmeel afgenomen bij honingbijen in de honingbijenkasten die in deze gebieden stonden. Het doel was duidelijkheid te krijgen over welke drachtplanten door honingbijen worden bezocht. De bevindingen uit dit onderzoek waren

dat honingbijen zich concentreren op met name planten die in een bepaalde periode massaal bloeien. Dit zijn zoete kers, wilg (soort niet gespecificeerd), madeliefje, braam/framboos, aardbei, gele mosterd, zwarte mosterd, sint Janskruid en struikheide. Een kleiner percentage vliegt op andere bloeiende planten, waaronder paardenbloem, wilde hyacint, vlinderbloemige, esdoorn en eik. De imkervereniging concludeert dat er op basis van dit pollenonderzoek geen drachtplanten worden bezocht door honingbijen die tevens van belang zijn voor wilde bijen. Er is dus, volgens de imkervereniging, geen voedselconcurrentie met wilde bijen.

Echter, uit onderzoek van EIS en uit ander wetenschappelijk onderzoek blijkt dat er wel degelijk bloemen worden bezocht door honingbijen die voor wilde bijen van belang zijn. Een zeer aanzienlijk deel van alle wilde bijensoorten zijn voorjaarssoorten die afhankelijk zijn van wilgen. Daarnaast is braam van groot belang, bijvoorbeeld voor maskerbijen, en is struikhei van belang voor heidezandbij, heidezijdebij en veel hommelsoorten.

Honingbijen zijn generalisten en hebben inderdaad een voorkeur voor massaal bloeiende planten. Maar in de periode dat er geen massaal bloeiende planten zijn, hebben honingbijen ook voedsel nodig. Juist in deze ‘dalmomenten’ is er grote voedselconcurrentie. Een bijenvolk bestaat uit wel 40.000 individuen, waarvan ongeveer de helft uitvliegt op zoek naar voedsel. Een klein percentage van heel veel kan nog altijd (veel) meer zijn dan een groot percentage van heel weinig. En we weten uit de inventarisaties van EIS dat de honingbij de talrijkste bij is.

2. *Bijen hebben een gemiddelde actieradius van 3 kilometer en kennen geen gemeentegrenzen. Hoe gaat het college ervoor zorgen dat we geen aanzuigende werking krijgen voor ‘bijen van buiten’?*

   Dit kunnen we niet voorkomen. We kunnen ook niet voorkomen dat de Arnhemse honingbijen naar de buurgemeenten vliegen. We kunnen alleen zorgen dat we binnen onze eigen gemeentegrenzen op basis van wetenschappelijk onderzoek een goede balans hebben tussen wilde bijen en honingbijen. Ook als goede buur is het daarom verstandig het aantal Arnhemse bijenkasten ietwat te verminderen. Ook in gemeente Rheden mogen nog maar vijf honingbijkasten staan als de heide in bloei staat.

3. *Wanneer imkers minder bijen mogen houden, wat wordt dan het beleid rond bijenzwermen? Mogen deze dan niet meer geschept worden door imkers? Wat betekent dat voor overlast door bijenzwermen voor Arnhemmers?*

   Imkers nemen maatregelen om zwermen te voorkomen. Een enkele keer komt het toch voor dat honingbijen gaan zwermen. Deze zwermen mogen nog steeds geschept worden door imkers, die deze zwermen samen kunnen voegen met een oude koningin. Ook kunnen ze als nieuw volk behandeld worden.

4. *Een van de grootste vijanden van de bij is de Aziatische hoornaar. Deze komt steeds vaker voor in Arnhem. Wat is het beleid rond dit insect. Wordt deze actief bestreden in Arnhem? Hoe gaat dat in z'n werk en hoeveel nesten worden jaarlijks geruimd?*

   De achteruitgang in het algemeen in Nederland van de bestuivers heeft vooral te maken met het beperkte voedselaanbod, habitatverlies en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Daarom zetten we vol in op het verbeteren van het voedselaanbod en het vergroten van de habitat voor bestuivers.

   De Aziatische hoornaar is een exoot en inderdaad ook een bedreiging. De soort komt steeds meer voor in Nederland. De belangrijkste prooien van de Aziatische hoornaar zijn vliegen, wespen, spinnen en honingbijen. De Stichting Vitale Biotopen werkt samen met imkers aan een onderzoek naar het tegengaan van deze exoot.

5. *We hebben voor de komende jaren veel geld vrijgemaakt voor vergroening van de stad. Waarom kiest het college er niet voor met deze middelen de voedselhoeveelheid dusdanig op peil te brengen dat er voldoende voedsel is voor zowel honingbijen als wilde bijen als ook bijvoorbeeld vlinders.*

   Onze strategie is om vol in te zetten op het verbeteren van leefgebied door vergroening, het groen te verbinden en ecologisch beheer van het groen. Daarnaast blijft er ruimte voor hobbymatige imkerij en dus voor de honingbij in Arnhem.

6. *Imkers zijn deskundigen als het gaat om het zorgen voor bijenvolken. Is het college voornemens de bezwaren van de imkers serieus te nemen en geen bijenvolken te laten verdwijnen?*

   We hebben begrip voor de zorgen van de imkers. Daarom geven we de imkers geruime tijd (1,5 jaar) om volken samen te voegen. In het najaar worden door imkers zwakkere volken namelijk al samengevoegd tot sterke volken, zodat ze de winter door kunnen komen. Hiermee kiezen we dus voor een natuurlijk moment om het aantal volken af te bouwen.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

J.H. de Baas A. Marcouch

Aan de leden van de raad

Datum	: 25 juni 2024
Zaaknummer	: 4233177
Contactpersoon	: Ineke Wesseling
Telefoonnummer	: 06 27161804

Onderwerp: Raadsbrief bijenstrategie 2024

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van de strategie rondom het verbeteren van de situatie voor wilde bijen.

Aanleiding
Wilde bijen zijn belangrijk voor de biodiversiteit en de voedselproductie omdat ze zorgen voor de bestuiving inheemse planten en van voedselgewassen. In Nederland zijn 359 soorten wilde bijen en één door mensen gehouden honingbij. Het gaat echter niet goed met de wilde bijen in Nederland. Door intensieve landbouw en de versnippering van leefgebieden is er minder voedsel voor de wilde bijen. Door de afname van voedsel ontstaat er concurrentie tussen de wilde bijen en de gehouden honingbijen. Daarom willen we rond de natuurgebieden voorrang geven aan de wilde bijen.

In de Groenvisie 2017 en de Uitvoeringsagenda Biodiversiteit 2020 hebben we de ambitie om de biodiversiteit te vergroten en dus de situatie voor de wilde bijen te verbeteren. Ook willen we ruimte blijven geven aan imkers in de openbare ruimte. In 2022 zijn we gestart met een onderzoek naar de bestuivers binnen de gemeente. De resultaten vormen aanleiding om ons nog meer in te zetten om het leefgebied van de wilde bijen te verbeteren, samen met lokale groene partijen. Het college heeft de raad in mei 2023 over onze werkwijze geïnformeerd. Wij informeren u nu over het vervolg

Strategie
We blijven het leefgebied voor wilde bijen (en honingbijen) verbeteren door beheer, inrichting en uitbreiding van leefgebied. Samen met lokale partijen willen we daar een schepje bovenop doen met specifieke (educatieve) projecten om Arnhem bloemrijker te maken. Dit willen we vastleggen in een nieuw convenant.
We zorgen onder andere door specifiek beheer dat wilde bijen het hele jaar genoeg voedsel kunnen vinden. Daarnaast blijven we ruimte geven aan hobbymatige imkerij in de stad in samenwerking met de Imkersvereniging Arnhem Velp, wel in balans met de wilde bijen volgens het advies van EIS.

Een nieuw op te stellen convenant bestuivers met meer partijen
Sinds 2010 heeft het college een convenant met de Imkervereniging Arnhem en Velp over het verbeteren van het leefgebied van bijen: “Verbeteren drachtplanten en drachtbomen in de gemeente Arnhem". Streven is om door samenwerking de biodiversiteit, met als onderdeel daarvan de dracht, het aantal drachtplanten en-bomen te vergroten. Concrete afspraken of ambities worden niet benoemd.

We gaan een vernieuwd convenant met meerdere partijen (IVN, Stichting Arnhem Zoemt, Stichting Vitale biotopen, Imkervereniging Arnhem en omstreken) afsluiten. De genoemde partijen hebben in gesprekken (zie bijlagen) aangegeven hoe zij willen bijdragen aan het verbeteren van leefgebied voor de bestuivers. Ze hebben daarvoor concrete projecten benoemd waar ze samen met ons mee aan de slag willen gaan. Daar werken we graag aan mee, ook omdat dit ook zorgt voor bewustwording bij bewoners.

In dit convenant gaan we concrete afspraken vastleggen over een gezamenlijke aanpak om het leefgebied van de bestuivers te verbeteren. Elke partij kan daarin een eigen rol en verantwoordelijkheid pakken via eigen en gezamenlijke (educatieve) projecten. Het verbinden van meerdere partijen met een dergelijk convenant zorgt voor meer slagkracht en meer commitment.

De imkervereniging heeft aangegeven niet te streven naar minder bijenkasten in Arnhem. Het is mogelijk dat zij een convenant niet willen onderschrijven omdat het standpunt van de gemeente gebaseerd op wetenschappelijk onderbouwd onderzoek van Kenniscentrum EIS wel een beperking van de kasten betekent. Ook zonder convenant met alle partijen kunnen de projecten uitgevoerd worden.

We zetten in op verbeteren en vergroten van leefgebied
Om het leefgebied van de wilde bijen en de honingbij te verbeteren zetten we vol in op het verbinden en vergroten van leefgebied. Dit doen we door ecologisch beheer van kruidenrijke graslanden, en de aanplant van inheemse bomen en struiken.. Al jaren gebruiken we geen chemische bestrijdingsmiddelen en zijn we recent gestart met natuurinclusieve landbouw (bijvoorbeeld Rijk ter Heide, park Zijpendaal) en de aanleg van meer bosranden en bloeiende en vruchtdragende bomen en struiken. Daarnaast monitoren we wilde bijen en zweefvliegen in 14 living labs zodat we de aantallen in de gaten kunnen houden en het beheer en inrichting desgewenst kunnen bijsturen.

Gezamenlijke educatie
Veel inwoners zijn onbekend met de achteruitgang van bijen en bestuivers in het algemeen en de effecten die dat heeft op bijvoorbeeld de biodiversiteit en de voedselvoorziening voor de mens. Daarom gaan we samen met lokale partijen gerichte voorlichting te geven voor meer bewustwording, kennis en hopelijk ook actie bij inwoners om het leefgebied voor wilde bijen te verbeteren. IVN gaat wandelroutes maken, excursies geven waarbij informatie over bestuivers wordt gegeven. Stichting Arnhem Zoemt voert projecten uit en geeft cursussen om bewoners te voorzien van kennis over bestuivers en in bijzonder specifieke wilde bijen zoals de knautiabij.

Bewoners kunnen zo ervaring opdoen om ook zelf aan de slag te gaan. Hierdoor ontstaat betrokkenheid en zullen bewoners eerder kiezen voor maatregelen in eigen tuin of omgeving om de situatie voor wilde bijen te verbeteren.

Gezamenlijke projecten
De genoemde partijen hebben in gesprekken (zie bijlagen) aangegeven hoe zij willen bijdragen aan het verbeteren van leefgebied voor de bestuivers en hebben daarvoor concrete projecten benoemd waar ze mee aan de slag willen gaan. Daarbij hebben ze hulp nodig van de gemeente, met name een financiële bijdrage en toestemming om in de openbare ruimte deze projecten uit te voeren. Daar werken we graag aan mee, ook omdat dit ook zorgt voor bewustwording bij bewoners.

Er zijn diverse projecten genoemd:

Aanleg en beheer van bijenlinten door de stad

Bijenlinten zorgen voor verbindingen van leefgebieden voor bestuivers. Arnhem Zoemt is actief in het verbeteren van de situatie voor wilde bijen in het algemeen en zeldzame bijen in het bijzonder. Door samenwerking kan gebruik gemaakt worden van kansen die er liggen. Eerste project is de aanleg van een bijenlint over de Westervoortse dijk waarbij ook samenwerking gezocht wordt met bedrijven op initiatief van de Rabobank. De Westervoorsedijk sluit aan op het nieuw te ontwikkelen Rijnpark en ook op de Oude IJsselstrang en de rivieruiterwaarden. Hierna kunnen meer projecten volgen.

Verzamelen en opslaan lokaal zaad

Lokale zaden van inheemse kruiden zorgen voor verbeteren van leefgebied voor bestuivers en ook andere diersoorten. Stichting Arnhem Zoemt wil dit graag met de gemeente gaan oppakken. De stichting zorgt voor verzamelen en opslaan van lokaal zaad om de beschikking te hebben over specifiek materiaal wat aangepast is aan de Arnhemse omstandigheden. Wij kunnen adviezen geven voor plekken waar het best zaad verzameld kan worden.

Ondersteuning bij onderzoek verwijdering Aziatische hoornaar

Het voedsel van deze hoornaar bestaat voor een groot deel uit honingbijen. Daarnaast worden wilde bijen, wespen en vliegen gebruikt voor de eiwitinname van de larven. De Stichting Vitale biotopen werkt met de Universiteit van Utrecht aan een systeem van voorkomen van de verdere verspreiding uit het Zuiden. In 2023 is deze hoornaar voor het eerst in Arnhem waargenomen.

Bloeiende landjes

IVN heeft eerder gewerkt aan bloeiende landjes waar met behulp van inzaai van bijzondere soorten specifieke insecten worden aangetrokken. Dit wordt uitgewerkt in de beheervisie Klarenbeek. IVN maakt een plan en de gemeente helpt met uitvoeren werkzaamheden

Ruimte voor de hobbymatige imkers in de stad
We blijven ruimte geven aan imkers in de stad. We constateren wel dat honingbijen naast het verlies aan habitat een belangrijke oorzaak zijn dat het voedselaanbod minder is voor de wilde bijen. Naast het vergroten en verbeteren van leefgebied voor bestuivers, gaan we de balans tussen de wilde bijen en de honingbij verbeteren.
We nemen daarbij het advies van EIS over om maximaal 3 honingbijkasten per km2 te plaatsen in het stedelijk gebied. Dit betekent dat daar ruimte is voor 150 honingbijkasten. In het buitengebied, dus de Veluwe en de zuidelijke uiterwaarden, kiezen we voor de wilde bij. Hier staat de natuur op 1 en is er geen ruimte voor honingbijkasten. Ook gemeente Rheden heeft beperking van het aantal honingbijkasten volgens de normen van EIS recentelijk ingevoerd.

De Imkervereniging heeft in 2019 heeft een inventarisatie gedaan onder haar 150 leden en kwam op 182 honingbijkasten in Arnhem. We weten niet hoeveel imkers niet zijn aangesloten bij de imkervereniging.

Op 6 locaties van de gemeente waar al honingbijenkasten van de leden van de imkervereniging Arnhem e.o. mogen honingbijkasten blijven staan: park Angerenstein, Volkstuin Elderveld, park Klarenbeek, Buitenplaats Schuytgraaf, Stadsboerderij Presikhaaf, Stadsboerderij Korenmaat. In totaal kunnen hier maximaal 64 kasten staan. In 2019 stonden daar 86 honingbijkasten.

We gaan in overleg met de imkervereniging bepalen hoe we het aantal kasten verdelen en verminderen binnen de gemeente Arnhem. We zullen de imkers hiervoor geruime tijd (1,5 jaar) geven, zodat ze bijenvolken kunnen samenvoegen om tot het gewenst aantal te komen. Er is echter kans dat kasten verplaatst worden van gemeentelijk naar particulier terrein, zodat het totaal aantal kasten in de gemeente niet vermindert. Daar kunnen we niet op handhaven, tenzij dit tot overlast lijdt op aangrenzende private percelen. We kunnen alleen sturen op aantallen en locaties in het openbare gebied. Daarnaast weten we dat er in Arnhem ook bedrijfsmatig honingbijen worden gehouden. Het bedrijfsmatig imkeren, waarbij tientallen of honderden kasten kunnen worden gehouden, is ongewenst.

We blijven ons dus inzetten voor de betuivers in Arnhem, in bijzonder de wilde bijen samen met alle groene lokale partijen in de stad. Het opstellen van een convenant met het IVN, stichting Arnhem Zoemt, stichting Vitale biotopen en de Imkervereniging Arnhem Velp zorgt voor draagvlak en commitment. Samen met deze partijen communiceren we naar bewoners over de situatie van bestuivers.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

J.H. de Baas A. Marcouch

Bijlagen

- Bijlage 1. gespreksverslag IVN
- Bijlage 2. gespreksverslag Arnhem zoemt
- Bijlage 3. gespreksverslag Vitale biotopen/Imkervereniging
- Bijlage 4. Eerder convenant met de imkervereniging
- Bijlage 5. Bijenmonitoring Arnhem EIS 2022

01-2024
Bijenstrategie
IVN Arnhem (Frans Koops) en gemeente Arnhem (Robin Driessen, Ineke Wesseling)

In het kader van het vinden van een gezonde balans tussen honingbijen en wilde bijen in de gemeente worden gesprekken gevoerd met 4 partijen. IVN is er daar 1 van.

Activiteiten van IVN Arnhem
Het IVN richt zich vooral op educatie over de natuur. Wilde bijen zijn daarbij een belangrijk onderdeel van de biodiversiteit..

- Vlindertuin: hier worden vlinders geteld. Dit wordt een insectentuin. Er staan 2 honingbijkasten.
- Bloeiende landjes: tijdelijke lege percelen worden ingezaaid met inheems zaden. Met basisscholen is er contact om hier les over te geven. Momenteel staat dit op een laag pitje, maar dat kan elk moment weer opgestart worden.
- Microscopie: er zijn gedachten om via microscoop-les kinderen bewust te maken van kleine zoogdieren. Spitsmuis, woelmuis, bosmuis ed kunnen worden onderscheiden. Deze dieren leven van zaad, dus er is een link met het voorkomen van percelen met kruiden waar zaden op staan.

Het IVN is het eens met de gemeente dat er concurrentie op kan treden tussen honingbijen en wilde bijen. Het aantal maximum honingbijkasten van 3 per vierkante km om concurrentie te voorkomen lijkt een redelijke norm.
Hoewel er eerder veel meer imkers waren dan tegenwoordig zegt dit niks over het aantal bijen. Eerder werkte men met bijenkorven. In de huidige kasten kunnen 2x zoveel bijen zitten. Aangezien de bloei op agrarisch land in de beste gevallen beperkt blijft tot een kruidenstrook is de dracht ook afgenomen.

Activiteiten gemeente
De gemeente richt beheer en inrichting van de openbare groen zoveel mogelijk in voor een grotere biodiversiteit. Daarvoor is er natuurvolgend groenbeheer, ecologisch maaibeheer, gebruik van inheemse soorten, het laten staan van dood hout.
Door monitoring kan de gemeente volgen hoe de ontwikkeling van biodiversiteit verloopt.
projecten:
Andere Arnhemmers (bekendheid met Arnhemse flora en fauna vergroten)
Monitoring living labs (inventarisatie van de biodiversiteit in 14 gebieden in de gemeente)

Ideeën voor de toekomst:

- Kan IVN zaden kweken en planten die biodiversiteit verhogen? Zoals Arnhem Zoemt doet.
- Kan de gemeente ondersteunen bij de vlindertuin?

25-01-2024
Bijenstrategie
Gemeente Arnhem en Stichting Arnhem Zoemt
(Lianne Konings, Astrid Boerkamp, Robin Driessen, Ineke Wesseling)

Belangrijke thema's

a) Bewustwording levenswijze wilde bij en honingbij
b) Monitoring van de biodiversiteit
c) Beheer van het groen: het creëren van een zo lang mogelijke bloeiboog
d) Droogte

<u>Activiteiten van Arnhem Zoemt</u>
Bijennetwerk= verbindende factor willen zijn voor burgers en groengroepen die zich willen inzetten voor wilde bijen en andere bestuivers (a)
Bijenlinten= Leefgebieden voor wilde bijen creëren en deze met elkaar verbinden(a)
Zaden en planten=Lokaal zaden oogsten van inheemse planten. Deze zijn beschikbaar voor zaaiacties in de wijk en de zaden worden ook gebruikt om planten te kweken (d)
Educatie = lezingen geven voor gevarieerd publiek (a)
Website vernieuwen

Arnhem Zoemt wil graag weten hoe imkers kunnen aantonen dat het plaatsen van honingbijkasten geen negatieve invloed heeft op rode lijstsoorten in de omgeving.

Arnhem Zoemt is het eens met het verminderen van het aantal honingbijvolken in de gemeente, maar vindt dat daarbij ook naar dracht gekeken moet worden. Daarbij is er verschil tussen Arnhem Noord en Arnhem Zuid omdat in Noord geen kruidenrijke vegetatie is. In Zuid is meer dracht.

Arnhem Zoemt wil van onderaf uitbreiden naar Gelderland Zoemt. Vanuit bronnen (stedelijk gebied en natuurgebieden) in Gelderland moet het hele buitengebied bevolkt worden door wilde bijen. Arnhem Zoemt wil dat dat vanuit de menselijke bevolking geinitieerd wordt.

Arnhem Zoemt vraagt zich af wat massadracht is. Welke bomen en struiken bloeien er in de zomer voor de bijen? Van lindes is bekend dat die massaal voedsel leveren aan bijen, maar dat is in het voorjaar. Evenals bijvoorbeeld fruitbomen. Maar welke bomen en struiken bloeien er in de zomer?

<u>Activiteiten gemeente</u>

1. Andere Arnhemmers (a)
2. Monitoring living labs (b)
3. Natuurvolgend groenbeheer en ecologisch maaibeheer. Gebruik van inheemse soorten. Het laten staan van dood hout en laten liggen van blad en takken zorgt voor extra organisch materiaal in de bodem. Deze wordt daardoor minder droogtegevoelig.(c,d)

<u>Ideeën voor de toekomst:</u>
-het uitbrengen van een boekje over de klokjesbij. Op een positieve manier vanuit de wilde bij communiceren. Gezamenlijk, via Andere Arnhemmers?
- het verspreiden van snoeihout = dood hout. Arnhem Zoemt probeert hiervoor via een wijkgroengroep een activiteit op te zetten. De andoornbij en de blauwzwarte houtbij zijn mooie soorten om het belang van dood hout duidelijk te maken. Eventueel gezamenlijk.

-de hommel en de Hommelseweg kunnen ook een mooi haakje zijn om een educatieve activiteit op te zetten.
-het in beeld laten brengen wat er in Arnhem is aan invulling van de bloeiboog (met inheemse beplanting). Is dit iets voor de gemeente? Eventueel met stagiair?

Verslag overleg
Aanwezig: Herre Rost van Tonningen (Stichting Vitale biotopen), Paula Swenker (Imkervereniging Arnhem e.o.), Robin Driessen (gemeente), Ineke Wesseling (gemeente)

In het kader van het herstellen van de balans tussen wilde bijen en honingbijen voeren we gesprekken met 4 partijen. Stichting Vitale Biotopen en Imkervereniging Arnhem e.o. zijn er daar twee van. Deze twee partijen wilden graag gezamenlijk overleg. De andere twee partijen (IVN en Arnhem Zoemt) hebben we ieder apart gesproken.

Wat doen de partijen aan verbeteren biodiversiteit en kunnen we daar in samenwerken
Stichting Vitale Biotopen is overtuigd van de kwalijke rol die de Aziatische hoornaar speelt. Deze hoornaar foerageert voor 30% op de honingbij en voor 70% op andere (wilde) insecten, dus is een bedreiging voor de biodiversiteit. Een individuele hoornaar eet per jaar ca 90.000 insecten. Vorig jaar hebben de eerste hoornaar koninginnen de regio Arnhem vanuit het zuiden bereikt. Samen met de imkervereniging en de Universiteit van Delft wil de stichting een project opstarten om de hoornaar de bestrijden. Dit onderzoek kost € 3000,-. Het is de bedoeling dat er bruikbare methoden/ontwerpen uit komen om de hoornaarnesten te vernielen dan wel te neutraliseren. De stichting wil de gemeente om een bijdrage vragen.
Een ander belangrijk onderwerp voor de stichting is het gebruik van pesticides. Hierdoor sterven behalve honingbijen veel ander insecten.
De stichting beschouwt deze twee factoren als grote bedreigingen voor alle bijen.
De stichting Vitale biotopen vindt de onderzoeken van EIS naar concurrentie tussen honingbijen en wilde bijen zeer onwetenschappelijk.

De imkervereniging Arnhem e.o.doet met NLdoet mee door kruiden in te zaaien. In 2023 is 6000m2 ingezaaid. In de beginnerscursus is een module biodiversiteit toegevoegd. Imkers werken mee met het vangen van Aziatische hoornaars in wiekpotten. De imkervereniging is niet van plan te minderen in aantal honingbijvolken.

De gemeente werkt op allerlei vlakken aan verbetering van de wereld voor de bijen:
Natuurvolgend groenbeheer, ecologisch maaien, het opzetten van een plan voor biologische landbouw in het buitengebied, betrekken van burgers bij het groen door het rondlopen met schouwgroepen. Hierdoor ontstaat een lange bloeiboog die vooral van belang is voor honingbijen. Er is een speciaal project voor bewustwording van inwoners van flora en fauna: het project Andere Arnhemmers.
Daarnaast wordt de biodiversiteit gemonitord in 14 gebieden in de gemeente. Hierbij worden vogels, zoogdieren, vleermuizen geteld en ook worden door kenniscentrum EIS bijen en zweefvliegen geteld. Door herhaling kan de gemeente zien of de biodiversiteit voor- of achteruit gaat.
De gemeente wil dat het aantal honingbijvolken vermindert, omdat ze er van uit gaat dat honingbijen concurreren om voedsel met wilde bijen.

Ideeën voor samenwerking
-vrijwilligers elke week een vaste route laten lopen om het aantal wilde bijen, zweefvliegen en honingbijen laten tellen. Dit zou in aanvulling op de living labs kunnen gebeuren om inzicht kunnen geven in het voorkomen van de diverse soorten en in het al dan niet bestaan van concurrentie.
-het bestrijden van de Aziatische hoornaar zou een samenwerkingsproject met de gemeente kunnen worden.

IMKERSVERENIGING ARNHEM VELP EN OMSTREKEN

Convenant:

GEMEENTE Arnhem

Verbetering drachtplanten en -bomen in de gemeente Arnhem

Partijen:

I. Gemeente Arnhem, ten deze vertegenwoordigd door mevrouw M. van Gastel, wethouder Milieu, verder te noemen: "Gemeente Arnhem"

II. Imkervereniging afdeling Arnhem, Velp e.o. van de Nederlandse Bijenhouders Vereniging-NBV, ten deze vertegenwoordigd door de heren A. Ohm, voorzitter, en M.van Dijk, vice-voorzitter verder te noemen: "De imkervereniging"

Hierna gezamenlijk te noemen: "Partijen"

Overwegende, dat

1. het slecht gaat met de bijenstand in Nederland,
2. het verbeteren van de drachtgebieden voor de Honingbij een positieve bijdrage levert aan de vitaliteit van bijenvolken,
3. het bij het verbeteren van de drachtmogelijkheden, behalve de Honingbij, ook vele andere insecten hiervan profiteren als mede (indirect) grote delen van de voedselketen, inclusief in het wild levende dieren,
4. de Gemeente Arnhem een groene gemeente is (met het predicaat *groenste gemeente van Europa* sinds 2009) met beleid gericht op duurzaamheid en met veel (potentieel) geschikte locaties voor drachtplanten en –bomen,
5. 2010 het jaar van de biodiversiteit is,
6. de imkervereniging kennis en ervaring heeft over drachtplanten en –bomen,

Komen overeen als volgt:

1. partijen streven naar een optimale en structurele samenwerking om daarmee de biodiversiteit, met als onderdeel daarvan de dracht, het aantal drachtplanten en –bomen te vergroten,
2. de Gemeente Arnhem verklaart zicht bereid om, in aanvulling op het gevoerde beleid en onder nader overeen te komen voorwaarden, haar eigendommen in te zetten voor het verbeteren van de drachtmogelijkheden
3. de Gemeente Arnhem zal de imkervereniging indien nodig advies vragen, en de imkervereniging zal de gemeente gevraagd en ongevraagd advies kunnen geven over de inrichting en het beheer van haar groenvoorzieningen gericht op verbetering van de drachtmogelijkheden,
4. de imkervereniging geeft hiaten in drachtbomen en –planten in de gemeentelijke groenstructuur aan de gemeente door. Waar mogelijk zal de gemeente deze opvullen.
5. partijen streven naar een optimale inzet van ieders kwaliteiten en capaciteiten,
6. de looptijd van dit convenant is voor onbepaalde tijd tot één van de patijen de overeenkomst schriftelijk heeft beëindigd.

Aldus overeengekomen op 7 juni 2010 te Arnhem,

Voor de gemeente Arnhem:	De imkervereniging Arnhem, Velp e.o.:
Mw. M. van Gastel, Wethouder Milieu	A. Ohm, voorzitter en M. van Dijk, vice-voorzitter

John T. Smit &
Kees Goudsmits

Bestuivers in de gemeente Arnhem: eerste ronde - 2022

2022

GEMEENTE Arnhem

kenniscentrum insecten EIS en andere ongewervelden

Bestuivers in de gemeente Arnhem: eerste ronde - 2022

november 2022

TEKST
John T. Smit & Kees Goudsmits

FOTO'S
John T. Smit, tenzij anders vermeld

PRODUCTIE
EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden

RAPPORTNUMMER
EIS2022-21

OPDRACHTGEVER
Gemeente Arnhem

CONTACTPERSONEN OPDRACHTGEVER
Robin Driessen

CONTACTPERSOON EIS
John T. Smit

FOTO'S VOORPAGINA
Hoofdfoto: Mooi ontwikkeld en structuurrijk stroomdalgrasland nabij de steenfabriek in Meinerswijk met veel bloeiende veldsalie. Foto: Kees Goudsmits. Inzet: Vrouwtje van de knautiabij *Andrena hattorfiana*, een bedreigde en tevens beoogde doelsoort voor de gemeente Arnhem. Foto: John Smit.

FOTO ACHTERKANT
Mannetje van de bruine rouwbij *Melecta albifrons*, een broedparasiet van een typische stadssoort de gewone sachembij *Anthophora plumipes*; een beoogde aandachtsoort voor de gemeente Arnhem. Foto: John Smit.

Inhoudsopgave

Samenvatting 2
Inleiding 3
Doel 3
Methode 4
Bestaande gegevens 4
Veldwerk 4
Onderzochte groepen 5
Terminologie 7
Resultaten 8
Bestaande gegevens 8
Veldwerk 12
Bespreking enkele bijzondere soorten 14
Onderzochte gebieden 26
Hotspots en bufferzones 32
Conclusie 38
Aanbevelingen 39
Literatuur 41
Bijlage 1. Overzicht van de waargenomen bijen in 2022 42
Bijlage 2. Overzicht van de waargenomen zweefvliegen in 2022 44
Bijlage 3. Overzicht van de waargenomen bijen sinds 2000 45

Samenvatting

Afgelopen seizoen heeft EIS Kenniscentrum Insecten in opdracht van de gemeente Arnhem een viertal gebieden geïnventariseerd op bijen en zweefvliegen: Meinerswijk, park Immerloo, de Koningsheide en de Waterberg. Deze gebieden maken onderdeel uit van het ambitieuze plan van de gemeente, genaamd Living Labs Arnhem, om de biodiversiteit op een structurele manier te monitoren.

Dit heeft geresulteerd in een lijst van 134 soorten bijen, waarvan 24 soorten van de Rode Lijsten zelfs een nieuwe soort voor Nederland: de braamtronkenbij *Heriades rubicola*. Er zijn in totaal 74 soorten zweefvliegen waargenomen, waarvan er drie zeldzaam zijn. Zowel Meinerswijk als park Immerloo zijn zeer rijk aan bijen met respectievelijk 90 en 94 soorten bijen.

Aanvullend is er ook een analyse uitgevoerd van de bestaande gegevens van bijen om inzichtelijk te maken of er nog aanvullende gebieden zijn die belangrijk zijn voor bijen of waar populaties van bijzondere soorten aanwezig zijn. Hieruit kwam een drietal gebieden naar voren: de Arnhemse heide, Meinerswijk en de Schaapdijk in IJsseloord. De Arnhemse heide is kort besproken maar verder buiten beschouwing gelaten omdat het terrein beheerd wordt door de Rijksvastgoeddienst en niet door de gemeente Arnhem. De beide andere gebieden worden uitgebreider besproken.

De gemeente Arnhem wil nadrukkelijk de ruimte bieden aan zowel wilde bestuivers als honingbijen, maar wil ook kwetsbare populaties van wilde bijen beschermen tegen onder andere voedselconcurrentie. Daarom is er niet alleen een analyse uitgevoerd naar de hotspots binnen de gemeente, maar ook naar eventuele knelpunten met betrekking tot potentiële voedselconcurrentie met de honingbij. Hiervoor is niet alleen gekeken naar de Rode-Lijststatus en de zeldzaamheidsklasse van de verschillende soorten, maar is per soort ook een inschatting gemaakt van de eventuele concurrentiegevoeligheid op basis van voedselspecialisatie en hoe graag een honingbij op die betreffende plant foerageert. Hier is nog een correctie naar lichaamsgrootte op toegepast, ervan uitgaande dat kleinere soorten (<10 mm) minder gevoelig zijn. Hieruit blijkt dat er verspreid over de gemeente veel plekken zijn waar (zeer) concurrentiegevoelige soorten voorkomen. In dit rapport beperken we ons tot de gebieden die in 2022 zijn onderzocht en dan blijkt dat de meeste concurrentiegevoelige populaties zich bevinden in Meinerswijk, park Immerloo en op de Schaapdijk in IJsseloord.

Tijdens de monitoring zijn niet alleen de aantallen wilde bijen genoteerd maar ook de aantallen honingbijen. Hieruit bleek dat net iets meer dan de helft van alle bijen een honingbij betrof: 2.453 honingbijen ten opzichte van 2.391 wilde bijen. Niet zelden overtrof het aantal honingbijen op een monitoringsbezoek het totale aantal wilde bijen bij elkaar, dit gold vooral voor Meinerswijk en park Immerloo. Gemiddeld genomen werden er per wilde bijensoort per bezoek twee exemplaren waargenomen met een maximum van 50. Bij honingbijen lag dat gemiddelde op 123, met een maximum van 760. Deze grote verschillen in aantallen duiden op mogelijke knelpunten in verband met voedselconcurrentie, zeker op de plekken waar populaties van veel (zeer) concurrentiegevoelige soorten aanwezig zijn, zoals Meinerswijk en park Immerloo.

Inleiding

De gemeente Arnhem is enkele jaren geleden begonnen met een ambitieus plan om de biodiversiteit binnen de gemeentegrenzen structureel te gaan monitoren. Dit plan is samengevat in het zogenaamde Living Labs Arnhem, waarin 14 gebieden zijn geselecteerd (Haas 2020). EIS Kenniscentrum Insecten is gevraagd om de monitoring van bijen in deze gebieden uit te voeren. Afgelopen seizoen is hiervan een viertal gebieden onderzocht. Hierbij zijn ook zweefvliegen meegenomen. Deze vormen, naast bijen, eveneens een soortenrijke groep van bestuivers die tevens geschikt zijn als indicatoren van bosecosystemen.

De gemeente Arnhem wil nadrukkelijk ruimte bieden aan zowel wilde bestuivers als aan de honingbij en wil, daar waar mogelijk, de biotopen verbeteren en de bloemrijkdom verhogen om beide te bedienen. Tevens wil de gemeente locaties met kwetsbare of bijzondere soorten wilde bestuivers beschermen door onder andere de concurrentiedruk met honingbijen te beperken door het aanwijzen van zogenaamde bufferzones. Deze aanpak is in het verleden ook toegepast in de gemeenten Eindhoven (Raemakers & Faasen 2017) en Amsterdam (Reemer et al. 2020).

Om die reden is er naast het veldwerk ook een analyse uitgevoerd van de reeds bestaande data om inzicht te krijgen in eventuele aanvullende belangrijke gebieden voor bijen of potentiële kwetsbare populaties.

Doel

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de aanwezige bestuiversfauna en eventuele plekken met bijzondere of kwetsbare soorten binnen de gemeente Arnhem. Aanvullend wordt gekeken hoe de biotoop van de onderzochte locaties verbeterd en, indien nodig, beschermd kan worden.

Methode

Het onderzoek valt uiteen in twee onderdelen: een analyse van de reeds bestaande gegevens om zicht te krijgen op eventuele belangrijke gebieden of bijzondere soorten, en een veldonderzoek in een viertal gebieden om de diversiteit in kaart te brengen. Voor het veldwerk wordt aangesloten bij de gebieden die geselecteerd zijn voor het Living Labs Arnhem (Haas 2020).

Bestaande gegevens

Aan de hand van de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF) en het bestand met landelijke verspreidingsgegevens van bijen zoals aanwezig bij EIS Kenniscentrum Insecten is een analyse uitgevoerd naar de soorten die de afgelopen twee decennia in de gemeente Arnhem zijn waargenomen. Op basis hiervan is gekeken of er nog aanvullende belangrijke (historische) locaties zijn voor bestuivers die nu niet in het veldonderzoek van het Living Lab worden meegenomen. De gebieden die er uitspringen zullen kort behandeld worden en eventuele potentiële aandachtsoorten zullen eveneens besproken worden.

Veldwerk

Voor het veldwerk is een viertal gebieden geselecteerd, aansluitend bij de gebieden van het Living Lab: Meinerswijk, park Immerloo, Koningsheide en De Waterberg (fig. 1). Aanvankelijk was beoogd om alle gebieden drie keer te bezoeken, in het voorjaar, de voorzomer en de zomer. Per gebied was één dag per ronde begroot, gezien de grootte van de gebieden. Later bleek echter dat het slechts om een deel van de gebieden Meinerswijk en park Immerloo ging, waardoor deze beide gebieden samen op één dag bezocht konden worden. Om die reden is er besloten om de gebieden vaker te bezoeken, waardoor er in totaal vijf ronden hebben plaatsgevonden voor alle vier de gebieden (tabel 1).

Het veldwerk is uitgevoerd door met een net rond te lopen op zoek naar bijen en zweefvliegen. Hierbij is vooral gelet op de meest kansrijke plekken, dat zijn vooral bloemen en bloemrijke plekken, maar voor bijen ook potentiële nestelplekken, zoals open en kale grond, dood hout et cetera.

Tijdens het veldwerk zijn waar mogelijk de soorten en aantallen in het veld genoteerd. Indien nodig werden dieren verzameld om op een later moment op naam te brengen. De soorten van het aardhommel-complex (aard-, veld- grote veld- en wilgenhommel) zijn in het veld niet betrouwbaar van elkaar te onderscheiden, hiervoor moeten ze gedood en microscopisch onderzocht worden. Voor deze inventarisatie is dat niet gedaan en is volstaan met de aanduiding ‘aardhommel-complex’.

Tabel 1 Bezoekdata van de onderzochte gebieden in Arnhem.

	ronde 1	ronde 2	ronde 3	ronde 4	ronde 5
Meinerswijk	27-mrt	19-apr	15-mei	20-jun	12-jul
Park Immerloo	27-mrt	8-mei	4-jun	28-jun	12-jul
Koningsheide	11-apr	24-apr	22-mei	15-jun	4-aug
Waterberg	11-apr	24-apr	22-mei	15-jun	4-aug

Figuur 1 Ligging van de onderzochte gebieden in de gemeente Arnhem.

Onderzochte groepen

Bijen

De honingbij is bij iedereen bekend. Deze honingproducerende bij leeft in sociale volken en wordt door imkers gehouden in bijenkasten. Minder bekend zijn de bijna 370 soorten wilde bijen die in Nederland voorkomen. Deze worden niet verzorgd door imkers en moeten zelf zorgen voor hun onderdak. Ook hommels behoren tot de wilde bijen.

Wilde bijen nestelen op allerlei plekken. Veel soorten graven zelf hun nest in de bodem, met name op schaars begroeide plekken. Sommige hommels maken gebruik van verlaten muizenholen. Andere soorten nestelen bovengronds in dood hout, waarin andere insecten gangen hebben uitgeknaagd. Ook zijn er diverse soorten die hun nesten in holle takjes en stengels bouwen, en zelfs enkele soorten die uitsluitend nestelen in lege slakkenhuisjes. Hoe meer variatie er in een terrein is aan zulke 'microstructuren', hoe meer bijensoorten er een geschikte nestelplek kunnen vinden. Bijen houden van warmte, dus belangrijke voorwaarde voor een geschikte nestelplek is dat deze een flink deel van de dag in de zon moet liggen.

Alle bijen bezoeken bloemen. Zij drinken nectar voor hun eigen energievoorziening en verzamelen stuifmeel als voedsel voor de larven. Met dit stuifmeel vliegen ze naar hun nest, waar ze het in de nestcellen opbergen en er hun eieren op leggen. Veel soorten bijen zijn in bepaalde mate gespecialiseerd in hun bloembezoek. Gespecialiseerde bijen verzamelen bijvoorbeeld alleen stuifmeel op wilgen, schermbloemen, kattenstaart, klavers of heide. Een bij vliegt dagelijks diverse malen op en neer tussen nest en bloemen om voldoende voedsel te verzamelen. Het is dus belangrijk dat geschikte nestelplaatsen niet te ver van de bloemen vandaan liggen.

Zweefvliegen

Zweefvliegen kunnen als kleine helikoptertjes stilstaan in de lucht. Veel soorten lijken in uiterlijk op bijen, hommels of wespen, maar steken kunnen ze niet. Zweefvliegen hebben met bijen gemeen dat ze vaak bloemen bezoeken. In tegenstelling tot bijen gebruiken zweefvliegen nectar en stuifmeel echter alleen als voedsel voor de volwassen vliegen, niet voor hun larven.

Juist in de voedingsgewoonten van de larven verschillen de 330 Nederlandse soorten zweefvliegen sterk van elkaar. De voedselkeuze van de larven bepaalt in grote mate waar een zweefvlieg voorkomt. Grofweg zijn er vier ecologische hoofdgroepen te onderscheiden:

Bladluiseters - Dit zijn predatoren die over kruiden, bomen en struiken lopen en zich voeden met bladluizen. Net als lieveheersbeestjes zijn deze zweefvliegenlarven belangrijke biologische bestrijders van bladluizen. Sommige soorten hebben een breed dieet van uiteenlopende soorten bladluizen, andere zijn kieskeuriger.

Planteneters - Deze leven in wortels, stengels en bladeren van planten. Deze soorten zijn sterk gespecialiseerd in bepaalde plantensoorten. Zo zijn er soorten die in fluitenkruid leven, in koninginnekruid of in distels.

Water- en modderbewoners - Deze larven voeden zich met bacteriën in nat, rottend materiaal, zoals in de modder langs oevers. Sommige soorten leven in voedselrijke omstandigheden, terwijl andere juist schoon en minder voedselrijk water prefereren. Ze halen adem door een lange, telescopisch uitschuifbare buis aan het uiteinde van hun achterlijf.

Houtmolmbewoners - Net als de water- en modderbewoners voeden deze larven zich met bacteriën, alleen doen houtmolmbewoners dit op allerlei plekjes die met dood hout en oude bomen te maken hebben. Enkele soorten boren zich een weg door dood, rottend hout, andere leven in natte boomholten of in sap dat uit beschadigde boombast vloeit.

Een klein aantal soorten laat zich niet in deze hoofdcategorieën vangen. Dit zijn bijvoorbeeld de gewone snuitvlieg *Rhingia campestris*, die zich in koeienmest ontwikkelt. De verschillende kniksprieten *Microdon* leven als larve in mierennesten, waar ze afval onderin het nest opruimen.

Terminologie

Bijen hiermee worden de bijna 370 Nederlandse soorten wilde bijen, inclusief hommels, aangeduid, daar waar het over de honingbij gaat wordt die ook als zodanig gemeld.

Broedparasiet een soort die niet haar eigen nest maakt, maar haar eieren afzet in een nest van een geschikte gastheer.

Clypeus het onderste deel van het gezicht, bij mannetjes van sommige soorten bijen is dit geel of wit van kleur.

Communaal een nestelwijze waarbij verschillende vrouwtjes gebruik maken van één nestingang, maar wel ieder hun eigen broedcel aanleggen.

Nestaggregatie een klein of groot aantal nesten van dezelfde bijensoort bij elkaar in de grond, ieder nest door een eigen vrouwtje aangelegd en bevoorraad.

Oligolectisch een bijensoort die stuifmeel verzamelt op één plantensoort of een beperkt spectrum aan nauwverwante plantensoorten.

Polylectisch een bijensoort die stuifmeel verzamelt op en breed spectrum aan plantensoorten.

Primitief-eusociaal een bijensoort waarbij het vrouwtje - de koningin - overwintert, deze maakt het volgend voorjaar een nest en de eerste generatie bestaat vrijwel geheel uit vrouwtjes die functioneel steriel zijn. Deze vrouwtjes nemen de taak van het stuifmeel verzamelen over van de koningin, die zich vooral bezighoudt met eieren leggen. De volgende generatie bestaat uit geslachtelijke dieren, mannetjes en vouwtjes. Dit type levenscyclus vinden we vooral bij groefbijen.

Resultaten

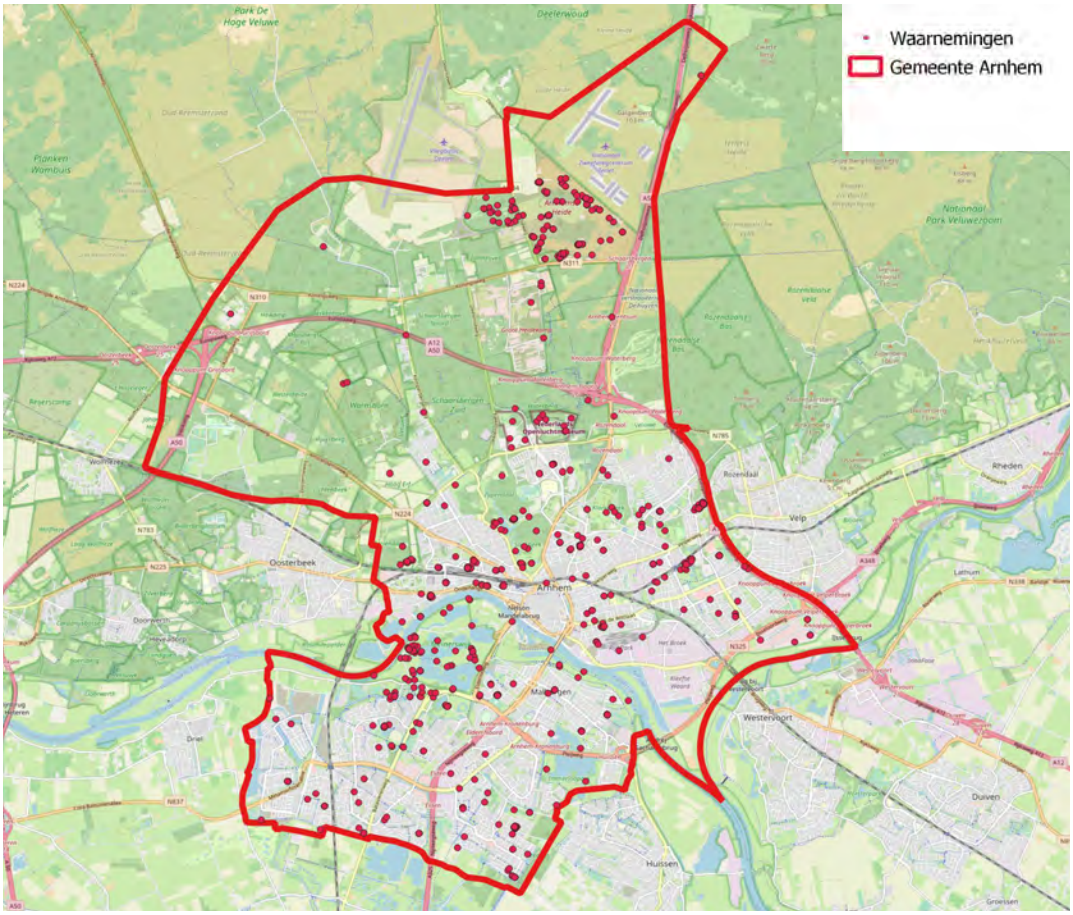
Bestaande gegevens

Binnen de gemeente Arnhem zijn in de periode 2000-2021 maar liefst 157 soorten bijen waargenomen. Dat is ruim 40% van de totale Nederlandse bijenfauna. Bijlage 3 bevat een overzicht van alle soorten bijen die in de gemeente Arnhem zijn waargenomen. Per soort is het aantal waarnemingen in de periode 2000-2021 (oud) en 2022 weergegeven, indien de soort in 2022 niet is aangetroffen is het laatste jaar weergegeven waarin de soort is waargenomen. Tevens zijn de Rode-Lijststatus en de zeldzaamheid gegeven afkomstig uit de meest recente Rode Lijst (Reemer 2018). De verspreiding van de waarnemingen uit de periode 2000-2021 is weergegeven in figuur 2. Aanvullend is de verspreiding van de (zeer) zeldzame soorten en soorten van de Rode Lijst weergegeven in figuur 3.

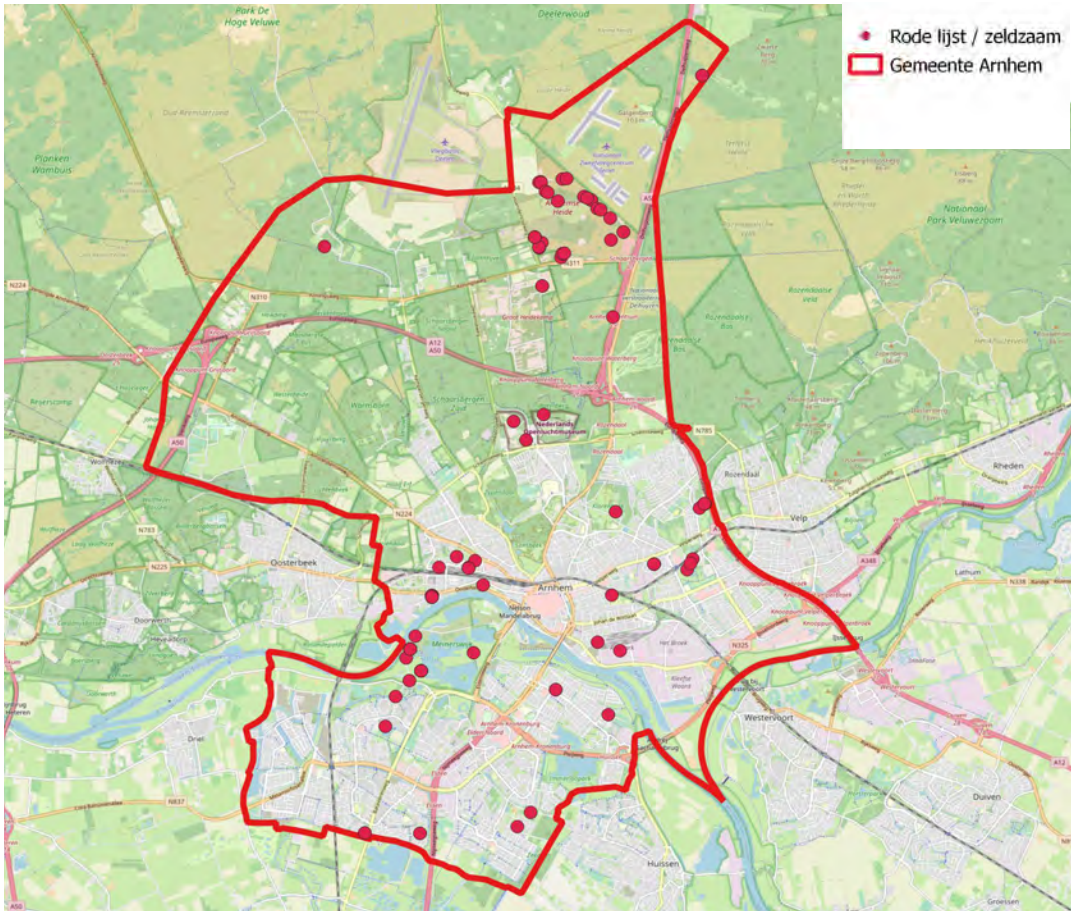
Het eerste dat opvalt is dat veel van de natuurgebieden niet of nauwelijks onderzocht zijn en dat de meeste waarnemingen uit het stedelijke gebied komen (fig. 2). Uit het kaartbeeld komt een paar gebieden duidelijk naar voren, met name de Arnhemse heide en Meinerswijk, dit is ook duidelijk zichtbaar bij de zeldzame of bedreigde soorten (fig. 3). Daarnaast zijn er vooral enkele groengebieden die er uitspringen, zoals park Sonsbeek, Klarenbeek en enkele kleinere locaties zoals de heemtuin Presikhaaf en de Paasberg. In laatstgenoemde gebied betreft het vooral waarnemingen in de woonwijk, verricht door een fanatieke waarnemer met meer dan 60 waarnemingen, vermoedelijk rond zijn huis. Figuur 3 laat zien dat er verspreid over de stad een aantal zeldzame soorten is waargenomen buiten bovengenoemde gebieden maar dat zijn over het algemeen soorten die beter vertegenwoordigd zijn in stedelijke omgeving dan in natuurgebieden of het buitengebied, zoals de blauwzwarte houtmetselbij, andoornbij en de gewone tubebij. Daarnaast zijn er een twee soorten die als zeldzaam te boek staan, maar in Nederland eigenlijk meer een zuidelijke verspreiding hebben en de laatste jaren een duidelijke opmars richting het noorden maken. Dit zijn de klimopbij en de breedbandgroefbij, beide zijn inmiddels al zo noordelijk als Groningen en Friesland waargenomen. Deze waarnemingen laten we verder buiten beschouwing en we beperken ons hier tot de beide genoemde gebieden, Arnhemse heide en Meinerswijk, die kort worden besproken.

Op basis van de waargenomen soorten kan een drietal potentiële doelsoorten worden voorgesteld: de knautiabij, de koolzwarte zandbij en de zweefvlieg het zomers doflijfje. Beide bijensoorten staan op de Rode Lijst en beide hebben populaties binnen de gemeente Arnhem, bovendien zijn er duidelijke maatregelen te formuleren die de soorten kunnen helpen. De locatie van de waarneming van de knautiabij in 2021 wordt niet getoond op de kaart (fig. 2, 3), omdat de gegevens niet mogen worden uitgeleverd. Deze locatie is echter in 2022 bezocht waarbij de knautiabij wederom is aangetroffen Ook dit gebied wordt hieronder kort besproken. Het zomers doflijfje is een zeldzame soort die recent sterk achteruit lijkt te gaan, de soort is vermoedelijk gebonden aan kwel en mogelijk nog aanwezig in Meinerswijk

Verder worden enkele herkenbare soorten voorgesteld die in het kader van ‘de andere Arnhemmers’ van Arnhem Zoemt als aandachtsoorten opgenomen kunnen worden. Criteria die bij de selectie een rol spelen zijn de herkenbaarheid in het veld en of ze vermoedelijk een populatie in de gemeente Arnhem hebben. Deze soorten lenen zich uitstekend voor publieksacties. Tabel 2 geeft een overzicht van de genoemde soorten.

Figuur 2 Waarnemingen van bijen in de periode 2000-2021.

Figuur 3 Waarnemingen van (zeer) zeldzame bijen of soorten van de Rode lijst, in de periode 2000-2021.

Arnhemse heide

Dit gebied is in 2020 uitgebreid onderzocht in opdracht van de Rijksvastgoeddienst in het kader van het onderzoek naar concurrentie tussen wilde bijen en honingbijen (Smit & Zeegers 2020). Dit onderzoek heeft diverse zeldzame en bijzondere soorten opgeleverd, vooral de typische soorten van heideterreinen en enkele van droge schraallanden. De meeste van deze typische soorten zullen buiten de Arnhemse heide hooguit nog voorkomen op de Koningsheide. Het gaat hierbij om soorten als de bremzandbij, glanzende franjegroefbij, grote veldhommel, heidewespbij en de bosmetselbij. De beide andere aangetroffen Rode-lijstsoorten kunnen eventueel ook op andere plekken opduiken. De veenhommel heeft geen duidelijke biotoop en wordt op de meest uiteenlopende terreinen aangetroffen. De paardenbloembij is een soort typisch voor droge schraallanden en rivierdijken en zou ook op andere (hei)schrale graslanden gevonden kunnen worden. Dit terrein is verder buiten beschouwing gelaten omdat het in beheer is bij de Rijksvastgoeddienst en niet bij de gemeente Arnhem.

Meinerswijk

Dit uiterwaardengebied is van oudsher vrij goed onderzocht op het voorkomen van bijen, vooral in de laatste twee decennia van de vorige eeuw. Het gebied is vrijwel het hele jaar behoorlijk bloemrijk, het begint met de bloeiende wilgen in het voorjaar tot een keur aan bloeiende kruiden in het najaar. De soortsamenstelling wordt vooral gekarakteriseerd door de typische soorten van het rivierengebied en soorten die aan vochtige bloemrijke graslanden zijn gebonden. Enkele voorbeelden van deze soorten zijn de lichte wilgenzandbij, een van de vele soorten die foerageren op de wilgen in het voorjaar. De halfgladde dwergzandbij heeft hier een goede populatie, een soort die vermoedelijk vooral foerageert op schermbloemen. Ook de beoogde doelsoort de koolzwarte zandbij is hier enkele malen waargenomen en heeft mogelijk een populatie in het gebied. Verder zitten er goede populaties van de groepjesgroefbij en de glimmende smaragdgroefbij, beide soorten zijn ook dit jaar in aantal waargenomen. Een andere zeldzame soort die een populatie heeft in dit gebied is de ogentroostdikpoot.
In het verleden is de bijzondere en zeldzame zweefvlieg het zomers doflijfje verschillende keren waargenomen, vooral eind jaren 1990 en begin 2000. In 2014 zijn er nog enkele exemplaren waargenomen, maar de soort is dit seizoen niet aangetroffen. Deze soort is vermoedelijk gebonden aan kwel, de larven leven van nat organisch materiaal. Mogelijk dat met een gerichte zoekactie deze soort nog terug te vinden is.

Tabel 2 Voorgestelde doel- en aandachtsoorten voor de gemeente Arnhem. Doelsoorten zijn zeldzame soorten die een populatie in Arnhem hebben die de moeite van het behouden waard zijn. Aandachtsoorten zijn makkelijk herkenbare soorten, geschikt voor publieksacties.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Jaar	N oud	N 2022	Rodelijst	Zeldzaamheid
Doelsoorten						
Andrena hattorfiana	knautiabij		1	4	Bedreigd	zeldzaam
Andrena pilipes	koolzwarte zandbij	2020	7		Bedreigd	zeldzaam
Melanogaster aerosa	zomers doflijfje	2014	14			zeldzaam
Aandachtsoorten						
Anthophora plumipes	gewone sachembij		56	5		
Chelostoma rapunculi	grote klokjesbij		33	1		vrij zeldzaam
Macropis europaea	gewone slobkousbij		11	11		
Melitta nigricans	kattenstaartdikpoot		25	2		vrij zeldzaam
Melitta tricincta	ogentroostdikpoot	2021	12			zeldzaam

Schaapdijk IJsseloord

Op deze dijk langs de IJssel is in 2021 een vrouwtje waargenomen van de knautiabij. Op de betreffende dijk zijn enkele plukken beemdkroon aanwezig en bij een bezoek op 7 juni 2022 werden inderdaad 6 exemplaren aangetroffen. De knautiabij is een zeldzame en bedreigde soort die slechts op enkele plekken in het uiterwaardengebied van Gelderland voorkomt (fig. 11). De soort staat op de lijst met prioritaire soorten van de provincie Gelderland (Provincie Gelderland 2015). De knautiabij is oligolectisch op beemdkroon, en verzamelt dus uitsluitend stuifmeel van deze plant. Met gericht beheer is beemdkroon te behouden en wellicht zelfs uit te breiden op deze locatie. Een belangrijke maatregel is een verlate maaidatum gezien de bloeitijd van beemdkroon: mei tot september. De knautiabij vliegt van mei tot en met augustus met een duidelijke piek in juni-juli. Het verdient aanbeveling deze dijk te beheren met het oog op beemdkroon in een poging deze waardplant niet alleen te behouden maar ook te bevorderen. Gezien de verspreiding van de knautiabij in de Geldersche poort kan de gemeente Arnhem een versterkend effect hebben op de Gelderse populatie door het dijkbeheer zowel langs de IJssel als de Rijn af te stemmen op een verdere uitbreiding van beemdkroon en daarmee hopelijk ook de knautiabij.

Figuur 4 Talud van de Schaapdijk met een vrouwtje knautiabij foeragerend op beemdkroon.

Figuur 5 Waarnemingen van de knautiabij op de Schaapdijk in IJsseloord in 2022.

Veldwerk

In de gemeente Arnhem zijn afgelopen seizoen maar liefst 134 soorten bijen en 74 soorten zweefvliegen waargenomen. Onder de bijen bevinden zich 24 soorten van de Rode Lijst (Reemer 2018): ernstig bedreigd (2), bedreigd (4), kwetsbaar (16) en gevoelig (2). Aanvullend zijn er nog enkele zeldzame soorten waargenomen, zoals het tweede Nederlandse exemplaar van de slanksprietmaskerbij *Hylaeus gracilicornis* en er is zelfs een nieuwe soort voor Nederland waargenomen op de Huissensedijk: de braamtronkenbij *Heriades rubicola* (fig. 6, 20, 21). Voor de zweefvliegen is er nog geen Nederlandse Rode Lijst en er zijn geen soorten van de Europese Rode Lijst waargenomen, er zijn drie soorten waargenomen die zeldzaam zijn. Tabel 3 geeft een overzicht van de aangetroffen bijzondere soorten. Hieronder worden enkele van de zeldzame of typische soorten behandeld waarvan het duidelijk of aannemelijk is dat er een populatie aanwezig is in Arnhem. Bijlage 1 en 2 geven een overzicht van de waargenomen soorten per deelgebied.

In 2022 zijn 21 soorten bijen waargenomen die de afgelopen twee decennia niet zijn waargenomen, waardoor de totaallijst van bijensoorten dat in de stad Arnhem is waargenomen sinds het jaar 2000 uitkomt op 178 soorten! Bijlage 3 geeft een overzicht van deze soorten, inclusief het aantal waarnemingen in beide perioden en indien de soort dit jaar niet is aangetroffen is het laatste jaar weergegeven waarin de soort is waargenomen.

Figuur 6 Vrouwtje van de braamtronkenbij *Heriades rubicola* waargenomen op de Huissense dijk in Arnhem, een soort die nieuw is voor Nederland.

Tabel 3 Overzicht van rode lijst-soorten en zeldzame soorten bijen en zweefvliegen die tijdens het veldwerk in 2022 in Arnhem zijn aangetroffen.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Aantal	Rode lijst	Zeldzaamheid
Bijen				
Andrena gravida	weidebij	6	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Andrena hattorfiana	knautiabij	4	Bedreigd	zeldzaam
Andrena helvola	valse rozenzandbij	1		zeldzaam
Andrena labialis	donkere klaverzandbij	1	Kwetsbaar	zeldzaam
Andrena labiata	ereprijszandbij	6		zeldzaam
Andrena lapponica	bosbesbij	2		zeldzaam
Andrena mitis	lichte wilgenzandbij	4		zeldzaam
Andrena semilaevis	halfgladde dwergzandbij	8	Kwetsbaar	zeldzaam
Andrena strohmella	gekielde dwergzandbij	1	Gevoelig	zeer zeldzaam
Andrena wilkella	geelstaartklaverzandbij	6	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Anthophora furcata	andoornbij	4		zeldzaam
Bombus jonellus	veenhommel	2	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Bombus rupestris	rode koekoekshommel	1	Bedreigd	zeldzaam
Bombus vestalis	grote koekoekshommel	30	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Chelostoma campanularum	kleine klokjesbij	2		zeldzaam
Colletes similis	zuidelijke zijdebij	11		zeldzaam
Halictus scabiosae	breedbandgroefbij	57		zeldzaam
Heriades rubicola	braamtronkenbij	3		zeer zeldzaam
Hoplitis leucomelana	zwartgespoorde houtmetselbij	4		zeldzaam
Hylaeus cornutus	gehoornde maskerbij	2		zeldzaam
Hylaeus gracilicornis	slanksprietmaskerbij	1		zeer zeldzaam
Hylaeus gredleri	zompmaskerbij	44		zeldzaam
Hylaeus incongruus	weidemaskerbij	3	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Hylaeus leptocephalus	kleine lookmaskerbij	2	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam
Hylaeus pictipes	kleine tuinmaskerbij	10	Kwetsbaar	zeldzaam
Hylaeus signatus	resedamaskerbij	13		zeldzaam
Lasioglossum brevicorne	kortsprietgroefbij	1	Kwetsbaar	zeldzaam
Lasioglossum laticeps	breedkaakgroefbij	12		zeldzaam
Lasioglossum malachurum	groepjesgroefbij	103		zeldzaam
Lasioglossum monstrificum	glanzende franjegroefbij	1		zeldzaam
Lasioglossum nitidulum	glimmende smaragdgroefbij	24	Kwetsbaar	zeldzaam
Lasioglossum pallens	waaiergroefbij	1	Gevoelig	zeer zeldzaam
Lasioglossum quadrinotatum	kleine bandgroefbij	2	Bedreigd	zeldzaam
Lasioglossum rufitarse	zadelgroefbij	1	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam
Melecta albifrons	bruine rouwbij	2	Kwetsbaar	zeldzaam
Nomada fulvicornis	roodsprietwespbij	3	Kwetsbaar	zeldzaam
Nomada rufipes	heidewespbij	4	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Osmia caerulescens	blauwe metselbij	2	Kwetsbaar	vrij zeldzaam
Osmia leaiana	kauwende metselbij	1	Bedreigd	zeldzaam
Osmia niveata	zwartbronzen houtmetselbij	11	Kwetsbaar	zeldzaam
Sphecodes ferruginatus	roestbruine bloedbij	1		zeldzaam
Stelis breviuscula	gewone tubebij	2	Kwetsbaar	zeldzaam
Zweefvliegen				
Chalcosyrphus piger	roodpuntbladloper	5		zeer zeldzaam
Cheilosia himantopus	vroeg hoefbladgitje	1		zeldzaam
Pipiza festiva	geelbuikplatbek	1		zeldzaam

Bespreking enkele bijzondere soorten

Doelsoorten
Knautiabij *Andrena hattorfiana*
Rode Lijst: Bedreigd.
Status: Zeldzaam.
Prioritaire soort van de provincie Gelderland.
Beoogde doelsoort voor de gemeente Arnhem.
Biologie: Oligolectisch op beemdkroon *Knautia arvensis*, soms ook foeragerend op duifkruid *Scabiosa columbaria*.
Voorkomen: Voorheen vooral beperkt tot Zuid-Limburg, met verschillende populaties in het heuvelland en een verspreid voorkomen op de dijken langs de Grensmaas. Daarnaast is er een handjevol waarnemingen daarbuiten, vooral in het rivierengebied. In de tweede helft van de vorige eeuw is de knautiabij zeer sterk achteruit gegaan en in 2008 is er daarom een beschermingsplan opgesteld. Dit is vooral gericht op biotoopherstel en bevat een keur aan beheeradviezen (Reemer et al. 2008). De belangrijkste oorzaak voor de afname is de achteruitgang van beemdkroon. Deze plant komt vooral voor op plekken buiten natuurgebieden en daarmee vallen ze buiten de reguliere natuurbescherming: wegbermen, randen van weilanden, bermen langs spoor, holle wegen, kanaaldijken en bosranden. De factoren die een rol spelen bij de achteruitgang zijn verruiging en op een verkeerd moment maaien. Wat de knautiabij nodig heeft zijn locaties met 50-500 beemdkroonplanten, het liefst op een zuidelijke expositie, met wat open en kale grond tussen de vegetatie om te kunnen nestelen. Zweeds onderzoek wees uit dat ze nestelen tussen de kruidenvegetatie en dat de dieren erg plaatstrouw zijn, bovendien vliegen ze nauwelijks plekken over zonder beemdkroon zoals (on)verharde wegen, muren et cetera, zelfs als deze relatief smal zijn: < 10 meter (Larsson & Franzen 2007). Reemer et al. (2008) geven enkele algemene richtlijnen voor het beheer en enkele mogelijke beheermaatregelen (fig. 7).

Figuur 7 Overzicht van de belangrijkste richtlijnen en beheermaatregelen voor het behoud van de knautiabij. Overgenomen uit: Reemer et al. (2008).

ALGEMENE RICHTLIJNEN EN MOGELIJKE BEHEERSMAATREGELEN VOOR KNAUTIABIJ EN BEEMDKROON

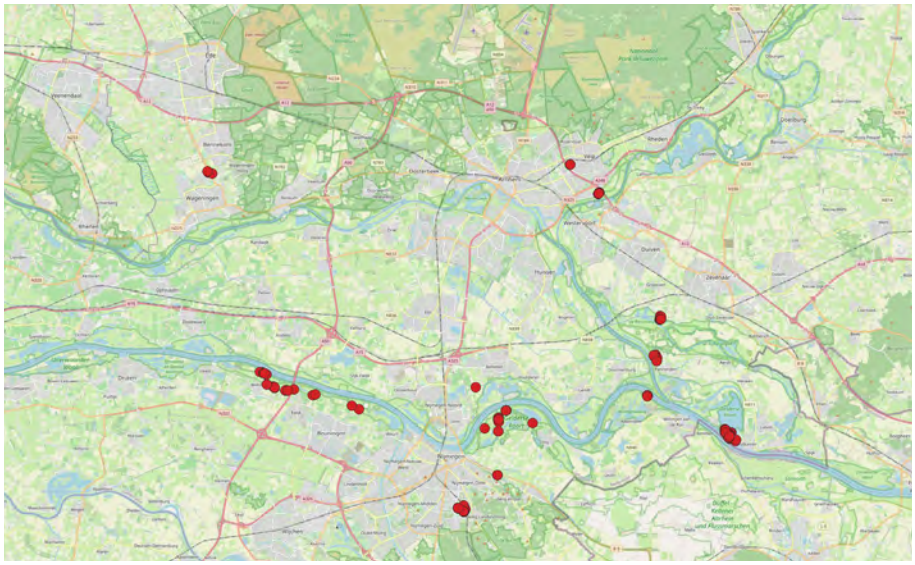
Algemene richtlijnen voor beheer:
- streven naar groeiplaatsen van minimaal 50 (bloeiende) exemplaren Beemdkroon
- iedere vorm van bemesting weren
- in de regel niet maaien voor augustus
- maaien in juni-juli alleen gefaseerd of gezoneerd en alleen bij grote populaties
- bloemrijke ruigten en zoomvegetaties maaien (en afvoeren) in oktober
- in bloeitijd bij voorkeur niet begrazen, of alleen (grote populaties Beemdkroon) extensief
- geen bijenkasten binnen een straal van 500 m. rond groeiplaatsen van Beemdkroon

Mogelijke beheersmaatregelen:
- **bufferzones creëren** om de groeiplaatsen van Beemdkroon te vrijwaren van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen vanuit agrarische percelen
- verruigde, voedselrijke standplaatsen **verschralen** door maaien en afvoeren, en/of
- op verruigde, voedselrijke standplaatsen kleinschalig en gefaseerd **plaggen**
- schaduwgevende bomen en jonge **opslag bomen en struiken verwijderen**
- groeiplaatsen langs randen intensief begraasde percelen in bloeitijd tijdelijk **uitrasteren** (flexraster)
- kleine populaties op kansrijke, maar geïsoleerde, standplaatsen versterken door **'doorzaaien'**, bij voorkeur door opbrengen van maaisel van graslanden uit de omgeving

Overige opmerkingen ten aanzien van het beheer:
- buiten de bloeitijd schept begrazing goede voorwaarden voor kieming en vestiging (een korte vegetatie met een opengetrapte zode)
- rondtrekkende schaapskudden dragen mogelijk bij aan verspreiding van zaden

Figuur 10 Huidige verspreiding van de knautiabij in Nederland.

Figuur 11 Verspreiding van de knautiabij in de Gelderse poort.

Figuur 8 Vrouwtje knautiabij *Andrena hattorfiana*, foeragerend op beemdkroon.

Figuur 9 Mannetje knautiabij *Andrena hattorfiana*, op beemdkroon. De karakteristieke witte clypeus is duidelijk zichtbaar.

Recent heeft de kanuatiabij, specialist van beemdkroon, zich wat meer uitgebreid, met nog steeds verspreid over Zuid-Limburg verschillende populaties, net als langs de Grensmaas, tevens zijn er enkele kleine populaties in de Biesbosch en in Zeeuws Vlaanderen (fig. 10). Ook in de Gelderse poort heeft de soort zich uitgebreid en komt vooral voor langs de Rijn en de Waal (fig. 11). Er zijn ook enkele geïsoleerde populaties langs de Neder-Rijn en in het Rijnstrangengebied evenals op de Schaapdijk in Arnhem en enkele nabij Wageningen en in Velp in de tuin van Hogeschool Larenstein. Idealiter worden deze populaties versterkt en verder uitgebreid en wordt het beheer ten behoeve van beemdkroon verder doorgevoerd naar de dijken in het rivierengebied teneinde de knautiabij hier te behouden en de populaties onderling te verbinden. De belangrijkste bronpopulatie van de knautiabij in de Gelderse poort bevindt zich op het Tolkamerdijkje nabij Lobith. Hier is tevens een goede populatie aanwezig van de zeer zeldzame en kwetsbare broedparasiet van de knautiabij de knautiawespbij *Nomada armata*. Zodra deze broedparasiet zich uitbreid in de Gelderse poort is dat een teken dat het ook goed gaat met de knautiabij.

Koolzwarte zandbij *Andrena pilipes*
Rode Lijst: Bedreigd.
Status: Zeldzaam.
Beoogde doelsoort voor de gemeente Arnhem.
Biologie: Vermeend polylectisch maar heeft een zeer sterke voorkeur voor kruisbloemigen.
Voorkomen: Verdwenen uit grote delen van het land en tegenwoordig vrijwel beperkt tot het rivierengebied (fig. 12). De soort is sterk afhankelijk van dynamische milieus met pioniersstadia waar voldoende kruisbloemigen groeien en voldoende open en kale grond is om in te nestelen. Vroeger werden dat soort plekken ook nog wel aangetroffen op ruderale terreinen in het stedelijke en buitengebied. Tegenwoordig lijken het vooral de rivieren te zijn die nog zorgen voor voldoende dynamiek (Raemakers 2007). Ze nestelen in kale open grond, solitair of in nestaggregaties.

In Arnhem is de koolzwarte zandbij vooral gevonden in Meinerswijk en in de wijk aan de overkant van de Rijn (fig. 13). De eerste waarnemingen stammen uit halverwege de jaren 1990 en in totaal is er een dozijn waarnemingen gedaan sindsdien. Afgelopen seizoen is er specifiek op gelet in Meinerswijk, maar helaas kon de soort niet vastgesteld worden. Het lijkt er dus op dat het slechts een kleine populatie betreft, waarbij maar af en toe een exemplaar wordt waargenomen.

Zomers doflijfje *Melanogaster aerosa*
Status: Zeldzaam.
Beoogde doelsoort voor de gemeente Arnhem.
Biologie: De larven van doflijfjes zijn aquatisch en leven in modder of ondiep water. De telescopische adembuis is voorzien van een scherp, naaldachtig uiteinde waarmee ze in plantenwortels boren om zuurstof te verkrijgen. De volwassen dieren zijn vooral te vinden in vochtige terreinen, vaak op kleigrond. Daarnaast zijn er enkele waarnemingen van heideterreinen op zandgrond.
Voorkomen: Tegenwoordig slechts een handvol vindplaatsen verspreid over de zuidoostelijke helft van ons land, met enkele waarnemingen op heideterreinen en vooral in het rivierengebied.
In Arnhem is de soort herhaaldelijk in Meinerswijk gevonden en mogelijk is daar nog steeds een populatie aanwezig. De beste locaties zijn de plekken waar kwel aanwezig is.

Figuur 12 Huidige verspreiding van de koolzwarte zandbij in Nederland.

Figuur 13 Vindplaatsen van de koolzwarte zandbij in Arnhem in de periode 2000-2022..

Figuur 14 Vrouwtje van de koolzwarte zandbij *Andrena pilipes* op een kruisbloemige. Foto Johan van 't Bosch.

Figuur 15 Mannetje zomers doflijfje *Melanogaster aerosa*. Foto Dick Belgers CC-BY.

Halfgladde dwergzandbij *Andrena semilaevis*
Rode Lijst: Kwetsbaar.
Status: Zeldzaam.
Biologie: Polylectisch, maar wordt in Nederland vooral aangetroffen op schermbloemen.
Voorkomen: Vooral in het oostelijk rivierengebied en Zuid-Limburg, daarbuiten verspreid waargenomen.
Waarnemingen: In Arnhem zijn zowel in Meinerswijk als in park Immerloo goede populaties van deze soort aanwezig.

Breedbandgroefbij *Halictus scabiosae*
Status: Zeldzaam aldus de Rode Lijst (Reemer 2018), maar neemt de laatste jaren snel toe.
Biologie: Polylectisch, maar wordt in Nederland vooral aangetroffen op grote centaurie, tevens bekend van beemdkroon, braam, cichorei, distels, koolzaad en diverse soorten streepzaad.
Voorkomen: Was voorheen beperkt tot Zuid- en Midden-Limburg, maar neemt in rap tempo toe de laatste jaren en is inmiddels zelfs al aangetroffen in de noordelijke provincies.
Waarnemingen: In Arnhem zijn in totaal bijna 60 exemplaren aangetroffen in 2022, vooral in park Immerloo, maar ook in Meinerswijk en langs de Schaapdijk. Op deze laatste locatie zijn ook enkele nesten aangetroffen onderaan een talud van opgewerkte grond (fig. 18, 19).

Braamtronkenbij *Heriades rubicola*
Status: Zeer zeldzaam.
Biologie: Oligolectisch op grote composieten zoals Jacobskruiskruid. Nestelt in holle stengels, waarschijnlijk vooral in braam en accepteert vermoedelijk ook bijenhotels.
Voorkomen: Niet eerder in Nederland aangetroffen. Het is een zuidelijke soort die de afgelopen jaren ook in de ons omringende landen is opgedoken.
Waarnemingen: Op de Huissensedijk zijn in totaal 3 vrouwtjes op twee verschillende datums waargenomen, alle drie foeragerend op Jacobskruiskruid. Er is een kort natuurbericht verschenen over deze vondst: https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=29836.

Slanksprietmaskerbij *Hylaeus gracilicornis*
Status: Zeer zeldzaam.
Biologie: Polylectisch en nestelt, net als de meeste andere maskerbijen, in holle stengels en soms andere bestaande holten.
Voorkomen: Ooit één keer eerder in Nederland waargenomen in 1961 in Emmen, Drenthe. In Europa lijkt de soort een meer noordelijke verspreiding te hebben.
Waarnemingen: Er is één mannetje waargenomen op de Waterberg, in de bosrand op de open strook onder de hoogspanningskabels. In het buitenland wordt de soort vooral aangetroffen in schrale bosranden.

Figuur 16 Vrouwtje halfgladde dwergzandbij *Andrena semilaevis*. Foto Menno Reemer.

Figuur 17 Vrouwtje breedbandgroefbij *Halictus scabiosae*.

Figuur 18 Vrouwtje breedbandgroefbij *Halictus scabiosae* in de ingang van haar nest, nabij de Schaapdijk.

Figuur 19 Talud nabij Schaapdijk met verschillende nesten van de breedbandgroefbij.

Figuur 20 Vrouwtje braamtronkenbij *Heriades rubicola*, met de karakteristieke lichte haarvlekken op het gezicht. Foto: Kees Goudsmits.

Figuur 21 Vrouwtje braamtronkenbij *Heriades rubicola*.

Zompmaskerbij *Hylaeus gredleri*
Status: Zeldzaam.
Biologie: Polylectisch, in Nederland vooral waargenomen op schermbloemen. Nestelt vermoedelijk, net als de meeste maskerbijen, in holle plantenstengels.
Voorkomen: Vrijwel beperkt tot het zuidoosten van ons land, vooral in oostelijk Noord-Brabant, Zuid-Limburg en het rivierengebied.
Waarnemingen: Er zijn in totaal 44 exemplaren waargenomen in Meinerswijk, park Immerloo en op de Huissensedijk.

Weidemaskerbij *Hylaeus incongruus*
Rode Lijst: Kwetsbaar.
Status: Vrij zeldzaam.
Biologie: Polylectisch, nestelt in holle stengels en takjes.
Voorkomen: Verspreid over het land, vooral zandgrond, maar lijkt te ontbreken op grote delen van de Veluwe.
Waarnemingen: Er zijn drie exemplaren waargenomen, één op de Koningsheide, één in Meinerswijk en één op de Huissensedijk.

Kleine lookmaskerbij *Hylaeus leptocephalus*
Rode Lijst: Ernstig bedreigd.
Status: Zeer zeldzaam.
Biologie: Polylectisch, nestelt in allerlei bestaande holten, niet alleen holle stengels, maar ook grondnesten in steilwandjes, boorgaten in hout en papieren rietjes.
Voorkomen: Slechts een handjevol vindplaatsen, vooral in het midden en zuiden van het land.
Waarnemingen: Er zijn één mannetje en één vrouwtje waargenomen in de heemtuin van de stadsboerderij, waar ze vlogen op bloeiende kogeldistel.

Kleine tuinmaskerbij *Hylaeus pictipes*
Rode Lijst: Kwetsbaar.
Status: Vrij zeldzaam.
Biologie: Polylectisch, bezoekt bloemen van een grote hoeveelheid aan plantenfamilies. Ze nestelen op een grote verscheidenheid aan plekken, zo worden plantenstengels gebruikt zoals braam, maar ook leemwanden, voegen in muren en zelfs bijenhotels worden gebruikt mits er nestgangen met een diameter van 2-3 millimeter aanwezig zijn.
Voorkomen: Verspreid over het zuidoosten van het land. Wordt voornamelijk in stedelijk gebied waargenomen en daar vooral gevonden in tuinen, parken, en ruderale terreinen zoals spoorwegemplacementen en industrieterreinen.
Waarnemingen: Er zijn in totaal 10 exemplaren waargenomen, op één mannetje in Meinerswijk na, allemaal op de Huissensedijk.

Groepjesgroefbij *Lasioglossum malachurum*
Status: Zeldzaam.
Biologie: Polylectisch. Primitief-eusociaal, dat wil zeggen dat de vrouwtjes overwinteren en de eerste generatie die in het voorjaar uitkomt vrijwel uitsluitend uit functioneel steriele vrouwtjes bestaat die de taken van het stuifmeel verzamelen overnemen van het vrouwtje (de koningin) die overwinterd heeft. De tweede generatie in de zomer bevat uitsluitend geslachtsdieren, zowel mannetjes als vrouwtjes.
Voorkomen: Beperkt tot de zuidelijke helft van ons land, vooral in Zuid- en Midden-Limburg en in het rivierengebied.

Figuur 22 Mannetje zompmaskerbij *Hylaeus gredleri*.

Figuur 23 Mannetje weidemaskerbij *Hylaeus incongruus*.

Figuur 24 Mannetje kleine lookmaskerbij *Hyaleus leptocephalus*. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 25 Mannetje kleine tuinmaskerbij *Hyaleus pictipes*.

Figuur 26 Vrouwtje groepjesgroefbij *Lasioglossum malachurum*.

Figuur 27 Mannetje groepjesgroefbij *Lasioglossum malachurum*.

Waarnemingen: Er zijn in totaal meer dan 100 individuen waargenomen, uitsluitend in Meinerswijk. Er is een goede populatie aanwezig rondom de steenfabriek, onder andere tussen de klinkers. Maar ook elders in het terrein zijn op kale hellinkjes nestaggregaties gevonden.

Glimmende smaragdgroefbij *Lasioglossum nitidulum*
Rode Lijst: Kwetsbaar.
Status: Zeldzaam.
Biologie: Polylectisch. Nestelt, soms in kolonies, in verticale wanden, zoals in gaatjes in krijtwanden en oude muren.
Voorkomen: verspreid over het land, maar vooral in de zuidelijke helft.
Waarnemingen: Er zijn 24 individuen waargenomen, uitsluitend rond de oude steenfabriek in Meinerswijk.

Zwartbronzen houtmetselbij *Osmia niveata*
Rode Lijst: Kwetsbaar.
Status: Zeldzaam.
Biologie: Oligolectisch op composieten, vooral Carduoideae (distelachtigen) en Cichorioideae (composieten zonder buisbloemen). Nestelt in dood hout, holle stengels en ook wel in oude muren, accepteert soms bijenhotels. Ze worden vooral gevonden in warme bosranden, opengekapt bos, ruigten, boomgaarden en in stedelijke omgeving.
Voorkomen: Verspreid over de zuidoostelijke helft van Nederland, lijkt zich recent voorzichtig uit te breiden.
Waarnemingen: Er zijn in totaal 11 exemplaren waargenomen, in Meinerswijk, park Immerloo en de Huissensedijk.

Figuur 28 Vrouwtje glimmende smaragdgroefbij *Lasioglossum nitidulum*.

Figuur 29 Vrouwtje glimmende smaragdgroefbij *Lasioglossum nitidulum*.

Figuur 30 Vrouwtje zwartbronzen houtmetselbij *Osmia niveata*.

Figuur 31 Mannetje zwartbronzen houtmetselbij *Osmia niveata*.

Aandachtsoorten

Gewone sachembij *Anthophora plumipes*

Zeldzaamheid: Algemeen.

Biologie: Polylectisch, het vrouwtje haalt met haar behaarde tong stuifmeel uit de smalle bloembuis van ruwbladigen als longkruid en sleutelbloemachtigen, maar maakt ook gebruik van lip- en vlinderbloemigen. Nestelt bij voorkeur in wanden of muren, bij uitzondering ook op horizontale vlakken, en vaak in nestaggregaties tot zo'n 150 nesten. Ze zijn uiterst plaatstrouw en nestelen bij voorkeur op de eigen geboorteplaats. Mannetjes vertonen territoriaal gedrag op geschikte voedselplekken.

Voorkomen: Heel het land, is een duidelijke cultuurvolger en is beduidend algemener in stedelijke omgeving dan daarbuiten.

Grote klokjesbij *Chelostoma rapunculi*

Zeldzaamheid: Vrij zeldzaam aldus de Rode Lijst (Reemer 2018), maar is de laatste jaren sterk toegenomen.

Biologie: Oligolectisch op klokjes, maakt klaarblijkelijk vrij gemakkelijk gebruik van aangeplante of verwilderde klokjes. Ze nestelen in gangen in dood hout of in holle stengels en worden ook wel nestelend in bijenhotels aangetroffen. De soort wordt vooral aangetroffen in structuurrijke bosranden, parken en tuinen in stedelijke omgeving.

Voorkomen: Tot begin deze eeuw kwam de grote klokjesbij vooral voor in het oosten van ons land, maar tegenwoordig is het een vrij algemene verschijning in het hele land.

Gewone slobkousbij *Macropis europaea*

Zeldzaamheid: Algemeen.

Biologie: Oligolectisch op wederik, zowel grote als moeraswederik. Naast stuifmeel wordt ook olie verzameld van deze planten, dit is een noodzakelijk bestanddeel van de voeding van de larven. De vrouwtjes vermengen het stuifmeel dan ook met de olie tot een soort pasta, waarop een eitje wordt afgezet. De slobkousbij is in allerlei biotopen te vinden met natte terreindelen waar wederik aanwezig is: oevers van sloten, beken en plassen, maar ook greppels en taluds en uiterwaarden.

Voorkomen: Verspreid over heel Nederland, maar mijdt uitgestrekte zandige terreinen zoals de Veluwe en delen van de duinen.

Kattenstaartdikpoot *Melitta nigricans*

Zeldzaamheid: Vrij zeldzaam.

Biologie: Oligolectisch op kattenstaart. De vrouwtjes hebben typische groenblauwe stuifmeelklompjes aan de achterpoten na het foerageren. Mannetjes patrouilleren vaak in aantal op groeiplaatsen van grote kattenstaart.

Voorkomen: Voorheen vooral beperkt tot het midden en zuiden van ons land maar breidt zich de laatste decennia zowel naar het westen als het noorden uit langs de rivieren.

Ogentroostdikpoot *Melitta tricincta*

Zeldzaamheid: Zeldzaam.

Biologie: Oligolectisch op ogentroost en helmogentroost, in Nederland vooral aangetroffen op rode ogentroost. De nesten worden gegraven tussen de begroeiing.

Voorkomen: Vooral in het zuidoosten en zuidwesten, lijkt zich de laatste jaren ook in het midden uit te breiden in het rivierengebied.

Figuur 32 Mannetje gewone sachembij *Anthophora plumipes*. Foto Menno Reemer.

Figuur 33 Mannetje grote klokjesbij *Chelostoma rapunculi*.

Figuur 34 Mannetje gewone slobkousbij *Macropis europaea*.

Figuur 35 Typische gele masker van het mannetje gewone slobkousbij *Macropis europaea*.

Figuur 36 Mannetje kattenstaartbij *Melitta nigricans* op kattenstaart. Foto Menno Reemer.

Figuur 37 Mannetje ogentroostdikpoot *Melitta tricincta* op rode ogentroost. Foto André van Dam CC-BY-NC-ND.

Onderzochte gebieden

Meinerswijk

In Meinerswijk zijn in totaal 90 soorten bijen waargenomen, waaronder 12 soorten van de Rode Lijst. Hieronder bevonden zich twee vrouwtjes van de bedreigde kleine bandgroefbij. De overige soorten betreffen allemaal soorten uit de categorie kwetsbaar, waarvan de glimmende smaragdgroefbij een goede populatie heeft in het gebied, hiervan zijn maar liefst 24 exemplaren waargenomen. Er zijn in totaal 48 soorten zweefvliegen, waarvan 3 vrij zeldzaam: tuingitje, veelvlekkorsetzweefvlieg en de grote gevlekte langlijf. Deze laatste twee zijn typische soorten van vochtige hooilanden en uiterwaarden of moerassen met hoog opgaande vegetatie.

De steenfabriek en het terrein eromheen vormt een zeer duidelijke hotspot voor bijen in Meinerswijk. Het talud waar deze op staat bestaat uit zand en zavel en bevat veel reliëf en open zandige plekken die uitstekende nestelplaatsen bieden. Daarnaast zijn er veel bodemnestelaars die in de bestrating, tussen de klinkers, hun nesten maken, waaronder de zeldzame groepjesgroefbij (fig. 39). Elders in het terrein liggen ook diverse steilkantjes en dijkjes, wat ideale nestelplekken zijn voor grondnestelende bijen (fig. 40). Om de steenfabriek heen liggen diverse bloemrijke vegetaties met hier en daar ontwikkeling van een schraal stroomdalgrasland (fig. 38). Opvallend veel vrouwtjes van de glimmende smaragdgroefbij vlogen hier op de bloeiende veldsalie.

Er staan zeer veel wilgen in het terrein, maar in het voorjaar vlogen daar hoegenaamd geen bijen en zweefvliegen op, terwijl het normaal gesproken een uitstekende vliegplant is. Wel vlogen er zeer veel honingbijen in het voorjaar op de wilgen. Een verklaring hiervoor is enerzijds dat er ten zuiden van de parkeerplaats een bijenstal staat, anderzijds heeft het gebied van de winter mogelijk deels onder water gestaan heeft waardoor veel van de voorjaarssoorten ontbraken. Niet alleen op de wilgen, maar in het hele gebied waren de bijen en zweefvliegen schaars, op de verslempte klei bloeiden eigenlijk alleen madeliefjes en weinig anders (fig. 41). De winterdijk lijkt aan de zuidzijde bloemrijker en wordt laat gemaaid, de vegetatie lijkt hier nog in ontwikkeling. Hier en daar zijn er mooie braamstruwelen aanwezig, ook in het gebied zelf (fig. 42). Dit biedt goede nestgelegenheid voor stengelnestelende soorten zoals maskerbijen waarvan maar liefst acht soorten zijn waargenomen in dit gebied.

Belangrijkste ontbrekende soorten zijn de koolzwarte zandbij *Andrena pilipes*, waarnaar wel nadrukkelijk gezocht is in het terrein, vooral op een veldje met kruisbloemigen en de zweefvlieg het zomers doflijfje *Melanogaster aerosa*. Deze laatste is in het verleden wel in het terrein waargenomen en is vermoedelijk gebonden aan kwel. Mogelijk dat met gerichte zoekacties beide soorten nog wel aan te treffen zijn in Meinerswijk.

Verder is de ogentroostdikpoot *Melitta tricincta* niet waargenomen tijdens de inventarisatie maar dat heeft te maken met de zeer late vliegtijd van deze soort, die daarmee buiten de inventarisatieperiode viel. Van deze soort is zeker een populatie aanwezig in het gebied.

Figuur 38 Schraal en bloemrijk stroomdalgrasland met onder andere veel bloeiende veldsalie. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 39 Klinkerpad met een grote hoeveelheid nesten van bijen. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 40 Steilkantje, ideale nestelplek voor sommige soorten bijen. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 41 Voorjaarssituatie Meinerswijk, weinig bloei anders dan wilg en madeliefjes. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 42 Op veel plekken zijn braamstruwelen aanwezig. Foto Kees Goudsmits.

Park Immerloo

In park Immerloo en de Huissensedijk zijn in totaal 93 soorten bijen waargenomen, waaronder 14 soorten van de Rode Lijst. Hieronder bevonden zich een man en een vrouw van de ernstig bedreigde kleine lookmaskerbij en een vrouwtje van de bedreigde kauwende metselbij. De overige soorten betreffen één soort uit de categorie gevoelig, de rest uit de categorie kwetsbaar. Er zijn in totaal 46 soorten zweefvliegen waargenomen, waarvan twee zeldzaam; vroeg hoefbladgitje en de geelbuikplatbek en twee vrij zeldzaam lichtklauwzandgitje en de glimmende platbek.

Het meest opmerkelijke is de vondst van een nieuwe soort voor Nederland, de braamtronkenbij (fig. 6, 20, 21). Hiervan zijn drie vrouwtjes waargenomen op twee verschillende datums. Deze zuidelijke soort is de afgelopen jaren ook in België waargenomen en het wachten was op de eerste vondst in ons land. Desalniettemin is het een leuke waarneming. De vrouwtjes werden waargenomen op Jacobskruiskruid op de Huissensedijk (fig. 44). Ze nestelen in holle plantenstengels zoals dode braamstengels en zijn mogelijk ook te verleiden om bijenhotels te gebruiken, mits de gaatjes klein genoeg zijn: 2-3 millimeter.

In park Immerloo staan veel kolossale wilgen die onmogelijk te bemonsteren zijn, hierdoor zijn mogelijk voorjaarssoorten gemist. Verder is het een erg structuurrijk en ook behoorlijk bloemrijk gebied met een hoge bijendiversiteit. Er is her en der wat dood hout aanwezig wat nestgelegenheid biedt aan sommige bovengrondsnestelende bijen. In een kluit van een omgevallen boom (fig. 46) werden niet alleen enkele exemplaren nestelend aangetroffen van de zwartbronzen houtmetselbij maar ook enkele nesten van de schoorsteenwesp *Odynerus spinipes* (fig. 47). Naast ruigte met onder andere braam zijn er veel diverse bloemrijke vegetaties met klavers, fluitenkruid, groot streepzaad, gewone ereprijs en Jacobskruiskruid. Sommige plekken worden laat gemaaid en de dijk wordt laat begraasd wat goed is voor de bloemrijkdom. Het stukje dijktalud bij de manege is kort begraasd met veel open zandige plekjes (fig. 45) waar veel bodemnestelaars aanwezig waren, waaronder de zeldzame breedbandgroefbij (fig. 17). Het sport / recreatieveld wordt minder intensief gemaaid wat een grote bloemrijkdom oplevert met veel madeliefje, paardenbloem en klavers (fig. 43). Hier waren ook veel honingbijen aanwezig.

De Huissensedijk heeft op veel plekken nog een vrij dichte begroeiing en lijkt daarmee nog in ontwikkeling naar verschraling. Het kleine randje tussen het fietspad en het hek van de manege was zeer bloemrijk met een hoge diversiteit aan bijen, er stond onder andere wilde peen, knoopkruid, Jacobskruiskruid, pastinaak en wat kamille. Stuk voor stuk goede bijenplanten.

Koningsheide

Op de Koningsheide zijn in totaal 45 soorten bijen waargenomen, waaronder zes soorten van de Rode Lijst; de bedreigde rode koekoekshommel, en vijf andere soorten uit de categorie kwetsbaar. Er zijn in totaal 23 soorten zweefvliegen waargenomen, waarvan twee zeldzame soorten. De roodpuntbladloper staat als zeer zeldzaam te boek in de atlas (Reemer et al. 2009), maar is zich de laatste twee decennia zeer sterk aan het uitbreiden over de binnenlandse zandgronden en de duinen van Noord-Holland. De normale fopblaaskop is vrij zeldzaam, maar ook deze is zich de laatste decennia zeer sterk aan het uitbreiden. Beide soorten ontwikkelen zich in dood hout, waarbij de roodpuntbladloper bekend is van vochtige rotte plekken achter de bast van spar en den.

Figuur 43 Sport- en recreatieveldje in het park Immerloo is behoorlijk bloemrijk door minder frequent te maaien. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 44 Jacobskruiskruid op de Huissense dijk, waar de braamtronkenbij op gevonden is. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 45 Dijktalud met een schrale en kortgegraasde maar bloemrijke vegetatie. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 46 Wortelkluit van omgevallen boom met diverse zwartbronzen houtmetselbij nestelden in gaten in de klei, en verschillende nesten van de schoorsteenwesp. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 47 Detail van de wortelkluit met diverse schoorsteentjes van de schoorsteenwesp. Foto Kees Goudsmits.

Langs de zuidrand staan veel dode en afstervende fijnsparren (fig. 48), dit is ook de plek waar de roodpuntbladlopers zijn waargenomen. Langs het pad aan de zuidkant is een vrij schrale vegetatie aanwezig met vooral veel zandzegge en maar weinig zandblauwtje, paardenbloem en biggenkruid. Aan de andere kant van het hek, langs de snelweg is het beduidend bloemrijker en is veel braamstruweel aanwezig. Ook onder de hoogspanningsleiding is veel braamstruweel aanwezig en zijn veel bijen en zweefvliegen waargenomen.

In het voorjaar bloeit er erg weinig op de Koningsheide, met uitzondering van een enkele paardenbloem. Het merendeel is vrij jong bos met stukken bosbes, hierop zijn ook twee vrouwtjes van de zeldzame bosbesbij waargenomen.

Het noordelijke heidestukje heeft een mooi dal met kale zand-grind plekken, die zeer geschikt zijn om te nestelen (fig. 49). Het stukje heide in het centrale deel heeft wat reliëf en mooie mulle zandpaden die goed zijn voor bodemnestelende bijen en wespen (fig. 50). In tegenstelling tot veel van de andere zandpaden in het gebied, waar nauwelijks grondnestelende bijen zijn waargenomen. Het lijkt er op alsof die zandpaden (ruiter of wandelpaden) machinaal geëgaliseerd worden en dat daardoor de grondnestelende soorten ontbreken. Langs de fiets- en wandelpaden zijn 's zomers wel enige kruiden en bloeiende braamstruwelen te vinden.

Waterberg

Op de Waterberg zijn in totaal slechts 39 soorten bijen waargenomen, waaronder vier soorten van de Rode Lijst: de ernstig bedreigde zadelgroefbij en drie soorten uit de categorie gevoelig of kwetsbaar. Er zijn in totaal 34 soorten zweefvliegen waargenomen, waaronder twee vrij zeldzame soorten: het stippelelfje en de onderbroken-bandzweefvlieg. Beide kandidaten voor de Rode Lijst.

Het is een mooi en structuurrijk bos, al staan er wel veel exoten als Amerikaanse eik, Amerikaanse krent en Douglasspar. Maar er is ook een perceel mooi oud beukenbos, waar meteen ook de tauvlinder werd waargenomen. Dit is een zeldzame soort die uitsluitend voorkomt in beukenbos en alleen bekend is van de Veluwe, het Rijk van Nijmegen en enkele plekken in Zuid-Limburg. Er is maar weinig dood hout aangetroffen en dit heeft zijn weerslag in de lijst met zweefvliegen; er zijn nauwelijks soorten aangetroffen waarvan de larven een binding hebben met dood hout of sapstromen van bomen. De enige houtsoorten die zijn aangetroffen zijn de doodshoofdzweefvlieg, en de gewone rode bladloper maar die zijn niet perse gebonden aan bos en komen vrijwel overal in Nederland voor.

Het bos is zeer schaduwrijk waardoor er maar weinig bloeit, alleen langs de paden staan wat bloeiende kruiden (fig. 51) als fluitekruid en dolle kervel en witte klaverzuring maar ook enkele tuinplanten. De strook onder de hoogspanningskabels vormt eigenlijk de enige open plek, maar hier groeit vooral veel gras en opslag van Amerikaanse vogelkers en er zijn nauwelijks andere bloeiende planten (fig. 52), met uitzondering van een enkele biggenkruid en vingerhoedskruid. Op deze strook is in de bosrand het mannetje van de zeer zeldzame slanksprietmaskerbij waargenomen, het tweede exemplaar ooit uit Nederland. Uit het buitenland is bekend dat deze soort schrale bosranden prefereert.

Figuur 48 Instortend fijnsparrenperceel aan de zuidkant van de Koningsheide. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 49 Pad over het noordelijke stukje heide, de bodem is hier een mengeling van zand met grind. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 50 Pad langs het stukje heide in het centrale deel, hier bestaat de bodem louter uit zand. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 51 De enige bloeiende planten in het bos op de Waterberg zijn aanwezig langs de paden. Foto Kees Goudsmits.

Figuur 52 Open strook onder de hoogspanningskabels, dit is vrijwel het enige open stuk in dit gebied, maar nog steeds weinig bloemen. Foto Kees Goudsmits.

Hotspots en bufferzones

De gemeente Arnhem wil nadrukkelijk ruimte bieden aan zowel wilde bestuivers als aan honingbijen en wil, daar waar mogelijk, de biotopen verbeteren en de bloemrijkdom verhogen om beide te bedienen. Tevens wil de gemeente locaties met kwetsbare of bijzondere soorten wilde bestuivers beschermen door onder andere de concurrentiedruk met honingbijen te beperken door het aanwijzen van bufferzones. Zowel honingbijen als wilde bestuivers maken aanspraak op dezelfde voedselbronnen – nectar en stuifmeel – en deze zijn niet onbeperkt voorradig waardoor voedselconcurrentie kan optreden. De mate waarin voedselconcurrentie optreedt hangt onder andere af van de voedselbeschikbaarheid, de dichtheid aan honingbijen en dus het aantal honingbijkasten, evenals de afstand tot die kasten. Verschillende onderzoeken tonen aan dat er sterk negatieve effecten optreden op wilde bestuivers tot op ten minste 1.000 meter afstand van de honingbijkasten (Henry & Rodet 2018, 2020, Ropars et al. 2019, Slikboer et al. 2019). Zowel Meeus et al. (2021) als Smit et al. (2021) tonen aan dat de invloedssfeer van honingbijkasten afneemt naarmate de afstand toeneemt en dat dit verband niet-lineair is. Daarnaast laten Smit et al. (2021) zien dat de invloedssfeer niet alleen afhangt van de afstand en het aantal kasten per locatie, maar ook het aantal locaties waarop deze kasten staan binnen het terrein. Tevens tonen zij aan dat zelfs bij een dichtheid van slechts 4 kasten per vierkante kilometer er nog een invloedssfeer gemeten wordt van 650 meter. Dit onderzoek is uitgevoerd op heideterreinen en heeft geresulteerd in een rekenmodule waarmee het maximum aantal te plaatsen honingbijkasten bepaald kan worden op een heideterrein, op basis van gegevens over totale oppervlakte, oppervlakte bloeiend gewas (heide) en het aantal locaties met honingbijkasten. Deze rekenmodule is te vinden op www.bestuivers.nl/bijenkasten-op-heideterreinen.

Deze module is niet zonder meer toe te passen op de situatie in Arnhem, aangezien er geen inzicht is de oppervlakte bloeiend gewas noch over het aantal en de locaties waar honingbijkasten aanwezig zijn. Bovendien laat de veel heterogenere vegetatie binnen een stad zich moeilijk vergelijken met een massief bloeiende heidevegetatie. Daarom sluiten wij aan bij het advies voor een algemene richtlijn van een maximum van 3 honingbijkasten per vierkante kilometer zoals geadviseerd bij heterogene gebieden zonder massaal bloeiend gewas (Steffan-Dewenter & Tscharntke 2000, Van der Spek 2012) zoals ook geadviseerd voor de gemeente Amsterdam (Reemer & Zeegers 2022). Omdat er tot ten minste een afstand van 1.000 meter sterk negatieve effecten zijn gemeten, is dat ook de absolute minimale afstand die gehanteerd zou moeten worden om kwetsbare bijenpopulaties te beschermen, hierbinnen zou het aantal honingbijkasten dus lager moeten liggen dan de algemene richtlijn. Voor een overzicht van een groot aantal onderzoeken naar eventuele voedselconcurrentie verwijzen wij naar https://www.bestuivers.nl/bedreiging/concurrentie-honingbij.

Om te bepalen wat precies kwetsbare bijenpopulaties zijn is niet alleen gekeken naar Rode-Lijstcategorieën of zeldzaamheid, maar is ook een inschatting gemaakt van de gevoeligheid van afzonderlijke bijensoorten voor concurrentie met de honingbij waarbij de indeling gevolgd is van Raemakers & Faasen (2017):

3 (zeer gevoelig) - soorten die voor stuifmeel gespecialiseerd zijn op één of enkele plantensoorten die ook graag door honingbijen worden bezocht. Voorbeelden zijn alle op vlinderbloemen, klokjes of wilg gespecialiseerde soorten.

2 (gevoelig) - soorten die stuifmeel hoofdzakelijk verzamelen op planten die ook graag door honingbijen worden bezocht, maar door hun relatief brede voedselspectrum iets meer mogelijkheden hebben om honingbijen te ontwijken.

1 (minder gevoelig) - soorten die generalistisch zijn ten aanzien van hun stuifmeelbronnen.

0 (ongevoelig) - soorten die voor stuifmeel gespecialiseerd zijn op bloemen die niet door honingbijen worden bezocht.

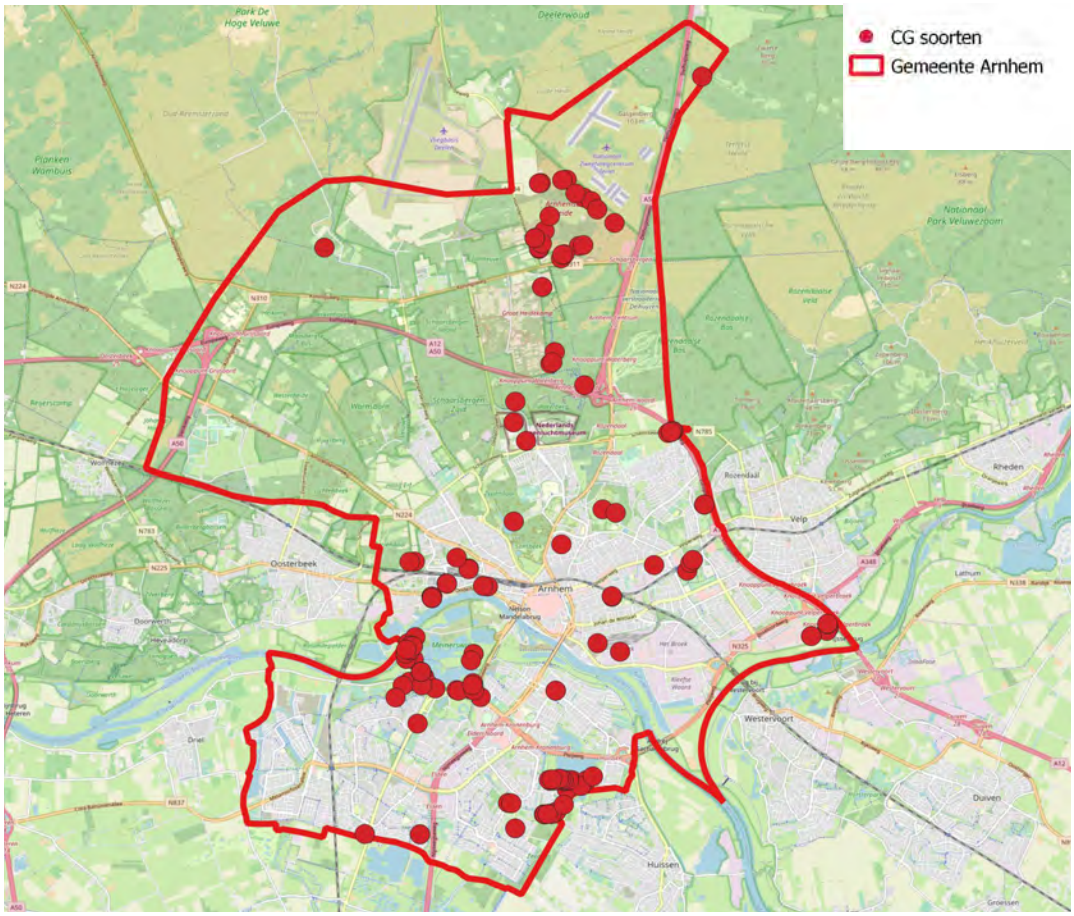
Correcties voor lichaamsgrootte: - Op bovenstaande indeling is een correctie toegepast op basis van lichaamsgrootte. De gevoeligheidsklasse van kleine bijensoorten (<10 mm) is een klasse verlaagd, omdat deze vermoedelijk minder last hebben van concurrentie met honingbijen dan grotere bijen.

In bijlage 3 is per soort een inschatting gegeven van de concurrentiegevoeligheid op basis van bovenstaande criteria. Een deel is afkomstig uit eerdere rapportages (Raemakers & Faasen 2017, Reemer et al. 2020, Reemer & Zeegers 2021), voor de overige soorten is in de huidige rapportage een inschatting gemaakt. Hieruit blijkt dat er in totaal 77 soorten uit Arnhem bekend zijn die als 'gevoelig' tot 'zeer gevoelig' gelden voor concurrentie met honingbijen. Sommige van deze soorten zijn echter vrij algemeen en hebben geen speciale bescherming nodig. Daarom is een selectie gemaakt van soorten op basis van de volgende criteria (tabel 4):

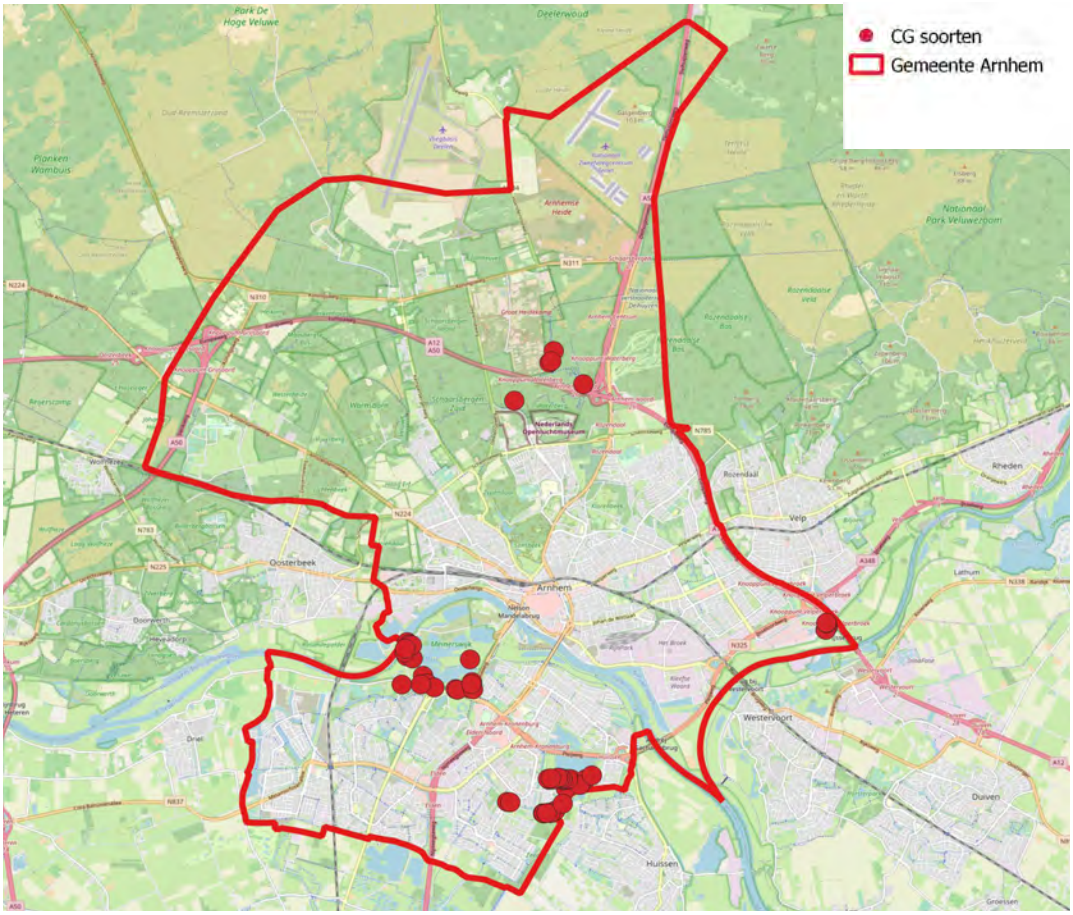
- Zeer concurrentiegevoelige soorten met een Rode-Lijststatus.
- Zeer concurrentiegevoelige soorten die zeldzaam zijn.
- Concurrentiegevoelige soorten die als Bedreigd of Ernstig bedreigd op de Rode Lijst staan.
- Concurrentiegevoelige soorten die zeldzaam zijn.
- Zeer concurrentiegevoelige soorten op plekken met grote nestellocaties.

Dit betreft nog steeds 36 soorten die verspreid over een groot deel van Arnhem zijn waargenomen (fig. 53). Aangezien slechts enkele gebieden in 2022 zijn onderzocht beperken we ons hier tot die gebieden. In tabel 4 is aangegeven waar en in welke mate deze soorten in de betreffende gebieden zijn aangetroffen en in figuur 54 is de verspreiding weergegeven. Rond deze waarnemingen is een buffer met een straal van 1000 meter genomen, uitgaande van de invloedssfeer van bijenkasten (fig. 55).

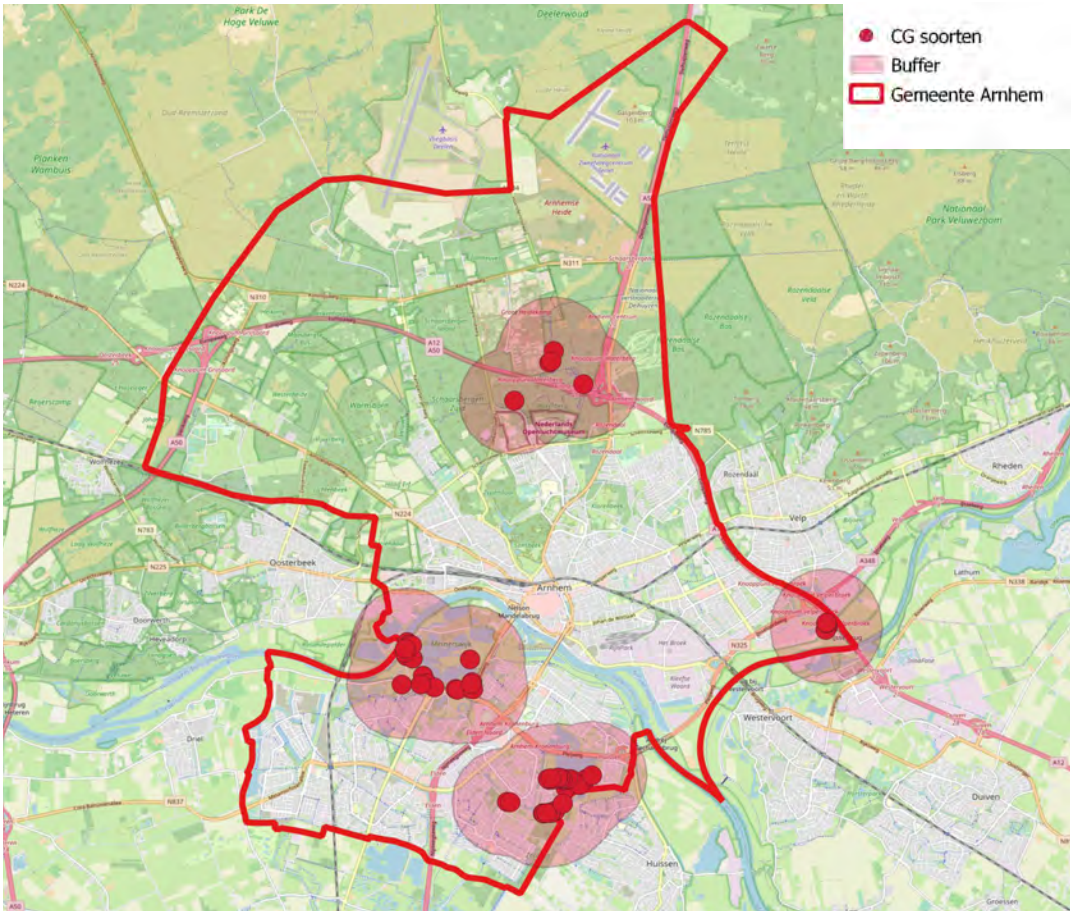
Uit de kaarten blijkt overduidelijk dat het vooral de gebieden Meinerswijk en het park Immerloo zijn die de meeste concurrentiegevoelige soorten herbergen, dit is tevens goed terug te zien in de aantallen genoemd in tabel 4. De beide andere gebieden, Koningsheide en de Waterberg, hebben veel minder concurrentiegevoelige soorten, waarvan bovendien veelal maar een enkel exemplaar is waargenomen en het dus niet zeker is of er daadwerkelijk populaties aanwezig zijn. De enige uitzondering is wellicht de bosbesbij op de Koningsheide, maar deze is in staat om vrij diep in het bos nog te foerageren op bosbes, terwijl eventuele aanwezige honingbijen veelal aan de rand van het bos blijven. De aantallen waargenomen honingbijen was in deze laatste twee gebieden ook veel lager dan in Meinerswijk en park Immerloo, al nemen de aantallen toe in de zomer op de Koningsheide (fig. 56). Voor de Schaapdijk geldt dat dit gebied slechts één keer bezocht is en er geen honingbijen zijn geteld. Het gaat hier dan ook vooral om de beoogde doelsoort de knautiabij, welke een kleine populatie heeft rond de dijk. Daarnaast is er een nestaggregatie aanwezig van de breedbandgroefbij in het talud net ten noorden van de dijk (fig.17-19).

Figuur 53 Waarnemingen van (zeer) concurrentiegevoelige (CG) bijen in de periode 2000-2022.

Figuur 54 Waarnemingen van (zeer) concurrentiegevoelige (CG) bijen in 2022.

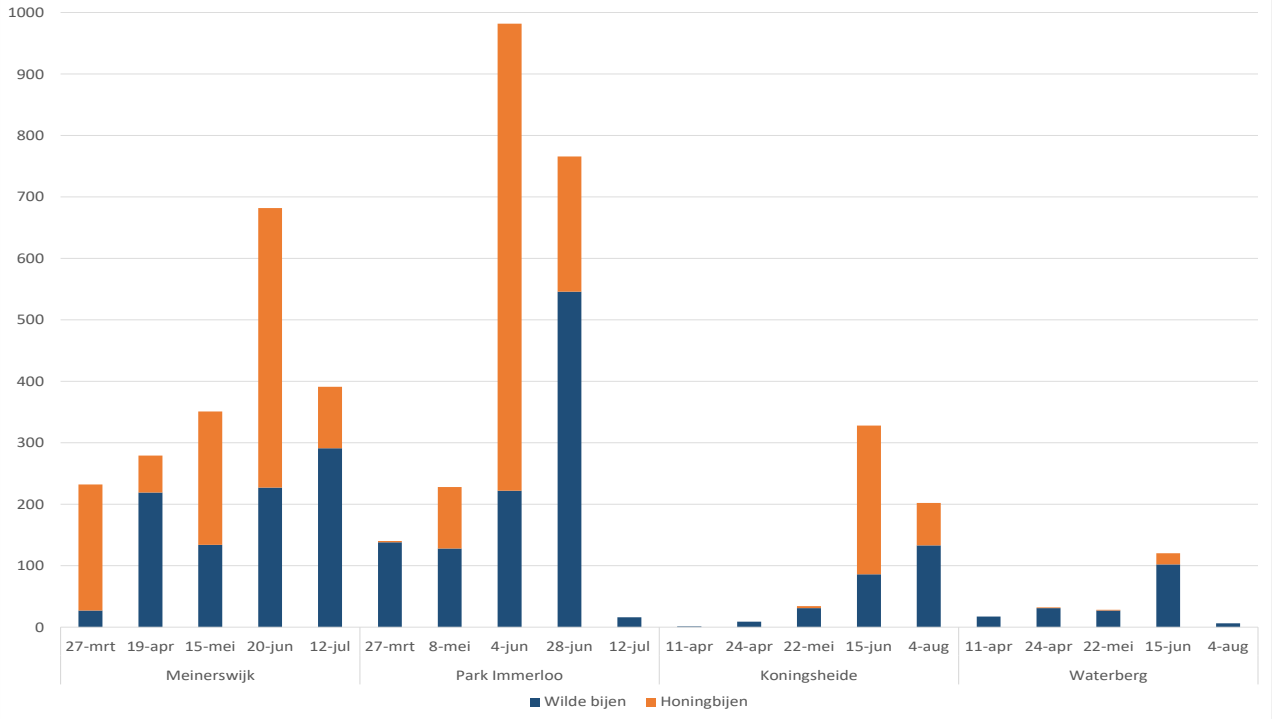
Figuur 55 Waarnemingen van (zeer) concurrentiegevoelige (CG) bijen in 2022, inclusief een buffer van 1.000 meter om de locaties.

Tabel 4 Overzicht van alle concurrentiegevoelige soorten die in Arnhem zijn waargenomen. Per soort is de concurrentiegevoeligheid (CG), rode lijst-categorie, zeldzaamheid en de aanwezigheid van een grote nestellocatie weergegeven, evenals het aantal exemplaren dat in 2022 in de verschillende gebieden is aangetroffen, de andere soorten zijn of elders of in eerdere jaren waargenomen.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	CG	Rode lijst	Zeldzaam	Nestellocatie	Meinerswijk	Park Immerloo	Koningsheide	Waterberg	Schaapdijk
Andrena angustior	geriemde zandbij	2		zeldzaam						
Andrena hattorfiana	knautiabij	3	Bedreigd	zeldzaam						4
Andrena helvola	valse rozenzandbij	2		zeldzaam					1	
Andrena humilis	paardenbloembij	2	Kwetsbaar	zeldzaam						
Andrena labialis	donkere klaverzandbij	2	Kwetsbaar	zeldzaam			1			
Andrena lapponica	bosbesbij	2		zeldzaam				2		
Andrena mitis	lichte wilgenzandbij	3		zeldzaam		3	1			
Andrena nigriceps	donkere zomerzandbij	2	Bedreigd	zeldzaam						
Andrena ovatula	bremzandbij	3	Kwetsbaar							
Andrena pilipes	koolzwarte zandbij	3	Bedreigd	zeldzaam						
Andrena synadelpha	breedrandzandbij	2		zeldzaam						
Andrena trimmerana	doornkaakzandbij	2	Gevoelig	zeer zeldzaam						
Andrena vaga	grijze zandbij	3			x	8	27			
Andrena wilkella	geelstaartklaverzandbij	3	Kwetsbaar			1	5			
Anthidium punctatum	kleine wolbij	3		zeldzaam						
Anthophora furcata	andoornbij	2		zeldzaam		3		1		
Bombus magnus	grote veldhommel	3		zeldzaam						
Bombus rupestris	rode koekoekshommel	2	Bedreigd	zeldzaam				1		
Coelioxys inermis	gewone kegelbij	2		zeldzaam						
Colletes hederae	klimopbij	3		zeldzaam						
Colletes similis	zuidelijke zijdebij	2		zeldzaam			11			
Halictus scabiosae	breedbandgroefbij	2		zeldzaam	x	2	15			40
Hoplitis adunca	slangenkruidbij	3	Kwetsbaar	zeer zeldzaam						
Hylaeus punctulatissimus	lookmaskerbij	2	Gevoelig	zeer zeldzaam						
Megachile lapponica	lapse behangersbij	3	Kwetsbaar	zeldzaam						
Megachile ligniseca	distelbehangersbij	2		zeldzaam						
Melecta albifrons	bruine rouwbij	2	Kwetsbaar	zeldzaam		2				
Melitta tricincta	ogentroostdikpoot	3		zeldzaam						
Nomada fulvicornis	roodsprietwespbij	2	Kwetsbaar	zeldzaam		1	1			
Nomada fuscicornis	bruinsprietwespbij	2	Bedreigd	zeldzaam						
Nomada similis	matglanswespbij	2	Kwetsbaar	zeldzaam						
Osmia leaiana	kauwende metselbij	3	Bedreigd	zeldzaam			1			
Osmia niveata	zwartbronzen houtmetselbij	3	Kwetsbaar	zeldzaam		3	8			
Osmia uncinata	bosmetselbij	3		zeldzaam						
Stelis phaeoptera	zwarte tubebij	2	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam						
Xylocopa violacea	blauwzwarte houtbij	2	Bedreigd	zeldzaam						

Voedselconcurrentie is onderdeel van de natuurlijke situatie; nectar en stuifmeel zijn in beperkte mate beschikbaar omdat planten tijd nodig hebben deze producten aan te maken en dat doen ze niet eindeloos. Dit heeft effect op alle bloembezoekende insecten. Honingbijen worden echter in grote volken en gehouden en verzorgd door imkers, waardoor ze een ‘oneerlijke’ uitgangspositie hebben ten opzichte van wilde bestuivers. In gebieden waar honingbijkasten staan, komt de honingbij in grote getale voor. Dit kan de plaatselijke wilde bijenfauna in verdrukking brengen.

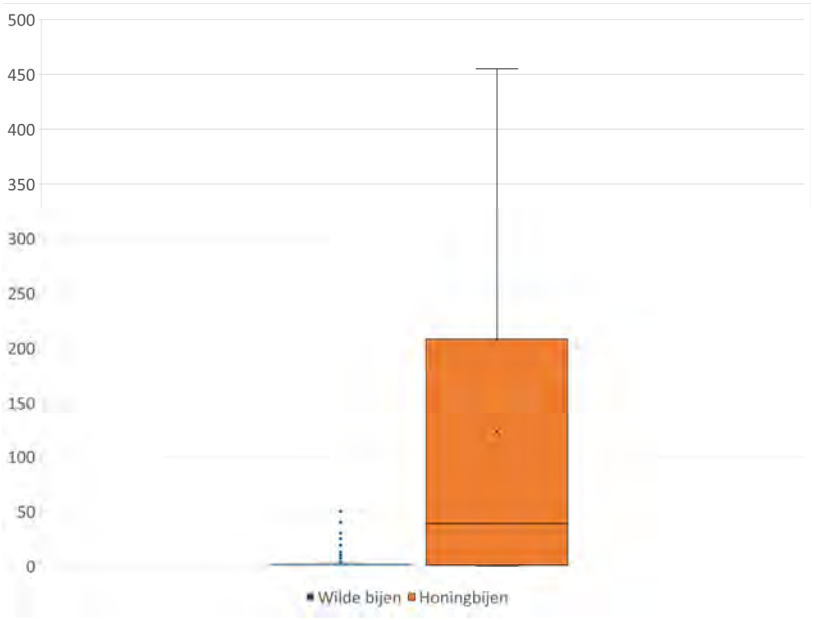
Met een invloedssfeer van tenminste 1.000 meter is het zelfs voor gebieden waar geen honingbijkasten direct in het terrein zelf staan mogelijk dat de honingbij er in zeer hoge aantallen kan voorkomen. Ook in de terreinen die in Arnhem onderzocht zijn is gebleken dat de honingbij veruit de algemeenste bijensoort is, iets meer dan de helft van alle waargenomen bijenindividuen bleek een honingbij: 2453 honingbijen ten opzichte van 2391 wilde bijen. Niet zelden gold dat per monitoringsbezoek het aantal honingbijen het totaal aantal wilde bijen oversteeg, al zijn er, zoals gezegd, verschillen per gebied (fig. 56). Daar waar de meeste soorten met slechts enkele exemplaren aanwezig waren, met een gemiddelde van 2 individuen, liggen de aantallen honingbijen daar ver boven (fig. 57). In deze grafiek zijn omwille van de leesbaarheid de buitenliggers van de honingbijen weggelaten, maar de getalsmatige verdeling van de aantallen wilde bijen en honingbijen worden gegeven in tabel 5. Er zijn in totaal 1.187 unieke waarnemingen van wilde bijen gedaan (soort, locatie en datum) en slecht 25 daarvan betrof een aantal van 10 individuen of meer. Bij de honingbijen waren dat 20 unieke waarnemingen (locatie en datum), hiervan waren er acht met 100 individuen of meer, met een maximum van 760 exemplaren in park Immerloo op 4 juni.

Figuur 56 Het totaal aantal waargenomen exemplaren bijen per monitoringsbezoek en per gebied, uitgesplitst naar wilde bijen (blauw) en honingbijen (oranje).

Tabel 5 Getalsmatige verdeling van het aantal waargenomen exemplaren per bijensoort per bezoek.

	Wilde bijen	Honingbijen
Min	1	0
Max	50	760
Gemiddelde	2	123

Figuur 57 Overzicht van het gemiddeld aantal waargenomen exemplaren per bijensoort, per monitoringsbezoek. In blauw de verschillende soorten wilde bijen, waarbij het aantal voor veruit de meeste soorten niet boven de 3 uitkwam, buitenliggers zijn als losse stippen weergegeven. In oranje de vaak veel hogere aantallen honingbijen, buitenliggers zijn omwille van de leesbaarheid weggelaten, zie voor maximale aantallen tabel 5 hieronder.

Conclusie

De analyse van de bestaande gegevens van de afgelopen twee decennia laat niet alleen zien dat er veel bijensoorten uit de gemeente Arnhem bekend zijn, maar dat er tevens enkele gebieden zijn die er qua diversiteit uit springen: de Arnhemse heide, Meinerswijk en de Schaapdijk in IJsseloord. Deze laatste plek komt er vooral uit omdat er een kleine populatie knautiabijen aanwezig is. Een bezoek ter plekke dit seizoen bevestigde dit.

Uit het veldwerk bleek wederom dat Meinerswijk een rijke bijenfauna heeft en aanvullend bleek ook park Immerloo rijk te zijn aan bijensoorten. De Koningsheide valt tegen qua diversiteit, mede omdat er in het voorjaar nauwelijks bloemen te vinden zijn en er dus geen voedsel is voor bijen, afgezien van de bosbes. In de zomer zijn er meer bloeiende planten te vinden, maar het lijkt er wel op dat het merendeel van de zandpaden machinaal geëgaliseerd worden, wat ten koste gaat van de grondnestelende bijen. Het gebied de Waterberg heeft überhaupt weinig te bieden voor bijen omdat het voornamelijk uit bos bestaat en er maar weinig bloei is. Het aandeel dood hout lijkt beperkt en er zijn dan ook hoegenaamd geen zweefvliegen gevonden die aan dood hout gebonden zijn. In potentie liggen er wel kansen, voor zowel bijen als zweefvliegen in de open strook onder de hoogspanningskabels.

Sinds het jaar 2000 zijn er in totaal 178 soorten bijen waargenomen in Arnhem. Hieruit zijn een tweetal doelsoorten geselecteerd waarvoor de gemeente zich zou kunnen inzetten: de knautiabij en de koolzwarte zandbij. Aanvullend is een vijftal aandachtsoorten geselecteerd die geschikt zijn voor publieksacties.

Voor een analyse van de hotspots zijn alle bestaande data geanalyseerd. Tevens is er gekeken naar potentiële gevoeligheid voor voedselconcurrentie met honingbijen, op basis van voedselspecialisatie, en in hoeverre dat overlapt met geprefereerde voedselbronnen voor de honingbij, gecombineerd met Rode-Lijststatus en zeldzaamheidsklasse. Hieruit komen nog steeds veel locaties en gebieden naar voren waardoor we ons beperkt hebben tot de locaties die dit jaar onderzocht zijn. Daaruit blijkt dat het vooral Meinerswijk, park Immerloo en de Schaapdijk in IJsseloord zijn waar populaties aanwezig zijn van veel (zeer) concurrentiegevoelige soorten. Er wordt dan ook voorgesteld hier bufferzones te hanteren van 1000 meter, conform de in eerdere onderzoeken geconstateerde minimale invloedssfeer van honingbijkasten.

Tijdens de monitoring zijn naast wilde bijen ook de aantallen honingbijen genoteerd. Iets meer dan de helft van alle waargenomen bijen bleek een honingbij: 2453 honingbijen ten opzichte van 2391 wilde bijen. Niet zelden overtrof het aantal honingbijen op een monitoringsbezoek het totale aantal wilde bijen bij elkaar, dit gold vooral voor Meinerswijk en park Immerloo. Gemiddeld genomen werden er per wilde bijensoort per bezoek twee exemplaren waargenomen met een maximum van 50. Bij honingbijen lag dat gemiddelde op 123, met een maximum van 760. Deze grote verschillen in aantallen duiden op mogelijke knelpunten in verband met voedselconcurrentie, zeker op de plekken waar populaties van veel (zeer) concurrentiegevoelige soorten aanwezig zijn, zoals Meinerswijk en park Immerloo.

Aanbevelingen

Gezien de waargenomen aantallen honingbijen is het aan te bevelen in kaart te brengen waar en hoeveel honingbijkasten er binnen de gemeentegrenzen staan en dit te registreren. Er kan zelfs overwogen worden om een registratieplicht in te stellen. Op die manier kan inzichtelijk gemaakt worden waar er in potentie problemen met voedselconcurrentie zouden kunnen ontstaan. Een eventuele registratieplicht zou geregeld kunnen worden middels een Algemene Plaatselijke Verordening.

Conform eerdere adviezen bevelen wij aan om het maximum aantal honingbijkasten binnen de stad te beperken tot 3 per vierkante kilometer.

Voor hotspots wordt geadviseerd een bufferzone van 1000 meter te hanteren waarbinnen het aantal honingbijkasten verder naar beneden gebracht wordt dan bovengenoemd maximum aantal.

Het verdient aanbeveling de voorgestelde doelsoorten te adopteren en actief te beschermen. De knautiabij en de koolzwarte zandbij zijn beide zeldzaam en bedreigd en hebben populaties in Arnhem. Het zomers doflijfje heeft waarschijnlijk nog een populatie in Meinerswijk en bescherming begint bij de locaties met kwel.

In navolging van een actieve bescherming van de knautiabij is het aan te bevelen het dijkbeheer langs de Rijn en de IJssel af te stemmen op een verdere uitbreiding van beemdkroon.

Meinerswijk

Het beheer van de winterdijk kan wellicht afgestemd worden op verschraling en een verhoging van de bloemrijkdom. Dit zal tevens de nestgelegenheid ten goede komen.

Er kan overwogen worden om het terrein rond de oude steenfabriek de status van bijenhotspot te geven. Het is mooi oud kleinschalig cultuurlandschap en natuurlandschap met een grote diversiteit aan bijzondere bijensoorten.

Park Immerloo

Het verdient aanbeveling eventuele omgewaaide of omgevallen bomen waar mogelijk te laten liggen met wortelkluit en al. Dit levert niet alleen nestgelegenheid op in de wortelkluit voor enkele bijzondere bijensoorten, maar ook voor de zeldzame schoorsteenwesp. Het hout zal op termijn eveneens dienst kunnen doen als nestelplek voor houtnestelende soorten en zo een natuurlijk bijenhotel vormen.

Het beheer van de Huissensedijk lijkt deels nog in ontwikkeling. Vooral de oostkant heeft weinig bloeiende planten en veel gras, er is daar afgelopen jaar ook vroeg begonnen met schapenbegrazing. Het westelijke deel daarentegen is veel bloemrijker, hier is ook pas later begonnen met begrazen. Deze begrazing zal in de toekomst aangepast moeten worden als de dijkflora zich verder heeft ontwikkeld.

Koningsheide

De zuidrand van het gebied, langs de snelweg, zou beter ontwikkeld kunnen worden door het bosrandbeheer aan te pakken en een meer geleidelijk overgang te creëren met een goed ontwikkelde mantel en zoom. Idealiter worden er verschillende inhammen gecreëerd om de variatie te vergroten. Voor inspiratie met betrekking tot bosrandbeheer ten behoeve van insecten zie Veling et al. (2004).

Bij plas aan de zuidrand is het te overwegen om enkele wilgen aan te planten teneinde ook voedsel te bieden voor de voorjaarssoorten. Wel dienen de wilgen uitgerasterd te worden in verband met het wild.

Om meer bloeiende planten te krijgen zou overwogen kunnen worden om de wildvoerplek in het centrale heideveldje om te vormen tot een akker.

Bij het onderhoud van de zandpaden is het aan te bevelen rekening te houden met eventuele grondnestelende bijen en wespen. Hierbij zou eventuele machinale egalisatie achterwege gelaten moeten worden.

Waterberg

Het verdient aanbeveling de westelijke bosrand van de open strook onder de hoogspanningskabels op een meer natuurlijke manier te beheren en ruimte te geven aan een geleidelijke overgang middels een goed ontwikkelde mantel en zoom. Het makkelijkste is dit te bereiken door enkele inhammen te creëren in de bosrand.

Op verschillende plekken in de bosrand kunnen boswilgen aangeplant worden om de voorjaarssoorten ook van voedsel te voorzien.

De Amerikaanse vogelkers in de open strook onder de hoogspanningskabels zou bestreden kunnen worden. Door hier deels te plaggen wordt meer ruimte geboden aan bloeiende planten en de plaggen zelf kunnen op walletjes gelegd worden om zo ook nestgelegenheid te bieden.

De poel onder de hoogspanningskabels en de directe omgeving zou vrijgezet moeten worden van Amerikaanse vogelkers.

Kwijnende en stervende bomen dienen gekoesterd te worden in het bos, zelfs als op termijn daardoor een deel van het bos instort, dit is een natuurlijk proces en zorgt voor de nodige dynamiek in het systeem en bovendien voor veel diversiteit. Dood hout is een essentieel onderdeel van een bosecosysteem.

Schaapdijk

Het beheer dient hier te zijn gericht op het behoud en waar mogelijk uitbreiding van de populatie beemdkroon en daarmee de kleine populatie knautiabijen.

Idealiter wordt het beheer op tenminste de nabijgelegen dijkdelen eveneens aangepast ten behoeve van beemdkroon om in de toekomst de kleine en geïsoleerde populaties knautiabij met elkaar te verbinden en het leefgebied te vergroten.

Literatuur

Haas, M.C. 2020. Plan van aanpak structurele monitoring biodiversiteit, Living Labs Arnhem. - Econsultancy, Doetinchem.

Henry, M. & G. Rodet 2018. Controlling the impact of the managed honeybee on wild bees in protected areas. – Scientific Reports 8, 9308. https://doi.org/10.1038/s41598-018-27591-y.

Henry, M. & G. Rodet 2020. The apiary influence range: a new paradigm for managing the cohabitation of honey bees and wild bee communities. – Acta Oecologica 105, 103555. https://doi.org/10.1016/j.actao.2020.103555.

Larsson, M. & M. Franzén 2007. Critical resource levels of pollen for the declining bee *Andrena hattorfiana* (Hymenoptera, Andrenidae). – Biological Conservation 134: 405-414.

Meeus, I., L. Parmentier, M. Pisman et al. 2021. Reduced nest development of reared *Bombus terrestris* within apiary dense human-modified landscapes. – Scientific Reports 11. https://doi. org/10.1038/s41598-021-82540-6

Provincie Gelderland 2015. Actieve soortbescherming Gelderland.

Raemakers, I. 2007. De blauwzwarte zandbij (*Andrena agilissima*) had honger. - Bzzz 25: 18-19.

Raemakers, I. & T. Faasen 2017. Zonering gevoelige bijen Eindhoven. – Ecologica, Maarheeze.

Reemer, M. 2018. Basisrapport voor de Rode Lijst. – EIS2018-06, EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Reemer, M., R. Beringen & W. van der Slikke 2008. De knautiabij: kroon op de beemdkroon. Beheeradviezen voor bloemrijke graslanden in het Heuvelland. EIS2008-09, EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Reemer, M., T. Fernhout & F. Rhebergen 2020. Bijen in Amsterdamse stadsparken en andere ecologisch beheerde gebieden. – EIS2020-17, EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Reemer, M., W. Renema, W. van Steenis, Th. Zeegers, A. Barendregt, J.T. Smit, M.P. van Veen, J. van Steenis & L.J.J.M. van der Leij 2009. De Nederlandse zweefvliegen (Diptera: Syrphidae). – Nederlandse Fauna 8: 1-442.

Reemer, M. & Th. Zeegers 2022. Voedselconcurrentie tussen honingbijen en wilde bijen in Amsterdam. – EIS2022-05, EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Ropars, L., I. Dajoz, C. Fontaine, A. Muratet, B. Geslin 2019. Wild pollinator activity negatively related to honey bee colony densities in urban context. – PLoS ONE 14(9): e0222316. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0222316

Slikboer, L., J.T. Smit & T. Zeegers 2019. Honingbijen & wilde bestuivers in defensieterreinen deel 1: Doornspijkse Hei. – EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Smit, J.T. & T. Zeegers 2020. Honingbijen en wilde bestuivers in defensieterreinen Deel 2: Arnhemse heide. – EIS2020-18, EIS Kenniscentrum Insecten

Smit, J.T., T. Zeegers & L. Slikboer 2021. Richtlijn plaatsing honingbijenkasten op heideterreinen van Defensie. – EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Spek, E. van der. 2012. Effecten van honingbijen, Apis mellifera, op insecten in natuurterreinen. – Entomologische Berichten 72: 103-110.

Steffan-Dewenter, I. & T. Tscharntke 2000. Resource overlap and possible competition between honey bees and wild bees in central Europe. – Oecologia 122: 288-296.

Veling, K., J.T. Smit & V. Siebering 2004. Bosrandbeheer voor vlinders en andere ongewervelden. - KNNV uitgeverij, Utrecht.

Bijlage 1 Overzicht van de waargenomen bijen in de verschillende gebieden

Per soort is het aantal waargenomen individuen, de zeldzaamheidsklasse en de rode lijstcategorie weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Rode lijst	Zeldzaamheid	Meinerswijk	Park Immerloo	Koningsheide	Waterberg
Andrena barbilabris	witbaardzandbij				2		1
Andrena bicolor	tweekleurige zandbij			1	1		
Andrena chrysosceles	goudpootzandbij			22	1		
Andrena cineraria	asbij			1			
Andrena denticulata	kruiskruidzandbij		vrij zeldzaam	6	3	5	
Andrena dorsata	wimperflankzandbij			43	8		1
Andrena flavipes	grasbij			103	152		
Andrena florea	heggenrankbij		vrij zeldzaam		28		
Andrena fucata	gewone rozenzandbij		vrij zeldzaam			1	5
Andrena fulva	vosje				1		
Andrena fuscipes	heidezandbij		vrij zeldzaam			41	
Andrena gravida	weidebij	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2	4		
Andrena haemorrhoa	roodgatje			39	7		17
Andrena hattorfiana	knautiabij	Bedreigd	zeldzaam				
Andrena helvola	valse rozenzandbij		zeldzaam				1
Andrena labialis	donkere klaverzandbij	Kwetsbaar	zeldzaam		1		
Andrena labiata	ereprijszandbij		zeldzaam	1	5		
Andrena lapponica	bosbesbij		zeldzaam			2	
Andrena minutula	gewone dwergzandbij		vrij zeldzaam	6	4		
Andrena mitis	lichte wilgenzandbij		zeldzaam	3	1		
Andrena nigroaenea	zwartbronzen zandbij		vrij zeldzaam			1	
Andrena nitida	viltvlekzandbij			3	3		
Andrena praecox	vroege zandbij			1			
Andrena proxima	fluitenkruidbij		vrij zeldzaam	1	24		
Andrena scotica	meidoornzandbij			6			1
Andrena semilaevis	halfgladde dwergzandbij	Kwetsbaar	zeldzaam	3	5		
Andrena strohmella	gekielde dwergzandbij	Gevoelig	zeer zeldzaam		1		
Andrena subopaca	witkopdwergzandbij			8	1	3	7
Andrena tibialis	grijze rimpelrug		vrij zeldzaam	1			
Andrena vaga	grijze zandbij			8	27		
Andrena ventralis	roodbuikje		vrij zeldzaam	2	25		
Andrena wilkella	geelstaartklaverzandbij	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	1	5		
Anthidiellum strigatum	kleine harsbij		vrij zeldzaam		1	3	
Anthidium manicatum	grote wolbij			1			
Anthophora furcata	andoornbij		zeldzaam	3		1	
Anthophora plumipes	gewone sachembij				4		
Apis mellifera	honingbij			1037	1082	314	20
Bombus campestris	gewone koekoekshommel			2	2	2	1
Bombus hortorum	tuinhommel			25	22		2
Bombus hypnorum	boomhommel			10	23		
Bombus jonellus	veenhommel	Kwetsbaar	vrij zeldzaam			1	1
Bombus lapidarius	steenhommel			53	102	4	
Bombus lucorum	veldhommel					1	
Bombus pascuorum	akkerhommel			59	79	36	16
Bombus pratorum	weidehommel			6	10	7	7
Bombus rupestris	rode koekoekshommel	Bedreigd	zeldzaam			1	
Bombus sylvestris	vierkleurige koekoekshommel			2	1	2	8
Bombus terrestris	aardhommel			1			
Bombus terrestris complex	aardhommel complex			23	25	60	10
Bombus vestalis	grote koekoekshommel	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	4	23	2	1
Chelostoma campanularum	kleine klokjesbij		zeldzaam		2		
Chelostoma florisomne	ranonkelbij		vrij zeldzaam	5	2		
Chelostoma rapunculi	grote klokjesbij		vrij zeldzaam		1		
Coelioxys elongata	slanke kegelbij				1		
Colletes cunicularius	grote zijdebij			3		1	
Colletes daviesanus	wormkruidbij			1	1		
Colletes fodiens	duinzijdebij		vrij zeldzaam	1			
Colletes similis	zuidelijke zijdebij		zeldzaam		11		
Colletes succinctus	heizijdebij		vrij zeldzaam			1	
Dasypoda hirtipes	pluimvoetbij			12	3	5	2
Epeolus variegatus	gewone viltbij		vrij zeldzaam	2	1		
Halictus confusus	heidebronsgroefbij		vrij zeldzaam			1	
Halictus scabiosae	breedbandgroefbij		zeldzaam	2	15		
Halictus tumulorum	parkbronsgroefbij			52	9		
Heriades rubicola	braamtronkenbij		zeer zeldzaam		3		
Heriades truncorum	tronkenbij			8	44	6	1
Hoplitis leucomelana	zwartgespoorde houtmetselbij		zeldzaam	2	1		1
Hylaeus brevicornis	kortsprietmaskerbij		vrij zeldzaam			1	
Hylaeus communis	gewone maskerbij			4	28	15	24
Hylaeus confusus	poldermaskerbij		vrij zeldzaam			3	1
Hylaeus cornutus	gehoornde maskerbij		zeldzaam	1	1		
Hylaeus dilatatus	brilmaskerbij		vrij zeldzaam	4	5	3	
Hylaeus gracilicornis	slanksprietmaskerbij		zeer zeldzaam				1

Bijlage 1 vervolg Overzicht van de waargenomen bijen in de verschillende gebieden

Per soort is het aantal waargenomen individuen, de zeldzaamheidsklasse en de rode lijstcategorie weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Rode lijst	Zeldzaamheid	Meinerswijk	Park Immerloo	Koningsheide	Waterberg
Hylaeus gredleri	zompmaskerbij		zeldzaam	17	27		
Hylaeus hyalinatus	tuinmaskerbij		vrij zeldzaam	1	3	1	1
Hylaeus incongruus	weidemaskerbij	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	1	1	1	
Hylaeus leptocephalus	kleine lookmaskerbij	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam		2		
Hylaeus pictipes	kleine tuinmaskerbij	Kwetsbaar	zeldzaam	1	9		
Hylaeus signatus	resedamaskerbij		zeldzaam	11			
Lasioglossum albipes	berijpte geurgroefbij		vrij zeldzaam	2			
Lasioglossum brevicorne	kortsprietgroefbij	Kwetsbaar	zeldzaam			1	
Lasioglossum calceatum	gewone geurgroefbij			14	18		
Lasioglossum laticeps	breedkaakgroefbij		zeldzaam	5	6		1
Lasioglossum leucozonium	matte bandgroefbij				8	12	20
Lasioglossum malachurum	groepjesgroefbij		zeldzaam	103			
Lasioglossum minutissimum	ingesnoerde groefbij		vrij zeldzaam	3	1		
Lasioglossum monstrificum	glanzende franjegroefbij		zeldzaam				1
Lasioglossum morio	langkopsmaragdgroefbij			18	13		
Lasioglossum nitidulum	glimmende smaragdgroefbij	Kwetsbaar	zeldzaam	24			
Lasioglossum pallens	waaiergroefbij	Gevoelig	zeer zeldzaam				1
Lasioglossum pauxillum	kleigroefbij		vrij zeldzaam	28	13		
Lasioglossum quadrinotatum	kleine bandgroefbij	Bedreigd	zeldzaam	2			
Lasioglossum rufitarse	zadelgroefbij	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam				1
Lasioglossum semilucens	halfglanzende groefbij		vrij zeldzaam		1		1
Lasioglossum sexnotatum	zesvlekkige groefbij		vrij zeldzaam	1	2		
Lasioglossum sexstrigatum	gewone franjegroefbij			1		1	
Lasioglossum villosulum	biggenkruidgroefbij			4	4	7	9
Macropis europaea	gewone slobkousbij			7	4		
Megachile centuncularis	tuinbladsnijder			1	3		
Megachile versicolor	gewone behangersbij		vrij zeldzaam		1	4	1
Megachile willughbiella	grote bladsnijder			1	4	2	
Melecta albifrons	bruine rouwbij	Kwetsbaar	zeldzaam	2			
Melitta haemorrhoidalis	klokjesdikpoot		vrij zeldzaam		1		
Melitta leporina	klaverdikpoot		vrij zeldzaam		1		
Melitta nigricans	kattenstaartdikpoot		vrij zeldzaam	1	1		
Nomada alboguttata	bleekvlekwespbij			1	2		1
Nomada fabriciana	roodzwarte dubbeltand		vrij zeldzaam	1	3		
Nomada ferruginata	geelschouderwespbij		vrij zeldzaam		6		
Nomada flava	gewone wespbij					1	
Nomada flavoguttata	gewone kleine wespbij		vrij zeldzaam	6	39		8
Nomada flavopicta	zwartsprietwespbij		vrij zeldzaam	1			
Nomada fucata	kortsprietwespbij			20	39		
Nomada fulvicornis	roodsprietwespbij	Kwetsbaar	zeldzaam	1	1		
Nomada goodeniana	smalbandwespbij		vrij zeldzaam	2	1		
Nomada lathburiana	roodharige wespbij			2			
Nomada panzeri	sierlijke wespbij		vrij zeldzaam		1	1	1
Nomada ruficornis	gewone dubbeltand			7	4	1	8
Nomada rufipes	heidewespbij	Kwetsbaar	vrij zeldzaam			4	
Nomada sheppardana	geeltipje		vrij zeldzaam	2	2		1
Nomada succincta	geelzwarte wespbij		vrij zeldzaam			2	
Nomada zonata	variabele wespbij		vrij zeldzaam	25	4	1	1
Osmia bicornis	rosse metselbij			8	6		
Osmia caerulescens	blauwe metselbij	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	1	1		
Osmia cornuta	gehoornde metselbij		vrij zeldzaam		6		
Osmia leaiana	kauwende metselbij	Bedreigd	zeldzaam		1		
Osmia niveata	zwartbronzen houtmetselbij	Kwetsbaar	zeldzaam	3	8		
Panurgus calcaratus	kleine roetbij			1		5	1
Sphecodes crassus	brede dwergbloedbij		vrij zeldzaam	2	1		
Sphecodes ephippius	bosbloedbij		vrij zeldzaam	2	3	1	2
Sphecodes ferruginatus	roestbruine bloedbij		zeldzaam		1		
Sphecodes monilicornis	dikkopbloedbij			5	4		
Stelis breviuscula	gewone tubebij	Kwetsbaar	zeldzaam		2		

Bijlage 2 Overzicht van de waargenomen zweefvliegen in de verschillende gebieden

Per soort is het aantal waargenomen individuen, de zeldzaamheidsklasse en de rode lijstcategorie weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Rode lijst	Zeldzaamheid	Meinerswijk	Park Immerloo	Koningsheide	Waterberg
Anasimyia transfuga	rechte waterzweefvlieg			2			
Baccha elongata	vliegende speld				1		4
Ceriana conopsoides	normale fopblaaskop		vrij zeldzaam			2	
Chalcosyrphus nemorum	korte bladloper			1			
Chalcosyrphus piger	roodpuntbladloper		zeer zeldzaam			5	
Cheilosia albitarsis	gewoon weidegitje				1		
Cheilosia bergenstammi	kruiskruidgitje			1		2	5
Cheilosia caerulescens	tuingitje		vrij zeldzaam	1			
Cheilosia cynocephala	blauw gitje			1			
Cheilosia himantopus	vroeg hoefbladgitje		zeldzaam		1		
Cheilosia illustrata	wollig gitje			1	10		
Cheilosia pagana	kervelgitje			36	6		
Cheilosia proxima	dofbuikgitje			1	3		
Cheilosia urbana	lichtklauwzandgitje		vrij zeldzaam		1		
Cheilosia variabilis	bosgitje						1
Cheilosia vernalis	kustgitje			9	5		1
Chrysogaster solstitialis	donker doflijfje						1
Chrysotoxum cautum	grote fopwesp				1		
Dasysyrphus albostriatus	bretelwimperzweefvlieg						1
Dasysyrphus tricinctus	geelbandwimperzweefvlieg					1	1
Didea fasciata	bosdidea						1
Epistrophe eligans	enkele-bandzweefvlieg					1	1
Epistrophe nitidicollis	zwarthaarbandzweefvlieg					3	1
Epistrophella euchroma	stippelelfje		vrij zeldzaam				1
Episyrphus balteatus	snorzweefvlieg			19	20	5	15
Eristalinus sepulchralis	weidevlekoog			6	4		
Eristalis arbustorum	kleine bijvlieg			5	3		
Eristalis intricaria	hommelbijvlieg			6			
Eristalis nemorum	puntbijvlieg			2	3	5	
Eristalis pertinax	kegelbijvlieg			27	7	6	27
Eristalis tenax	blinde bij			42	26	27	2
Eumerus strigatus	gewone bollenzweefvlieg			1	1		
Eupeodes corollae	terrasjeskommazweefvlieg			4	1		
Eupeodes latifasciatus	gele kommazweefvlieg			1			
Eupeodes luniger	grote kommazweefvlieg			2	2		
Helophilus hybridus	moeraspendelvlieg			3			
Helophilus pendulus	gewone pendelvlieg			11	16	8	5
Helophilus trivittatus	citroenpendelvlieg			18	10		
Heringia heringi	glimmende platbek		vrij zeldzaam		1		
Melanogaster hirtella	weidedoflijfje			3	2		
Melanostoma mellinum	gewone driehoekszweefvlieg			50	32		1
Melanostoma scalare	slanke driehoekszweefvlieg			10	10	12	23
Meliscaeva auricollis	variabel elfje				3		1
Meliscaeva cinctella	stomp elfje						1
Merodon equestris	grote narcisvlieg			2	15		3
Myathropa florea	doodskopzweefvlieg				10	6	1
Neoascia interrupta	veelvlekkorsetzweefvlieg		vrij zeldzaam	1			
Paragus haemorrhous	gewoon krieltje			3		14	2
Parhelophilus frutetorum	bosfluweelzweefvlieg						1
Pipiza festiva	geelbuikplatbek		zeldzaam		1		
Pipizella viduata	gewone langsprietplatbek			11	21		
Platycheirus albimanus	micaplatvoetje			4	5	1	4
Platycheirus clypeatus	gewoon platvoetje			7	2		
Platycheirus fulviventris	geel platvoetje			1			
Platycheirus occultus	veenplatvoetje				2		
Platycheirus scambus	moerasplatvoetje				2		
Platycheirus scutatus	gewoon schaduwplatvoetje						1
Rhingia campestris	gewone snuitvlieg			14	4		
Scaeva pyrastri	witte halvemaanzweefvlieg			4	1		
Scaeva selenitica	gele halvemaanzweefvlieg			1	3	1	2
Sphaerophoria batava	zandlanglijf					1	
Sphaerophoria interrupta	grote gevlekte langlijf		vrij zeldzaam	1			
Sphaerophoria rueppelli	kleine langlijf			5			
Sphaerophoria scripta	grote langlijf			28	13	2	3
Syritta pipiens	menuetzweefvlieg			4	27	5	1
Syrphus nitidifrons	onderbroken-bandzweefvlieg		vrij zeldzaam				1
Syrphus ribesii	bessenbandzweefvlieg			6	3	4	16
Syrphus torvus	bosbandzweefvlieg			11	2	21	37
Syrphus vitripennis	kleine bandzweefvlieg			11	2	2	10
Tropidia scita	moeraszweefvlieg				1		
Volucella bombylans	hommelreus			1	4	1	
Volucella zonaria	stadsreus				3		
Xanthogramma pedissequum	gewone citroenzweefvlieg			1	3		
Xylota segnis	gewone rode bladloper			2	3		1

Bijlage 3 Overzicht van de bijensoorten waargenomen in Arnhem sinds 2000

Per soort is het aantal waargenomen individuen in beide perioden (2000-2021) en 2022, het laatste jaar van waarnemen indien niet in 2022 aangetroffen, de rode lijstcategorie, de zeldzaamheidsklasse en de concurrentiegevoelighied (CG, zie hoofdstuk Hotspots en bufferzones) weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Jaar	Oud	2022	Rodelijst	Zeldzaamheid	CG
Andrena angustior	geriemde zandbij	2002	2			zeldzaam	2
Andrena barbilabris	witbaardzandbij		12	3			2
Andrena bicolor	tweekleurige zandbij		30	2			1
Andrena chrysosceles	goudpootzandbij		20	23			1
Andrena cineraria	asbij		11	1			2
Andrena clarkella	zwart-rosse zandbij	2021	5				3
Andrena denticulata	kruiskruidzandbij		15	14		vrij zeldzaam	2
Andrena dorsata	wimperflankzandbij		40	52			1
Andrena flavipes	grasbij		119	255			2
Andrena florea	heggenrankbij		1	28		vrij zeldzaam	2
Andrena fucata	gewone rozenzandbij		1	6		vrij zeldzaam	2
Andrena fulva	vosje		33	1			2
Andrena fuscipes	heidezandbij		129	41		vrij zeldzaam	2
Andrena gravida	weidebij		1	6	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2
Andrena haemorrhoa	roodgatje		148	63			2
Andrena hattorfiana	knautiabij		1	4	Bedreigd	zeldzaam	3
Andrena helvola	valse rozenzandbij		6	1		zeldzaam	2
Andrena humilis	paardenbloembij	2020	2		Kwetsbaar	zeldzaam	2
Andrena labialis	donkere klaverzandbij			1	Kwetsbaar	zeldzaam	2
Andrena labiata	ereprijszandbij		2	6		zeldzaam	1
Andrena lapponica	bosbesbij			2		zeldzaam	2
Andrena minutula	gewone dwergzandbij		31	10		vrij zeldzaam	1
Andrena mitis	lichte wilgenzandbij		10	4		zeldzaam	3
Andrena nigriceps	donkere zomerzandbij	2016	4		Bedreigd	zeldzaam	2
Andrena nigroaenea	zwartbronzen zandbij		14	1		vrij zeldzaam	2
Andrena nitida	viltvlekzandbij		36	7			2
Andrena ovatula	bremzandbij	2020	10		Kwetsbaar	vrij zeldzaam	3
Andrena pilipes	koolzwarte zandbij	2020	7		Bedreigd	zeldzaam	3
Andrena praecox	vroege zandbij		22	1			3
Andrena proxima	fluitenkruidbij		18	26		vrij zeldzaam	1
Andrena scotica	meidoornzandbij		30	8			2
Andrena semilaevis	halfgladde dwergzandbij		14	8	Kwetsbaar	zeldzaam	1
Andrena strohmella	gekielde dwergzandbij			1	Gevoelig	zeer zeldzaam	1
Andrena subopaca	witkopdwergzandbij		22	19			1
Andrena synadelpha	breedrandzandbij	2014	2			zeldzaam	2
Andrena tibialis	grijze rimpelrug		9	1		vrij zeldzaam	2
Andrena trimmerana	doornkaakzandbij	2021	1		Gevoelig	zeer zeldzaam	2
Andrena vaga	grijze zandbij		61	35			3
Andrena ventralis	roodbuikje		42	27		vrij zeldzaam	2
Andrena wilkella	geelstaartklaverzandbij			6	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	3
Anthidiellum strigatum	kleine harsbij		2	4		vrij zeldzaam	2
Anthidium manicatum	grote wolbij		30	1			2
Anthidium punctatum	kleine wolbij	2020	5			zeldzaam	3
Anthophora furcata	andoornbij		9	4		zeldzaam	2
Anthophora plumipes	gewone sachembij		56	5			2
Apis mellifera	honingbij		206	2453			
Bombus campestris	gewone koekoekshommel		19	7			2
Bombus hortorum	tuinhommel		25	49			2
Bombus hypnorum	boomhommel		81	33			2
Bombus jonellus	veenhommel		18	2	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2
Bombus lapidarius	steenhommel		158	159			2
Bombus lucorum	veldhommel		14	1			2
Bombus magnus	grote veldhommel	2020	1			zeldzaam	3
Bombus pascuorum	akkerhommel		236	190			2
Bombus pratorum	weidehommel		108	30			2
Bombus rupestris	rode koekoekshommel		2	1	Bedreigd	zeldzaam	2
Bombus sylvestris	vierkleurige koekoekshommel		3	13			2
Bombus terrestris	aardhommel		17	1			2
Bombus terrestris complex	aardhommel complex			118			2
Bombus vestalis	grote koekoekshommel		11	30	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2
Chalicodoma ericetorum	lathyrusbij	2020	1			vrij zeldzaam	2

Bijlage 3 vervolg Overzicht van de bijensoorten waargenomen in Arnhem sinds 2000

Per soort is het aantal waargenomen individuen in beide perioden (2000-2021) en 2022, het laatste jaar van waarnemen indien niet in 2022 aangetroffen, de rode lijstcategorie, de zeldzaamheidsklasse en de concurrentiegevoelighied (CG, zie hoofdstuk Hotspots en bufferzones) weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Jaar	Oud	2022	Rodelijst	Zeldzaamheid	CG
Chelostoma campanularum	kleine klokjesbij		4	2		zeldzaam	1
Chelostoma florisomne	ranonkelbij		21	7		vrij zeldzaam	0
Chelostoma rapunculi	grote klokjesbij		33	1		vrij zeldzaam	2
Coelioxys elongata	slanke kegelbij		1	1			2
Coelioxys inermis	gewone kegelbij	2016	4			zeldzaam	2
Coelioxys mandibularis	duinkegelbij	2020	2			zeldzaam	1
Colletes cunicularius	grote zijdebij		88	4			3
Colletes daviesanus	wormkruidbij		20	2			2
Colletes fodiens	duinzijdebij		14	1		vrij zeldzaam	2
Colletes hederae	klimopbij	2018	21			zeldzaam	3
Colletes similis	zuidelijke zijdebij		2	11		zeldzaam	2
Colletes succinctus	heizijdebij		35	1		vrij zeldzaam	2
Dasypoda hirtipes	pluimvoetbij		57	22			2
Epeoloides coecutiens	bonte viltbij	2019	2			vrij zeldzaam	2
Epeolus cruciger	heideviltbij	2020	7			vrij zeldzaam	2
Epeolus variegatus	gewone viltbij		9	3		vrij zeldzaam	2
Halictus confusus	heidebronsgroefbij		3	1		vrij zeldzaam	1
Halictus rubicundus	roodpotige groefbij		3	1			2
Halictus scabiosae	breedbandgroefbij		4	57		zeldzaam	2
Halictus tumulorum	parkbronsgroefbij		43	61			1
Heriades rubicola	braamtronkenbij			3		zeer zeldzaam	1
Heriades truncorum	tronkenbij		111	59			1
Hoplitis adunca	slangenkruidbij	2021	1		Kwetsbaar	zeer zeldzaam	3
Hoplitis leucomelana	zwartgespoorde houtmetselbij			4		zeldzaam	1
Hylaeus brevicornis	kortsprietmaskerbij		1	1		vrij zeldzaam	1
Hylaeus communis	gewone maskerbij		15	71			1
Hylaeus confusus	poldermaskerbij		15	4		vrij zeldzaam	1
Hylaeus cornutus	gehoornde maskerbij		1	2		zeldzaam	1
Hylaeus dilatatus	brilmaskerbij			12		vrij zeldzaam	1
Hylaeus gracilicornis	slanksprietmaskerbij			1		zeer zeldzaam	1
Hylaeus gredleri	zompmaskerbij			44		zeldzaam	1
Hylaeus hyalinatus	tuinmaskerbij		14	6		vrij zeldzaam	1
Hylaeus incongruus	weidemaskerbij		1	3	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	1
Hylaeus leptocephalus	kleine lookmaskerbij			2	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam	1
Hylaeus pictipes	kleine tuinmaskerbij		5	10	Kwetsbaar	zeldzaam	1
Hylaeus punctulatissimus	lookmaskerbij	2020	1		Gevoelig	zeer zeldzaam	2
Hylaeus signatus	resedamaskerbij		42	13		zeldzaam	1
Lasioglossum albipes	berijpte geurgroefbij			2		vrij zeldzaam	1
Lasioglossum brevicorne	kortsprietgroefbij			1	Kwetsbaar	zeldzaam	1
Lasioglossum calceatum	gewone geurgroefbij		32	32			1
Lasioglossum laticeps	breedkaakgroefbij			12		zeldzaam	1
Lasioglossum leucopus	gewone smaragdgroefbij		4	1		vrij zeldzaam	1
Lasioglossum leucozonium	matte bandgroefbij		11	40			1
Lasioglossum lucidulum	glanzende groefbij	2000	1			zeldzaam	1
Lasioglossum malachurum	groepjesgroefbij		16	103		zeldzaam	1
Lasioglossum minutissimum	ingesnoerde groefbij		3	4		vrij zeldzaam	1
Lasioglossum monstrificum	glanzende franjegroefbij		2	1		zeldzaam	1
Lasioglossum morio	langkopsmaragdgroefbij		46	31			1
Lasioglossum nitidulum	glimmende smaragdgroefbij		3	24	Kwetsbaar	zeldzaam	1
Lasioglossum pallens	waaiergroefbij			1	Gevoelig	zeer zeldzaam	1
Lasioglossum pauxillum	kleigroefbij		62	41		vrij zeldzaam	1
Lasioglossum punctatissimum	fijngestippelde groefbij	2020	1			vrij zeldzaam	1
Lasioglossum quadrinotatum	kleine bandgroefbij			2	Bedreigd	zeldzaam	1
Lasioglossum rufitarse	zadelgroefbij			1	Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam	1
Lasioglossum semilucens	halfglanzende groefbij			2		vrij zeldzaam	1
Lasioglossum sexnotatum	zesvlekkige groefbij		37	3		vrij zeldzaam	2
Lasioglossum sexstrigatum	gewone franjegroefbij		11	2			1
Lasioglossum villosulum	biggenkruidgroefbij		4	24			1
Lasioglossum zonulum	glanzende bandgroefbij	2021	1			vrij zeldzaam	1
Macropis europaea	gewone slobkousbij		11	11			0
Megachile centuncularis	tuinbladsnijder		8	4			2

Bijlage 3 vervolg Overzicht van de bijensoorten waargenomen in Arnhem sinds 2000

Per soort is het aantal waargenomen individuen in beide perioden (2000-2021) en 2022, het laatste jaar van waarnemen indien niet in 2022 aangetroffen, de rode lijstcategorie, de zeldzaamheidsklasse en de concurrentiegevoelighied (CG, zie hoofdstuk Hotspots en bufferzones) weergegeven.

Wetenschapelijke naam	Nederlandse naam	Jaar	Oud	2022	Rodelijst	Zeldzaamheid	CG
Megachile lapponica	lapse behangersbij	2022	2		Kwetsbaar	zeldzaam	3
Megachile ligniseca	distelbehangersbij	2003	1			zeldzaam	2
Megachile versicolor	gewone behangersbij		2	6		vrij zeldzaam	2
Megachile willughbiella	grote bladsnijder		22	7			2
Melecta albifrons	bruine rouwbij		6	2	Kwetsbaar	zeldzaam	2
Melitta haemorrhoidalis	klokjesdikpoot		18	1		vrij zeldzaam	3
Melitta leporina	klaverdikpoot		6	1		vrij zeldzaam	3
Melitta nigricans	kattenstaartdikpoot		25	2		vrij zeldzaam	3
Melitta tricincta	ogentroostdikpoot	2021	12			zeldzaam	3
Nomada alboguttata	bleekvlekwespbij		11	4			1
Nomada conjungens	langsprietwespbij	2005	1			zeldzaam	1
Nomada fabriciana	roodzwarte dubbeltand		24	4		vrij zeldzaam	1
Nomada ferruginata	geelschouderwespbij		23	6		vrij zeldzaam	2
Nomada flava	gewone wespbij		14	1			2
Nomada flavoguttata	gewone kleine wespbij		29	53		vrij zeldzaam	1
Nomada flavopicta	zwartsprietwespbij		1	1		vrij zeldzaam	2
Nomada fucata	kortsprietwespbij		25	59			2
Nomada fulvicornis	roodsprietwespbij		6	3	Kwetsbaar	zeldzaam	2
Nomada fuscicornis	bruinsprietwespbij	2016	2		Bedreigd	zeldzaam	2
Nomada goodeniana	smalbandwespbij		17	4		vrij zeldzaam	2
Nomada lathburiana	roodharige wespbij		6	2			3
Nomada marshamella	donkere wespbij	2021	7			vrij zeldzaam	2
Nomada panzeri	sierlijke wespbij		1	3		vrij zeldzaam	2
Nomada ruficornis	gewone dubbeltand		18	20			1
Nomada rufipes	heidewespbij		39	4	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2
Nomada sheppardana	geeltipje		4	5		vrij zeldzaam	1
Nomada similis	matglanswespbij	2000	1		Kwetsbaar	zeldzaam	2
Nomada succincta	geelzwarte wespbij		9	2		vrij zeldzaam	2
Nomada zonata	variabele wespbij		19	31		vrij zeldzaam	1
Osmia bicornis	rosse metselbij		200	14			2
Osmia caerulescens	blauwe metselbij		10	2	Kwetsbaar	vrij zeldzaam	1
Osmia cornuta	gehoornde metselbij		409	6		vrij zeldzaam	2
Osmia leaiana	kauwende metselbij			1	Bedreigd	zeldzaam	3
Osmia niveata	zwartbronzen houtmetselbij		7	11	Kwetsbaar	zeldzaam	3
Osmia uncinata	bosmetselbij	2020	5			zeldzaam	3
Panurgus banksianus	grote roetbij	2013	1		Kwetsbaar	vrij zeldzaam	2
Panurgus calcaratus	kleine roetbij		13	7			2
Sphecodes albilabris	grote bloedbij	2021	12				3
Sphecodes crassus	brede dwergbloedbij		9	3		vrij zeldzaam	1
Sphecodes ephippius	bosbloedbij			8		vrij zeldzaam	2
Sphecodes ferruginatus	roestbruine bloedbij			1		zeldzaam	1
Sphecodes geoffrellus	glanzende dwergbloedbij	2007	7			vrij zeldzaam	1
Sphecodes gibbus	pantserbloedbij	2006	4			vrij zeldzaam	2
Sphecodes hyalinatus	lichte bloedbij	2000	1		Bedreigd	zeer zeldzaam	1
Sphecodes longulus	kleine spitstandbloedbij	2000	1			vrij zeldzaam	1
Sphecodes marginatus	verscholen dwergbloedbij	2016	9			zeldzaam	1
Sphecodes miniatus	gewone dwergbloedbij	2005	10			vrij zeldzaam	1
Sphecodes monilicornis	dikkopbloedbij		35	9			1
Sphecodes pellucidus	schoffelbloedbij	2003	1				1
Sphecodes puncticeps	grote spitstandbloedbij	2005	1			vrij zeldzaam	1
Sphecodes reticulatus	rimpelkruinbloedbij	2020	4			vrij zeldzaam	1
Stelis breviuscula	gewone tubebij		2	2	Kwetsbaar	zeldzaam	1
Stelis ornatula	witgevlekte tubebij	2000	1		Bedreigd	zeldzaam	1
Stelis phaeoptera	zwarte tubebij	2007	2		Ernstig bedreigd	zeer zeldzaam	2
Stelis punctulatissima	geelgerande tubebij	2020	6			vrij zeldzaam	1
Xylocopa violacea	blauwzwarte houtbij	2019	2		Bedreigd	zeldzaam	2

EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden

Stichting EIS is het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden. De stichting doet onderzoek en geeft adviezen over beleid en beheer. Daarnaast houden we ons bezig met voorlichting en educatie. We hebben een brede kennis over de ecologie, verspreiding en bescherming van ongewervelden. Het bureau werkt samen met ruim 3000 vrijwilligers verdeeld over meer dan 60 werkgroepen, elk gericht op een specifieke diergroep. Door dit netwerk van specialisten en vrijwilligers hebben we naast goede kennis over populaire groepen zoals libellen en sprinkhanen ook ruime expertise met betrekking tot andere insecten en ongewervelden. EIS Kenniscentrum Insecten is daardoor in staat om projecten uit te voeren met betrekking tot een grote diversiteit aan diergroepen.

GEMEENTERAAD ARNHEM

Motie

Datum raadsvergadering:	25 september 2025
Nummer motie:	**24M125**
Zaaknummer:	
Status	
Onderwerp:	Motie vreemd aan de agenda

Titel: Schoon samen: Werk en integratie door schoonmaak in de stad

Aan de gemeenteraad

Door ons voorstel aan te nemen, wordt het college gevraagd om de pilot: ***"Schoon samen: Werk en Integratie door Schoonmaak in de stad"*** te starten. Deze pilot biedt dak- en thuislozen, evenals werkloze arbeidsmigranten, de mogelijkheid om – tegen een beloning - actief bij te dragen aan een schonere stad.

Omdat we weten dat:

- Uit diverse onderzoeken en evaluaties, waaronder een recent rapport van Bureau Beke, blijkt dat er in Arnhem een grote behoefte is aan voorzieningen die de leefbaarheid van dak- en thuislozen, waaronder werkloze arbeidsmigranten, verbeteren;
- Arnhem inmiddels een tijdelijke opvang voor 10 werkloze arbeidsmigranten heeft ingericht.
- Arnhem uiterlijk in januari 2025 start met de pilot 22-uursopvang het Kruispunt en De Duif om in de 'tussenuren' een verblijfsruimte voor dak- en thuisloze mensen te creëren;
- Er daarnaast behoefte is aan initiatieven die sociale integratie en actieve participatie van dak- en thuislozen en werkloze arbeidsmigranten bevorderen;
- Een dergelijk initiatief in Amsterdam succesvol is.

https://koffiehuis.amsterdam
https://vimeo.com/770640851

Omdat we vinden dat:

- De zelfredzaamheid van deze groepen, kan worden versterkt door ze – tegen een vergoeding- te betrekken bij het schoonhouden van de binnenstad;
- Deze actieve betrokkenheid helpt bij het opbouwen van zelfvertrouwen en het aanleren van nieuwe vaardigheden;
- Deze waardevolle werkervaring kan helpen bij het vinden van toekomstig werk, hetgeen hen op de lange termijn kan helpen om een meer stabiele leefomgeving voor zichzelf te creëren;
- Het bieden van gestructureerde dagbesteding bijdraagt aan de mentale en fysieke gezondheid van de deelnemers;
- Deze betekenisvolle dagbesteding de interactie tussen bewoners, ondernemers en deelnemers bevordert, waardoor de sociale cohesie en het begrip worden vergroot, zoals

Arnhem GEMEENTE

ook blijkt uit projecten van Arnhemse organisaties (o.a. DaZo, Broek Omhoog, De Brug) met ervaring op dit gebied;
- Door gezamenlijk te werken aan een schonere binnenstad, de leefomgeving voor iedereen wordt verbeterd;
- Dit kan leiden tot een aantrekkelijker stedelijk milieu, met positieve economische effecten;
- Door in te zetten op inclusieve initiatieven, zoals “Schoon Samen”, kan Arnhem zich nog meer profileren als een stad die zorgdraagt voor al haar inwoners en die investeert in sociale initiatieven die bijdragen aan een betere samenleving.

Daarom vraagt de gemeenteraad aan het college om:

- Samen met Straatzaken te onderzoeken of dit initiatief aan kan sluiten bij de behoefte van de dak- en thuislozen, omwonenden en ondernemers, en hoe dit vorm te geven en dit op een manier te doen dat er geen verdringing op de arbeidsmarkt plaatsvindt;
- Voor input contact te zoeken met het Koffiehuis te Amsterdam waar ca 30 mensen uit de doelgroep al een aantal jaren iedere dag met veegploegen de straten in de wijde omtrek van het Koffiehuis schoonhouden en daarnaast organisaties te betrekken die in andere Arnhemse wijken op vergelijkbare wijze bijdragen aan sociale cohesie;
- Zo snel als mogelijk - maar uiterlijk in het voorjaar van 2025 - de raad te informeren over de uitkomst van dit onderzoek;
- Bij een positieve uitkomst direct te starten met een pilot - indien dit geen besluit of budgetrecht van de raad vraagt;
- Een jaar na de start van deze pilot met een evaluatie richting de Raad te komen.

Indiener(s):

Kiki Groot – Arnhem Centraal
Marjan van Munster - PvdA

GEMEENTE Arnhem